

BAKI BEYNƏLXALQ
MULTIKULTURALIZM MƏRKƏZİ
BAKU INTERNATIONAL MULTICULTURALISM CENTRE

Qurban Səid

*Əli
de
Nino*

Tolışa zıvonədə

Bakı 2021

Boku Beynəlxəlg Multikulturalizmi Mərənqo

Redaksiya heyət: Kamal Abdulla, Ravan Həsənov,
Muxtar Kazımov, Tehran Əlişanoğlu,
Şirindil Alışanlı, Solmaz Tohidi,
Mehman Qaraxanoğlu

Layihə ideya rəhbər: **Kamal Abdulla**
Boku Beynəlxəlg Multikulturalizmi Mərənqo
Himayədarə Şura sədr, Azərbaycanı Zıvonon
Universiteti Rektor.

Elmə redaktor: **İmamverdi Həmidov**

Ray bıdə iən redaktor: **Rasim Heydərov**

Peqordon/Mütərcim: **Allahverdi Bayrami**

Bə nəşri məsul: **Tahir Kazımlı**
Boku Beynəlxəlg Multikulturalizmi
Mərənqo Analitikə şobə

QURBAN SƏİD. ƏLİ de NİNO (Tolışə zıvonədə).

Bakı, Mütərcim, 2021, 224 səh.

ISBN 978-9952-28-569-7

© *Bakı Beynəlxəlg Multikulturalizm Mərkəzi, 2021*

“Əli və Nino” romanının talış dilinə tərcüməsinə rəy

Ölkəmizdə ədəbi həyatda 90-cı illərdən sonra yayılmağa başlayan “Əli və Nino” romanı oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Əsərin müəllifinin Qurban Səid və ya Yusif Vəzir Çəmənəminli olduğu mübahisəlidir. 1918-1920-ci illərdə baş verən siyasi-ictimai hadisələr fonunda azərbaycanlı Əli ilə xristian qızı Nino arasında məhəbbətin təsviri yüksək bədii sənətkarlıqla verilmişdir.

Əsərin əsas qayəsi Azərbaycan xalqının multikultural dəyərlərə malik tarixi keçmişini və onları daşıyan insanların mənəvi aləmini göstərməkdir. Ölkəmizdə yaşayan müxtəlif xalqların birliyinin nümayiş edildiyi indiki şəraitdə “Əli və Nino”, habelə bu ruhda olan ədəbi-bədii əsərlərin nəşri və yayılması faydalıdır.

Romanın talış dilinə tərcüməsi uğurludur. Tərcüməçi Allahverdi Bayrami Azərbaycan və talış dillərində bir çox tədqiqatların və bədii əsərlərin müəllifidir. Mətnlərdə müasir talış dilinin qrammatik normalarına riayət edilmişdir. Kitabdən oxu üçün vəsait kimi də istifadə oluna bilər.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, düşünürəm ki, əsərin talış dilində nəşri məqsədəuyğundur.

Rasim Heydərov
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bə “Əli de Nino” romani tolışə zıvonədə bıə tərçumə

Çəmə məmləkətədə ədəbi jimoni 90-nə soronku bəpeşt bo pəvolo karde bino bıə “Əli de Nino” roman bə handəkəson vey xoş ome. Çe əsəri müəllifi Qurban Səid və ya Yusif Vəzir Çəmənəzəminli be mübohisənine. Əsəradə 1918-1920-nə soronədə bıə siyasi-ictimaiyə hodison fonədə azərbayconij Əli de xristianə kinə Nino aradə bıə məhəbbəti təsvir de bılındə bədiiyə sənətkorəti doə bıə.

Əsəri əsos qayə çı Azərbaycan xəlqi multikulturalə erjon molik tarixiyə davardəy iyən əvoni kırıyə insonon mənəviyə aləmi nişo doədə. Çəmə məmləkətədə jiyə müxtəlifə xəlqon ibeyəti nümayiş kardə bıə isətnə şəraitədə “Əli de Nino”, habelə bın rufədə bıə ədəbi-bədiiyə əsəron nəşr iyən pəvolo karde foydənine.

Çe romani bə tolışə zıvon tərçumə ovandine. Tərçuməkor Allahverdi Bayrami Azərbaycan iyən tolışiadə çand qılə tədqiqaton iyən bədiiyə əsəron müəllife. Mətnonədə bə müosirə tolışə zıvoni qrammatikə normon riayət kardə bıə. Kitabi bənə handə vəsoitən oko doə bəbe.

Fikir kardədəm ki, çı əsəri bə tolışə zıvon nəşr məqsədəuyğune.

Rasim Heydərov
bə filoloqiyaro fəlsəfə doktor, dosent

VƏSƏ

“Əli de Nino” romanədə təsvir bıə hodison Ərəse inqilob, mıtəğılə iyən demokratikə Azərboyconı soxtemon iyən Sıə Ləşğəri Boku işğalə devron əhotə kardədə.

Hodison cərəyon kardə əsasinə məkon isə “tərəqqi kardə” Ğərbi de “bə dumo mandə” Şərgi pərsiyə Bokue.

Əli xan Şirvanşir urusə məktəbədə təhsil əstənə əsilzodə mısılmonə cıvone. Xıyzonış təmomən bə Şərgə-mısılmonə adət-ənənənə sodiğ bibuən, Əli handə məktəb iyən bə Ğərbə-xristionə dınyo mənsüb bıə qırçı kinə – Nino məhəbbəti təsiriku bə Avropə otəmə məruz bedə.

Har çekonə bibuən Əli bahandon çəşi vədə bəştə ənkon adət-ənənənə ıstə həmə umrədə sodiğ bıə, Azərboyconı mıtəğıləti roədə ıstə jimoni ğıbon doə bənə əsl Azərboyconıjə vətənpərvərə cıvoni mandedə:

Əsərədə Əli de Nino məhəbbət iyən Əli xan Şirvanşiri Dağiston, Qaraboğ, Qırçıston ijən bə İroni səyohətonku sehbət obedə. Məktəbi oroxniye bəpeşt Əli de Nino bə ğəror omedən ki, kəxıvand bibun. Bə jenon, məxsusən co dinədə bıə jenon dotələb bibuən, Əli pıə Səfər xan bı nikohi dastək dodə. Nino pıə Kipiani isə sıftə tərəddud kardədə, peşi erməni əsilinə dustış Naçararyan bə məsələ mıdoxılə kardə nəticədə nam bedə.

Həminə erməni bə Nino aşığ bey, de hiləbozəti əy vitvonə bədiqə hodison dramatikə xarakter sedən. Əli bəştə dini ğaydonro ın xainə erməni kıştedə, əmmo bə Nino dast rost karde zinedəni. Əli erməni nezə ğohomonku çəş kardəbıə xıcuco yəxə pərxonero Boku şəhri tərq kardədə.

Manqon dəvardedən, Nino qıləy diyəroə diyədə kosibəti iyən səfələti dilədə jiyə Əli xani pəydo kardədə, bəy bə şu şedə.

Ərəse inqilob, tırkon Boku ozod karderə bə Azərboyconı hurrəcon de dığəti bə rımuz dəşə Əli uruson Boku sənibəton bə

dast vardə bəpeşt de Nino bə İron dəro qinedə. Nino İronədə bə kəydustəx oqardədə, ıstəni təmomən colinə iyən bədbəxt zinedə.

Azərbaycanədə sıftənə demokratikə cumhuriyət soxtəbe bədiqə Əli de Nino sənibəton bə Boku oqardədən. Tojə soxtəbiə devləti mədəni jimonədə fəol ıstirok kardədən. Peşo bə Əli Azərbaycani Fransədə səfirəti vəzifə təklif kardə bedə. In təklifi Ninoən müsəbət hol zinedə, əmmo Əli rədd kardədə. Əli bə yod dənədə ki, Nino ıstəni İronədə çecurə bədbəxt osəmedəbebu, Fransədəən həminə ağıbət əy bə çəşe.

Uruson 1920-nə sorədə ikərəən bə Azərbaycani səbəro beədə Əli cıvonə umur orəxedə. Nino isə tojə bə dınyo omə dəstə korpon bə Qırcıston vitedə. Əli xan Şirvanşir Qəncə bolşevikonku mıdofia canqonədə şəhid bedə.

Mutərcim

Bokuədə biə İmperatorı Humanitarə qimnaziyə 3-nə sinifədə handeədə əmə çıl tələbə bimon. Çəvon si nəfər müsilmən, çə nəfər erməni, dı kəs polyak, se kəs sektant, i kəs isə urusbe.

Ruji diminə nimədə coğrafiyə dərs dəvardəbimon. Tosə bə ruji çəmə arədə bə Boku şəhri vey marağ bıkə, bəçəy coğrafi vəzyəti diğət bıkə biə nibe. Əncəx isət de professor Sanini zəyfe sədo çəmə şəhri coğrafi vəzyəti bo əmə sərosindəbe. Əmə aşiş niştəbimon, bəçəy votəyon de diğəti quş dodəbimon:

– Avropə həşipemə marzon kobəsonə Biyə Kobəsonə okeaniku, həşiniştədə Atlantik okeano, ğiblədəən Miyonə dıyoku dəvardədə. Avropə həşipemə sərhədən isə Ərəse imperiyə arəo, Ural resə bandon dirozi bə ji, Kaspi dıyoku iyən Qafğazo dəvardədə. Kali alimon Qafğazi bandon ğiblədə biə baxşə bə Asiyə ayid kardədən. Diqərə alimon isəboş in baxşə mədəni cəhətə inkişof kardero bə Avropə ayid kardədən. Hırdənon, vote piyedəme ki, çəmə şəhri navəjənə bə Avropəbu, yaən bə dumo mandə bə Asiyəbu ayid bey təyin karde şımə movqəku bə şıkrəe.

Dimədə zəvilə sırə karde muəllimi iştənədə rozi bey nişə dodəbe.

Çəmə duşisə ikərədə qonə parsə şələ noe əmənadə dırdiləti soxtışe. Bə in parsi cəvob doero yolə zəko tələb bedəbe.

Peşi ən oxonə resədə niştə Məhəmməd Həydəri dastış rost karde, votışe:

– Cənəb professor, əmə Asiyədə mande piyedəməne.

Sinifədə bərkə çəqqənə rost be. Məhəmməd Həydər diminə sorbe ki, seminə sinifədə mandedəbe. Qirəm Boku Asiyə tərəfədə bəmandibu, bəvədə Məhəmməd Həydəri seminə sinifədə həniyən i sor mande imkonış bedəbe.

Bəro ki, bə maarif vəzarəti ğəroriro Ərəse Asiyə baxşədə biə vıraynə tələbon eyini sinifədə kefi piye ğədəredə hande icozə doə bedəbe.

Urusə miyonə məktəbi muəllimon de zərinə toği umuniyəbiə uniformə tankardə professor Sanin iştə çəkutə pecucnişe:

– Məhəmməd Həydər, jıqo çiyədə ki, tı Asiyədə mande piyedə? Hələ bə nav beşi. Bivot bəmi, iştə fikri əsosin karde bəzineş?

Məhəmməd Həydər sı-portə holədə bə nav beşe, əncəx jı çiy vote nızınışe.

Çəy qəv oj, çəkutə pecucə, diyənon isə bemənobe. Məhəmməd Həydəri bənə axmaxi əzyətiku çə nəfər erməni, dı kəs polyak, se kəs sektant iyən i kəs urusi vey-vey əstənə həzzədə az ıstə dastım rost karde – votime:

– Cənob professor, azən Asiyədəm mande əpime.

– Əli xan Şirvanşir! Tınənbu? Çok, beşi bə nav, diyə bıkəmon, – Professor Sanin ıstə jinə livputış dıroz karde bə nav, əy tosə bə Kaspi diyo sahilon vardedə bə ıstə tale lənət ehurnişe.

Peşo ekiriye, de şəstış vote:

– Hiçnıbo tı ıstə fikri vote bəzineşbu?

– Bəle, – votime, – əve ki, az Asiyəm vey piyedə!

– Piyedə, jəqobu? Çok, tı bərosti, bə dumo mandə kışvəron qıləyədə bıəşbu? Timsol Tehronədə?

– Bəle, bıəm ənə əyo. Dəvardə əvəsor ənə əyobim, – votime.

– Çok, jəqoesə, ənə əyo Avropə mədəniyəti yolə nailiyətono qıləyni vindebu? Məsələn, avtomobil vindebu?

– Bəle, vindime. İstənən lap yolə qılə! Yəni si nəfərisə vey dəmqətə avtobusonım vinde. In avtobuson şəhri arədə ko kardənin, əvon əncəx çe şəhro – bə şəhr ko kardedən.

– İştı vindəyon avtobusin, avtomobil nin. Əvoniyən İronədə osonəro nibeyro oko dodən. Bimi “bə dumo mandəy” bəvoten, bınişt ıstə vıradə, Şirvanşir.

Sinifədə bıə bə si nəfər mısılmoni kefi bıqın nıbe. Çəvən bə mı səbəro bıə diyənono çičon dumot karde bəllibe.

Professor Sanin əsəbin nıbe. Bəy aspardə bıəbe ki, tələbon bənə avropəvoji perosno.

Professor Sanin ikərədə xəbəş se:

– Çok, şımənədə bə Berlin şəkəs bıəbu?

Sektant Maykovi dastış rost karde, əşte-votişe ki, qədə sinnonədə Berlinədə bıəm. Ənə əyo zəmini jıyo osonəro dəvardəbe. Vey qurqurunə tunelə stansiyə iyən çəy moə bəyo hozı kardə rəciyə xuqə qujd iyən nun – imonış çok bə yod varde.

Çəy bə yod vardəyon əmə mısılmonə tələbonış bevəc ğeyzin karde. Rəciyə xuqə qujdi nomə qəteədə, tələbonədə Seyid Mıstəfo dıl bəyəndı qine, hətta çəy sinifo bə bi beşey bəy icozə doəbe. Demiyən Boku coğrafi vəzyəti həxədə hesabəsən de ğaydə orəxəy.

Zanq qınıye. Professor Sanin qədəy-sıvıkə nəfəsiş se, sinifo beşe-şe. Əmə çıl nəfər tələbən çəy dumo tərqr kardımone sinif.

Im yolə tənəffusbe. Yolə tənəffusədə se qılə vində bəninə tədbirmon hestbe. Tədbironədə qıləy əv be ki, bə so vitənibimon, hamsiyədə bıə realnı məktəbi tələbon uniformədə bıə sədəfon iyən kokardon¹ zərin beyro əvoni kuənibimon.

Bəro ki, çə əmə uniformə sədəfon iyən kokardon niğəninbin. Dımınə tədbir əv be ki, azərboyconijon azəri zıvonədə bərkədə qəp jənininbin. Bəro ki, uruson azəri zıvoni nızıneyro bə zıvonədə məktəbədə qəp jeşon gədəğən kardəbe. Seminə tədbirən əv be ki, kuçə bə ton ovaştənibimon, bə niğəddəsə Tamara kinə litsey şənibimon.

Bı səfər az bə gərəlim se ki, bə kinə litsey bişom.

Kinon bənə voa təmiz, sipiyə vanəynə kavuə uniformə kəpot (şey-şəvlo) tankardəşonbe, dı-dı, se-se boğçədə nəvedəbin. Çımı xalə kinə Aişə vindışe mı, dastış oşande. Əv de Nino Kipiani dastbədest qətəşonbe-nəvedəbin. Nino ın dınyo ən reçinə kinonədə qıləybe.

Oxonə coğrafiyə dərsədə çəmə bə Asiyə mənsub beyro de muəllimi hesbəs karde bərədə bə kinon qəp jeədə dınyo ən reçinə kinonədə qıləy bıə Nino ıstə bukə tıkiku bə zəmin erəxe-erəxe votışe:

– Əli xan, tı rost votedəniş! Şuk bə Xıdo ki, əmə Avropədə jiyədəmon. Qirəm Asiyədə jiyəbəmon, az bəpe movardərujiku çadrədə biəbim, tınən çımı dimi nəvindiş!

Az dərəsəym ki, dəboxtım. Bə rostə sıxani çiç vote bəbe?! Bərosti, Boku beğərorinə butə bıə coğrafi vəzyəti sayədəən bə dınyo ən reçinə çəşon diyə karde zinedəbim.

Kinonku co bim. Həminə ruj həni bə məktəb nişim. Şəhrədə qəştım karde, bə şaturonım² təmşo mandim, bə diyo erəxəym. Avropə de Asiyə iyən Nino vey-vey reçinə çəşon bə yod vardime-bə dumot şim.

Bə conım gəm-güssə niştəbe.

Arədə dasti-dim cuzaməozo noxəşiku pıxə qıləy piyəçim bəmi nezbe. Bəy sədəğəm doe, piyəşe çımı dasti maçə bıkəy, əncəx çəy noxəşinə holonədə pəmiyəşe (dəmənişe) mı ki, uje-uje karde (dil peqətə bim) – dastım okırniye. Tikəy bədiqə şınəym³ ki, ın bəbol, ın viyəvonım təhqır karde.

İstə xəto sərost kardero şəhrım dı saat ələk-vələk karde, bo əy nəvəym, əmmo əvım pəydo karde nızınəme. Peşi bəy vijdonə əzob kəşe-kəşe bə kəy tərəf dəro qnim.

¹ kokarda (bə rəsmi kiloon jəbiə osonə nişon)

² dəvə

³ bə dumot şe

***

Həmə çe əhvolatonku penc sor dəvardəbe. In soron ərzədə vey çiyon bə sə oməbe. Bə əmə qıləy tojə mudir təyin kardə biəbe. Qimnaziyə tələbon kuyey gət gədəgən bey holədə, tojə mudir dıədə i kərə çəmə yəxə əqəti, əməni oşineku (oşandeku) həzz əsəni.

Həminə penc sori ərzədə çəmə şəriət muəllim, bəmə bənə mısılmoni bə dınyo ome imkon doero Xıdo bəmə yolə nemət bəxş kardə bey izoh doəşbe. Bə çəmə sinif dı nəfər erməni iyən i kəs tələbə urus oməbe. Dı nəfər mısılmonə tələbə isə məktəbiş tərq kardəbe. Çəvon qıləyni hande sıgış sodoəbe, şonzə sinədə jenxivand biəbe, diqər isə məktəbi tətıl vaxti bə xunə canqi gıbon şəbe.

Az Əli xan Şirvanşirən in penc sorədə se kərə Kuhistonədə, dı kərə Tiflisədə, i dəfəən Kislovodskədə, i bəjənən İronədə biə amu tono bim. İ bəjənən Qerundiyum¹ de Qerudiviyumi² arədə biə fərgım nızine bəroən, kam mande sinifədə bımandım.

Pıəm bı barədə qəp jəyro məsçidədə biə İmomi tono şe. İmom bəy quş doə bəpeşt votışe ki, de latini zıvoni əloğənin rost kardə biə in hay-ku bemənoe, cəfənqiyote.

Peşi tırkə, ironə, urusə medalon iyən ordenon həmə dəvoştışe bə yəxə, çe direktori paylu şe. Pıəm bə məktəbi laboratoriyə curəbəcurə cihoz iyən ləvozimot hədiyə kardedəbe. Çəəy sayədə sinifo bə sinif ovaştədəbim.

Bı arədə məktəbi divoədə jıqo qıləy elan ehaştə biəbe: “Tələbon de qullə pur kardəbiə avjori³ bə məktəb ome gət gədəgəne.”

Nəhoyət, dəvardə penc sorədə bə səhr telefonə xətt okırniyə bə iyən dı qılə tojə kinoteatr o be. Nino Kipiani isə hələən bənə dınyo ən reçinə kinonədə qıləy mandəbe.

Məktəbonədə dərson orəxero kam mandəbe. Bə tovsoni tətıl beşero cəmi i haftə hestbe.

Az kədə nıştəbim, şinedəbim ki, bə latinə kurson şe mənəş ni.

Çəmə kəy dımınə mərtəbədə biə mənzil bəmi vey xoş omedəbe. Divoon təmomən de Buxara, İsfəhon iyən Kəşon xoliyon dərsoniyə biəbe. In xoliyon naxşon de boğ-boğçon, vilon, vişə iyən ruon təsviron purbin.

Bəro ki, xoliyon umuniyə kəson həmə vişon, vilon de ıştə çəşon vindəşonbe. Təsadufi odəmon həminə xoliyon səpe biə naxşon çiç bey nəzınin.

¹ Latın iyən inqilisi zıvnonədə feli isim.

² Latini zıvnonədə feli sıfət

³ haftqır, təponçə

Bə xoliyon həminə ranqon doero vey diyəro daştən kuç əkə toyfon jenon teğinə, ğoə kulon arəo həzo curə aləf qırdə əkəyn. Peşi de nozıkə, zərifə, dırozə anqışton həminə aləfon dəbırcınin, çeəvon şiron beəkartın. Çəyo şirə bəyəndi əjənin, ranqon ofəyin. In reçinə ranqon sırr sa soronsə ğədime.

Vey vaxt i qılə sənət əsəri təmom karderə se boftəvon şonzə sorisə vey zəhmət sərf kardədəbe. Peşi çəy səpe neçi bıkə iyən canq bıkə canqəvəron səhnə təsvir bıkə sırrinə rımuzon iyən işaron boftə bedə.

Çə xoli kənonədə isə Firdovsi qıləy beyt yaxud Sədi Şirazi qıləy mıdrıkə kəlom boftə biə in sənət əsər bə divo ehaştə bedə. Da kəronsə vey xoli-xoliçon bə divoon jəy beyro iyən bə jıtoni oğandə beyro mənzil toyki vində bedəbe. Mənzilədə qıləy nızımə divan, de sədəfi oko doəbiə di qılə kətl, çand qılə pufə boloşqınə iyən çe imon arədəən bə hiç ki qərək nıbə i kuə kimya iyən həndəsə kitobon hestbin.

In kitobonım eçinə-dəbastımə, bə kəy həmoə bon peşim. Çəəyo odyəsəədə iştə dilə dınyo lap oşko vınde zinedəbim. De Dıləşəhri ğələ divoon çeəy bi kəybə dəşə vıradə bə Ərəbi nıvıştə bion, sarayi xərobətion nəzəo dəvonime. Bə ərəbi qılməynə səymuyon oşə de kuçon şotıron şedəbin. Şotıron lınqi bilənqon əqqədə vorə be ki, odəmi piyedəşbe bəvon şimol bıjəni. Vəy tonədəən əfsonəynə Kinə ğələ ətrofədə turiston nəvedəbin. Ğələ peştəno diyənonuş təmomən cımcımə sılfə ranqınə Kaspi diyo bə vıre bıəbe.

Çəəyən peştəno tijə tabon¹ de kul-kımoton dırozə bıəbin. In mənzerə dınyo ən reçinə mənzerəbe.

In sərostə diyo, in sərostə hami iyən bə çəvon arə dəşə in ğədime şəhr bəmi vey xoş omedəbe.

Ənə iyo bo nat nəve omə, kamə vaxtədə var-dəvlətinbiə odəmon bə in hay-kuyə səhro xoş nomeyro çiyə beşedəbin-şedəbin.

Nokə çay vardışe. Əy ğort-ğort peşome-peşome vədəomə imtohonon şinedəbin.

Iştəni zərrə ğədri bə xısusədə ovıknıyedə nıbim. Çecurə bıbu, imtohono bırnıyə bəbem. Bırnıyə beyku norohətətim nıbe. Məzun nıbum, i sorən hande məcburən bımandomən, çeəmə fabrik-zavodonədə kulişə kobıkon bəçemı kovıləti ne, çemı çe elmə mərənqoku osiye-perəxero hurmət bəkarden. Bərostiən, məktəbi tərq karde qıləy bevəcə ko bəbe. Çe tələbə nığəynə sədəfinə, paqoninə iyən kokardinə xakiyə uniformə vey-vey şuxə. Mulkiyə

---

¹ sığon

oləton tankardeədə iştəni, bərosti, norohət osəmedəm. Əncəx az mulkiyə oləti vey tanibəkardem. Əncəx i manq.

Peşən... Moskovədə bə Lazarevi nombiə Şərgi Zivonon İnstitut bəşem. Bimi gəror doəmbe, bəro ki, vəyo şeədə urusonku vey-vey bənav bəbem. Miro hoson biə əcnəbiyə zivonon omute bo uruson vey-vey çətin bey, imi te əğilətiku zinedəbim. Jəqonəən Lazarev İnstitutu tələbon uniforməən həmə uniformonsə ən reçinə qıləye. In uniformə sof sıə pencək, zərinə yəxənin, bə gızılə ovi kəşəbiə gəmə, soyə rujonədəən bə sinə jəy icozə doəbiə namə dastəquyəvono iborətbe.

Tələbon uniformə tankarde mıtləg lozimbe, qirəm, ne, uruson bə əmə hurmət nəkəyn.

Uruson hurməti gəzənc nikom, Nino bəmi bə şu nəvoy. Nino isəvi bıbuən, deəy mıtləg kəxivand bəninbim. Qırci jenon dınyo ən reçinə jenonin. Qavar Nino nıpişe mı, az çiç kardəninim? Bəvədə de çand qılə iqidə cıvoni əy bəvitvoniye. Nino bəştə aspi tərq bənom, İroni marziku¹ obəvaştəm, bə Tehronşəhr bəbardem.

Ənə əyo Nino bəmi təslim bəbe. Bəro ki, əçəy co çorə əbinişe!

Bokuədəbiə çeəmə kəy kumo ətrofi seyr kardeədə jimon vey reçin iyən soyə bə çəş çiyədəbe.

Çeəmə nokə Kərim bə çəmi amiş dast pexovnie. “Vaxte”, – votışe, bə səpo əştim.

Bərostiən, vaxt rəsəbe. Ufuğədə Narqini cəzirə peştəno sinovhardə qıləy kəşti vində bedəbe. Xristion poçti vardə iyən teleqraf votəbiə qıləy qədə koğəzə poə səpe bə nıviştə biəyon bova bəkəyşbu, bəvədə çəmi mamu, deştə se qılə kəxivandi iyən de dı kəs xıdmətkori bə ico həminə kəştiyədə bəninbin. Az bə çəvon pişvoz şəninbim. Tadibəsə pilləkəno bə ji evəəym. Niştim bə faytoni, bə hay-kuyinə bəndər² səbəro bim.

Çəmi mamu bərosti, hurmətinə merdbə. İroni potşo Nəsrəddini yoləti nişon doəşbe, bəy “imperatoru şir” fəxri nom doəşbe. Çə rujnəku jıqon bə mamu co curə ovardey bə hiç ki izin doə bedənıbe. Çəy se jen, veyə nokon, Tehronşəhrədə qıləy saray iyən Mazandəronədəən besə-bebinə zəminə sahon iyən malikonon hesteşbe.

Çəy jenon ən cıvonə qılə Zeynəb noxəş qınəbe. Bəroən əv bə Boku omedəbe. Zeynəbi həjdə sinn hələ təmom biə nıbe. Mamu əviş çə jenonsə vey piyedəbe. Viyəvon Zeynəbi əğılən bedəş nıbe. Mamuən nəslı edomə doero çeəyku qıləy fərzənd, zoə xəyləg

---

¹ sərhədiku

² liman

piyedəşbe. Nə Kərbəlo dəvuşon tilsimon, nə Məşhədi alimon ovsunon, nəən eşği sənətədə təcubəynə Tehronşəhri piəjenə ğariyon bəy çorə karde zinəşon nibe. Həttə de məğsədi bə Həmədonən şəbin. Vəyo sıə sıġo toşəbiə sehrinə-sırrinə diyənonuş biə qıləy yolə şirə bırhoz¹ hestbe. Xıdo zinədə in bırhoz kəynəsə, kon yodo beşə kralon, potşoon tərəfo iyo noəbiə. Sasorono jıqo jenon bənə kərvoni holədə əy ziyorət kardədən. Bə Şiri pironə dimi maç jəydən, peşian de dıcon beyinə bey rujon umi² çəş bey bino noədən.

Bə viyəvonə Zeynəbi ə Şiri ziyorət kardeən foydəş nıdoe. Bə roən ıət bə Boku omedəbin. Əvon ənə iyo biə həkimon əzəmətiku koməq çəş kardədəbin.

Benəvoə mamu bə Boku omeədə sinninbe, ıstə nıpiə jenonən deştə vardey məcbur biəbe. Bəro ki, ənənə jıqo əmr kardədəbe. “1, 2, 3, həttə 4 jenən səy bəzineş. Əmmo de şerti ki, bə çəvon həmə bərobər mınosibət nişon bıdəy...” Bə jenon eyni mınosibət isə bə Boku omeədə əvoni həmə deştə barde tələb kardədəbe.

De ğanuni bibu, çəvon demı hiç əludə³ nibe. Jenon vırə sarayi dilə aşışətiye, yəni dilə pəə⁴. Ədəbinə merd de jenon qəp əjəni, çəvon dumo əvitni, hiç bəvon səlomən əvğandini. Jenon çe merdon soġnən. Həttə merdon bə soġnədə ıstəni bəxtəvər famedən.

İmən durustə iyən aġılmandə koe. Çəmə məmləkətədə jıqo qıləy sıxan hestbe: “Moġnədə mu, jenədə aġıl” nıbəbe. Aġılış sədə nıbə məxlüġonən daimi nəzorətədə biənin ki, ıstəni iyən ətrofədə bəkəson sə bəlo nıvən.

Mıro im vey aġılmandə ğaydəe.

Qədə kəşti bə pardi nezbe. Muninə sinə dıyovonon kəştiyo bə pardi sırd noşone. Kəştiyədə biə sərnışinon: uruson, erməniön, yəhudion bə zəmini lınq noero jıqo tadi qətedəbin ki, mavoji, har dəyġə bəvono molyətinbe.

Mamu hələ kəştiku beşedənibe. Əv hejo əvoti ki, «tadibəsə ko Şəytoni koe». Nəhoyət, həmə sərnışinon kəşti tərq kardə bədiqə “imperatorı Şir”i dərosniyəbiə andom pəlvonədə vindəbe.

Çəy tanədə avşumə yəxəynə libos, sədə siyo ranqinə qədə xəzə kilo, lınqonədə isə sıvıkə məşoon hestbe. Çəy şuxə-muninə riş de nanqıron xəynəninbin. In adət həzo soron bənav biə İmom Huseyni həxə dini roədə emə xuni xoto bə yod dənoe əlomətbe. Mamu çəşon sıstətiku qədəlibiəbe, qədə-qədə poyədəbe.

---

¹ *həykəl*

² *xıyoli*

³ *aloġə*

⁴ *hissə*

Çeəy dumo, həyəconin bey oşko osəmə bıə səyku bə linqi nanqırı bə siyo çadrə qətəbıə mamjenon omedəbin. Çeəvon dumoən xadimə əğon omedəbin. Xadimə əğon qıləyni ağılmandə simo hesteşbe, diminə qıləyni sifət bə huşkbıə morəçəçuli mandədəbe, Seminə qıləyni isəboy qədə bolo, əmmo ıstə əğə nomusi iyən şərəfi niğo doeku şəənbıkə qıləy odəmbe.

Mamu qədə-qədə sırdə eşe. Az dıvanqonə qətıme əv, de ehtiromi bəçəy çəpə ami maçə jəme- əslədə cəmati arədə bə jıqo qılə çiy ehtiyoc nıbe. Bəçəy jenonən de çəşə ğınəən enırəxəym.

Əmə niştımon bə fayton. Mamjenon deştə xədıməğon de edobıə faytonon çəmə dumo omedəbin. Dastəmon mehtəşəm vində beyro Boku əhli bə mamu qəncinəti iyən əzəməti həyron bibu votənə bə faytonromi tov oməym ki, de dıyo kəno roon bırom.

Ninoən bulvorədə mandəbe, deştə sırə çəşon bəmi erəxəbe.

Mamu isə deştə alicənobəti bəştə rişi şimol jəydəbe, çemıku parsəşe ki, şəhro çə xəbə heste? Azən votıme ki, hiç tojə xəbə ni. Bəro ki, zinedəbim ki, vəzifəm əv be ki, sehbəti sıftə de hırdə belozimə xəbon bino kardənıbim, peşi bərostı lozim bıə bə muhumə xəbon ovaştənıbim.

– Dəvardə haftə Dadaş bəqi Axundzodə de çəxo jəşe, kıştışe. Axundzodə həşt manq bənav çə Dadaş bəqi jen vitvoniyyəşbe,vey vaxtbe bə şəhr omedənıbe, niyon bedəbe. Əmmo təhlukə hələ dənıvardə, zıne-zıne bə şəhr oqardəbe. Axundzodə bə şəhr oqardə ruji bə çəxo qınıyəbe. Isət polison bo Dadaş bəqi nəvedəbin. Əmmo polis əy peydo karde əzini, diyə məkə ki, həməkəs zinedəbe, Dadaş bəq Mərdəkonədə.

Bəro ki, ağılış bə sə bıə merdon votedəbin ki, Dadaş bəqi vey rostə hərəkət kardəşe.

Mamu çemı sıxanon de səy təsdiğ kardışe-votışe:

– Bəle, Dadaş bəq həxədə. Həni çə tojə xəbon heste?

– Bəle, uruson Bibiheybətədə tojə natə çolon pəydo kardəşone.

Dıyo i ğısmi təmiz kardədən bo nat nəvey bino noero. Nobel firmə qıləy yolə nemesə maşın doəşe varde. Mamu de heyrəti “Ha Xıdo, ha Xıdo!” vote-vote sistə holədə livputon pecuzvonişe.

Kədə har çiy ıstə ğaydədəbe. Xıdo rusxət bıdo, bə i haftə qımnaziyə oroxnedəm, – votıme.

Bə sehbəti idoməm doe, sinninə mamuən de dığəti quşış doe bəmi. Nəhoyət, fayton bə kə nez beədə, çəşonım itonə qəte, sıxanarəm vote:

– Ərəseyo bə Boku qıləy nomdorə həkim omə. Votedən ki, əv vey qəncinə zınəxivənde. Bə odəmi dimi edəsedə, çəəy dəvardəyon iyən isətnə holi-hozırə vəziyəti votedə.

– Ğo kardero mamu çəşon niməvi be. Təmomən biqonə holədə mamu çə midrikə həkimi nom parsəşe. Dərəsəym ki, çəmu votəyonku mamu vey məmnun mandə. Bəro ki, imon həmə çəəmə əxloği iyən alicənobə tərbiyə əloməton hesab bedəbe.

II Semon

Bə həmoə kəy boni nambə, ranqəbəranqə iyən dimədə Curəbəcürə naxışon biə Qaraboği xoliyon dəvoştəbiəbe. Şanqovəsə xoliyon səpe pıəm, mamum iyən az qırdəve niştəbimon. Çəəmə peştəno dastədə fanar qətə xıtmətkəron mandəbin.

Çəəmə vədə bə xoli səpe oğandəbiə dastəxon isə de har curə Şərgə hardemonon ləjənbe. Anqivininə-badəminə nunon, kilçon, şinə mivon, kəbob, biştə kaq iyən kişmişə polo.

Bənə navqonə vaxton, bə pıəm de mamu incəvarətion həyron bim. Əvon çəpə daston nılovnə de rostə daston yuxao biridəbin, bə yuxa dilə qujd ekardəbin, bəlelə soxtədəbin, bə qəv noedəbin. Mamu de vey vorəti iştə rostə dasti se qılə anqıştə buğ rostəbiə bə ruyənə polo dilə dənoşe, tikəy polo peqətişe. Əy bənə kıftə qırdılı kardışe, qıləy poloqılən bə ji eniqiniyəə noşe bə qəv.

De çanqəli, çəxo harde vərdışədə uruson, zinedənim, boçi jıqo fəxr kardədən. Həttə ən axmaxə odəmən, i manqi dilədə in curə harde tərzi omute bəzine. Şəxsən az de çanqəl, çəxo vey rohət harde zinedəm iyən avropavijon ziyofətə sufrədə çekonə hərəkət kardeən çok omutəme.

Əncəx həjdə sinnümən bıbu, az bənə pıəm iyən mamu təmomən de alicənobəti xorək harde zinedənim. Əvon əncəx de rostə dasti se qılə anqıştə beaşmərdə-behesobə Şərgə hardemonon jəqo hardedəbin-oroxnedəbin ki, həttə çəəvon daston səpe jıqo tərtəmiz mandədəbe.

Nino bə çəmə hard uslubi bənə barbaron uslubi edəsədəbe. Kipianiyon xıyzonə kədə daima miz i peştəno niştədəbin, bənə avropavijon xorək hardedəbin.

Çəəmə kədə isə əncəx urusə mehmonon beədə xorəkon jıqo hardə bedəbin. Nino çəmu xoliçə səpe nişte, de dasti xorək harde vindeədə bə dəhşət omedəbe. Əmmo Nino yodo bekardebe ki, çəəy pıə əncəx bə vist sinni rəsə bəpeşt sıftə-sıftə çanqəl, çəxo oko doe bino noəşbe.

Xorək harde orəxəy. Əmə ıstə daston şıstımone, mamu qıləy kirtə divo handıše. Peşi xorəkon dastəxonı səpeşon qırdə karde.

Qədə fincononədə tındə çay vardə be. Çokə hardemoni bəpeşt mamu bənə pironə odəmon həvoku, oviku, iyən hədəərə çiyonku qəp jəşe. Pıəm hiç damə nıbe, azən tam-tamijə niştəbim.

Bəro ki, adət jıqo tələb kardedəbe. Əncəx mamu sehbət kardedəbe. Har bəjən bə Boku omeədə yolə Nəsrəddin şahı zəmonəku bəhs əkəy, bəro ki, çəy sarayədə vey muhumə, əmmo bomı hələ təmomən oşko nıbə rolon bışşbe.

Mamu bəştə sıxanı idomə doşe-votıše:

– Təmom si sor çe Şahən-şahi çəşi qılı bim. Əlahəzrət se bəjən bə Avropa səyohət şeədə deştə bardıše mı. In səyohətonədə az bə kofiron dınyo həməsə çok bələd bim. Əmə kralon, kayzeron sarayon iyən zəmonədə ən vey nomdorbiə xritionon ziyorətədə bimon. Həşiniştə – ğərbi dınyo vey çoçinə dınyoe. Həməsə veyə çoçinəti çəvon bə jenon bıə minosibətbe. Jenon, həttə kralon, kansleron jenonən sarayonədə quculi nəvedəbin. Bəvon ikəs sıxan kardedənıbe. Qavar xritionon əslən merd nin, qavarən çemi həni co səbəbon hesteşe. Xıdo zinedə səbəb çıçe?

Əhəmiyətnıbə çiyon in kofiron ğıyzın kardedəbe.

İ kərə Şahənşah həzrəton çari sarayədə bıə bə qıləy siyofət dəvət kardə bəbe. Çariçəən çəy tonə niştəbe. Şahənşahi nimçədə çok qıləy kaqə bud hestbe. Əlahəzrət ə xosə, ruyəninə kaqə bud de se qılə anqıştə vey zərifə tərzədə peqətıše – rost kardıše noşe bə çariçə nimçə dilə:

Çariçə ranq ikərədə qarde, tarsiku bino kardıše ekriyey.

Peşi Şahənşahi nişon doə in nəzokət çari sarayədə bıə vey prinson iyən yolə rutbənin şəxson çaşədə eğandıše. Çə şəvnəni ziyofəti bəpeşt fransızə səfir, çari jeni vanqonədə de aybəjorə musiqi nişoyiəti yolə ziyofətə salonədə raxs kardedəbe. Çari ıstən iyən çəy mihofizə zabiton bı səhnə təmşo kardedəbin. Əmmo çəvon hiç qılə çari nomusi, şərəfi bo niğo doe nəştin...

Berlinşəhrədə isə de həniyən vey çoçinə çiyon şoyd bimon...

Bə “Afrikavijəjen” opera dəvət kardəşonbe əmə. Qıləy sırafsunə jen bə səhnə beşe, aybəjorə tərzədə bino noşe bo hande. Jeni sədoku çəmə hiç kəsi xoş noməy. Kayzer Vilhelm`ən çe jeni aybəjorə hande vindıše, otov oməy ki, bə jeni cəzo bıdən. Oxonə pərdədə veyə zənci beşin bə səhnə, səhnə miyonədə qıləy yolə kiyandu¹ vəşvonışone.

Handə jeni dast-lınqon dəbastıšone, kılənə miyonədə bıə bə suni peviştıšone. Əv kılənə miyonədə bino kardıše qədə-qədə sutey.

---

¹ *kılona*

Peşi i nəfər bo əmə qəp jəşe ki, ə kılənə həqiqi nibe, simvolikbe. Əncəx əmə bəy bovə nıkardımone. Bəro ki, çə jeni zıqqə-vulə Tehron şəhrədə biə vaxti de şahi əmri bəyji-bəyji sutvoniyə biə kofirə jen “hurriyyət-ul-Ayin”i zıqqə-vuləsə dəhşətinbe.

Mamu i muddət bə dumot şe iyən xatiron gərg be, niştə vırədə xiyə kardışe. Peşi niğiliyədə nəfəs səşe, bə sehbəti idomə doşe:

– In xristionunku çəmi dənirəsə co çiyonən heste. Dışmeni məğlub kardero çəvon çəkə avjoron, əsgəron, har çiy istehsol kardero zavodonən hesteşone.

Co insonon vərrəmə de ən hosonə ro məhv kardero ki isə tojə ixtiro kardedəbu, bə həminə odəmi yolə məbləğədə pul, orden, medalon mıkofot doə bedə. Əmmo co tərəfədəən avropavijon befosilə beaşmard-behesob mərixxonon dutedən. Mihoribə vaxti dışmeni əsgəron molicə bikə yaən dışmeni əsiron niğə doə şəxsonən bə eyni hurməti loyiğ zınə bedə. Bəvonən orden-medalon doə bedə.

Mehtəşəm hukumdo Şahənşah həzrət hejo təcub əkəy-əvoti ki, bə iyəndi zidd biə koon vində insonon eyni dərəcədə mıkofot doə bey vindeədə çəş eqinedəş- sute-sute mandedəş.

İ kərə Şahənşah həzrət Vyanədə qıləy movzu barədə de Avsriya imperatori didor kardışe. Əncəx Avstriya imperator lozimi dərəcədə in movzu vijqniyey nızınəşe.

Çəvon həmə bərəks, Avropavijon bə əmə nifrət kardedən... Əvon votedən ki, şımə çə jen oqətedəşon, halco¹ ki, əvon vey vaxti co nəfərisə veyə de jenon jiyedən. Əncəx əmə de Xıdo hamyə jiyedəmon, hukumdoəti kardedəmon, əvon bə əmə nifrət kardedən.

Mamu bə sukut gərg be. Toyki eqinedəbe. Mamu soğnə bə qədə sinninə kijə silueti oşedəbe. Əv gədri rost be, bə pironəti xas biə gəydədə ekiriyəy, peşi ijən de hərorəti bino kardışe bo qəp jəy:

– Əslədə dırışt diyə bikəş, əmə cənob Xıdo har əmri bə vırə rosnedəmon.

Avropavijon isə Xıdoon əmri bə vırə nırosnə holədə, har ruj zumand bedən, həniyən gıdrətin bedən. Çəmə zu iyən şəən isə har ruj bə lınc-po ji eqinedə. Im çičiku jıqo bedə? Ki bə çəmi pars cəvob doe bəzine? Hiç ki bəy cəvob doe nızınəşe.

In sinninə iyən sist eqiniyə merd bə səpo əşte, larze-larze pilləkəno eşe bə epo, bə iştə hitə çəşmə şe. Pləmən dumo əy şe. Xıdmətkəron oməyn çayə finconon qırdə kardışone.

Az bonisə yali-yalinə mandəbim, əncəx hutey fikədə nıbim. Toyki şəhrış bəştə dastədilə qətəşbe.

---

¹ *tabco*

Boku colinə qıləy səhr nibe. Boku bənə vizə lu dilə, yəndi dilədə navqonə dı qılə səhrədə iborəte. Şəhri gədimə gələ divoon bə tonə bitonə səhr bə vırə biəbe. Çəy hevujə kuçon, barzə binon, haykuyinə iyən iştə çəşon bə yolə puli pəviştə insonon hestbe.

Daştə de fiş-fişi bə zəmini dim beşə, bərəkət iyən qəncinəti vardə nat, peşvoşi heyve biə bənə qobələqi kənoo jiyə cəmati bə Boku şuridedəbe.

In səhrədə teatron, məktəbon, mərixxonon, kitobxonoon, polisə məntəqon, daima amon quculi biə nəvə reçinə kuçə jenon heste. Bitonə səhrədə qullə bəğandiş, həməkəs əzini ki, in gəndemon puli səpeye?

Avropa coğrafiyə marz¹ bitonə səhro dəvardənibe.

Ninoən bitonə səhrədə jiyedəbe.

Dılətonə səhrədə biə gələ divoon dilədə isə kuçon bənə viyə do livə iyən bənə Şərgi şımşi tanq iyən şat-şur bin.

Məçidon namə avon hıl kardə minaron Nobel firmə ejənə natə qullono təmomən fərginbe. Dılətonə şəhri Şərgə divoono “Kinə gələ” bə osmon bulənd bedəbe. Boku hukumdo Məhəmməd Yusif xan in gələ bəştə kinə şərəfiro doəşbe dutye.

Çəmə səhri kuçonədə sa soron xun bənə ovəyzi eşuriyə. Bə əmə zu iyən cəsorət bıdən hejo in eşurniyəbiə xunə!

Sərost çəmə kəy vədə knyaz Sisianaşvili dəvoza rostbiəbe. In dəvoza tonəən navqo nəcibə insonon xun eşuriyəbe. Emə xunimon səpeo soron dəvardən. Bəvədə bəçəmə kişvəri Huseynqulu xan hukumdoəti əkəy. Çari ləşgərədə qeneralbiə Qırci şahzodə Sisianaşvili i ruj omə çəmə şəhriş bə mihosirə səşe. Huseynqulu xan bəçəy və beşə, “Bə Yolə Sipiyə Çari təslim bəbem”, votəşbe, şəhri kəybon okardəşbe, knyaz Sisianaşvili bə dilə dəvət kardəşbe.

Knyaz de ı-se qılə zabiti mişoyiəti bə səhr dəşəbe. Şəhri dəvoza peştədə məydonədə yolə ziyofət hozı kardə biəbe. Ətrofədə yolə kıləon vəşedəbe, biskonədə yolə neqoon qordinə bedəbe- sı kardə bedəbe. Ziyofətədə knyaz Sisianaşvili həddo-ziyodə peşoməşbe. Ziyofəti oxoədə knyazi iştə sə noəşbe çəy tonə niştə çe Həsənquli xani sinəsə, huşiyəbe.

Bəvədə çəmə ənkə bobo İbrahim xan Şirvanşir peştəno iştə kanə gəmə bekarədə dodə bə Huseynqulu xani. Xanən xəncəri səydə, knyaz Sisianaşvili xırtə qədə-qədə biriyədə. Knyazi xırtəku bə ətrof iyən bə xani iştəni səpenə oləton xun vaştəbe. Əncəx əy onıqniyə ko dəvom kardəşbe, knyazi sə biriyəşbe, ta knyazi sə bəçəy daston dilə eqniyəbe, dast kəşəşbe.

---

¹ sərhəd

Peşi çeəy bırıyə sə de suyəi purbiə kisə dilə noəşonbe, ənkə bobomən ə tumbə səşbe, bə Tehron, bə Şahənşah viğandəşbe. Əncəx çi dəvardədəni, çar ın cinoyəti xısusı səyro bə ğəror oməbe, Boku səpe ləşğər viğandəşbe.

Urusi ləşğəri bə mihosirə səşbe şəhr. Huseynqulu xan okıriyəbe bəştə saray, sarayon kəybon doəşbe bə kilit jəy.

Rujon de ibodəti dəvonedəbe iyən nezbə maştənə ruji şinedəbe. Çari əşğəron, nəhoyət, ğələ divoon ovaştəbin, bə şəhr dəşeədə Huseynqulu xan de zəmini ji ro vitəbe, bə diyo çol beşəbe, çəyoən bə İron vitəbe. Əncəx sarayo bə zəmini ji ro dənişə, bə dəşə kəybə səpesə qıləy cumlə nıviştəşbe-noəşbe: “Maştənə fik bıkə odəm hiç vaxt iqid bey əzini.”

***

Məktəbo bə kə oqardeədə çand kərə çe Xan sarayi xərobətiono ro eğandəme. Sarayi nəhənqə mavritonə sunon biə divonxonə təyli iyən bekimsəbe.

Çəmə şəhrədə Ədolət nəvə vətəndoon bəpe ğələ divoon bitono biə Urusə hakimi palu bəşin. Əmmo Urusə hakimi tonu şəkəson vey kam biən.

Bəro ne ki, urusə hakimon bevəc iyən zolım biən, bərəks, əvon sıxanbıməs, ədolətina insonon biən. Əncəx idarə kardeədə çeəvon bemənə mulayiməti iyən ədolətəti bə çəmə xəlgi xoş omedənibe. Məsələn, dızdi bə zindon dənoedəbin, ənə əyo dızdi təmizə kamerədə oqətedəbin. Bəy çay, hətta xorək dodəbin. Bə dızdi jıqo mınosibət həməy, hətta moldızdiyə biə şəxson ğəzəbnok kardedəbe.

Xəlğ iştə huquqi iştən nığo dodəbe. Çoştə bədiqə şikatbıdon şedəbin bə məçid, ənə əyo qırdəve nıştə, bə sinninə, mıdrikə merdon dard votedəbin. Əvon şəriət iyən de Xıdo ğanunon əsasi hukum kardedəbin: “Çəş əvəzi çəş, dandon əvəzi dandon...” – şəriəti daimi hukumbe.

Kali vaxt toykiyə şəvonədə soğnon vində bedəbe. Qıləy ğəmə rost bedəbe, bənə avavu çəxməx jəydəbe, qıləy qədə zıqqə osəmə bedəbe. Həx jıqonə iştə vırə qətedəbe. Xunə daveonən qıləy kəyku diyəro bedəbe – bə qılə kə ovaştədəbe.

Kali vaxtən şəvi toykiyə vaxtonədə peşkə kuçonədə qıləy şələ¹ kırıyə bedəbe. Çəəy dilədə tasə odəmi nırxə² sədo əvoy. Peşi ə kisə bə diyo şodoə əbi. Dıyoədə qıləy qədə şıp-şıp məsə əbi, həminə kisə ovi jiyo ğeyb əbi.

¹ *kisə*

² *nora*

Orujnə səy-kut dırniyə biə, ki isə i nəfəri çəsmədə ənişti, zol-zol əməmi. Əv çe Xıdo ğanun bə vırə rosniyəşe. Ğanun isə votedəbe: “Zina kardə jen kıştə bənine.”

Çeəmə şəhr besəbinə sırron şəhre. Çeəy kıc-mıçon de çoçinə mecuzon ləjənin.

Az in mecuzon, in kıç-mıçon, xəfifə şəvə pıç-pıçon iyən məçidi peşçoştə biə sokitəti vaxton vey piyedəme. Xıdo bə şiyə təriqəti, bə İmom Cəfər məzhəbi mənsubbıə bənə mı odəmon imkon doəşe ki, ənə iyo bə dınyo boəmon.

Qirəm əv bəmi mərhəmət nişon dodəbu, bıdə imkon bıdə ki, hejo ənə iyo eyni kuçədə, moəo biə kədə bımardım. Bəmi iyən qırçı xristion biə, de çanqəl-çəxo xorək hardə, sırə çəşonbiə, vorə iyən ətirinə avşumə qiyəvoon tanbıkə bə Ninoən in imkoni bıdəy!

III Semon

Qimnaziyə məzunon vadomonə şəvədə, balə məclisonədə tankardəbiə məxsusiyə uniformon yəxə de zəri umniyəbəbe. Toqqəon niğəynə peştəteron iyən niğəninə sədəfon viriski dodəbe, de səy-puşi utijəbiə xakiyə parçon isə hələən tatbe.

Əmə səoj iyən aşışə holədə yolə zalədə mandəbimon. İmtohonı təntənəynə ləhzə bino biəbe. Tələbon həmə urusi pravoslavə kilsə Xıdoo koməq piyedəşonbe, diyə məkə, imtohon bıdə çıl tələbəo əncəx dıkəs bə devləti kilsə mənsubbe.

Kilsə zərinə mərasimi libos tankardə, dırozə rişə iyən ətirinə dırozə səmuon biə.

Dastədədijdə zərinə xaç qətə keşiş i bino noşe bo dıvo karde. Buxur¹ i bu bə saloni pevolobe. De məllimon bə devləti kilsə mənsubbıə dı nəfər tələbə duməyəndı mandin, bə zono oməyn. De pravoslavə kilsə zərifə musiqi votəbiə kəlimon bə çeəmə quşon bənə emardə sədo qinedəbe. Ha Xıdoa, in dəvardə həşt sorədə əmə loğeyd-loğeydi iyən ıştə conı eqəte-eqəte bə in sıxanon çand bəjən quş doəmonə.

Dınyo ən mominə, ən zumandə, ən sodiğə xristion hukumdo biə de çar dımınə Nikolay Aleksandroviçi sitayişi bə ico dıyoədə iyən hışkiyədə bə səyohət beşəyon, bə alimon iyən bə ğəmkəşon, din, çar iyən Vətəni roədə, canqə məydonədə de şərəfi conı ğıbon

¹ Buxur – xristionə dini ayınon vaxtədə sutvoniyəbə ətirinə ğətron.

bıdə ə həmə canqəvəron iyən bə həmə pravoslavə xristionon Xıdo xəy-dıvo bıdo...”

Dılım dəbirciniyə beyro çəşonım bə divo zoxlə bıəbe. Dıvoədə dısaynə qəci¹ herbi jiyo bə Bizansə ikonə oşə yolə zərrinə çarçivədə çar həzrəton portreton ehaştə bəbe.

Çari sifət dırozə, səymuyon zardinbe iyən əv deştə oje kavuyə çəşon sof bənav erəxedəbe. Çəəy sinəsə bıə medal iyən ordenon səbın nıbe.

Həşt sori ərzədə çəəy medal iyən ordenon çand bəjən bo aşmardey kulışeyəm, əmmo har bəjənədəən medal iyən ordenon veyəti səkiştədə çəəvon aşmard dıqijinəme.

Navqo çari portreti tonə çariçəən portret divoo ehaştə bedəbe. Əmmo peşi çariçə portret divoo bekarədə bıəbe. Bəro ki, kişvəri kali mısılmonon norozi mandəbin, ıştə avlodon bə məktəb vığandəbin, bəro ki, çariçə portretədə çəəy sinə yəxə xəyli oj kəşə bıəbe.

Keşiş bə divo bino noədə, əmə həmə ciddiyyə molağat² səmonbe. Oxo imruj vey həyəconinə rujbe. Jıqo həyəconinə rujədə azən ıştəni ğeyri-adi formədə bardedəbin.

Ə yolə ruji de ləyoğəti bəsə jəyro azən maştə rəbədəlio hozıətı vindey bino noəmbe.

Ruj obə-nıbə bəştə sıxan doəmbe ki, kədə de həməy nəzokətin bəbem. Əncəx kədə bıəyon hitəbin, im mımkun nıbe. Peşən bə məktəb şeədə imtohononku toxtə beyro roədə çəmə vəyo dəvardə bə har piyəçini sədəğə dodəbin.

Ənə həyəconin bim ki, bə piyəçinon qıləyni penc kopik əvəzi i manot dome. Piyəçin de qəvəpuri bəmi divo-səno kardeədə bəy de şəsti votıme:

– Bəmi təşəkkur məkə, bə Xıdo şukr bıkə ki, əy bə jıqo qıləy comərdəti sovq kardışe mı...”

Anədə dındoşon divo bədiqə, jıqo zınəme, imtohono bırıyə bey mımkun nıbe.

Dıvo-səno orəxəy. Əmə bə nubə mandimon, bə imtohoni komisiyə mizi nez bimon. Dırozə mizi peştə yəndı tonə nıştə imtohon komisiyə uzvon siyo rışinə sərtə diyənə iyən zərrinə ranqə ziyofətə uniformə tankardə muəllimonə iborət bin.

Im mərosim həməyəvo həyəcon ofəyedəbe. Diyə məkə ki, uruson imtohonədə mısılmonon vey nodirə holədə ğıymət bırıyedəbin. Bəro ki, əmə mısılmonon veyə duston hestemonbe:dustonən dastədə ğəmə iyən təponçə bənə şiri zumandə cıvononbin. Muəllimonən

¹ ğəje

² diyən

imi vey çok zinedəbin. Tələbon muəllimonku çanədə tarsedəbunən, əvonən tələbonku anədə tarsedəbin.

Muəllimon veyni bə Boku təyinat əstəney Xıdo cəzo hesab kardedəbin. Bəro ki, bə muəllimon toykə kuçonədə hucum karde iyən əvoni dəvijqıniyey-kuyey qıləy adiyə holbe. Səkiştədə isə kuyəkəson noməlum mandədəbin. Jıqo hodison bəpeşt muəllimon de təyinati bə co vıron viğandə bedəbin.

Bə səbəboən tələbə Əli xan Şirvanşir imtohonədə riyaziyoti dərsə cəvobon oja-oško ıstə partə həmrö Metalnikovi dəftəro ovoştinedəbe. İmtohonədə ıştırok bıkə komisiyə uzvon ıstə səon bə tərəf qordinedəbin, ıstəni bə nıvındəti jəydəbin.

Əncəx i kərə az riyaziyoti dərsə cəvobon ovoştıneyədə muəllim nez bey bəmi, de pıç-pıçı votışe:

– Çəş vinde-vinde anədəən ovoştıney bəbe? Oxo iyo əmə colinə nimon!

Ha jıqo riyaziyoto nıvıştəynə imtohon dome. İmtohono beşə bəpeşt şoy-şoy karde-karde Nikolay kuçəo qədə-qədə saru eşim.

Orujnə bə urusi nıvıştəynə imtohon bəninibe. Bənə hejonə ğaydə, parson movzu mihi jəbıə paket Tifliso omedəbe. Həminə ruj imtohoni salonədə qımnaziyə mudur paketi mihi okardışe, imtohoni movzu de təntənə elon kardışe:

“Turqenevi əsəronədə idealə urusə jeni rufi təcəssum kardə jenə obrazon.”

Im vey hostonə movzube. Çekonə piyəməsə, jəqəon nıvıştəy əzınim. Əmmo bəpe urusə jenon tarif bəkəym. Demiyən de Nino hənəki bəpe dəboxtim...

Fizikə nıvıştəynə imtohon həniyən qonbe. Əncəx fizikəo çəmi zınən kifoyət nıbeyro bənə ovoştıniyey dəvunədə beşə “sənət” bə çəmi imdodi rəsəy. Fizikə baryerıən dəvardim.

Çəmi bəpeştə imtohoni komisiyə bə tələbon irujnə istirohət doşone.

Peşi şifohiyə imtohonon nubə rəsəy. Ənə iyo ovoştıney koməq kardedə nıbe. Şifohi imtohonədə tələbə ıstənkile cəvob doəninibe. İmtohono dəvardeyro bə hostonə parson de vey qəp jəy cəvob doeku əludə¹ co çorə nıbe.

İminnə şifahiyə imtohon dini dərsonkubə. Dini dərsi muəllim qımnaziyə Mələo dəvardə i sorədə peşınə planədə əmandi. Əncəx ımruj əv mizi peştə nıştəbe. Çəəy tanədə bənə avşumi larzə hevujə cubbə iyən peyğəmbəri varisəti nişon doə havzə kıştı hestbe. Mələo

---

¹ aloğə

bə tələbon vey namə dilinbe. Əy çemiku əncəx kəlməyə-şəhodət xəbə səşe. Azən de cəsorəti bənə qıləy şiyə : “La ilahə illəllahu Muhəmmədən Rəsulullah, Əliyyən vəliyyullah¹, – votə bəpeşt çeəmə dini muəllim bəmi ən barzə ğiymət doşe-vadoşe.

Kəlməyi-şəhodətədə biə in sıxanon ən vocibə kəlimonin. Bəro ki, şiyon de sinni məzhəbon co bıkəən in kəlimonin. Məlo bəəmə əvoti ki, qirəm sinni bıvon rostə royku co bıbunən, ijən cənobi-Xıdo çe sinniyon səpe ıstə mərhəmətə kəşon okırniyəşni. Çeəmə Məlo vey qeşə dumotə odəmbe.

İsəboy çeəmə tarix muəllim motədil nıbe. Az imtohonə bilet peqətıme. Biletədə biə pars handıme, kefim dəqordiniyəbe. Pars jıqobe: “Qəncədə Mədətovi ğələbə”. In movzu bəmi equniyyəro muəllimi kef dəqorniyə biəbe. Qəncə şəhri nezədə biə canqədə uruson, Bokuədə knyaz Sisianaşvili sə obiriyə bə Huseynqulu xani koməq kardə çemı ənkə bobo vəzminə canqəvərbə bə İbrahim xan Şivanşiri hucum kardəşonbe, bənə xaini kıştəşonbe əv.

– Şirvanşir, şımə ıstə huğuşo istifodə karde, ıstə piyə imtohonə biletı ovaxtey bəzıneyon, – tarix muəllim damə be.

Muəllim in sıxanon nam-nami votışe. Səpesə bə tarixi ayid parson nıvıştə – pevıştə biə de qədəliyə imtohonə biletəon purbiə bə kəssə az de şıbhə diyə kardıme. Har qılə tələbə huğuş hesteşbe ki, peqətə imtohon biletı əncəx i bəjən ovaxtey bəzıne. Jıqo holədə tələbə ən barzə ğiymət əstənə imkoniku məhrum bedəbe. Azən imtohon biletı ovaxtey, demən deştə tale qul qordıney piyedəm nıbe. Hiçməsə, xəbə hestemebe ki, bobom Qəncə nezibiə canqədə çekonə hələkbiə.

Halco ki, çemı vədə biə kəssədə bə Prussiyə hukumdo Fridrix Vilhelmi, yaən bə Amerikə vətəndo mıhoribə səbəbon ayid çeçonə parson hestbin. Çe parson cəvobono kiy sə bekarde əzini?

İmtohonə biletı onıbəvaxtem, votənə bə muəllimi işorə jəme:

– Vey səğ bıbən, az bəştə imtohonə biletı cəvob bədom, – votıme.

Peşi vışkiyəy zınem dairədə, nəzokətə çarçivədə bənışə, uruson Azərboycono tojniyyəro İroni şahzodə Abbas Mirzə de çıl həzoynə ləşğəri Təbrizo bə ro dəşeyku, millətış erməni biə Çari qeneral Valerian Mədətovi de penc həzoynə ləşğəri Qəncədə çekonə vəbəvə omeyku, topono bə ironıjon otəş ru karde otov omeyku, ıstə umrədə topı sədo nıməsə ironıjon çekonə bə topə otəş qətə beyku, şahzodə Abbas Mirzəən aspədə qulu bey, fırsiye-fırsiye şey bə xəndəx dəviteyku, İroni ləşğəri pərən-pərən beyku iyən İbrahim xan

¹ Xıdosə co Rəbb ni, Muhəmməd çeəy peyğəmbərə, Əlian Xıdo canışine.

Şirvanşiri de i dastə canqəvəri ruy ovaştəy piyeədə əsir eqniyey- bə qullə jəyku qəp jəme.

Bəştə sıxani səkiştə dome-votime ki, “In ğələbə ləşğəron cəsorətisə ve, Mədətovi topon texniki sanqinəti səkiştədə bə dast vardəbe. Uruson ğələbə sayədə Turkmənçay aştı¹ miğovilə dəbastəbe. Bə in miğovilə əsosədə ironijon bə uruson xəroc doənin bin. Çə xəroci hucubətoən penc qılə viloyət bə xərobət oqarde.

Çəmi oko doə oxonə cumlə çə “çökə” ğiymətiku məhrum kardışe mi. Bəro ki, “çökə” ğiymət səyro bəpe bəvotim: “Ğələbə çə uruson nişon doə yolə cəsorəti sayədə ğəzənc kardəbiə. De cəsorəti uruson iştəku həştəbəjn iyan həniyan vey biə İroni ləşğər bə vitəy məcbur kardışone. Ğələbə səkiştədə isə Turkmənçay aştı miğovilə dəbastəbe iyan çə miğovilə sayədə İron de Ğərbi fərhanqi, iyan de Ğərbi vijoron təmosədə bey qırəvə bə dast vardey zinəşe.

Doəbiə ğiymət hiç bə çəmi en nibe. Bəro ki, çəmi ənkə bobo şərəfikü sıxan eqniyeədə “çökə” iyan “kafi” ğiyməton arədə miro hiç fərg nibeşe.

Demian imtohonon orəxəyn. Qimnaziyə mudur de yolə fəxri bəmə votışe:

– Şimə imtohono de ovandi dəvardiyon, məzun biyon.

In sıxanon məseədə əmə həmə bənə bə ozodi beşe məhbuson de yolə şoy-şoy bə ji eşimon.

Həşi şuaon dəvətəbe bə çəmə çəşon. Zardə səhro huşi vorə qılən asfalti səpe pevolo biəbe. Həşt sori muddətədə çəmə hivosi kəşə polis nez be, qimnaziyə oroxney səbəbo əmə təbrik kardışe. Əməən təşəkkur kardımone, har qıləmon bəy penco kəriq pul domone. Əmə bənə i dastə ğolduri norə jəy-jəy bə şəhr pevolo bimon.

Az tadibəsə bə kə oməym. Kədə biəyon beşin bə çəmi və, mavoji bə ironijon ğalib omə Makedonivijə İsqəndərbim. Xıdmətkəron bəmi tarse-tarse erəxedəbin. Pıəm çəmi dimo-çəşo maçə kardışe – votışe:

– Çemiku se qılə çiy piyey bəzineşe.

Mamu isə votışe:

– Jıqo ağılməndə cıvoni bənav şeyro çəy bə Tehron şey lozime.

Sıftənə həyəconə ləpə okiriyə bədiqə, nunəkile bə telefon nez bim. Dı haftə be ki, de Nino kəlimə biriyəm nibe. Telefoni dastəq peqətime, aparati disk saat əğrəbi səmtədə qordınime, 33-81 numrə qırdə karde piyedəm be ki, qıləy ziqqə oməy:

– Əli imtohon doe?-Nino sədo məsəbe.

---

¹ *sulh*

- Dome, Nino.
- Təbrik kardedəm, Əli.
- Xəşəconbi. Kəynə, konco vindemon bıkəmon, Nino?
- Saət pencədə Qubernator boği qolmaçə tonu, Əli.

Həni ziyodə qəp jəyo imkon nibe, bəro ki, çəmu peştono mandə ğohomon iyən xıdmətkəron şəkəlu bıə quşon mıkube. Nino peştono isə aristokratə inəş mandəbən-quş dodəbən.

Az bəpe bə pıəm yolə çəsmə bəşim. Pıəm de mamu nıştəbin, çay peşomedəbin. Xıdmətkəron səpo mandəbin, çəşon bəmi səputəşonbe.

Komiləti imtohon hələ bə oxo rəsənibe. Bə kanə ənənəro pıəm jimoni kəybəqəvo mandə bəştə zoə bəpe jimoni həmə mıdrikətiyon de təfsiləti okarde lozimbe.

Pıəm bino noşə bo sıxan karde:

- Çəmu balə, bə jimoni ğədəm noə in ləhzədə az bəti mısılmonəti vəzifon i kərəən bəşti yod dənəe piyedəme. Əmə bə Xıdo bovə bıə qıləy Məmləkətədə jiyedəmon. Məhv nıbeyro, lınqi jıyo nımandero əmə bəpe ıştə ğədımə ənənəon iyən kanə jimoni tərzon mıtləğ nığo bıdəmon.

Çəmu balə, ibodəti yodo bəməkə, peməşom, de noməluma jenon əşt-nışt məkə, bə beçizon iyən zəyfon mərhəmət nişon bıdə. Həxə dini roədəən daima ıştə şımşı çe ğəmənəo bekarde hozı bıbi. Canqi məydonədə con bıdoş, ım bəmi – bə pironi ədojvoniye, əmmo bışərəfə ro bıqətoş, az pironə merd xəcolət bəkəşem. ıştə dışmenon hiç vədə məbaxş, çəmu zoə, əmə xristion nimon. Maştənə ğayğuyon fik məkə, bəro ki, maştənə fik bıkə odəm nıdılın bəbe.

Oxonə nəsihətimən ime ki, “Muhəmmədi bovə iyən İmom Cəfəri təriqəti – şiyə təməli hiç vədə yodo bəməkə.

Mamu iyən kədə bıəyon bə pıəm de yolə maraği quş dodəbin.

Peşi pıəm səpo əşte, çəmu dastədə qətışe iyən ikərədə de larza iyən tasə sədo votışe:

- Bəti lovə kardedəm: de siyosəti dastbəko məbi” Çiç piyedə bıkə, əmmo bə siyosəti umuj məbi!

ıştə pıə in piyəy bə vırə rosneyro ğəssəm hardıme. Bəro ki, siyosət bəmi vey diyərobe.

Nino isə, şınədəm ki, qıləy siyasiyə problem nibe. Pıəm i bəjənən dıvanqonə qətışe mı. ısat az, nəhoyət, həni ıştəni bənə tam komilə odəmi zinədəbim.

Rəsmi qımnaziyə uniformə hələən tanədəmbe. Az sərost saət penci nimədə qədə-qədə ğələ dərvozəku dəvardim, bə diyo kəno tərəf şim. Peşi bə rost qardim, Qubernatori sarayı tonoo dəvardim,

Boku huşinə zəminədə de yolə zəhməti eğandəbiə bə boği səmt səbərobim.

Dıləntonom qıləy ozodə iyən çoçinə hiss hestembe. Şəhri bələdiyə rəis de faytoni çəmi tonə dəvarde. Az həşt sori ərzədə sıftə kərə be ki, çəy vədə nə fərəqət mandənin nıbim, nəən hərbiyə çəmədə bəy səlom doənin nıbim. Boku qimnaziyə uniforməo niğəynə kokard şəfkəmkə bekdəmbə, şodəmbə. İmon çəmi məzun bey səkiştəku bənav omedəbe.

İsət az bənə mulki qıləy şəxsi ıstən-boiştə nəvedəbim. Həttə qıləy jəqə ləz be ki, piyəmə həmə çəşi vədə siqaret bısutım. Əncəx bə tanbəku nıfrətım beyku, siqaret kəşey fiko imtino kardıme, bə Qubernator boği dəşim.

İn vırə vey yolə boğbe. Vəyo nodirə, zohirədə vey gəmçin biə doon iyən asfalt dəvoştəbiə ro-rəvizon hesteşbe. Rostədə gədimə gələ divoon dırozə bedəbe-şedəbe. Miyonədə isə şəhri kulubi sipiyə mərmərə sunon vində bedəbe. Doon bınədəən veyə skamyon noə bəbe. Palmə doon arəo eşə Həşi sıələşə şuaon parzinəbedəbe.

Kulubi nezono qıləy qolməçə hestbe. Qolməçə voteədə, de dıjdə halə sığon omunə biə qıləy nəhənqə qırdılıyə hovuzbe.

Şəhri bələdiyə de niyəti əv doəşbe soxtə ki, kəlonkunə kijon vəyo məskən bıqətin-hovuzədə bınəvin. əmmo im bənə niyəti mandəbe, bəro ki, ov vey bohobe, iyən kişvərədə i qıləən bıvotoş, kəlonkunə, gəəkijə nıbe. Bə roən in hovuz bənə mardə divi çolə əbədən bə osmoni erəxəbe.

Skamyon qıləyədə niştim. Həşi ço kincə xokinə binon sərsərosta həməə kumoonku ruşnə səğandəbe. Çəmi peştəno biə doon soğnon şe-şe dıroz bedəbe. Bəştə sə kavuyə riyəynə çadռə edoə, bə ro şeədə şap-şup bıkə, kəy məşoon tankardə qıləy jen çəmi tonə dəvarde. Çadռə jiyə jeni dırozə dik rost biə bukə vindey bedəbe. Dikə bukə mavoji, muni rimuz kardədebe, bə çəmi tərəf səbərobe. Rəyrə ıstə sə itonə qordınime. Bı ləhzədə qıləy çoçinə sistəti eqətişə mı. Çokbe ki, Nino çərşov edodənıbe iyən çəy bukə dik nıbe. Az hiç vədə əhaştınim ki, Nino çərşov sənə.

Eşə Həşi viriskiyədə Nino simo mande çəmi çəşi vədə.

Nino Kipiani...İm çe xosə qırci nombe. Avropə adət-ənənon piyə alicənobə valideynon biə Nino!

Nino sipiyə reçinə sıfətədə dırozə siyöə mijon jıtono dıjdə, sırəynə, zik səğandə Qafğazijə çəşon hesteşbe. Jıqo xoşə iyən şoyə çəşon əncəx qırciyə kinonədə bedə. Nozokə, ovşumə bəvə Nino profil çe həzrəti Məryəmi profili bə yod vardedəbe.

In təsbeon bəmi xoş omedəbe. Əncəx jıqo jenon in çöçinə iyən nıdərəsə dınyo simvol bıə bə həzrəti Məryəmi oxşə karde bəbe.

Hevujə daştonku qınıyə kulokon¹ vardə, çəşi ku kardə de huşon edoəbıə bə Qubernator boği de dığəti edəsəym. Çəşon vi kardıme.

İderdəmə iştə tonə şoyə sırə sədo məsəme:

– Ha Xıdo, ha Xıdo, bə Romeo diyə bıkən! İştə Culyetta bə çəş beədə bə han şə!

İştə vırəo vaştım. Nino səröst çəmi tonə mandəbe. Tanədə miğəddəsə Tamara kinə litseyi kavuyə ranqinə uniformə hestbe. Nino şərğijon xoşnomə lodə, vorə kinəbe. Əmmo mıku vorə famon oğə kardə hejo ačəy jıqo noxsoninbin. Çəəy havdə sinn hesteşbe. Az əy sıftə kərə Nikolay kuçəku bə litsey şeədə iminə rujiku zınedəbim.

Nino nişte çəmi palu. Çəəy reçinə mijon jıtonə vəşə çəşon bənə həşi dəvəşədəbe.

– Şukur, oxo ki, imtohonon doe, hı? Bəştıro gədri norohət bim.

Dastım noe çəy amisə, votıme:

– Tikəy həyəconim bim. Əmmo vındədəşəni, gəlbədə Xıdo tars bıə kəşi Xıdo hejo koməq kardədə.

Nino sıre-sıre votışe:

– İ sor bədiqə iştınən mıro Xıdo roli bardey qərək bəbe. Piyədəme ki, çəmə imtohonon bino beədə, parta jıyo niyon bıboş, rıyaziyato doəbıə parson cəvobi mıro pıç-pıç bıkəy.

Hələ çand sor bənav bı barədə səqləs bıəbım. Bəvədə donza sinninə, de çəşə asti purbəmə bıə Nino yolə tənəffusədə çəmə məktəbi arə roədə vite-vite bəçəmə tərəf oməy, okırnişe - bardışe mı bəştə sınıf. Azən dərsədə çəy parta jıyo enənim, muəllimi rıyaziyato bəy doə parson cəvobi bə kitobi edəsədəbim, de pıç-pıçı bəy votedəbim.

Çə rujnəku az Nino nəzərədə bənə gəhrəmoni mandəbim.

– İştı mamu deəçəy xanımi çekonəyin? – Nino mıku xəbə səşe.

– Məvotbən, Gərbi təbobəti bə mamu xanımi koməq kardəşe, əmmo Zeynəb xanımədə hiç qılə əlomət vındə bedəni. Diyə məkə, mamu bəçəy jeni nişon doəbıə koməqi yolə umi bastedə, – votıme.

– Tı iştə jeni çadra jıyo niyon bəkardeşbu? – Nino damə be.

– Əy gəti vote əzınım. Bə vəziyəti diyə bəkardemon. Çadra jeni Həşiku, xokiku, iyən bıqonə diyənonku niğə dodə.

İkərədə Nino sıfət sı-portə be, votışe:

– Tı hejo bənə Asiyəvoji bəmandəş. Bıqonə diyənon bəti boçi mane bedən? Jen bə co kəson xoş omey piyedəşebu, çiç bəbe ki?

---

¹ *vovazon*

– Jen bəpe bə co kəson ne, əncəx bəiştə şuyə xoş omeyro bıkulişi. Ojə sifət, quculiyə peşt, tosə nimə ojbıə sinə, vorə linqonədə bıə şəffovə quyəveon—çe imon həmə çi isə vəd kardədə. Bəro ki, jeni¹ bı jıqo vəziyətədə vində merd həniyən ziyodə çiyon vindəy bəpişe.

Merdi jıqo orzuonku “hifz kardero” jen çadra edəninə.

Nino bəmi de təcubi erəxe-erəxe mande, peşi votişe:

– Tıro, Avropədə havdə sinninə kinon de nonzə sinninə zoon hiç jıqo çiyonku qəp bəjeybu?

– Zənn kardədənim.

– Jəqoesə, boy əməən in barədə qəp məjənəmon, – Nino sərt şiklədə damə be, livputon eqətişe.

Dastım bə Nino səymuyon şimol jəydəbe. Əy ıştə sə rost kardışe. Eşə Həşi oxonə şuaon bəçəy çəşi eqıniyəbe. Bəçəy tərəf enəməym... Çəy livputon devorəti, beirodə arənin bin. Az dəvomina iyən besortə şiklədə xəyli maçə kardime əv. Peşi ikərədə hıs doşe mı, co be miku. Har dıkəsən damə bedənibimon, əvəlhanqomi seyr kardədəbimon. Tikə bədiqə mavoji, ıştə kardə hərəkətonku xəcolət kəşəmonə, bə poyəsə əştimon, dastbədəst domone, Qubernator boğ tərəq kardimone.

Boğədə beşeədə Nino daməbe:

– Jəqoadə azən bəpe çadra tanbəkəym.

Əy pərt-pərti zəvilə sırə kardışe. Isət həni har çi bə ğaydə dəşəbe. Az tosə çəvon kəy dəvonime əv, co beədə votime:

– Şıbhə ni ki, bəşmə vadomonə şəv boməym. – Çəy dast qətime, – Nino, in tovsonədə çiç bəkardəş?

– Tovsonədə xıyzonəmjənə bə Şuşa bəşemon. Əmmo jıqo benışo ki, əmə bə Şuşa şedəmonsə, tən bəpe vəyo boy.

– Vey çok, jəqoesə, tovsonədə Şuşadə dimə-dido bəkardemon.

– Əli xan, bə Xıdo ğəssəm, tı lap zəhlə ekə odəmiş. Əncəx hiç zinedənim ki, boçi ıştıku anədə xoş omedəme.

Nino bə kə dəşe, ıştə dumo kəybə dəbastışe. Az isə bəştə kə şim. Mamu sifətış hişkbıə bə morəçəçuli oşə xədiməğə dandonon sipi karde-karde bəmi votişe:

– Qırci jənon vey reçin bedən. Əncəx im bəy dəlolət kardədəni ki, əvoni boğədə veyə odəmon nəvə vırədə maçə karde bəvəc əvoni. Bəro ki, ətrofədə imi bəvinden.

Çəy bəxunə quş okırnime. Zinedənim ki, xədiməğon kəynə pidəşone, duminə şəyton bedən.

Peşi pıəm tonə şim:

---

¹ *мошна*

– Məzun beyro sıxan doəbe ki, çəmi se orzu bə vırə bərosneş. İştiku çəmi piyə çiyon iminəni zinedəm, – votime, in tovsoni bə Qaraboğ şey piyədəme.

Pıam bə çəmi dimi xəyli erəxəy, peşi biğəsırə kardışe, sə oşandışe.

—◆◆◆◆◆— IV Semon —◆◆◆◆◆—

Zeynal əğə Boku nezədə biə Binəqədi diyku biə qıləy cohilə¹ Zodəmbe. Çəy suyə daştədə xokinə, yolə zəminə sahə hesteşbe. Çandə soron kam-ve həminə sahə kaştədəbe. Peşi i ruj zəlzələ nəticədə çəy zəminə sahədə hıl bə əməl oməy.

Çe obıə huloən fışşə jəy-jəy bino kardışe nat omey. Çə ruji bəpeştə Zeynal əğə həni ıstə jimonədə pul gəzənc karderə co roon nəvey luzum nızınəşe. Bənə ovəyzi omə puli bənə comərđi xarc kardedəbe. Əncəx har ruj pul ziyod bedəbe, boəyo bə qonə şələ oqardədəbe. Bə qıləy şələ oqardədəbe ki, lap çe holi gəndəşbe əv. Anədə oje tale dumo bəpeştə bova karde bino noəşbe ki, qıləy fəlokət boməy.

Zeynal əğə bənə məhkumbıə dustəği, bənə ıstə hukmi bə çəş biə odəmi jiyədəbe. Əv məçidon, mərixxonon, tədrıcxonon dodəbe dutey. Arədə bə Həcc ziyorəti şəbe, haci bıəbe, vəyoən yətimxonon doəşbe dutey. Əmmo hiç qılə rışvə gəbul kardedənıbe. Haftə sinnədə beədə, kəxıvand biə həjdə sinninə çəy jen bəçəy nomusi ləkə jəşbe. Zeynal əğə bənə zolımı, bənə vəhşi ıstə nomusi xısus səşbe, çəy bəpeştə bə sıstə merđi oqardəbe. Çəy xıyzon volo bıəbe, çəy ıstən zoə tərq kardəşbe əv, ə qılə zoə isə kıştəşbe ıstən, bəy misliş nıbə beşərəfəti vardəşbe.

Bı səbəboən Zeynal əğə səymuon sipi bıəbin, peştış gət bıəbe. Bokuədə çıl çəşməynə sarayədə colinə jiyədəbe. Çəy jimonədə xəş mandə iqlə zoə İlyas bəq çəmə sinif həmro beyro, çəmə vadomonə ziyofət, bonəkulə halə sığonədə soxtə doəşbe karde. Ziyofət Zeynal əğə kəy yolə ziyofətə salonədə ono kardə bıəbe.

Şanqo saat həştədə az, de saloni panə mərmərə pilləkənon sape peşim. Petono İlyas bəq pilləkəni sədə mandəbe, bə mehmonon pişvozi beşədəbe. Əvən bənə mı peştədə bıə kıştiku zərifə gəmə eləşkə rəvoşinə çərkəzə libos tankardəşbe.

---

¹ *avoma*

Iştə pəsəbalə pustədə bıə kilo isə bekardeşnibe. Bəro ki, çe rujnəku əmə həmə jıqo tankarde imtiyazi xıvand bimon. Iştə rostə dast jəme bəçəy kilo:

– Salaməleykum, İlyas bəq, – votıme, de kanə milli adəti daston dıroz kardımone bəyəndı, çəmu rostə dasti çəy rostə dast, çəmu çəpə dasti çəy çəpə dast eqətışe.

– Imşanqo cuzomxonə dəbastə bəbe, – İlyas bəq de pıç-pıçı votışe, azən rozi holədə iştə sə oşandıme.

Cuzomxonə, çəmə sinifi icod iyən sırbe. Hətta çand soron çəmə şəhrədə jiyə urusə muəllimon çəmə məmləkəto i tikəyən xəbə nıbeşone. Bə roən əmə əvoni bə dast dəğandəmonbe, votəmonbe ki, Boku nezədə qıləy cuzomxonə heste. Çəmənadə i kəs dərso erəd jəy piyedəşebu, bə dəyğə əv bə sinif numayəndə votedəbe.

Əvən sinif muəllimi palu şedəbe, dandonə ciriskə karde-karde xəbə ədəy ki, cuzomxonədə qıləy noxəşin vitə, polis əy nəvedə. Peşi əlovə əkəy ki, polis cuzomxonə nəvedə. Şıbhə heste ki, noxəşin həminə tələbə jiyə məhəllədə niyon bedə. Çəmə sinifi muəllim ın xəbə tosə məsey ranqı-rufiş pəredəbe, ə vitə noxəşini qətey, sənibəton bə cuzomxonə dənə orəxə bədiqə həminə tələbə dərsədə murəxxəs beyro icozə dodəbe.

Jıqo əlovə tətıl i haftə, kali vaxt həniyən vey dəvom əkəy. Əncəx bə hiç muəllimi ağıl nəvoy ki, bə sanitariyə idorə bışu, şəhri nezono bərosti qıləy cuzomxonə bey-nıbey bıparsı.

Az tosə qəvi purbıə bə ziyofət saloni dəşim. Sifətədəş məxsusi qıləy təntənə iyən idə ifodə bıə qımnaziyə mudur Vasiliy Qriqoryevic Xqarka, de qıləy yolə əda-ərkoni, saloni kıncədə nıştəbe. Muəllimon əhotə kardəşonbe əv. Nez oməym bəy, de yolə ehtiromi sə jəme bəy. De muduri qıləy qəp beədə, bo mısılmonə tələbon mutərciməti az əkəym.

Bəro ki, əcnəbi zıvonon iyən ləhcon vey rəyrə əxz karde zinedəbim. Mısılmonə tələbon veyni bə urusi qəp jəyədə hejo sifətə cumlonədə oşko əbi ki, urusə əsilin nin, əmmo az hələ çand qılə urusə ləhconən zinedəbim.

Çəmə mudur Peterburqobe. Bə roən deəy Peterburq ləhcədə qəp jəy lozimbe. Yəni samiton de pıç-pıçı vote, saiton isə ebardey lozimbe. Besədo qəp jəyədə reçinə sədo omedənıbe, əmmo vey nəcibə hərəkət hesab bedəbe. Çəmə mudur şoy-şoyədə be ki, inkişof bıkə “ruskarde” siyosət kişvəri tosə diyəroə marzə bınon pevolo bıə.

– Şəvon xəy bıbu, Şirvanşir. İmtohonon tarsiku bəştə omey zınəyonbu?

– Bəle, cənob mudur. Əncəx ə tars dəvardə bəpeşt qıləy dəhşətinə əhvoləti şoyd biəm.

– Çiç biə ki?

– Ə cuzomxonə məsələ votedəm.

– Bə cuzomxonə çiç biə ki?

– Xəbon nibu, cənob mudur! Zinə həmə noxəşinon mərixxonədə vitən, bə şəhr hurrəc kardəşone. Bə çəvon vəynə Səlyoni kazarmao di qılə hərbi hissə viğandey lozim biə. Noxəşinon di qılə dişon təmomən işğol kardəşone. Əsğəronən həminə dion bə mihosirə səşone, noxəşinon de qullə jəşone iyən bə kəon otəş jəşone-sutvonəşone. Im, qıləy dəhşətinə əhvolət nibu, cənob mudur? Cuzomxonə votəbiə qıləy virə həni ni.

Pıxə qujdon andomonku etilə, xırtonədə qujdə vəslon de xır-xırı eləşkə, bu kardə noxəşinon şəhri dərvozə kəybon peştəno səpeləşə biən. Bə çəvon səpe qədə-qədə nat ekardedən - vəşvonedən.

Mudiri çəşon peşkəllə bin. Çəəy çəkutəo bənə sədəfi akə tilon vində bedəbin. Qavarən ıstə dılədə fik kardedəbu ki, hələ çanədə di ni, bişu bə naziri bivoti, əy bə co virə ovoştinon.

Əv de qıləy tasə sədo votışe:

– In virə qıləy dəhşətinə məmləkəte! Əmmo çəmi balon, dərəsedon ki, ənə iyo insonon barzə dərəxədə intizomi iyən hakimiyətə orqanon cald hərəkət karde çanədə vocibe!

Çəəmə sinifi ağılən bə muduri ətrof qırdə bin, ğaydə-ğənanon çanədə foydənin bey barədə bəçəy nıtği quş doşone.

Cuzomxonə ko orəxəbe. Peş əmə omə oxonə sinifi tələbon isət bəpe ıstən qıləy tojə numrə peyəsəxtin. İkarədə xəbə səmə:

– Cənob mudur, xəbə hestenebu, Məhəmməd Həydəri zoə çəəmə məktəbi dımınə sinifədə handedə?

– Çiiiç?

Muduri çəşon kam mande çəəy səy tərəkü beşu.

Məhəmməd Heydər har sinifədə kami se sor mandəbe. Əv şonzə sinədə kəxivand biəbe, əmmo ki, ijən bə məktəb omedəbe. Məhəmməd Həydəri zoə nəv sin təmom beədə əvən bə eyni qimnaziyə dəxil biəbe. Bəxtəvərə pıə cəhd kardedəbe ki, in həyğəti sırr oqəti. Əncəx imruj yolə tənəffusədə purə diməkukəynə qıləy zoə tile-tile oməy bə Məhəmməd Həydəri nezbe, de məsumə çəşon erəxəy bəy, votışe:

– Pələ, bəmi penc kəpiq bıdə, şokolat bıstənim. Nıdoş, riyaziyato misalon ıştı cəkəsi dəftəro ovoştuniyey bə inə bəvotem.

Məhəmməd Həydər xəcoləto sı-portə bıəbe. Bə zoə sə i-dı mışt jəşe, çeəməku xayş kardışe ki, çeəy zoəxivand bey, de ıştə zoə i vırədə i məktəbədə hande barədə bə muduri hiç çi məvotəmon.

Muduri ijən xəbə səşe:

– Yəni, şəşminnə sinifi şoğord Məhəmməd Həydəri dımınə sinifədə handə zoəş heste?

– Bəle, jəqoye. Əv şıməku vey uzur pidəşe. Məhəmməd Həydər orzu kardədə ki, çeəy zoən bənə bəy elminə odəm bibu. Bə Gərbi zınəyon xıvand bey həvəs bəyku şe-şe həniyən qeşə vusət səyda.

Mudur sof sibe. Əv tam-tamijə mandəbe, pıə de zoə eyne vaxtədə, eyne məktəbədə hande bə məktəbi gəyda-ğanunon zidd be-nıbey barədə şınədəbe. Əncəx bə hiç qılə gəror ome zınədənıbe.

Zali tonə qıləy qədə kəybə obe. Da sinnədə qıləy zoə xəyləğ gəlinə pardon bə i tərəf okırnişe, peşi İrono omə siyo andominə ço qılə kuyə musiqijənon dasto qətışe, bə salon vardışe. Kuyə musiqijənon dastbədad doşone, saloni qıləy kincədə bıə xoli səpe nıştin. Çeəvon dastədə bıə nodirə musiqi aləton İronədə sa sor bənav tumo kardəşonbe.

Fəryod bıkə qıləy musiqi bə zıvon oməy. Musiqijənon qıləyni səlom doşe, bənə gəzəlxoni, dastış noe quşə bınədə. Im, Şərgi muğənniyon klassikə jestbe. Bə saloni qıləy besədoəti, aşışəti eqıniye. Bı dəfə kuyə musiqijənonədə qıləyni de həyəconi pur be peş be, bino kardışe ud jəy. Peşıən gəzəlxon de aşışə sədo handışe:

*“Tı bənəy İroni gəməş,
Viriski doə yaqutə livputon
Tırkə Sulton bıəbəym, kəbin əbirim deti,
Voron¹ oəmunim bəştı vanqonə-vanqonə səymuyon,
Ya maç əkəym, maç əjənim bəştı lınqi çığon,
Zərrinə tosədə əvəym
de ıştə daston in gəlbı botı...”*

Gəzəlxoni tam jəşbe. Çeəy tonə niştə xanəndə ıştə sədo rost kardışe, de yolə nıfrəti nora jəşe:

*“İyən har şəv
Bənə qıləy morə əvitiş
Əyvono bə hamsiyə kəy...”*

Tanburi gəminə sədo bə ətrofi pevolobe. Kəmonçəən de həzina sədo beledəbe. Bı səfə Seminə xanəndə handə sədo rostbe:

*“Əv ki qıləy şəğole, çeəyku imon ni,
Ah-vay, ləkəjor bim, siyo bəxtım oy!...”*

---

¹ murvorion

İ ləz aşişəti¹ eqniye bə ətrofi. Se-ço kirtə musiqi ahənqi bədiqə
çominnə xanəndə de xəlifə iyən vorə sədo bino kardışe bo hande:

– *Se ruj tij kardime iştə ğəmə,
Çominnədə dumə pevnime, rəsəym bəiştə dıışmeni,
Poə-poə kardime əv.
Bə tərq şodome ti, əy pəvəndim,
De canqi pəlu edodəm iştə dimi,
İyən tojnədəm aspi deti bə bandon.”*

Az ğalinə pərdon qıləyni tonə mandəbim. Çemü palu çəmə
mudur iyən coğrafiyə muəllim mandəbin. Mudur de aşişə sədo de
fis-fisi votedəbe:

– Çe tarsovə musiqiye! Jıqo bızın, bə dəhşətinə sədo quş dodəş.
In nəğmədə votə sıxanon mənə çiçebu?

– Hejo bənə musiqi ahənqi bəmənə bənine. – Coğrafiyə
muəllim bəy cəvob doşe.

Piyəme lınqon anqıştə səpe bə hiç ki norohət nikə xəlvəti çəəyo
diyəro bibum. İkarədə vindime ki, ğalinə pərdə bəmi jıqo oməy
qədəy livəy, de ityoti bə ətrofi edəsəym.

Səymuyon bənə voa sipi, çəşon ğeyri-adi şiklədə viriski doə
qıləy piyəmerd pərdə peştonə mandəbe, bə musiqi quş doe-doe
bəmedəbe. In piyəmerd İlyas bəqi pıə, Əlahəzrət Zeynal əğəbe.
Çəəy kavuyə rəğinə namə doston larzedəbe. Bə dostonədə qavar bo
imzo şodoe jıqo ğırvə mandənibe. Əncəx in doston bə hafto milyon
puli hakimbe.

Zeynal əğə qıləy soyə divojbe. Əncəx bə xanəndəti sənəti
həxədə bə yolə təcubə malikbe.

Çəzəl orəxəy. Musiqijənən in səfə Qafğazə raxsə həvo jəşone.
Az bino nome bə raxs karde. Tələbon vəyo qrup-qrup mandəbin,
iştə arədə sehbət kardədəbin. Çəəvon kali qilon şərov peşomedəbin.
Az peşomedənibim.

Çemü sinif həmroon deştə duston iyən oşnon bə qıləy kinc
okıriyəbin, iştə arədə zərfət kardədəbin. Ətrofədə səymuyon zard,
çəşon kavu, sifəton pudrəyin biə çanədə urusə kinon hestbe. Əvon
de urusə tələbon iyən kali vaxt de erməni iyən qırci tələbon bə
sehbət mandəbin.

Əncəx bə çəvon tonə qıləy mısılmənə tələbə nez mandəədə
urusə kinon i ləzədə iştəni qin kardədəbin, peşən əlhol de məsxərə
iştəni pəkırniyedəbin, de hır-hıri siredəbin, i-dı kəlimə sıxan
votedəbin, diyəro bedəbin...

---

¹ sokitəti

Qıləyni nezbe bə piano bino kardışe vals jəy. Mudur ıstə kinə bə raxs dəvət kardışe.

Şuk bə Xıdo! Pilləkəni pey tərəfo Nino sədo oməy:

– Şəvon xəy bibu, İlyas bəq! Ləzi bə di dəqınım. Əmmo ım çemü qıno ni.

Az vitim bə biton. Nino nə bitonə olət, nəən miğəddəsə Tamara kinə litseyi uniformə tankardəşbe. Zərrinə sədəfinə qıləy kirtə məxmərə çəpkən¹ şodəşbe ıstə amonsə.

Çəy peşt jıqo ğırs iyən vorə dəbastə bıəbe ki, az bovə kardedənibim ki, əy de i dasti okarde bızınım. Dırozə siyoə məxmərə yubkə bəçəy lınqon rəsədəbe. Az əncəx çəy lınqon bukon vindedəbim. Bəştə sə qıləy qədə kilo noəşbe. Çəkutədəən di cərqə zərə sikkə ehaştə bəbe. Qırci şahzodə xanımı ğədimə vaxtono mandə idə libos iyən hələ çəy səpəən qıləy Bizansə Modannə simo!

Modannə qıləy qəhqəhə kəşəşə:

– Ne, Əli xan, tı hırsin bənin niş. In yubkə teron dəvasteyro saəton dəkəşədə. Çemü nənə yubkəye. İmi əncəx bə şımə şərəfiro dezu bəştə tan pekırniyəme.

– Demü iminə raxsi ki bəkarde? – İlyas bəq daməbe. Nino de parsi purbiə çəşon erəxəy bəmi. Azən deştə səy işarə kardime, yəni “raxs bıə.” Çokə raxs karde zinedənibim. Bə İlyas bəqi Nino etibo karde əzinim. Bəro ki, İlyas bəq ədəb-ərkoni zinə dustbe.

İlyas bəq bə musiqijənon vanq doşə:

– “Şamili divo” bijnən!

Ənəxəbədə qıləy xışminə melodiya rostbe. İlyas bəq vaştə bə saloni miyon. Ğəmə bekardeşə. Çəy lınqon de Qafğazvıjon bandi raxsi otəşinə ritmi bə hərəkət oməy. Ğəmə tilə çəy dastədə viriski dodəbe. Nino raxs karde-karde bəy nezbe. Əv deştə qədə lınqon bə qədə qulməşon oşədəbe.

“Şamili divo” musiqi jəy bedəbe. Əmə dastəkə jəydəbimon, çə musiqi tempi qətey cəhd kardedəbimon.

Nino quya vitvoninəbiə vəyube... İlyas ğəmə qətışe bə qəv. İlyasi kəşon bənə əşivoə kijə kəşon obəbe, kinə ətrofədə qardedəbe. Nino lınqonən mandənibe – qardedəbe saloni ətrofədə raxs kardedəbe. Çəy larzə kəşon hərəkət qıləy vitvonəbiə vəyu tarsi, beumiyəti iyən fidokorəti ifodə kardedəbe.

Nino çəpə dastədə qıləy cıfə dəsmol qətəşbe. Çəy həmə andom larzedəbe. Əncəx çəy kiloədəbiə zərinə sikkon de çəpkəni lıvedənibe. Jəqonən bəninibe iyən raxsədə ən çətinə çiy hejo imbe.

---

¹ *ebir-ebirinə dırozəkəşə jənə kəpot*

Jıqo de xışminəti saloni ətrofədə raxs karde iyən kılodəbiə zərinə sikkon iqləyən nılovniyey əncəx bə qırci kinon məxsusbin.

İlyas bəq bəy əmon dodənibe, dairə ətrofədə Nino dumo vitedəbe. İlyasi de kəşon kardə işaron, şe-şe həniyən amironə bedəbe. Ninoən həmlə vəy qətey səy bıkə hərəkəton şe-şe vorənin bedəbe.

Nəhoyət, Nino neçiyəvoni tərəfo həmə roon qətəbiə bənə marali mande. İlyas bəqi çeəy ətrofo kəşə dairə şe-şe tanq bedəbe. Nino çəşon itoətinbe. Çeəy daston larzedəbe.

Musiqi sədo sərt şiklədə rost bedəbe. Nino rost dast okardışe. Çeəy dastədə biə dəsmol ləpə jəy-jəy bə ji eqniye. Hejo bı ləzədəən İlyas bəqi gəmə bə Nino ovşumə dəsmoli pəvişiyəy, de dəsmoli bə zəmin pərçim kardışe.

Simvolikə raxs bə oxo rəsəy.

Vırə hesteşe, bıdə bıvotım, qıləy çiy bə yod dənoe pidəme ki, raxsi bənav az ıstə gəmə bə İlyaz bəqi doəmbe. Çeəy gəməən bəştəno peqətəmbe. Jıqo beşe ki, Nino dəsmoli bıbır çemı gəmə tiləbe. İstə koy hejo pironə qətey lozime. pıç-pıçkomə merdon qıləy sıxan heste ki, «Şotori bə Xıdo əmonət dəspardə bənav çeəy teri bə kuli gırs dəbast.»

V Semon

“Əy xan, çeəmə gıdrətinə ənkon i ruj bəştə yolə şərəf iyən bə ətrofi dəhşət vardə nom doəninbiə bə in diyor sıftənə kərə lıq noədə “Bə voa diyə bıkə!.. vəyo voa heste! – vote-vote zıqqə jəşone. Nez bıən bə bandon, təvə nıqniyə vişon vindeədə “Siyə boğ” votəşone-zıqqə jəşone. Bərostiən, bandə dimon bə qıləy siyo boği oşedəbin. Hejo çə əmonəku jıqo bə in diyori Qarabağ (Siyobog) votə bedə.

Navqo bə vişə Aqvar, peşi isə Sunik votəşone. Əy xan, ısa bızın ki, çeəmə diyor vey gədimə iyən şöhrətinə diyore!

Şuşadə qıləy mənzil bə kirə peqətəmbe, çeəy kəxivand Mıstəfo demı qəp jəydəbe, ikərədə bə dumot şe, peşi qıləy qədə mavləo Qaraboği mivədə kəşəbiə ərəgiku i badə peşoməşe, bə muyəxolon oşə geyri-adi pənıku i tikə bırışe iyən bəştə qəvəzəti idomə doşe:

– Çeəmə bandonədə toykiyə rufon məskən eğandəşone iyən nəhəngə xəzinon hıvosi kəşedən. İmi həməkəs zinedə.

Çeəmə bandonədə miğəddəsə sığon hestin. Çeəmə vişon diləntono isə miğəddəsə ruyon eşuriyedən. Şuk bə Xıdo, har çiyemon heste. Şəhrədə nəveədə i kərə bəştə ətrofi edəsən...hiç gəmçinə, dərdəcərə qıləy odəm bəvindeyenbu? Gəti ne. Sərvoxtə odəm vindey bəzıneyonbu? Ne. Əğə, çeəmə məmləkətədə çaş ebəqıneyon-bəmandeon.”

Az ın diyori bə şinə duyəvojetion təcub mandədəbim. İştə qədə diyori şöhrətin kardero rəvoyət mandə nıbe ki, imon penısoxtın. Hələ zinə qıləy sırafsunə erməni bəmi bə bovə karde cəhd nişon dodəbe ki, quya ın Şuşadə bıə Maraş kilsə penc həzo sor bənav dutəbiə . Oqardim bəy votime :

– Bəmi jıqo pesoxtəyon məvot. Cəmi xristionəti sinn hiç dı həzo sor ni. Oxo xristionə kilsə Xristosisə bənav dutəbe əzini.

Çemi votə sıxanon bə erməni bərk qınıyəbe. Əv tanə jəy-jəy votışe:

– Həlbət ki, tı handə, vində odəmiş, bəti hiç sıxanım ni. Əmmo icozə bıdə, ın sinninə merd bəti i-dı kəlimə bivoti: Qasbuən xristionəti co kişvəronədə dı həzo sor çemi bənav ofəyəbu. Əncəx Xristos iştə ruşinə bə əmə – bə Qaraboğijon cokəsonku se həzo sor bənav nişon doəşe.

Penc dəyğə bədiqə həminə odəm, çəşə mijə nıkuyə, bino kardışe qəp jəy ki, fransıza qeneral Murat Şuşa erməni bıə. Quya əv, Qarabağı şərəfi Fransadə pevolo kardero əğilə sinniku Şuşaku bə Fransa şəbe.

Az Şuşadə roədə qıləy sığə pardiku de faytoni dəvardeədə faytonborom pardi bəmi nişon doşe, de fəxri votışe:

– Diyə bıkə, ın pardi Makedoniyəvişə İsqəndər bə İron şeədə doəşe dutey. Əy vəyo bemislə gəhrəmonətion nişon doəşe.

Halco ki pardi jinə hissədə bıə sıği səpe çe pardi dutəbiə tarix “1897”-nə sor nıvıştəbiə. Faytonboromi sıxanon sərost nıbey bəy işarə kardıme, həminə nıvıştəy bəy nişon dome. Əyən iştən bə vıra nınoşe, cəvob doşe:

– Eh, əğə, uruson çeəmə zəfəron rıvniyeyro ə tarix peşi vəyo həkk kardəşone.

Şuşa vey çocinə şəhre. De vişəon iyən de ruyon əhotə bıə ın şəhr çe bandon çinqilonədə, dənizi səviyəku i həzo pensa metr bılındiyədə dutəbiə.

Mısilmonon de erməniyon vəyo aştı şərətədə bənə vili ruj dəvoniyedəbin-jiyədəbin. Bəro ki, Şuşa dəvardə soronədə jıqo Qafğaz, İron iyən Türkiyə kişvəron arədə pard bıə.Bandonədə iyən ruyonədə kolə kərpicədə dutəbiə qədə kumon rost bedəbe.

Sərzəmini əgilon vey vaxt bı kumon saray votedəbin. In şəhri ətrofədə bıə kumonədə mısılmənə bəqon de əğon iyən erməni məlikon jiyədəbin. In odəmon ıstə kəy kəybonədə de saəton niştedəbin, gəlyon kəşe-kəşe bəiyəndi qəp jəydəbin ki, bə çand dəfə məhz Qaraboği erməniyə qeneralon tərəfo Ərəse imperatorəti məhv bey və səbiə.

Befosilə yəndi bəsə dənoeku hiç sist bedənıbin ki, Qaraboğijon bıənəbəyn bə imperiyə sə çiqon əvoy?

Az deştə gəocu (mihofizəvoni) osonə ro stansiyəku de aspə ərəbə şat-şurə bandə roonku dəvardimon, bə haft saat bə Şuşa rəsəymon. Gəoyətiku həniyən vey bə gəldurəti meyl nişon doe çe avjorinə nokon pişəbe. Səyku bə linqi nanqır avjorinbıə in odəmon tamjəli bedəbin. Çəəvon həməy dimədəən canqəvəri nişonon hesteşonbe. Pıəm gəocu bəmi omuj kardəşbe ki, roədə mını biqonə odəmonku niço bıdəy. Çəmi gəocu etiboyinə odəmbe. Mavoji gədrin bə Şirvanşir nəslı gəhomətian rəsədəbe. Bə jıqo gəhomon əncəx şərgədə rast omev bedəbe.

Penc rujbe ki, Şuşadə bim. Nino omev bə çəşbim. In penc rujədə çəmi həməzəminon bəmi qəp jəydəbin ki, dınyo iqidon iyən şöhrətinə odəmon həmə Şuşavojin.

Az şəhri boğqon, parkon nəvedəbim iyən məçidi minaron seyr kardəbim.

Şuşa vey mominə şəhrbe. Vəyo bıə məçid iyən kilson šest həzoynə əhaliro kifoyətbe. Həməən şəhri ətrofədə besə-binə piron, iminə nubədəən, beşibhə ki, miğəddəsə Vəli Saray dı qılə do mandəbe. Hejo sıftənə rujiku şuşavijon bə in viron şıkırniyəşonbe-bardəşonbe mı.

Miğəddəs Vəli Saray bəqi gəb Şuşao i saat arəninbe. Ha sor həmə şəhri əhali vəyo bə ziyorət beəşe iyən ehsonon bədoe. Tında siyoə olaton tanbıkə dindoron isə qədə vişədə hiç kardəbiə tose miğəddəs Vəli Saray bəqi gəbi bıə ro de zono fırsiye-fırsiye əşiyın. Roste, ım xəyli norohətəti vardedəbe, əmmo zəvvoron dıgəti məxsusən cəlb kardədebe. Miğəddəs Vəli gəbi səpe bəmə doon yol bıəbin. Bəvon dast jəy ən yolə qıno hesab bedəbe. Ki bə doon qıləy livə həttə dast bəjənibu, hejo əlhol iflic əbi. Miğəddəsə Vəli Saray dıyə bıə jıqo gıdrətinə odəmbe.

Əmmo hiç ki izoh karde nızınəşe ki, ın miğəddəsi tose isəti kon mecuzon nişon doəşe. Çəmi əvəzi çəəy i qılə koy qeş-qeşi bəmi votedəbin ki, quya əv i kərə dışmenon tərəfo təqib kardə bıə, hələ imrujan Şuşa bə vırəbiə bandi sədə çəəy asp vitedə.

Təqib bikon bəy nez bey piyədə çeəy asp de nəhənqə vaştemoni bandon, halco iyən Şuşa səpe pərəbe-ğeyb bəbe. Mominon imrujən çe nəcibə həyvoni etatə halcoədə həkk biə nali rizon vindey zinedən. Çe aspi bə dərəcədə vaştey mımkun nibey şıbhə kardeədə əvon odəmiku arşidən, ğəssəm hardedən – votedən:

– Əğə, in asp Qaraboği asbbe!

Çemi bəpeştə mıro Qaraboği aspi barədə qıləy əhvolətən qəp jəşone:

– Çeəmə diyorədə har çi reçine. Əncəx çe diyori ən reçinə çiyonədə qıləyən Qaraboği asponbin. Qaraboği şöhrətinə aspi huriyeyro İroni potşo Əğə Məhəmməd ıstə həmə hərəmxonə bi aspi əvəzi doe hozıbe. Mavoji çemi duston zinedənibin ki, Əğə Məhəmməd potşo pıştə kardə biə-xədiməğəye?

In asp, bə votəyonro, “Mığəddəs ofəyəbiə qıləy aspbe.” In mecuzəynə aspi bə məydon bekarədə insonon sa soron befosilə əmək sərf kardəşone, səkiştədə tojə aspə cins – Qaraboği məşhurə kəhərə asp ofəyə biəbe. Dınyo ən məşhurə cinsə asp Qaraboği sıəzərinə ranqinə aspbe.

Anədə tarifi bədiqə bə aspon marağım ziyodbe. Əve xayş kardıme ki, çə asponədə qıləyni bəmiən nişon bıdən. Əvon de ğayğıynə diyənon erəxəyn bəmi, votışone:

– Bə sultoni hərəmxonə dəşe – bə Qaraboği aspon təvilə dəşesə hostone. Qaraboğədə cəmi donzə qılə jıqo kəhər asp heste. Çeəy aspıvandon əncəx mihoribədə bəvon peniştədən.”

Bəxti nıvardışe. Bə roən de çeəvon əfsonəynə Qaraboği aspon barədə votəyon kifoyət bim.

İsətən Şuşada biə çodo dılədə niştə bə Mıstəfo təylə qəvəzon quş doe-doe Nino bə çəşbim. Bı əfsonəynə diyoriən həni pemijiyəbim.

– Əy xan, – Mıstəfo bəiştə sıxani idomə doşe, – Şimə ənkon mihoribon bardəşone, tı isə təhsilinə, handə odəmiş. Hejo bə roən reçinə sənətko həxədə bəhs kardəbiə sehbatono sə beşədə. Farson de ıstə Sədi, Hafiz iyən Firdovsi; uruson isə de ıstə Puşkini fəxr kardədən. Diyəroə Ğərbədəən Hete nomədə qıləy şair biə, əy Şəytoni həxədə şeir nıviştəşe.

Çeəy sıxan biriyeme, parsəym:

– Qavar in şaironən Qaraboğə beşənbu?

– Ne, hurmətinə mehmon, əncəx vote lozime ki, çeəmə şairon çeəvonsə vey ıstedodin. Əvon anədə ğururin bin ki, ıstə şeiron bə koğəz nıniştə əzbər handedəbin.

– Kon şairon nəzədə qətedəş, aşığonbu?

– Bəle, aşığın nəzədə qətedəm, – Mıstəfo motəbərə şiklədə cəvob doşe. Əvon Şuşa ətrofədə bıə diyonədə jiyedən. Maştə aşığın, dərvişin qəhvəxonədə bəhsəbəhs hesteşone. Şey piyedə, bəvon heyron-heyroni quş doe piyedəbu?

Roziyəti dome.

Orujnə de şatə-şutə roon bə pedati petəxəymon, Qafğazi aşığ sənəti peşti noxtə hesobbıə bə Daşkənd oməymon. Votey bəbe ki, Qaraboği har diyədə ıstənə aşığın hestbe. Əvon zımsonədə şeir, mahneon bənıvıšten, iyən dərvişin raxsə motıvon pebəğanden, əvəsorədə isə kulubon iyən sarayonədə tojë şərğiyon iyən mahneon bəhanden. Qaraboğədə se qılə di hestbe ki, vəyo əncəx sırf aşığın jiyedəbin. Şərği te gədimə zəmono bə şeiriyəti hurmət mənəodə bınəynə feodalon əvoni doemoniku ozod kardədəbin.

Çə diyonədə qıləyən Daş kəndbe. Çe di sakınon nom divoj nıbey təyin kardero bəvon i kərə erəxey kifoyətbe. Çəvon merdon dıqozə mu vadəyn iyən avşumə kaftanon tan əkəyn. Jenon isəboy de gəmquınə diyənon merdon dumo əşiyın, musiqi aləton əkırnın.

Bə aşığın heyron-heyron quş doero Daş kənd Şuşao omə de dəvlətinə mısılmnonon iyən de erməniyon pırbe. Təmşoəkə cəmat çe di əsasınə məydonçədə qırdə bıəbe. Məydoni miyonədə isə deyəndı bə beəmonə canqi hozı bıə dı kəs iqidə aşığ mandəbe. Əvon ıştə vıniön pekırnıyəşonbe, bəyəndı de nıfrəti erəxəbin. Qınıyə vovaz bə çəvon səymuyon vo jəydəbe. Aşığonədə qıləyni jəşe zıqqə, votışe:

– ıştı olətonədə sıləputə bu omedə, sıfəti bə xuqi sıfəti oşedə, ıstıdodı bəsə nozıkə muysə nozıke iyən bəti tikəy pul bıdon, ıştə həxədə təhqıramızə şeir bənıvışteş.”

Ə qılə aşığ de rıki rost kardışe ıştə sədo, votışe:

– ıştı oləton bə təlxəki libosi oşedən, ıştı vanqən xədiməğə sədo bə yod vardedə. Çemı ıstedod nıbusə, ıştıən şairəti ni. Tı əncəx çemı purə dastəxuno şodəbıə de emə-eməyon jiyədəş.

Aşığın şe-şe sı bedəbin, iyəndı de tanə sıxanon təhqır kardədəbin.

Nəhoyət, bə məydon qıləy sipiyəsə nuraniyə piyəmerd oməy. Əy aşığın arədə bıə bəhsəbəhsədə dı qılə movzu elan kardışe: Movzuonədə qıləyni “Ərəsi səpe ovşum”, diqər isə “Əğə Məhəmməd şahı marde”be.

Aşığın dim qətışone bə osmoni, bino kardışone şeir pehande. Əvon handedəbin ki,

Quya Əğə Məhəmməd şah ıştə merdəti zuy sənibəton bərpo kardero qa bə Tiflis, bə qoqurdinə vannon gəbul karde şedə. Bəy

qoqurdinə vannonən koməq nıkardeədə Xədiməğə şəhri de zəmini i kardedə, həmə jenon iyən merdon bənə vəhşi dodə kıştey. Əncəx bə dumo oqardeədə tale əy bə Qaraboğ şey tadibəsə kardışe. Əv, ıstə çodoədə hitə vırədə de xəncəri kıştəbiəbe.

Yoləpətsə jimənədə hiç qılə həzz nısənə kıştəbe. Əv, hərbi hurrəcon vaxti bə vəşyəti tov hardəşbe, siyo nun hardəşbe, duov peşoməşbe – jiyəbe. Əv besə-bebinə kişvəron fəth kardəşbe, əmmo səhroədə biə bənə piyəçinon kosibbiə. Xədim əğə Məhəmməd jıqo odəmbe.

Aşığon imoni həmə əruz vəzni uslubədə handedəbin. Çəəvon qıləyni ən reçinə jenon jiyə kişvərədə çe Xədiməğə doə məşəqqəton durust təsvir kardedəbe, diqər isə in jenon bə dar ehaştəbiə səhnon de təfsiləti qəp jəydəbe.

Təmşokəron məmnun biəbin. Aşığon təvilonədə tanə mə dijdi akə donon eşuredəbe.

İkərədə mulayimə sədo biə aşığ bə zıvon oməy, votışe:

– Ərəsi səpe biə Ovşum bə ki oşedə?

Rıkinbiə aşığ çəəy sədo bırışe:

– Bəşti pəvəndi cəmolı – dimi, – votışe.

Mulayimə sədobıə aşığ damə be:

– In Ovşumi ruşinə mulayime.

– Xeyr, – rıkinə aşıği cəvob doşe. – In Ovşum bə şəhidbiə canqəvəri ğalxəni¹ oşedə.

In təsbeədə iminəti bə dast vardeyro aşığon sist bin, yəndi tağəto eğandışone.

Peşi əvon har dıkəs co-co çe Ovşumi reçinətiku, həmoədə bənə qıləy Bakirə muyəxolə qarde-qarde qınıyə bə vovazi, Ərəsə ruy ovonədə əksbiə bə Ovşumi diyə bıdə pəvəndiyonku mahneon handışone.

Təsbeon oxoədə rıkinə aşığ ğalib elan kardəbe. De xoşnovə sırə rəğibi saz bənə mıkofoti səşe çəəy dastədə. Sazi çənəğ tosə qəvi de pulon pur kardə beədə diyənon ekardəşbe-bə ətrofi erəxəbe.

– Bə ğələbəro şo bedənişbu? – parsəym çəəyku. Əv de nifrəti tu kardışe bə ji, votışe:

– Əğə, tı bimi ğələbə votedəş? Konco mande ə dəvardə bəhsəbəhson? Sa sor çəmi bənav jıqo bəhsəbəhson oxoədə ğalib oməkəs çe dəboxtəkəsi səy arıştey əzini. Bə vaxtonədə bə sənəti hurmət yolbe. Isət nozıkədıl bəmon. Isət kiysə bo qıləy rubai² ıstə xuni fido kardedəni.

---

¹ sərpüşı

² çoli

– İsaət tı çe diyori ən çökə aşığış.
 – Ne, – votışe . Çeəy çəşonədə qıləy nığılə ğəm vindəbe. – Az əncəx qıləy sənətkom. Əsil aşığ nim.
 – Bəs əsil aşığ bə ki votedən?
 – Rujəmoədə qıləy sırrinə şəv heste. Bəy Ğədırəşəv votedən. İn şəvədə təbiət i saətə hitedə. Ruyonədə ovon eşuredənin.
 Cınon, şəytonon xəzinon hovisədə mandedənin. Çimənonədə alafon ziyodbıə iyən doon qəp jəy məsey bedə.
 Ruyono ovi pəriən rost bedən iyən həminə şəvədə bə dınyo omə əğilon alim iyən şair bedən.
 Ğədırə şəvədə aşığ bəpe həmə şairon hamibıə İlyas peyğəmbəri vanq bıkəy. Peyğəmbər ıstə vaxtədə pəydo bedə, ıstə camədə bə aşığ i ov dodə, votedə:
 – İmrujnəku tı aşığış. Zəmini dimədəbıə har çi de çemı çəşon bəvindəş.
 Bimi nail bıə aşığ bə har unsuri hakim bedə: həmə insonon iyən həyvnonon, vovazon iyən dıyoon bəçəy sədo sə jəydən. Bəro ki, çəy vanqədə peyğəmbəri ğudrət iyən zu heste.
 Rıkinə aşığ nışte zəminisə, dimış bəıstə daston arə qətişə. İberdəmə zol-zol bəmey bino noşə.
 – Əmmo Ğədırə şəvi kon şəv bey iyən çe şəvi kon saətədə hite lozim be hiç kəs zinedəni. Bə roən bı dınyoədə əsilə aşığ mandəni.
 Dınyoədə tənho mandə rıkinə aşığ poy səşte, ğəmqinə holədə tam-tamijə Qaraboği havzə vəştış bənə qıləy səhro vaqi tər q kardışe.

VI Semon

İsa honi ıstə səvonədə de şır-şiri şuredəbe. Çeəy ətrofədə bıə doon bənə sıstbıə mığəddəson səon bə osmon rost kardəşonbe. Bə cənubi tərəf çəvonə qıyon bə yod vardə sof havzə məzon bə ufuqi tərəf dirozə bedəbe.

Şuşa tərpon peştədə mandəbe. Şərgədə isə Qaraboği kaştoron Azərboyconı xokinə daştən dılədə çəşədə qın bedəbe. Zərduştə otəşon tatə nəfəs, daşti vovazon kaştoronədə hami dəritdəbe. Çəmə ətrofədəbıə niço doəbıə vişədə ən qədə livə jıqo livedənibe.

Ğədimə zəmonə ilahon in viron tər q kardəşonbe-şəbinbuən, fusunkorətiyon mavuji hələən mandəbe. Çəmə vəşvonə kılənən

de miğəddəsə vırə əhd-peymon bibu votənə, vişonəbiə çand-çandinə ocağonku vey bə dumo mandəbe.

Ranqbəranqə xolion dairəvi şiklədə bə kılona ətrofi oğandə biəbe. Xolion səpe az de kef kardə qırcion i vırədə niştəbin. Ocaği ətrofədə biə xolion səpe kupə-kupə şərovon, curəbəcürə mivon, səpeyəndi dəçiniyəbə tərəvəz, pəni, kavuon dərostə biəbe.

Honi dirozı Sasandi nominə səyyohə aşığon niştəbin. Çəvon dastonədəbiə aləton nomon hejo musiqi bə yod vardədəbe: dairə, çinuri, tara, diplipito...

Əvon farsı usulədə qıləy boyati iyən lirikə məhəbbətə mahni hande bino noşone. In mahni ekzotikə otəmə ziyod karde qırcion piyəşonbe. Qirəm çəmə latin zıvoni muəllim iyo biəbəy, bə məmləkəti ənənon i poə oqardə bi qulməçə “Diyonistosə aləm” nom ənəy. Nəhoyət, vəyo biə kurorti şoyə mehmonon Şuşa nezibiə vişədə ono kardəbiə bə şəvə ziyofət dəvət kardə Kipiani xıyzon oməy-beşe.

Çəmı vədə Nino piə niştəbe. Bə ziyofətə mərasimi şərtəno tamada roli əv bardədəbe. Çəy viriski doə çəşon, sıploşə sifət iyən sofsiyobiə dirozə biğon hesteşbe. Kipiani ıstə dastədəbiə badə çəmı şərəfiro rost kardışe-peşoməşe. Az peşoməkəs nıbumən, bomıro noəbiə badə rost kardime, i ğort peşoməme. Co vaxt biəbəy, peənəşomim. Əmmo bə məclisi tamadati kardə Nino piə şərov peşomey tələb kardeədə peruşomey nəzokətin hesab nəbi.

Əğilon honiku ov vardışone. Çe ovədə peşomə odəm kefi piyəy ğədər harde-peşome əzını, ziyodə hardekuən zərrə ğədər norohətəti hiss nəkəy. Bəro ki, İsa honi ovən Qaraboği besə-bebinə mecuzonədə qıləybe. Ocaği¹ vəşə ruşnədə Nino inə profil vindime. Çəy qıləy sərtə profil hesteşbe. Əv ıstə şuyə palu niştəbe, çəy çəşon siredəbe. In çəşon kəynəsə, *sehrkor Medeya Arqono de Yasoni oşnəbiə Rioni obədəbiə Minqrelliya ofəyə çəşonbin*.

Tamada ıstə badə rost kardışe: “Peşoməmon bə mehtərəmə Didiani xəşətiro!”

Əğilə diyənə qıləy piyəmerdi bəy təşəkkur kardışe. Demiyən Seminə devrə bino be. Har kəs ıstə badə inəfəsə peşoməşe. Əncəx sərxoş biəkəs nıbe. Qırcion sufrə sədə beədə dilo nəşənin bey piyedəşone. Əmmo çəvon ağılon bənə İsa honi ovi təmiz iyən şəffof mandedəbe.

Vişədə kef məclisi ono kardəkəson iqlə əmə nıbimon. Vişə besə-bebinə de ocağon əlvonbe. Bəro ki, həmə şuşavijon har haftə bə curəbəcürə honion sə qırdə bedəbin. Kefə məclison toşə ruj obey

---

¹ *kılona*

dəvom kardedəbe. Mısılmənon de xristionon niğəddəsə vişə buton bə yod dənə doon soğnə jintono şoy-şoy kardedəbin.

Az çəmi tonə niştə bə Nino erəxəym. Əv de sipiyəsə Didiani bə sehbətbe. Imən adət-ənənə qıləy əlomətbe: bə pironon hurmət, bə cıvonon məhəbbət...

Didiani daməbe:

– Şimə i kərə qirəvə pəydo bıkən, bə çəmi tovsənə malikonə boənən. Malikonəm Rion ruy kənoədəye. Vaxt hestbe, in vırə çe Midiya de ğulomon pəsə avşumi zərinə xokon şirtə vırəbe. Əli xan, tınən boyşon. Şimə çe Mınqreliyə təvə nıqniyə tropikə vişon iyən ğədimə doon bəvindeşon.

– Məmnum bəbem, mehtərəm Didiani, boməym, əmmo doon vindeyro ne, bə şiməro boməym.

– Boçi bə doon əleydəşon? Mıro doon Komilə jimoni təcəssumin.

Nino bə sehbəti omujən be, votışe:

– Əli xan bənə xəyolətono tarsə hırdəni doonku tarsədə.

– Jəqo ni, conə, – votime. Şiməro doon çanədə əzizesə, mıroən daştən anədə əzizin. Mehtərəm Didiani, doon bıə dınyo muni bizo kardedə. In dınyo vahimə, de cin-şəyətəni pure. Həmən vişon dilə toykiye. Həşi şuaon doon soğnədə qın bedən. Vişon toykiyəti muni eqətedə, xıçon xıç-xıç məseədə isə bə çəmi dili huzn, ğəm-ğussə niştədə. Az bə soyə çiyon xoş omedəme, vovazonku, huşonku, siğonku... Daşt bənə şimşi zərbə soyəye. Vişon isə Qordiy anqılı¹ pevişiyə. Az bə vişə dilə dəşəədə çaş eqinedəm, roy təmomən qın kardedəm, mehtərəmə Didiani.

Didiani fik karde-karde bəmi edəsəy votışe:

– Şimənədə daştı odəmi ruf heste. Mavoji, insonon baxş karderə əncəx i qılə rostə usul heste: insonon bə vişə odəmon iyən bə daştı odəmon baxş karde lozime.

Şərgi penişomə sərxoşəti daştədə omedə. Daştənədə tatə vovazon sibiə huş insonon sərxoş kardedə. Ənə əyo jimon soyə iyən beprobleme.

Vişon isə de həzo i qılə parsi pure. Daşt isə hiç kiku ji çiy nişiyəşe, bə hiç ki jıçiy ədəni, hiç çiyən vəd əkəni.

Əmmo rufi otəş vişədə bıə ezimədə omedə. Daştı odəmi, yəni deıştə çəşon vindəme yali i qılə dim hesteşe.

Əv i qılə həx zinedə, ə yalinə həxən çeəy ğəlbi pur kardedə. Vişə odəmi isə həzo qılə sifətiş heste. Təsubkeşon daştə, ofəyəvonon isə vişəo omedən. Qavarən Şərg de Ğərbi arədə bıə əsasınə fərg hejo

¹ *pevuşa, cəncələ məsələ*

ime. Nöm-nişonə erməni ənkədə bıə sırafsunə Məlik Naçararyan bə sehbəti omujən be:

– Əmə erməniyon de qırciyon hejo bı səbəbo vişon piyedəmonə.

Dombələ çəşon iyən bənə ğalinə kulon bəvonuş bıə in odəm bə filosofəti karde iyən ziyodə dərəcədə bə peşoməti meyl nişon dodəbe. Naçararyan ıştə badə bə çemü şərəfi rost kardışe, bərkədə votışe:

– Əli xan, bandono qəci¹, vişonoən pələnqon beşedən, bəs daştiku çiç beşedə?

– Əslanon iyən canqəvəron!, – cəvob dome. Nino rozi holədə bənə əğili dastəkə jəşe.

Bıskon səpe bənə əno sıbıə kəbobon baxş kardə bedəbe. Badon bəjən-bəjən pur bedəbe-təyli bedəbe. Qırci şoyəti sədo bə vişə pevolo bedəbe. Didiani de Naçararyani çiçisə muzakirə kardedəbe. Ninoən qırəvəku istifodə kardışe, de parsi purbiə diyənon bəmi edəsəy. Az de roziyəti ışarə sə lovnime. Toykiyən eqıniyəbe. Ocaği ruşnədə sərxoş bıə odəmon cınon yaən ğolduron bə yod dənədəbin. Hiç ki bə əmə fik dodənibe. Əştim bə səpo, qədə-qədə bə honi tərəf şim. Enəməym, i dastədilə ov peqətime, peşoməme. Honiyo ov peşomey bə odəmi vey xoş omedə. Xəyləğ vəyo mandim, bə ovi səpe eqıniyə astovon şikil seyr kardıme. Peştədə linqə sədo məsəbe. Qıləy hışkə xıçə qıləy qədə linqi jıtono şəx-şəx kardışe... Dastım dıroz karde, Nino dərhol çemü dast qətışe. Əmə dastbədadast domone, bə vişə niğiləyon şimon.

Ocaği diyəro nıbə bə vişə niğilətiyon şey rostə hərəkət nıbe.

Nino qıləy qədə çimənədə nişte. Peşı mınışən bəiştə tərəf okırnişe. Hejo şo iyən şənbıə Qaraboğədən ciddi iyən sərtə adəton hestbe.

Mıstəfo de dəhşəti bəmi qəp jəşbe ki, həjdə sorisə bənav Qaraboğədə qıləy xıyzonədə sədoğət dəqardə iyən çəy səkiştədəən çə rujnəku mivə doon məhsulon bə kam bıən.

Əmə bə iyəndi erəxəbimon. Ovşumi ruşnədə Nino sifət pələşk vində bedəbe. “Prinses” votıme, bəy ovardim. Nino bəmi çəpəki erəxəy.

Visti çə saət be ki, əv prinses bıəbe. Çəy pıə bə knyaz rutbə loyiğ bey isbat bıəbe. Peterburqədə bıə bə Çari ğəbul karde zine isə visti çə sor dəkəşəbe. İmruj Peterburq şəhriku bə Nino pıə teleqram oməbe. Nino pıə jıqo şoy-şoy kardedəbe, jıqo bızın, ıştə qın kardə inə sənibəton pəydo kardə əğılbe.

---

¹ puton

Bə roən əmə həməy bə şəvi ziyofət dəvət kardəşbe.

– “Prinses”, votıme, sənibəton ehandıme. Peşi Nino dim bə dastədilon qətime. Əy hiç muqavimət nişon nıdoşe. Bey əzini ki, Kaxetiya şərono vey peşoməşbe, yaən vişə iyən Ovşumi ruşnə sərxoş kardəşbe əv. Az bəy maçə jəme. Çəy dastədilon nam iyən vılambe.

Əmə namə mamburon səpe olaxtəbimon. Nino bə çəmi dimi erəxəbe. Çəy sifət nozık iyən ciddi bıəbe. Ovşumi ruşnədə çəy andom bənə zardəloşə əqiqə sıği viriski dodəbe. Az çəy dilə qıppon məsedəbim. Çəy zoonon larzedəbe, çəşonku ars omedəbe. Çəşonku omə arson deştə lıvputon moləme, nəminə diməkukon hişk kardıme.

Nino bə səpo əşte. Çəy damə-dini nıbey çəy daxılədə bıə muəmmoyinə hissonkubə. Çəmi Nino havdə sinn hələ tojə təmom bıəbe. Əv, bə mığəddəsə Kraliçə Tamara litsey tojə-tojə şedəbe. Nino daməbe bəmi votışe:

– Əli xan, bəmi jıqo omedə ki, az pidəme tı. Hətta ıət prinses bıə holədəən piyedəme tı...

– Qavar ıştı prinsesəti dıroz dənıbəkəşe, – bəy cəvob dome.

Nino çəmi sıxani dənırəsəy, sasimə bey holədə votışe:

– Tı çıç vote piyedə? Yəni çar çəmi pıə prinsesəti ədresi çəəməku bə dumo bəstəne?

– Tı bə şu şəədə ə ədresi qın bəkardəş. Əmmo xanəti ədresən vey xosə ədrese.

Nino ıştə daston şonə kardışe qiy peştono, ıştə sə doşe bə peşt de qəhqəhə sırəy:

– Xan, qavar hejo Xani xanım? Xani xanımonro qıləy ədres ni? Umumən, ıştı qıləy çoçinə kəxıvandbey təklif karde usul heste, qırəm imi nəzədə qətedəşbu?..

– Hejo əy nəzədə qətedəm.

Nino bəıştə dimi dast dəzuşe – şimol jəşe, çəy anqıştən səymuyon dilədə qın bin:

– Qırəm ıberdəmə “bəle” bıvotom, bəvədə tı tosə ıştə umrı oxoy Şuşa nezi bıə ın vişə bənə xoşə xatırə yodədə obəqəteş iyən de doon sulh dəbəbasteş?

– Bəmi jıqo omedə ki, bəkardem, Xıdo bıdə.

Vəyə bədiqə bıə çəmə səyohəti dəvordıneyro Tehronədəbıə mamu kəy bəşəmon, azən vəyo məxsusi nəzorəti jiyobıə Şahənşahi hərəmxonə ziyorət bəkardem. Vəyobıə de şıpluzə jenon çay pebəşomem, sehbat bəkardem.

– Həni co?

– Çəyo bəpeştən az daşti nəvey bəzinem, bəro ki, vəyo bəmi edəsey zinə co ins-cins nibəbe.

– Ne, Nino, tı bə daşti nəvey diyə əkəniş, bəro ki, bəti xoş əvoni.

Nino iştə daston dıroz kardışe, çemü xırtəo qətişe, iştə buka dəhaştışe bə çemü çəkutə, votışe:

– Əli xan, qavar hejo bərosti bəti bə şu şim, əmmo hiç fik kardə ki, əmə vişə iyən daştənsə ğeyri çanədə ənqəlon bə çəmə və bebaşən?

– Kon ənqəlon?

– Əvvələn, az bə qıləy mısılmoni bə şu şemro, pıəm iyən inəm ğəm-ğussəku bəmərdən. Peşi iştı pıə tni lənəjtə tələb bəkardə ki, az mısılmonəti ğəbul bıkəm. İmiyən ğəbul bıkəmsəən, bı səfə çəmə çar bobo bə xristionə dini xəyonət kardemro mını bə Sibir bəvğande: tniyən təhrik kardemro bəmi peyəğande.

Az sıre-sıre cəvob dəme:

– Peşiən əmə Kobəsoni diyo miyonədə, qıləy biyə bandi səpe bəniştəmon. Dijdə sipiyə hırsonən boməyn – əməni tikə-tikə bəkardən – bəhardən. Ne, Nino, tanə iştı zənn kardeən bevəc nibəbe. Tı mısılmonəti ğəbul kardəniş, valideynonən ğəmkəşə nibəmərdən. Vəyə bəpeşt əmə səyohətiən şok dəvoneyro bə Paris, bə Berlin bəşemən ki, tı vəyo nəveədə bə Bui de Buloni vişə iyən Berlinə bıə bə məşhurə həyvonxonə təmşo bəkardəş. İsat çiç votedəş?

Nino de təcubi erəxəy bəmi, cəvob doşe:

– Vey piyedə tı, bə roən “ne” votedənim. Əmmo bo “ha” voteən hələ vaxt vey mandə. Mətars, de hiç ki əvitnim. Məktəbi orixnə bəpeşt de iştə valideynon qəp bəjemən. Əncəx iştiku xayş kardədəm ki, mını bo vitvoney cəhd məkə. Zinedəm, şıməhon imi çecurə kardədən.

İ ruj beğəfil omedon, mını bə aspi tərq şodoedon, bə band vitvonedon. Səkiştədəən de Kipianion xıyzoni zumandə xunədave bino bedə.

Nino iberdəmə bə qıləy şuxə, dəcələ kinə oqardəbe. Çəy cismotədə mavoji, har çi siredəbe: çəy dim, daston, lınqon, andom... Bə qıləy do dəhaştışe iştən, jiyo – bə pey edəsəy bəmi. Az çəy vədə mandəbim. Nino doş soğnədə, neçiyəvonon tarsiku vişonədə niyonbiə bə tarsovə ceyroni oşədəbe.

– Bişəmon, – Nino daməbe.

Əmə vişə dıləo dəvardimon, yolə kılənə tonə oqardimon. Roədə ikərədə bə Nino ağıli çiyə oməy. Əv iştə vırədə mande, sə rost kardışe bə Ovşumi diyə kardışe.

– Bəs çəmə navomə əğilon bə kon dini mənsüb bəben?-votışe, de təşvişi xəbə səşe.

Azən geyri-təyin şiklədə votime ki, “Bə ən çökə iyən təmizə dini mənsüb bəbeyn”

Nino de bebovəti bəmi erəxəy, i muddət damə nibe, bə fik şe. Peşi gəmçinə holədə votişe:

– Az tıro vey sinnin nim ki? Çemü bı nezono hafdə sinn təmom bəbe. İştı vəomə jimonə həmrö ısat bəpe donzə sinn bəninbe.

Az aşış kardıme əv. Ne, əv mıro gət vey sinnin nibe. Əv həddo ziyodə ağılmand iyən hiyləbozbe. Qıləy cıvonə kinə ağılmand iyən hiyləboz be, bərosti, çökə çiyebu?

Bəmi jıqo omedəbe ki, əmə Şərgijon vaxtiku vey rə bə hədd-buluğ rəsedəmon, pi bedəmon iyən ağılmand bedəmon. Demian jıqo bə jıqo qənoət omedəm ki, kali vaxt əmə həmə səfi iyən soyədil bedəmon. əslədə çiç şıney lozime, zınedənibim.

Doon, Nino, diyərobədiyəro ruşnəş omə ocağon mını çaş eğandəbe. Əmmo həməsə vey ıştən-ıştənım çaş eğandəbe. Qavarən az Kaxetiyə şərovo vey peşoməme, bənə qıləy səhro gəlduri məhəbbəti aşışə boğçədə bənə qıləy sərsəri qəşt kardədəbimbu?

Həlbət ki, əmin bim ki, Nino çe qıləy daştı odəmi gıbon bey barədə bə dumot şənibe. Əv ıştəni vey sokit bardədəbe.

Əmə sənibəton bə İsa honi oqardeədə Nino çəşə astonku, sırıməmoniku iyən vorə xışminətiku əsər-ələmət mənəniyə. Çəməmə bə geyb beşe, sənibəton oqardey hiç ki fəməşnibe. Az ocağı kənoədə nıştım, ikərədə hiss kardıme ki, təşnətiku çemü lıvputon hışk bən. İsa honi ovo i iskan pur kardıme-peşoməme. İskani bə dastəxun¹ noədə de Məlik Naçararyani çəməmə diyənən rast qınin. Əv bəmi bənə dusti, de gəyğü iyən gədri de himoyəkəroti bə diyəbe.

VII Semon

Boniədəbiə divanisə olaxtəbim, bə məhəbbəti xıyol şəbim. Çemü məhəbbət cəkəson məhəbbətişə təmomən fərginbe. Az bə Nino honi sədə, şır-şıron tonə ne, Nikolay kuçədə bə məktəb şeədə rast oməbim. Hejo bə roən çemü məhəbbət ənkə bobon, pıə iyən inə məhəbbəti macəroono vey fərginbe.

Şərgijon məhəbbət hekoyon honi sədə iyən yaxud hay-kuyinə şır-şıron tonə bino əbi. Kinon ıştə amışə səhənq ənəyn, har şənqovəsə bə honi sə əşinbən.

¹ *sufra*

Cıvonə zoonən bə honi sə nezə vırədə devrə əjənin əniştinbən. Əvon çeəvon tonə dəvardə bə kinon hiç de çəşəğınəən diyə nıkarədə çe canqonku iyən oçın-peçınonku bəhs kardə sehbaton əkəynbən.

Kinon ıstə səhənqon de honi ovi pur əkəyn, tadi nıqətə qədə-qədə bə ıstə kəon oəqardınbən. Tosə qəvi pur kardəbiə səhənqon vey qon bedən. In purə səhənqi bardeədə, sətmə nıjəyro kinon ıstə pəluon bə dumo şodəyn, de ədəbi ıstə çəşon bə ji əqətinbən.

Har şanqovəsə kinon bə honisə əvoynbən.

Zoonən har şanqovəsə məydoni i quşədə əniştinbən. Şərgədə məhəbbəti macəro jıqo bino əbiybən.

Təsadufən kinon qıləyni sə rost əkəy, çəşon bə qıləy zoə peəxəvi. Zoon ijən bimi əhəmiyət nədəyn. Qirəm həminə kinə tikrorən bə honi sə oəqardebusə, zoon qıləyni səy rost əkəy bə osmon eərəxi. Kali vaxt çeəy diyənon de kinə diyənon bəyəndi peəqınin. Honi sədə dı cıvoni diyənon bə çand dəfə rast omedəbusə, həmə dərəsi ki, məhəbbəti macəro bino biə.

Əmandəni çiyon bənə ovi eəşuri-əşi. Bə eşği otəş eqınıyə zoə mahneon hande-hande bə ətrofi nəvey bino əkəybən. Zoə nezə gəhomon isə de kinə kəy kinəpo məsələ no-peqət əkəynbən. Mıdrikonən bino əkəyn hesab karde ki, həmu tojə jənıxıvand bıəkəson çanə canqəvər bə dınyo bəvarden.

Ha jıqo, har çı nəvədə hozı karde bə gəror əvonbən.

Bəs çemı honi konco mande? Kıve Nino dimədə biə pəlu? Jeni pəlu jıyo vınde mımkun ni, əmmo zıne bedə: çeəvon vərdis, dumot, orzuon zıney bedə. Pəlu çe kinon çəşon, bukə iyən qəvi dəbastədə, çeəvon dılı, rufi isəboy ne. Şərgi jənən dıl beçadrəninə jənən dılısə fərgine. Bəro ki, beçadrəyinə jənən çəşon, bukən, lıvputon vındə bedə.

Əmmo çe çəşon peştə dəvardəyon hiç vədə zıney əzınıyon. Hətta əy vey çok zıney zənn bıəkəşonsə jıqo!

Az Nino piyedəme, əmmo əv ijənən mını çəş eğandedə, bə heyrət iyən bə şıbhə dənoedə. Kuçədə co merdon bəy edəseədə əv çemiku xoş əvoşe. Halco bə həd-buluğ rəsə moynə, qıləy şərgi kinə jıqo çiyonku peəlarzənibe. Əv mını maçə kardəbe, azən bəçəy qırəçəmon şimol jəydəbim. Halco ki əmə hələ hiç nışonəynən nıbımon.

Nino eşğ-məhəbbət həxədə biə kitobon handeədə deştə adətiro bə xıyol şedəbe iyən de həvəsi dılo vəşedəbe. Çəyku parseədə ki, oxo tı çıci həsrəti kəşədəş. Əv ıstə səy əqəti bə ji, jıqo cəvob ədəy:

– Hiç ıstənən zinedənim.

Bə zənnimro, Nino in xosiyət çeəy bənav omedə ki, əv sifətə vaxtonədə Ərəseədə jiyə.

Piəş əy hejo deştə bə Peterburq əbəybən. Urusə jenon çeçurə hərisbey həmə zinedən. Çəəvon çəşon de ehtirosi pur bedə, bə ıstə şuyon bibəfoəti kardədən, de cəkəson nəvədən. Bəroən nodirə holonədə çəəvon dı qıləysə vey əğilon bedəşone. Xıdo bəvonən jıqo cəzo dodəbe.

Demian jıqo az ijən Nino piyedəmbe. Çəəy çəşon, sədo, sırə, qəp iyən dumoti tərz pidəmbe. Az deəy kəxivand bəbem. Əv xəyolpərəstən bibu, əvən bənə həmə qırçı jenon, çək qıləy jimonə həmro bəbe, Xıdo bıdo.

Divoni səpe bə qılə tərəf peqardim. Həmə in dumuton mini sıst kardədəbe. Çəşon vi kardeədə vəomə, yəni Nino ıstə xəyolədə famey bəmi həniyən vey xoşbe. Bəro ki, çəəmə vəomə, vəyə rujono, Nino çəmi jen biə rujiku bino biəbe. Həminə ruj vey həyəconinə ruj bəbe. Ə ruj bəmi Nino vindeyro icozə nibədən.

Bə votəyonro vəyə ruji bəq de vəyu bə i vırə bə çəş çiyeyku bevəcə çı ni.

Səyku-bə po avjorinbiə duston pəənışten bə aspon, Nino çəəvon kəyku bəbarden. Çəəy dimədə pəlu bəbe. Əv əncəx i ruj bə şərği adəti sə jənin bəbe.

İmom parson bədoe, çəmi dustonən saloni i kincədə bəmande, imomi parson bə çəş bəben. İmom ıstə doə parson cəvobi xəbə seədə dustonum ğəssəm baharden ki, az beıqtido nim. Adət-ənənon imi tələb kardədən. Bəro ki, har qılə odəmi dışmenon heste. In dışmenon vəyə ruji ıstə ğəmon ğəmədonədə bekardeədən, ıstə dimi qətedən bə həşinıştə tərəf: “Anisani, banisani, mamverdi, kanisani”, – de pıç-pıçı votedən. Yəni “Əv in koy nibəkardə, əv in koy nibəkardə”.

Əmmo bə Xıdo şukr bibo, çəkə dustonum heste. İlyas bəqən insoni har curə caduqəronku niğə bıdə divoon həməysə çək zinedə.

Vəyə bəpeşt əmə əlhol co bəninimon. Nino ıstə rəfiğon, az bəştə duston tonə bəşemon. Qəncəti vıdo ruji har dı kəs co-co ğeyd bəkardemon.

Bəs peşi?

Çəşon i ləzəynə okardəm, boniyədə divan iyən boğədə doon vindedəm. Çəşon tikrorən vi kardədəm ki, peşi əyo çıçon bəninin, əvoni həniyən çək vində bızınım. Bəro ki, vəyə ruj insoni jimonədə ən vocibə, iyən ən çətinə ruje. Vəyə şəvədə bə vəyu çəşmə dəşey hostonə ko ni. Bə dirozə dəhliz obıə har kəybə qəvədə bəştə dimi maska dənəə odəmon mandedən. Əncəx bə çəvon dastə dilə pul noə bəpeşt əvon çı roo okıredən. Xoşə xosiyətinə dustonən bə vəyu

çəşmə qıləy xoruz, qıləy kiti yaən co qıləy çəşkardə nıbə çiyon ənəyn-əşin. Bə çəşmə dəşəədə mıtləğ çəşmə har toni nəzə səğandey lozimbe. Bəro ki, kali holonədə çarpay jitono qıləy ifritə jen niyon əbi. Əvən pul nıstənə vəyu çəşmə tərq nəkəy.

Nəhoyət, çəşmədə colinə mandədəm. Kəybə obedə, Nino dəşədə bə dilə. Isət vəyə ən zumandə hissə bino bedə. Nino siresire deştə dəvətbikə diyənon bəmi edəsədə. Bəştə andomi bızə pustədə dutəbiə vey tanqə korset tanq kardəşe. Korset nav tərəfo yəndı dilədə dutəbiə de teron anqıl jəbiən. Korseti anqılın vey saxtə anqılının. Ə anqılın həməy az ıstən okardəninim. Nino bı koədə bəmi koməq karde izn ədəni.

Korseti anqılın, bərosti, vey-vey saxte. Əncəx əvoni deştə gəmə biriyey-okarde mıro yolə beşərəfəti əvardi. Mərd bəpe bəştə xıvand bey nişon bıdəy.

Bəro ki, orujnə çəəy rəfiğon bomən, onıbə anqılın vindey bəpişone. Vay bə bədbəxti holi ki, sədəfon deştə dasti okarde sıbut karde nızınıy. In səbəb bə sırımni movzu oqardədəbe, həmə şəhr çəəyku qəp jəydəbe.

Vəyə şəvi, vəyə kə bə mujnə lonə oşədəbe. Duston iyən gəhomon dəhlizonədə, bonisə, həttə kuçədə mandədəbin, anqılın okardəbey bə çəşbin. Anqılın okardəbey dırozə vaxt barədədə bəvonədə besəbrəti ofəyedəbe. Əvon vəyu çəşmə kəybə kuyedən, bənə kiti miyo-miyo kardedən, nəhoyət, anqılın okardəbey məsə duston şoy-şoyku hejo bə dəyğə bə həvo otəş ru karde¹ bino noədəbin. Əvon bə bi beşədəbin, bino kardədəbin gərəvul kəşe ki, az de Nino əncəx çəəvon piyə vaxtədə kəo bə bi beşey bəzinemon.

Bəle, ın vəyə geyri-adi vəyə bəbe. Çəmə dədə-boboön adət-ənənən əsasədə .

Divanədə olaxtə vırədə hani bardəşe mı. Çəşon okardeədə vindime ki, çəmi mıhofizəbikə nıştə zəminisə, deştə gəmə ıstə nanqırın təmiz kardədə. Çəəy omeku hiç xəbə bımni. Kivol-kivol qəvəvencə karde-karde parsəym:

– Tojə çe xəbon heste, bıvə?

Çoçuən deştə zəhləbardə sədo cəvob doşe:

– Jəqo qıləy çi biəni, əğə. Hamsiyədə jənon qəvətəsib kardəşone.

Qıləy həən tarsiku ter osındinəşe, bə ru vitə, hələən ənə vəyoy...

Çoçu tikəy tam jəşe, gəmə noşe bə gəmədon. Loğeydonə bəştə sıxani idomə doşe:

– Çar bə çand qılə Avropə kralon mıhoribə elan kardəşe.

---

¹ qullə gəndey

– Çiç? Çiçə mihoribə? – Az ıstə vırəku vaştım, sə rost kardıme, çəşon zoxlə kardıme bəy.

– Təmomən adi qıləy mihoribə.

– Tı çıç votedəş, zə? Çar bə kiyon mihoribə elan kardəşe?

– Bə Avropə çand qılə kralon! Əvon anədən ki, nomışon çəmi yodo mandəni. Əmmo Mıstəfo mamu çəəvon həmə ıstə yodo oqətəşe.

– Bışi əy rə vanqıbə iyo!

Bı məsələ çəmi anədə marağ karde bə gəocu təcub oməy, ıstə sə oşandışe, çəşməo beşe-şe. Tikəy bədiqə əv de kəxivandi bə ico bə dumo oqarde.

Mıstəfo bə ləhzədə ıstəni həniyən veyəzınə inson vindeyro bic-bici siredəbe.

Bərostı, çar mihoribə elan kardışbe. İmi həmə şəhr zinedəbe. Əncəx az hıtəm, hani mını bardeyro, har çiyku bexəbə bim. Hələ ki, çar ıstə mıdrikəti numayış kardəşe, hərəkət karde gərəor doəşe.

– Oxo çar bə ki vəynə mihoribə elan kardəşe? – vote-vote zıqqə jəme.

Mıstəfo dast dənəşe bə cif, cifo qıləy hırdıbə koğəzə poə bekardeşə. ıstə xırtə təmiz kardışə, de gıururi, əncəx de vey yolə çətinəti bino kardışə hande: “Çar bə Alman Kayzeri, bə Avstriyə imperatori, bə Bavariyə Krali, Prussiyə Krali, Saksoniyə Krali, Macarıstın Krali iyən həniyən bə vey lordon, prinson mihoribə elan kardəşe.

– Əğə, oxo az navi votəmbe ki, nomon iyən ədreson yodo oqətey bedəni, – votə gəocu xəcolət kəşe-kəşe daməbe. Mıstəfoən koğəzə poə gət kardışə-dənəşe bə cif, bə qəp jəy idomə doşe:

– Bə çımon həməy əks bıə “Yolə Osmani devləti Xəlifə iyən Əlahəzrət Sultan pencminnə Məhməd Rəşid, həmçinin, İroni şahənşah həzrət Sultan Əhmədşah bəyon kardəşone ki, əvon toşə çəmi bəpeştəən bıə bəyonəton bı mihoribə omujən nıbəbeyn.

İn mihoribə kofiron ıstən arədəbiə mihoribəyə. Məhəmməd Əli məçidi imom bı fikədəyə ki, mihoribədə almanon gəlib boməyn...”

Mıstəfo ıstə sıxanon təmom karde nızınəşe. Şəhri har tərəfo iberdəmə bo jəy bino bıə kilsə zanqon sədoon bə şəhri pevolə bin. Az vitim bə kuçə.

Sıbiə avqustə manqi osmon şəhri səpe behərəkətə holədə mandəbe. Diyəroədə vindəbiə kavuyə bandon beitonə şəhidon bə yod vardedəbe. Kilsə zanqon sədoonən ın bandonədə bıə bə halco qınıyedəbe-əks-sədo dodəbe.

Kuçon de odəmon purbe. Həyəconinə, çaş eqıniyə sifəton bə kilson, bə məçidon qunbəzon təmşo kardedəbin. Həvo de xoki pur biəbe. İnsonon həyəconi dılədə bin.

Kilson burcon bənə qıləy tam-tamijə təhdidi çeəmə səy səpe barz biəbin.

Kilsə zanqon sədoon biriyəbe.

Hevujə iyən əlvonə olət tanbıkə qıləy sırafsunə imom çeəmə nezobıə bə məçidi minarə peşe. Daston noşe bəştə qəvi har dı tərəfisə, de ğəmqinə sədo “bə nomoj boən, bə nomoj boən” vote-vote mominon bə ibodət vanq kardedəbe.

Az vitim bə təvilə. Ğoçu çemı asp bə yəhər kardəşe. Peniştım bə aspi, de pesəmə diyənon mıro ro okardə cəmati dıləo çolınqı tojnime. Aspi ıstə quşon dik oqətəşe. Şəhro bə kəno beşə bəpeşt bənə mori şat-şur biə de qıləy ro-rəvizi panə riyə çemı vədə obedırozəbe. Az Qaraboği zadəqonon kəon vəyku bənə vovazi dəvardim. Di soyə zadəqonon bəm de təcubi erəxedəbin, dast oşandedəbin, zıqqə jəydəbin:

– Əli xan, tı bə canqon omujən bedəşbu?

Bə jinə də nəzə səğandıme. Vəyo həmoə kumiş biə qıləy qədə kə boği miyonədə bə vırə biəbe. Bə kəy diyə karde-karde asp romey həmə ğaydon çe yodo bekar dəmbe. Asp de xışmi bə qıləy dikə rıjolo bə ji roməme. Kəşe-şe yol çiyədəbe. Çeəy peştə biə bandon, osmon, şəhr, çar iyən həmə dınyo şe-şe qin be. Sivi qardım, dəşim bə boğ. Kəo qıləy ətolətınə-kıvolə xıdmətkər beşe, deştə maqə çəşon edəsəy bəmi votışe:

– Zadəqoni xıyzon se saət çemı bənav kə tərç kardışe.

Ğeyri-adi holədə dastım barde bə ğəmə dastəq, nokə itonə okıriyəy, votışe:

– Prinses Nino bə cənob Əli xan Şirvanşiri qıləy namə viğandəşe, – Əy dast dəğandışe bəştə pencəki dılə cifi. Aspo evəəym, bə kəy kumi peşə pilləkənədə nıştım. De besəbrə holədə Nino viğandə ətrinə namə okardıme, bino nome bo hande. Nino namə bənə qədə hırdəni de yolə hərfon nıvıştəşe: “Əzizəm Əli xan! Tosə mıhoribə bino bey bə Boku oqardənin bimon. Bəti xəbə doe vaxtım nıbe. Çemıku marşi. Ğəzəbin məbi. Bəmedəm, piyedəme tı. Tovsonə semon nıfamə bə oxo rəsəy. Təcili dumo mı boy. Tini bə çəşim, ıstı həsrəti kəşedəm. Ro dırozi əncəx tını fik bəkardem. Pıəm bovə kardedə ki, mıhoribə nezə vaxtədə obərəxe, çeəmə tərəf ğalib boməy. In bəyəndı qınıyədə holım vey bevəce. İştıku xayş kardedəm, bə Şuşa vıjor bışı, çeəyo bomı qıləy xoli bıstən. Bo əy səy vaxtım

nibe. Xoli səpe ranqbəranqə qıləy qədə aspi kəllə naxış bibu. Maç kardedəm tni. Bokuədə həvo vey qam bənine.” İştı Nino”.

Namə ğat kardıme. Əslədə har çi ıstə ğaydədəbe. Əncəx az ğaydədə nıbm.

Mən, Əli xan Şirvanşir, bəştə damə qıləy ğaydədə bə şəhr bələdiyə raisi tonə şey, əy de mihoribə mınosibəti təbrik karde, yaən bə Şuşa məçidon qıləyni şey, çari ləşğəri zəfəriro dıvo karde, xəy-dıvo səy əvəzi, de səquriyəti¹ peniştim bə aspi bə də roməme...

Az bə kəykumi peşə sırdi iminə pillədə niştəbim bino kardıme bə navi erəxe.

Az bərosti, bənə səfi bardıme ıstən. Həlbət ki, kon kişvərədə mihoribə şeədə pəvəndi iminə nubədə, pəvəndi tonə şəninin, həni bınıştı ətirinə bu doə namon ənıvıştınin.

Əmmo mihoribə çeəmə kişvərədə şedənibe, Ərəseədəbe. Çemü bəmi, bə Nino vey kamə dəxliş hesteşbe. Əncəx çemü dilətono qıləy zumandə ğıyz hestbe. Təcili bəştə kə oqardə sinninə bə Kipiani iyən Kraliça Tamara litseyi ğeyzin biəbim. Bəro ki, əvon mihoribə vaxti bə kinon ıstəni cekonə bardey omutə zınəşonnibe. Har çiyku bənav ıstə nom-nişoni yodo bekarde, ıstəni bə Nino rə rosneyro tiləbumən, iyən çeəy bexəbə beşey-şeyro bəy ğəzəbin biəbim. Namə tikrorən se-çə bəjən handıme. İkarədə ğəmə bekarde, dastım rost karde, ani şiklədə bə nav şodome əv. Gəmə tilə de vıy-vıyə sədo həvoədə pərəy viriski doşe, çemü vədə biə bə doe binə ejaəbe.

Nokə bə doe nezbe, ğəmə doe binəku okırnişe-bekardişe. Bənə dərəsə odəmi bə ğəmə çe ton-çə toni erəxəy oqordiniyeşe bəmi, tikəy de tarsi votışe:

– “Xolisə Kubəçi puloye, kəşən ğıvnəyınə kəşe.”

Az peniştim bə aspi, qədə-qədə oməym bə kəy tərəf. Diyəroədə şəhri qunbəzon vində bedəbe. Həni ğıyzım eməbe. Əv bə doe binə ejaəbe-mande.

Nino zəmino – bə osmon həxədəbe. Əv bə ıstə valideynon hurmətbikə qıləy kinəbe. Xəcolət kəşedəbim votənə, səm qətəbe bə ji, asp romey dəvom kardedəbim.

Kuçon xoki dilədəbe. Həşiən sı biəbe Ğərbədə eşdəbe. İkarədə qıləy aspi şiviyey pelorzınışe mı.

Sə rost kardıme, heyrətiku qəvım oj mande. Bə i ləzədə Ninoən, həmə dınyoən yodo bekarde. Qədə sə, məğrurə diyən, lodə bədən iyən bənə baleti rəqqosə lınqon nozikə lınqonışbiə qıləy asp mandəbe çemü vədə. Həşi şuaon jıyo aspi sof sıə pust viriski dodəbe. Aspi peştədə eləştə biğinə, şatə vıniyə qıləy piyəmerd niştəbe. Im,

¹ zağarəti

hamsiyədə jiyə Knyaz Məlikovbə. Az bəştə çəşon bovə nıkardə de heyronəti bə aspo erəxəbim.

Az bə Şuşa sıftə omə rujonədə cəmat bəmi qəp jəşbe ki, miğəddəsə Sarı bəqi sı-zərinə ranqədə biə məşhurə ərəbi aspon hesteşe. Im kəhər aspe. Həmə Qaraboğədə çe aspadə əncəx donzə qılə heste. Əvoni sultani hərəmədə biə jenon çekonə niğo dodəbin, jəqoən in aspon mihofizə kardedəbin.

– Bəy şedəş, knyaz?-xəbə səme.

– Bə mihoribə, çemı balə.

– Çe reçinə aspe, Knyaz!

– Ha, vindedəm, valeh biəş! In curə kəhərə aspon vində kəson anqıştə aşmardə gədər kame. – Knyazi çəşon pur bin. – Aspi əncəx dıl se kilo qoniye. Çəəy səpe ov ekardeədə andomış bənə zərrinə anqışti viriski dodə. Əy hələ Həşi ruşinə vindəşni. Imruj əy təvilədə bekardeədə Həşi şua bəçəy çəşon eqıniye. Çəəy çəşon halco arəo bənə tojə fışşə jə honi aski-vaski dodəbe. Otəşi kəşfbikə insoni çəşonən sıftənə otəşi vindeədə jıqo dəvəşəbən.

In kəhər Sarı bəqi aspi cinsədəye. Az əy toşə imrujnə ruji bə hiç ki nişon doəmnibe. Əncəx Çar həzrət mihoribə elan kardeədə bə in mecuəynə asbi əncəx knyaz Məlikov peniştənine.

Əv de fəxri demı xudahafizi kardışe. İştə şımşı qədəli şıqqə doşe, asp roməşe-şe. Kişvərədə bərosti, mihoribə bino biəbe. Bə kə omə rəseədə həvo siyo biəbe.

Mihoribə xışmi şəhər bə şoğ vardəşbe. Binəynə zadəqanon sərxoş vəziyətdə de hay-kuy kuçonədə, məydononədə aspon tojne-tojne bə həvo qullə gəndəbin.

– Xun bəşure, xun, – vote-vote zıqqə jəydəbin. – Xun ovi vırədə bəşure. Əy Qaraboğ, ıştı nom bə dınyo pevolo bəbe, bəştı nomi şon-sohrət boməy.

Kədə mını qıləy teleqram bəçəşbe: “Dərhol bə kə oqard. İştı rıə.”

Bə Ğoçi votime:

– Əşyoon qırdə bıkə, – otov oməym bəy, – maştə bə ro beşedəmon.

Bə kuçə beşəədə, şəhrədə biə hərc-mərcəti seyr kardıme. Çi isə mını norohət kardedəbe, əmmo səbəbi zinedənim. Sə rostkardıme bə astovon erəxəym, xəyli vaxt şınəym, bə fik şım.

VIII Semon

– Əli xan, hələ bivot, cəmə duston komonin? – İ ruj ğoçu cəmiku parsəşe. Əmə de Şuşa şat-şurə petatinə roon etəxebimon. Soyə divojə balə bıə ğoçu bə mıhoribə iyən siyosəti ayid bıə jıqo çöçinə parson duməyəndi doeku sist bedənibe. Cəmə kişvərədə miyonə təbəğəo bıə odəmon bo sehbət kadero se qılə movzu bedəşonbe: din, siyosət iyən ticorət. Mıhoribə in sahon həmə əhotə kardədəbe. İştı piyə vaxtədə, piyə vırədə iyən çanədə piyedə qəp jəy əziniş. Bəro ki, in movzu məseyro hiç ki sist bey zinedənibe.

– Ğoçu, – votıme. – Cəmə duston Yaponiyə imperatori, Hindistoni Kral, İnqiltərə kral, Serbiyə kral, Belçikə kral iyən Fransa Respublikə prezidente.

Ğoçu çe sehbəto norozi holədə livputon pecucnişe:

– Fransa Respublikə prezident oxo sivil qıləy odəme. əv çekonə bə canqi məydon beşəşey, mıhoribə bardey bəzıne?

– Zinedənim, qavar əv iştə vırədə generalon qıləyni bəvğande.

– Odəm bəpe mıhoribə iştən bıbəy, bə cokəsi umi nınə. Jıqo nıbu, mıhoribə hiçməsə oxobəxəy nıbəbe. – Ğoçu deştə sistə diyənon bə faytonbıromi edəsəy, bənə səriştəynə odəmi bino noşe bo qəp jəy:

– Çar qədəbolo, qıləy lodə odəme. Kayzer Qilyom isə, bərəks, dijdə andomin iyən zumande . Əv hejo sıftənə canqədə çari ehdəo boməy.

In soyədılə ğoçu jıqo zinedəbe ki, mıhoribə bino beyro dı qılə dışmenə kişvəron hukumdoon pəbəniştən bəştə aspon, bə iyəndi səpe bəromen, mıhoribəən jıqo bino bəbe. Əslədə mıhoribə jıqo bino nıbey vote, əy bovənin kadero cəhd karde bəmənobe. Kayzer Qilyom çarı jəy-oloxtinə bəpeşt çeəy zoə bə məydon beşəninibe. Şahzodə isə vey cıvon, həməən noxəşbe. Halco Qiyomi bənə əslani şəş qılə xəşə, ğıvıvəyinə kəşə zoon hesteşbe.

Az kulşiyəm ki, çeəy bədbinəti vəy bıstənım:

– Qilyom əncəx de rostə dasti canq karde zinedə, bəro ki, çeəy çəpə dast şikəste.

– Eh, çeəy hiç qılə əhəmiyət nişe. Çəpə dast əncəx aspi ləğomi qəteyro lozim bəbe. Canq kadero isə bəy rostə dast vəs bəkarde.

Ğoçu bə niğilə dumoton şeyro təvilədəş riyon bə əməl oməbe. Əv ikərədə parsəşe:

– Kayzer Frans Yozefi, bərosti, sa sinn hesteşebu?

– Dırıst vote nibəzinem. Əmmo çəy vey piyəmerd bey şıbhə ni.

– Bə əmijədə¹ qıləy piyəmerdi bə asp peniştəy, şımşı kəşey-canq karde dəhşəte. – Goçu daməbe, – Xıdo bəy koməq bibu.

– Əmmo bəçəy canq karde luzum ni.

– Çekonə yəni luzum ni?

– Bə ro ki, çəy de Serbiyə Krali arədə xunədave heste. Isət əvon deyəndi xunə dəşmenin. Kayzer Frans Yozefən iştə vəliəhdi emə xuni xısusı əstəninibe. Çəmə divojinodə qıləyni biəbəy, yəğın ki, de sa penc neqo qıləy kə ədəy xunə puli doe əzini – xunə dave əbasti. Əmmo Kayzer emə xuni baxşey nəzini. Qirəm həmə emə xuni baxşənin biəbəy, peş əy xunə dave rə çe arəo beyəşi. Xunə daveən nıbo, kişvər tənəzzul əkəy.

Goçu həxədəbe. Avropəvijon çiç votedən-bıvotın, xunə dave çe devləti soxtəmoni iyən insonon rəftori ən muhumə təməli ono dodə. Həlbət ki, əmijə iyən mıdrikə merdon bo əludə xun ekarde lovə-mınnət əkəyn ki, eməbiə xunon əvəzi yolə miğdorədə pul əstənin, əvoni əbaxşin. Əmmo emə xun daveon əsosi niğo doe lozime. Bərəks, emə xunon oxo bə kon virə bərəse?

Bəşəriyə bə milləton ne, bə xıyzonon baxş bəbe. Xıyzonon arədə isə bə Xıdo hamyəyon iyən merdon zumandə bovə peştıpur biə qıləy muvozinət hestbe. Sərtə zueqət in muvozinəton molə bibusə, bə Xıdo vəynə şə xıyzonən iştə i qılə uzvi ğıbon doəninini. De roən muvozinət bərpo bedə. Əncəx xunə xısusı bə virə oney tikəy çətinə koye. Vey vaxt xısus əstənə odəmi qullə bə hədəf qınıyedəni, yaən çəy qullə lozim biəku həniyən vey odəm kıştedə. Çəyo bədiqə xunə dave dəvom kardədə. Xunə dave əsos isə sərost iyən bərmoləye.

Goçu mını çok dərəsedəbe, de roziyəti iştə sə oşandedəbe. Iştə vəliəhdi emə xunon xısusı əstəneyro sa əmijinə Kayzer Yozefi bəiştə aspi peniştəy bə dave hozı bey qıləy reçinə iyən ədalətinə hərəkətbe.

– Əli xan, qirəm Kayzer de Serbiyə krali xuni səpe canq karde piyedəşonesə, co hukumdoon bı koy boçi omujən bedən? – goçu daməbe.

In pars vey çətinə parsbe, iştənimən bı sıvoli cəvob pəydo karde nəzinim...

– Bəmi diyə bıkə, – bino nome bo sıxan karde: Çəmə çarən Serbiyə Krali səcdə kardə bə Xıdo itoət kardədə, hejo bə roən bə çari koməq kardədəbe. Miro, de Kayzer Qilyomi co dışmenə kralon iyən

---

¹ *sinnədə*

imperatoron ğohomin. İnqiltərə kral de çari ğohome. Ha jıqo, har çı bənə zinciri deyəndi anqıle.

Çemı cəvob ğoçu qane nıkardışe. Bəro ki, Yaponiyə imperatori çari Xıdoku təmomən fərginbıə bə qıləy Xıdo itaət kardedəbe. Ğoçu əmin be ki, Fransədə hukumdoəti bıkə ə muəmmonə mulkiyə şəxsi de hiç qılə hukumdoon ğohuməti nışe.

İmon hələ bə tərəf bımandın, bə ğoçi fikriro, Fransədə Xıdo votə bıə qıləy hestıən ni. Jıqo beşədə ki, fransızon bexıdon. Bə roən bə kişvəri respublikə votedən.

İmon həmə bəmi rəsedənıbe. Bə ğoçu ğeyri-təyin cəvobon dome, xəbə səme:

– Ayə çemı iqidə ğoçu bə mıhoribə bəşebu?

Ğoçu de xulyaninə diyənon bə ıştə avjoron edəsəy:

– Bəle, – votışe, cəvob doşe, – təbii ki, az bə mıhoribə bəşem.

Əmmo zinedəş ki, az bə mıhoribə nışeyən bəzinem. Bəro ki, əmə mısılminon hərbi xıdmətiku ozodimon. Əncəx az ijənən bə mıhoribə şey piyedəme. – votə ğoçu ikərədə bə həyəcon oməy:

– Mıhoribə çokə çıye. Mıhoribə sayədə vey səyohəton karde iyən bə diyəroə diyaron şey mümkün bəbe. Ğərbədə vovazon vıy-viyə sədoon bəməsem, iyən dışmenon ekardə çəşə arson vindey bəzinem. Bə mıhoribə bışum, bəmi qıləy asp iyən qıləy tıfanq bədon. Az de ıştə avjorə duston bə i vırə çeəmə qətə diyon diləo de yolə rufə barzəti dəbəvardemon. Mıhoribəo oqardeədə isə de ıştə veyə pul bəvardem, ğəhrəmon beyro həmə çemı ğəhrəmonəti id bəkarde.

Qirəm həlok bım, bənə merdi canqı məydonədə bənə ğəhrəmoni həlok bəbem. Bəvədə həmə çemı bənə ğəhrəmoni həlok beyku qəp bəjey, bə ıştə zoə iyən bə pıəm yolə hurmət bəkarden. Bə ki vəynə bıbusə-bıbu, muharidə çokə çıye. Merd bəpe ıştə umrədə hiçməsə i kərə bə mıhoribə bışu.

Ğoçu nəfəs nıstənə de şoği qəp jəydəbe. Əv, bəştə dışmenon jə yaronku bəhs kardedəbe iyən həttə xəyolədə ıştə hərbi ğənimətonən vindedəbe. Çeəy çəşon şe-şe ehtirosiku viriski dodəbe, siyoləşə sifətış ilahi “Şahnomə” əsəri səyfonədə bıə əfsonəviyə canqəvəron simo bə yod dənoedəbe.

Az bərosti, bəy qıbtə kardedəbım, bəro ki, əv ıştə çıç kardəni əlhol zınə qıləy soyə odəmbe. Az isə bə navomə de xəyolpərəstəti iyən beğərorəti diyə kardedəbım. Az urusə imperatori qimnaziyədə handeədə tələb bıəyonən ziyodə handəmbe. Uruson xəyolpərəstəti bəmiən ovaştəbe.

Bə osonə ro stansiyə rəsəmon. Qırcistonə bıə de jenon, əğilon, piyəmerdon iyən Zaqatalao omə kuçəkon bə stansiyə bina pur

biəbin. Çeəvon çekonco omey iyən bə kon virə şey piyedəşoni zinəkəs nibe. Mavoji, imon iştənən zinedənibin. Əvon bənə tulə qulon tam-tamijə zəminisə niştəbin, yaən ki, bə kon səmt şeyku bə şikrə nübə holədə bə omə poyezon hucum kardədəbin, bə vaqonon ehuriyedəbin.

Tanədə pəsə pustədə diriyə kurk biə qıləy piyəmerd çəşkardə zali kəybə qəvədə niştəbe, zol-zol bəmedəbe. Əv, İron marziku biə Lankoni şəhrope. Bəy jıqo omedəbe ki. çəy kə sutə, de zəmini i biə, hırdənonən mardən. Bəy votime ki, İron de əmə mıhoribə bardədəni. Əv beumi holədə erəxəy bəmi, votışe:

– Xəyr, əğə, İroni şımşı vey vaxtbe ki, pasi qətəşbe. Isət isə ə şımşı sənibəton tij kardəşone. Şanqone bə əmə həmlə bəkarden, Şahsevənonən çəmə kəon de zəmini i bəkarden, bəro ki, əmə kofiron imperiyədə jiyədəmon. İroni əslan çəmə kişvəri bə xərobət obəqordıniye. Çəmə kinon ğul, kəviz, zoonimon İron şəhpərəston qulməçə bəben”.

Piyəmerdi bəmənoə fəryodon dəvom kardədəbe.

Çoçu bəyəndiqinədə cəmati his doe-doe bə vaqoni penişteyro ro okardəbe. Vey yolə əziyəti bəpeşt, nəhoyət, bə vaqon peniştəy zinemone. Bə konduktori pul doə bədiqə əy bo əmə qıləy kupe okardışe. Əməən sokit bimon-niştimon. Lokomotivi kulə sədo Nuh əyyomiku mandə əjdəho bə yod dənodəbe. Səhro fonədə çəy siyoə vəhşiyə vindemon hesteşbe.

Çoçu səpəsə de zərinə toği omuniyəbiə “Z,J,D,”¹ hərfon nıviştəbiə məxmərə lefçə səpe nişte

Poyez de qon-qonə hərəkəti daşti mənəron dıləo dəvardey bino noşe. Te bə diyəron dırozəbiə sozfardə huşon, namə iyən qırdılə təpon, vovazon iyən Həşi şuaonku pəə-pəəbiə halco ruşnə dodəbin.

Vaqoni pencə okardıme, bə biton edəsəym. Sıbiə huşon səpeo, vey-vey diyəronədə biə diyo tərəfo sərinə vovaz qınıyedəbe. Quculiə halco bənə sofsiə çəşon zurki-zurki dodəbe. Səhro ətrofi eqətə xokinə kulon bənə mori bə ico livedəbe.

Peşi səhroədə qıləy kərvon bə çəş çiyəy. Kərvono sasə vey i-di uruniə dijdə-hırdə şotoron həmə hujqo diyənon bə poyezi erəxəbin. Har şotori qiyədə zanqulə hestbe. Əvon lınqon de tarsovə qəmon bə zanqulon sədo ahənqiro şododəbin, sənonən bəy pemujə formədə oşandedəbin. Şotori qılə bilanqo yaən səhvə qəm bino, zanqulə qıləy sədo əlhol biriyə bedə. Şotoron həmə imi osəmedən, norohət bedən.

¹ “Zakafkazskaya jeleznaya doroga” (Zaqafqaziya osonə ro)

Kərvono əncəx ahəŋq bərpo biə bəpeşt şotoron sokit bedən. Daşti xışminə xulyoənədə beşə iyən eyni həmiku ofəyə şotor çe daşti simvole.

Şotorə kərvon həşipemə tərəfo qon-qoni diyəro be, qıləy xıyoli aləmədə qin bedəbe. Poyez isə bə həşiniştə səmt şedəbe. Az vəyo, bə şotoron, əvoni bardə odəmon iyən bə huşinə səhro mənsubim. Az poyezi oqəteyro bə çe səbəbsə, ıştə dast rost nıkardıme, ohaşt eniqətıme? Bəro ki, az həni bə səmt şey pidəmni. Poyez bə Ğərbi səmt şey bəzine, əmmo az deıştə həmə dılı, həmə rufi bə Şəğgi mənsubim.

Kupe pencə okardıme, ıştə sə bə bi bekindıme. Kərvon həni diyəroədə mandəbe.

Çeəy dumo erəxəym, tam qıləy sukut epıkəbe.

Çemı kişvərədə hiç qılə dışmen nıbe. Zaqaqaziyə daşton hiç ki tarş-larz dodənıbe.

Ğoçu bə mihoribə şey piyedəşbe. Bo əyo vəziyət cocurbe. Bəro ki, əv bo çariən canq bəkardə, bo Ğərbiən. Ğoçu bo macəropərəstəti larzedəbe. Əv bənə kali asiyəvojon dışmenon xuni ekarde iyən çeəvon çəşə arson vindey piyedəşbe.

Azən bə mihoribə şey piyedəmbe: Çemı həmə hestemon qıləy xuninə mihoribə vardə ozodəti həsrəti kəşedəbe. Dılətonım bəçəvon canqi məydono rostbiə duəbinon vində orzuon pur bin. Har holədə az ənə iyo mandənibim ki, dışmeni bə çəmə kişvəri linq noə ruji ıştəni bə çəvon vəynə beşey hozı bıkəm. Bıdə bə in mihoribə ləvğon bışun. Əmmo çəmə kişvərədə kifayət ğədər odəm mandənini ki, dışmeni dəf karde mümkün bibu.

İjən çemı dılətono qıləy tasə hiss hestbe. Famedəbim ki, in mihoribədə ki ğalib omedə-bıdə bibu, boəmə çari işğalə hurrəconən qıləy yolə təhlukə bə məydon bebəşe. Qıləy bə çəş nıçiyə ğıvəvə kərvoni teri çe sərvoni dasto bəstəne iyən de zori bə əcnəbi məzon, bə acinə roon qordınıyey piyedəşe. In roon isə əncəx de Ğərbi roon bey bəzine.

Az də roon şey pidəmni. Bə roən az bə mihoribə şeydənım, ıştə vətənədə mande piyedəme. Əncəx ə çəşnıvində ğıvəvə bə çemı dınyo vəynə rost bıbo, əncəx bəvədə az ıştə şımşı ğəmədono bebəkardem.

Nıştə vırədə rohət şinedəbim. İnsən ıştə dumoton bə oxo rosneədə rohət bedə.

Bey bəzine cəmat sıxan pevolo bəkardə ki, az bə Nino siyo çəşon aşığım, çeəyku co nıbeyro bə mihoribə şedənım, kədə mandedəm.

Bıdə bıvotın. Bey bəzine ki, imi votəkəson qavarən həxədənbu. Əmmo əvon imiən bızınon ki, in siyo çəşon mıro vətəni bumın,

yadelijon bə yadə ro okırney-bardey piyə vətəni avlodon nidoe. Azən mandəm ki, çəmi inə vətəni çə çəşnıçiyə yadelijə dıışmenonku hifz bıkəm.

Çəşonım bə ğoçu pexəvəy. Əv şinə hanədə bə xor-xorbe.

IX Semon

Boku şəhr avqusti həşi jiyə sust eqniyəbə. Çəy ğədımə, pecuz bıə sifət hiç ovaxtənıbe. Uruson veyni şəhro bə ğeyb beşəbin. Əvon ıstə çaron iyən vətənön roədə bə cəbhə şəbin. Polis kəon qılə-qılə nəvedəbe, bo almanon, bo avstriyəvojon nəvedəbin.

Nati ğıymət ziyod bəbe.

Şəhri ğələ divoon dılədə iyən bitono jiyə odəmon kefon soz, jimono ləzət bısənön dimədə məmnunəti voydəbe.

Mıhoribə barədə məlumaton əncəx çayxonon daimiyə mıštərion məsey zinedəbin. Dınyo dave məvoji, vey diyəroonədə, co qıləy planetədə şedəbe.

Mıhoribə fəth kardəbıə iyən qın kardəbıə şəhron de qəsəbon nomon vey diyəroo məsə bedəbe iyən quşonədə bənə yadi sədo omedəbe.

Həmə qəzeton iminə səyfonədə curəbəcürə qeneralon şiklon çap kardə bedəbe. In qeneralon bənə dustı ıstəku vey rozi holədə. bə ğələbə peştıpur təsvir bıəbin.

Mıhoribə şe-şe ıstə vətəni tərq karde piyedəmnıbe. Hejo bə roən bə Moskovə nışim, bə Əcnəbi Zıvonon İnstıtuıt daxil nıbım. İyən ki, təhsil vitedəni ha.

Bə mıhoribə nışəmro vey kəson bəmi nıfrət kardedəbin.

Əncəx az çəmə kəy bono kanə şəhri ranqbəranqə ğubbon seyr kardeədə dərəsəym ki, çari hiç qılə ovardeomon çə ıstənə ğələ divoonku mını co karde nıbəzıne.

Çəmi ıstəni jıqo bardey pıəm dırdılə kardəşbe. Əv de təşvişi çemıku xəbə səşe:

– Tı, Əli xan, Şırvansır, bərostı, bə mıhoribə şey pidəni?

– Bəle, pıələ, şey pidəmnı.

– Çəmə ənkön veyni canqi məydonədə həlok bıən. Im çəmə xıyzonədə qıləy təbiə hole.

– Zinedəm, pıələ, Azən canqi məydonədə con bədom, əmmo ısat ne, jəqo diyəroə cəbhönədəən ne.

- Bişərəf jiyey sə, şərəfin mardey həniyən çoke.
- Az bişərəf jiyedənim. Bı mihoribə marağ kardedənim.

Pıəm de şibhə bəmi erəxəy. Yəni avlod perosnedəm votəna əv tarsə avlod perosniyəşbe? Saminnə dəfə bino noşə bomı çəmə xıyzone tarıxçə sənibəton nağıl karde: Hələ Nadir şahı hakimiyyəti devrədə penc Şirvanşir Nığə Əslan kişvəri roədə çekonə canq kardeku qəp jəşe. Çəvon co nəfər bə Hindostoni hurrəcədə canqı məydonədə həlok biəbin. Əncəx iqləni Dehliku de veyə gəniməti oqardəbe. Əv peş-peşino malikonon səşbe iyən sarayon doəşbe dutey. Tarsmandə hukumdo devrədəən səlomət beşəbe.

Əmmo bə Şahrux Huseh xanı vəynə canq kardeədə çəmi ənkə bə gəddo Ğacari şahzodə Əğə Məhəmmədi tərəf ovaştəbe. Çəyo bəpeşt ə odəm de həşt zoə bə i vırə Əğə Məhəmmədi Zənd, Xorasan iyən Qırcıstoni hurrəcənədə iştirək kardəşe.

Çəy həşt qılə zoədə se nəfər səlomət mandəbe. Əvonən ın yolə Xədim şah biə bəpeştən bəy xıdmət kardəşone.

ƏğəMəhəmməd kıştəbiə şəvi ə se bivə çodoon Şahi Şuşadəbiə gərorqoədə hozı mandəbe. Əğə Məhəmmədi varis Fətəli xan bəvon Şirvon, Mazandəron, Qilon iyən Azərboyconədə bəxş kardə biə təsərrufoton, malikonon Şirvanşiri nəslı nəv iqudi xuni hesab bəse oməbe.

In se qılə bivə bənə şahənşahi varisə canişinon Şirvonədə hukumdoəti kardedəbin. Peşi uruson oməyn. İbrahim xan Şirvanşir bə vaxt Boku mıdofia kardedəbe. Çəy Qələ neziədə bənə gəhrəmoni şəhid bey Şirvanşiron nəsliro şon-şərəf vardəşbe. Əncəx Turkmənçay sulh mıgəviləku bəpeşt bə Şirvanşiron arə coəti eqniyəbe.

Çəmə nəslı uzvon Məhəmməd şahı de Nəsrəddin şahı hukumdoəti vaxtədə de turkmənon bə Əfqanon vəynə canqonədə həlok bin. Çəmə nəslı uruson tərəfədə biə uzvonən Çari Krım mihoribədə, bə tırkon vəynə canqonədə iyən Rus-yapon mihoribədə həlok biəbin. Çəmə nəslı de şon-şərəfi kırniyə besə-binə ordenon, nışonon jıqo gəzənc kardə biəbe. Çəmə zoon Qerindium iyən Qerindivium arədəbiə fərği nızınə holədə, jıqo imtohonon doe gədir biən.

Pıəm bəştə sıxanı səkiştə doşə-votişe:

- Kişvərədə ijən mihoribəye, əmmo tı, Əli xan, çari qıləy iltifotinə fərmoni peştədə niyon biəş, tarsoəti kardedəş. Çəmə nəslı tarıxçə bəştı xuni dəşənibu, çiç bivotımən, foydəş nibəbe. Tı çəmə ənkən gəhrəmonətion xok noə kitobon səyfonədə ne, ıştə dilədə iyən xuni rəğonədə handənini biş.

Piəm gəmçinə holədə tam jəşe. Əv muni dənirəseyro bəmi nifrət kardədəbe. Çeəy zoə bərosti tarsoybui? Kişvərədə mihoribəye, əmmo çeəy zoəbə canq şedəni. Bə dıšmeni xuni peşomey mandədəni, çeəvon bə zono omey iyən bəmey vindey pidəşni. Ne, çeəy zoə, bə puçi beşə, roədə beşə!

Az xoliçə səpe qırdəve niştəbim. Bə namə boloşnə təkya kardəmbe, de zərfəti votime: – Mıro qəp jəy ki, se qılə çi karde bəzineş: iminə, sıftənə əvəsori Şuşadə dəvoniyey. Isət dımınə omedə: az ıstə şımşı əncəx ıstən piyədəy gəmədo bekarde bəzinem.

In koən vey bə di dəqiniyey şinedənim. Səhv kardənimə, aştıyə rujon bo dırozə zəmoniro orəxə.. Çeəmə vətəni bə çəmi şımşı həni peşi ehtiyocış nibəbe.

Piəm: – “Çok”, votışe, tam jəşe, həni i kərən mihoribəku sıxan eniğandışe. Əncəx hakanə de parsə diyənon de çəşəğınə bəmi erəxedəbe. Qavar çeəy zoə hələ bə puçi beşənibu – çe molyəti qınıyənibe, ki zinedə?

Arədə bə Tojə Pirə məçid şim, de çə vırə imomi sehbət kardime. İmom dərhol muni dərəsəy. Əy dərosnə libos tankardışe-oməy bəçəmə kə. İmom de piəm bə i çəşmə dəşin, vəyo xəyli sehbət kardışone.

Dıroz dəkəşə sehbəti əsnoədə imom bə piəm votəşbe ki, bə Ğironi-Kərimiro çe mihoribə de mısilmoni hiç əloğə nişe. Əv ıstə sıxanon təsdiğ karderə Peyğəmbəri çand qılə kəlomən bə piəm votəşbe.

Peşi əy çeəmə kədə aşışəti hukumfərmo be. Bə çəmə kə aştıəti iyən əmin-əmonəti oməy. Əmmo in sokitəti əncəx çeəmə kədəbe.

Çeəmə cıvononədə bə canqi həvəs ofəyəbe. Çəmisə bə kəno mandəən har odəmi ko nibe. Kali duston palu şedəbim. Imrujan az Sisianaşvili dərvozəku dəvardim, bə rostə tərəf – bə Haşımı kuçə gardim.

Peşən çe niğəddəs Olqa kuçəo dəvardim, bə Zeynal əğə kəy şim. İlyas bəq mizi peştono niştəbe bə hərbi ayid əsəron handedəbe. Çeəy palu çəsonuş anqılbiə iyən bə sifətiş dəhşət omə, məktəbədə ən axmaxə şoğordbiə Məhəmməd Həydər bə ziko niştəbe. Mihoribə təmomən pevişkiniyəşbe əv. Əyən elmə ocağ tadibəsə şodəşbe, bənə İlyas bəqi əncəx duşisə de zərinə toği omniyəbiə de zabitə paqonon heste-ni hiss kardə orzuon jiyədəbe. Bə rəən çeəvon har dikəsən bə zabitəti məktəbi daxil beyro de inodkorəti bə imtohonon hozi bedəbin. Bə çəşmə dəşəədə Məhəmməd Həydəri zəyfə mır-mır məsəmə: “Ləşğəri iyən donanma vəzifə çar iyən vətəni əcnəbi iyən daxiliyə dıšmenonku hifz kardee.”

Az çe bəboli dasto kitob peqətımə, bino nome əy imtohon karde:

– Mehtərəm Məhəmməd Həydər, bəmi vote bəzıneşbu ki, əcnəbi dışmen kiye?

Əy ıstə təvil pecucnişe, bə vey niğilə fik şe. Peşi ikərədə tıpəy:

– “Almanon iyən avsriyavıjon”

– Təmomən səhv eğandedəş, əzizə dust, – votıme, sırəym. Peşi bənə ğalib omə insoni kitobo handıme:

– Əcnəbi dışmen termin: de mıhoribə karde məğsədi çeəmə marzon ovaştə yaən ovaştəy təhlukə ofəyə har curə hərbi hissəye. – Peşi dim qordınime bə İlyas bəqi:

– Bəmi vote bəzıneşbu “Atəş çe mənə dodə?”

İlyas bəq bənə avtomati cəvob doşe:

– “Atəş, de buruti ğazi koməqi qullə luləo beşey, votə bedə.”

İn sıvol-cəvobə hənək muddəti dəvom kardəbe. Əmə bə elmi həmə ğaydon əməl

karde, dışmeni məhv karde çənədə çətin bey iyən bə ın sənəti çeəmə kişvərədə hələən vey səthi əməl kardəbey heyrət mandəbimon.

Peşi Məhəmməd Həydər de İlyas bəqi şoy-şoyku bə vəcd oməyn, vəomə hərbiyə əməliyotonku bo qəp jəy bino noşone. Sərost i saətə xulyapərəstəti bəpeşt har dıkəs bə jıqo qıləy səkiştə oməyn ki, har qılə əşğər ıstə xəritə peştəno bıə çantadə novniyənine. İmi votə bəpeşt əvon deştə mərhəmətinə diyənon edəsəyn bəmi. Məhəmməd Həydəri votışe:

– Az zabit beədə tı kuçədə şeədə bəpe bəmi ro bıdəy, bəmi yolə hurmət nişon bıdəy. Bəro ki, az deştə cəsürə xuni ıstı kivolə andomi mıdofıə bəkardem.

– Detosə ıstı zabit bey mıhoribə obərəxe, almanonən Moskovə bəqəten.

Çəmu ın qənoət bə ın vəomə ğəhrəmonon kefi hiçən nıqıniye. Bəro ki, mıhoribədə çe ki ğalib omey bənə mı əvonən marağ kardənıbin.

Çəəmə de canqi məydoni arədə dınyo şəşədə i ğədəy qıləy yolə məsofə hesteşbe. Almanonən anədə besə-bebinə vırə qətey nəzınin. Qırəm almanon lap anədə vırə bəqətinənbu, boəmə fərg nıbe. Bəro ki, qıləy xristionə hukumdo əvəzi co qılə xristion bə əmə hukumdoəti əkardi.

Bo İlyas bəqi mıhoribə qıləy macərobe. Bo Məhəmməd Həydəri isə məktəbi şərafinə şıklədə bəsə jəy, boştə qıləy merdə sənət vıjniyə qırəvəbe.

Həlbət ki, çimon har dıkəso çökə cəbhə zabit beəşi. Az bimi əmin bim. Bəro ki, çeəmə xəlgədə iqidəti iyən cəsorət kifoyət gədərbə. Əmmo çi foydə? İn parsi nə İlyas bəq iyən nəən Məhəmməd Həydər i kərəən bibu – xəbə səydənibin. Çəmi xəbədoəti həmə bə hədər beşe. Bəro ki, çeəvon har dıkəsədə Şərgıvojon xun peşomə həvəs pebəbe. Əvoni həmuş karde həni mümkün nibe.

İn səbəboən əvon bə çəmi sıxanon iyən bə çəmi ıstəni bietinoəti nişon doə bəpeşt az, Zeynal əğə kəy tərq kardıme. Məhəllə dəvardim, bə diyo kənoə boğ oməym. Qoqurdə ranqədə biə Kaspi diyo suyə ovon sahilədəbiə qranitə sığon liştedəbe. Limanədə qıləy hərbi kəşti mandəbe. Diyo kənoədə niştəbim, qədə ləponədə bənə iqudi bə canq beşe qədəliyə bə vokırinə kəştıyon təmşo kardədəbim.

Az bə çeəvon qıləyni peniştəy, de rohəti İroni şahı havzə diyori dərvozə biə bə gədəimə Ostoru liman şey əzinim. İn diyor, klassikə İronə şairon barzə dərəcədə reçin nıvıştəbiə rubaiyon, Rustəm Zali gəhrəmonon, Tehroni sarayon ətirinə sıəvilə boğçoon bə çəmi yod vardedəbe. İron geyri-adi qıləy diyorbe.

Az dı-se kərə diyo kənoə boğ çe sə-bə sə nəvəym. Bə Nino kəy şey, vəyo deəy dimə-dido karde bəmi hələ tikəy çoçin omedəbe. Bəro ki, jıqo tədbironədə ıstəni çekonə bardey gəydon zidd bəbəym. Əmmo mihoribə bə nəzər bıstəni, qavarən piyəmerdə Kipiani bə çəmi bi hərəkəti çəş vi əkəy.

Vey şınə bədiqə, nəhoyə, niğiliyədə nəfəs səme, de ço mərtəbəninə pilləkənon bəpey peşim. Bina dımınə mərtəbədə biə dəşə kəybə səpe “Knyaz Kipiani” sıxanon nıvıştəbiə bırıncə lohə hestbe. Kəybə zanq eqətıme. Sıpiyə vanə jə qıləy xidmətkərə kinə kəybə okardışe, **reverans** kardışe. İştə kılı dome bəy.

Bə Şərgi adətonro bə kə omə mehmon ıstə kılı bəpe sədə benikəy. Əmmo Avropəvojon məclisonədə kon şıklədə hərəkət karde gəydon zinedəbim.

Knyaz Kipiani xıyzon yolə mehmonə çəşmədə niştəbin, çay peşomedəbin. Mehmonə çəşmədə biə bə mebeli dimə sıə avşumə parçə kəşə biəbe. Kipiani xıyzeni uzvon dərosniyəbiə dijdə finconədə şıtınə inqilisə çay peşomedəbin. Mizi səpe suxari iyən de inqilis usuli hozı biə biskvit noə biəbe. Çe Nino inə dast maç kardıme. Çəy dastədə suxari, biskvit iyən ətirə bu omedəbe. Knyazi bəmi dast doşe. Nino nunəkile holədə ə çayə finconi erəxe-erəxe ıstə se qılə anqıştə bəmi dıroz kardışe.

Az niştə bəpeşt mıroən çay vardişone.

– Əli xan, votedən, bə gəti gəror oməşon ki, bə mihoribə nibəşeşon, – Knyaz bə zərfəti parsəy çəmi ku.

– Bəle, knyaz, miro, hələ vaxtış rəsəni. – Nino inə fincon noşə mizi səpe, daməbe,

– Şimə vırədə bəbəym, keşki bə mihoribə ğeyrətkəşon koməq niyəti soxtəbiə komiton qıləyni uzv əbim. Hiçməsə, in yaən co şiklədə uniformə tankarde qirəvə bə dast əvəyşon.

– Im çokə fike, azən jəqo bəkardem. – Knyaz bə ıstə sıxani dəvom kardışe.

– Rost votedon, knyaz. Əmmo ko bımədəye ki, bekoə vaxtım anədə kame ki, tarsedəm inə vətən çemiku vey foydə bıvındı.

Knyaz de təcubi erəxəy bə çemı dimi, parsəşe:

– Bəs şimə bekoə vaxtonədə de çi dastbəko bedəşon?

– De çəmə malikonə idarə karde mişğulim, knyaz.

In cəvob bə vırə eqniye. In cumlə az qıləy inqilis ənivışti romanədə, yaən qıləy co vırədə handəmbe.

Qirəm qıləy alicənob lordi ko-risi nişesə, bərosti, deştə malikonə idarə karde mişğule. In cumlə oko doero, knyazi xıyzoni rəğbət ğəzənc kardıme.

İ-dı jıqo cumlon oko doe bəpeşt Kipiani xıyzon bəmi qıləy yolə nəzəkət nişon doşe, icozə doşone ki, Nino bə opera bıbəm. Az sənibəton Nino inə dast maç kardıme, sə jəme, həttə “r” hərfi bəne peterburqəvojon tələffuz karde-karde qəp jəme. Sıxan dome ki, şanqovoni saat həştədə boməym, Nino bə opera bəbardem.

Nino tosə kəybə dəvonışe mi. Kilo çe xıdmətkərə kinə dastədə seədə, əv sı be, sə qətışe bə ji, peşi Nino, odəmi heyronbıkə de qıləy şinəti tərəkə azəri ləhcədə votışe:

– Şəhrədə mandero vey şo bim, Əli xan. Tı həyğətən bə mihoribə şeyku tarsedəş? Oxo mihoribə bə merdon xoş omedə. Tı bə mihoribə şiş, vəyo yarəjə bibuşən, az ıstı yaronən bəpıme.

Nino dast qətıme, eqətıme, aşişə tərzədə votıme:

– Az hiç çiyku tarsedənim, i ruj boməy, tınən çemı yaron dəbəvasteş. Tosə bə ruji muni tarso hesab karde bəzıneş”. Nino çemı çiç vote dənırəsə çoçəş bıbəbe-erəxəbe bəmi.

Çəeyku co bıə bəpeşt oməym bə kə. Ğıyziku qıləy kanə kimya kitob zırvonime, ekume bə zəmin. Tikəy ğıyzım emə bədiqə i fincon İroni çay peşoməme, bə Opera zanq jəme, qıləy loja sifariş dome...

— Çəşon rə dəbast, de daston quşonən bıqət iyən bə dumoton ğərg bibi. Tehronədə biə şəvi bə yod vardedəşbu?

Sığədə dutəbiə qıləy yolə ziyofət saloni hestbe, dijdə salon dəşə kəybə səpe Nəsrəddin şahi şərəfinə nom həkk kardəbiəbe. Saloni miyonədə biə çokincə səhnə ətrofədə niştə, bə poyse mandə iyən olaxtə vəziyətədə biə ləyoğətinə merdon, dəcələ əğilon iyən bə vəcd omə de cıvonon pur bin. Əvon həzrəti Huseyni Kərbəlo musibəti nişon doə bə şəbehə təmşo diyə kardədəbin.

Salonədə ruşnə vey zəyf vəşədəbe. Səhnədə qıləy rişinə mələk bə həzrəti Huseyni dılvanqi dodəbe. Zolimə xəlifə Yəzid, iştə suvarion bə səhro viğandedə ki, həzrəti Huseyni sə obırın, bəyo biyən. Nalə iyən şivənə bəmə sədoon şımşion cıncə vanqi biredəbe. Əli, Fatimə iyən insonəti sıftənə jen biə Həvvo nənə səhnədə qəşt kardədə, dirozə rubai dəvoştəyon handedəbin. Həzrət Huseyni obiriyəbiə sə qıləy zərinə siniədə vardedən Xəlifə vədə noedən.

Təmşokəron larzedən iyən bəmedən. Qıləy imom cərqon nəvedə, bəmə təmşokəron çəşə arson de pambə bə qıləy qədə şişə qırdə kardədəbe. Əv bovə kardədəbe ki, bə çəşə arsonədə vey dərəcədə ovsuninə ğıvvə heste.

Momini imon ziyod be-be şəbehi otəmənə zumand bedəbe. Qıləy hevujə taxtə lohə səhro dekarasiyə vəzifə vindedəbe. Sondığ de xəlifə ləl-cəvohirəti dərosniyəbiə taxti, dı-se qılə do pojon vəşti boği iyən qıləy rişinə merdən həzrəti peyğəmbəri kinə təsvir kardədəbe.

— Isət iştə çəşon obikə, dastonən quşə bino peqət iyən bə ətrofi diyə bikə!

Besə-bebinə elektrik lampon tındə iyən dəvəşə ruşnə bə çəşon dəvətədəbe. Lojon qıpso tumo kardə biə iyən çəy səpe zərinə ov kəşəbiə de ilahə fiquron dərosniyə biəbe.

Çəvon kut de sıə məxməri edoəbiəbe.

Təmşo salonədəbiə merdon kəçlə səon bə şəvon osmoni ğubbədə vındəbiə bənə astovon aski-vaski dodəbe.

Kali jenon isə amon iyən kəşon quculi beyku salonədə həyəcon bə əmə omedəbe.

Təmşokəron çe səhnəo qıləy toykiyə rıjol co kardedəbe. In toykiyə rıjolədə bənə dimdəjə əğili bə çəş çiyə musiqijənən niştəbin, dastonədə biə musiqi aləton bə soz vardəbin.

Teatri salonədə pıç-pıçə sədo, proğrami vərəğon xış-xış iyən vojonən tiq-tiq bəyəndi omujən biəbe.

İ-dı dəyğə bəpeşt Boku şəhr opera teatrədə “Yevqeni Oneqin” təmşo bino bəninibe.

Nino çemı tonə niştəbe. Çəy zəyfə simo bə çemı tərəf səbəro beəbe. Çəy lıvputon nəmin, çəşon hışkbe. Veyən qəpəjən niəbe. Ruşnon okuşeədə kəş nome Nino duşisə. Nino ıstə sə itonə okırnişə, jıqo bızın ki, çəy həmə fik bəsə Çaykovski musiqiadəbe. Yevqeni Oneqin şahənə vindemonış biə de kostyumi səhnədə nəveədə, Tatyana ı səboy ariya handedəbe.

Az opera hejo dram teatrisə sanqın qətedəbim.

Bəro ki, operadəbiə hodison, dramədəbiəyonsə nisbətən soyəbe iyən veyniyən navi bəllibe. Dram teatrədə isə səhnədəbiə hodison odəm çecurə bıbusə zinedəbe. Əmmo dramədəbiə orəxə bəyəndiqınıyə, çöçinə hodison rimuz kadero vey vaxt ziyodə vaxt sərf kardedəbim.

Salonədə toykiyə. Az çəşon vi kardeədə hamsiyon şinedəbin ki, çemı ruf qıləy musiqi okeani ovsunə niğiləyonədə gərgəbe.

Bı səfə çəşon vi nıkardıme.Nino zərifə profili peştədə parteri iminə cərqonədə niştəkəson nəzəo dəvonedəbim. Seminə cərqə miyonədə pəsəçəşə iyən filosofə çəkutəbiə qıləy sırafsunə odəm niştəbe. Im, Şuşa zadəqanə erməniyonədə biə Məlik Naçararyanbe.

– Diyə bıkə, Naçararyan ənə vəyoy, – bə Nino quş de pıç-pıçı votıme.

– Ha barbar, bə səhnə erəx, bə ətrof ne, – Ninoən de pıç-pıçı cəvob doşe, əmmo ıstənən de çəşəğınə edəsəy bə şıpluzə erməni.

Naçararyan niştə vırədə sə qordnişə, bənə dusti səlom doşe.

Tənəffusədə bo Nino şokolad əstəneyro bə bufet şım. Bufeti vədə de Naçararyanı vəbəvə oməym. Peşi sırafsun iyən kanişi kəçəlbə Naçararyan oməy bə çəmə loja, nişte. “Naçararyan, çandə sinn hestone, – çəyku xəbə səmə, “Si”, – cəvob doşe.

Naçararyanı cəvob cəlb kardışe Nino dığət, de heyrəti votışe:

– Jıqo beşədə ki, jıqoşə şıməni şəhrədə vindey nibəzınemon?

– Boçi ki, prinses?

– Bəro ki, şımə sinnədəbion bə əşğərəti vanq kardəşone.

Naçararyan bərkədə sırəy, çəy çəşon kam mande hədəqədə beşu. Çəy pandomə luz vaşte-vaşte votışe:

– Təsuf bıbu ki, prinses, az bə mıhoribə şey nibəzinem. Həkim mıku qıləy xəşnıbə vekə noxəşəti təyin kardəşe. Hejo bə roən az bə əsgərəti nibəşem, kədə mandəninim.

Noxəşəti nom bə quş çoçin omedəbe. Nino təcubo çəşonış dıjdbe iyən de dıləsutəti parsəşe:

– İn noxəşi təhlukəninebu?

– İm çe insoni iştəniku vey bə şıkrəye. İştə koy zınə de həkimi koməqəti hiç qılə noxəşəti təhlukənin bey nibəzine.

Nino heyrətin, həməən gəzəbin bıbə.

Məlik Naçararyan bə Qaraboği ən nufuzinə xıyzoni mənsıbbə. Çəy pıə qeneralbe, iştənən bənə hırsı xəş iyən zırpıbe. Hiç kəxivandən nıbe.

Pardə rost beədə Nino sə noşe çemı amisə. Çaykovski məşhurə vals jəy beədə isə Nino çəşon səputəşe bəmi, de pıç-pıçı votışe:

– Tı de Naçararyanı muqayisədə kam mandə gəhrəmoniş.

Hiçməsə, tıku nomış pəpuşə bıə noxəşi ni.

Gəhrəmon Lenski de tenorə sədo hande-hande bə Yevqeni Oneqini tərponçə lulə və beşe, navi proqram kardə surətədə toşə kıştəbey, Nino sə peniqətışe çemı amonsə.

Naçararyan opera dəşə vırədə əməni çəş kardədəbe. Çəy avtomobil hesteşbe. Penıştimon bə avtomobili, şəhri toykiə tanqə kuçonku, qımnaziyə iyən litsey vəyku dəvardimon. Bə şəvon ın dı qılə təhsilə ocaği vindemon bə insoni xoşə otəmə baxşədəbe. Əmə şəhr kulubi mərmərə pilləkənon vədə mandimon. Nino ənə iyo vardey vey təhlukəninbe, bəro ki, əv hələ litseyədə handedəbe. Nino, Şirvanşir iyən Naçararyan nominə cənobon muşayət kardədəbusə, vote bəbe ki, prinses Kipiani miğəddəs Kraliçə Tamara litseyi gəydon moleədə norohət nıbey bəzine.

Əmə tındə puşinə hevujə əyvonədə niştimon. Kulubi balkon bə şəvi toyki gərg bıə bə Qubernatori boğ beşədəbe. Az astovon, ruşinə pəxş kardə diyo iyən Narqini cəzirə mayakon seyr kardədəbim.

Badon cıncə sədo omedəbe. Nino de Naçararyanı şampanə şərov peşoməşone. Bəro ki, dınyoədə hiç qılə çi, hətta Nino çəşonən muni məcbur karde əzının ki, iştənə şəhrədə cəmati çəşi vədə spirtinə çiyon peşomım. Hejo bı səbəbən az bənə har vaxtonəni portağalə ov peşomedəbim.

Şəş nəfərədə iborət bıə orkestr, nəhoyət, fasilə kardə vaxt, Naçararyan ciddi iyən bə dumot şə tərzədə votışe:

– İme ha, Qafğazi se yolə xəlği numayəndon bıən əmə bə ico niştəmon: Qıləy qırci kinə, qıləy mısılmon, qıləyən erməni! Səkəsemonən eyni osmoni jiyo moəo bıəmon, eyni zəmini səpe

jiyedəmon. Çeəmə arədə fərg heste, əmmo ijənən eyni, Məryəm, Həzrəti İsa iyən Cəbrail bənə sekəsə imon. Eynən avropavojimon, həməni asiyyəvoj. Gərboən səydəmon, Şərgöən. Əmmo bə har dı qılə var-devlət dodəmon.

– Az hejo jıqo zinedəbim ki, – Nino bə sıxani bino noşe: – Qafğazijon ən vocibə xosiyət dave kardee. Əncəx ıset az hiç qılə canq nıpiyə dı qılə qafğaziji arədə niştəm.

– Xeyr, – Naçararyan de xoşə sifəti erəxəy bəy-votışe:

– Əslədə əmə har dıkəs canq pidəmonə, prinses, əmmo bəyəndı vəynə ne. Əməni de uruson qıləy rıjə band co kardədə. In band Qafğazi bandonin.

Qirəm in mıhoribədə uruson gəlib boməynsə, çeəmə kişvər tam mənoədə bə urus obəqarde. Əmə çe ıstə ibodətxononku, zıvoniku iyən milliyə xısusiyətonku məhrum bəbemon. Əmə Avropə iyən Asiyə arədə pard roli bardey əvəzi, har dıqləni gələmə bəbemon. Ne, ki bo çari canq bıkosə, əv bo qafğazijon vəynə dave kardədə.

Nino mıgəddəsə Tamara litseyədə dərsakitobonədə ıstə omutəyon tikror kardışe: “İronijon iyən tırkon çeəmə kişvəri dəbirniyədən, kəfənərit kardədən. Şah Şərgi de zəmini i kardəşe, Sultanən Gərbi. Çanədə kinə gül kardəbe, bə diyərəə diyoron hərəmxonon bardəbe.

Uruson isə ənə iyo deştə roziyəti omənin. Əmə vanq kardəmonə əvon. Qırci kral XII Qeorqi xoşaxoş bə çari təslibiə. Məqər de çari votə sıxanon oşnə nişonbu?

“Əmə qırci krali mıdofia beəyən besə-bebinə biə çeəmə imperiyə yol kardero bəıştə ehdə peqətedənimon.”

Həlbət ki, əmə in sıxanon məsəmonə. Çar I Aleksandri sa sor çemi bənav çeəmə həxədə bekarde manifest sərost həşt sor çeəmə handə məktəbədə bəçəmə səy noe kulşiyəyn. Əmə qırci kraləti mıdofia beəyən besə-bebinə biə çeəmə imperiyə həniyən vey yol kardero...” sıxanon Tiflisi mərkəzi kuçədə jəbiə qıləy bırıncə lohə səpe həkk kardə biəbe.

Nino nohəxnibe. Bə vaxtonədə Şərg hərəmxonon mıhoribonədə bə dast vardəbiə de Qafğazi jen-moynon, Qafğazi şəhron kuçon isə de xristionə məydon purbin. Az bə Nino cəvob doe-vote əzinim: “Az mısılmomim, şımə isə xristion. Xıdoən şımə boəmə gənəmət bəxş kardışe.” Əmmo bo tamjəy sanqinəti dome iyən Naçararyani cəvobi bəçəşbim. Əy votışe:

– Diyə bıkən, prinses, siyasiyə dumotış biə odəmi kali vaxt behəxəti, həttə beədolətəti karde gədər cəsorət nişon doeən lozime. Bəle, rozim, bə çeəmə kişvər aştıəti de uruson bə ico oməy.

Əmmo əmə Qafğazijon in aştıətı, isət uruson nıbunən, niğo karde-oqətey bəzinemon.

Uruson əməni iyəndıku mıhofizə karde qərəkəti bənav şododən, ənə iyo urusə hərbi hisson, urusə məmuron iyən urusə qubernator vığandedən.

Isət, prinses, ıstən bıvotən, şımə ıstəni çemıku mıhofizə kardənişonbu? Çemıən çe Əli xaniku hifz bey lozimebu? In nezə vaxtədə əmə Şuşa nezibıə İsa honi sədə əlvonə xoliçon səpe niştəbimon, bənə dusti sehbət kardənibimonbu?

İron həni deəmə dışmen ni ki, Qafğazi xəlğon çəyku bıarsin. Isət dışmenimon kobəsonədə niştə iyən əməni bo bovə karde kulyeşədə ki, əmə çe iyəndıku mıdofia bəninə hırdənimon. Əncəx əmə həni vey vaxte ki, əğiləti peşədə noəmonə, hırdonəti sinniku beşəmon.

– Bə ro bə mıhoribə şedənişon? – Nino çəyku parsəşe.

Naçararyani həddo-ziyodə şampəə şəron peşoməşbe.

– Ne, səbəb əncəx əv ni, – bə sıxani bino noşe: – Az həm kıvolim, həməni rohət jiyey piyedəme. Erməni kilsə əmlək uruson musadırə karderə deəvon damə bedənim, rık kardəme. Peşıən ki, kulubi balkonədə niştey, atəş ru bıə sənqərədə pıxeyse çoke. Çeəmə xıyzon məşhur beyro kifoyət gədər hurmət gəzənc kardəşe. Az ıstən isə kefi odəmim.

– Az bı movzu təmomən co nəzədə erəxedəm, – votıme. Az kefi odəm nim, mıhoribəkuən xoş omedəme. Əmmo məhz çe in mıhoribəku xoş omedənimə.

– Şımə hələ cıvonion, əve... – Naçararyan şəron peşome-peşome erəxəy bəmi, votışe. Şampəni badə sənibəton pur kardışe, bəştə sıxani idomə doşe...

Əmə əştimon, bə kə şeyro hozı beədə Nino həni, mavoji, Naçararyani həxədə bey təxminən bovə kardəşbe. Bə Naçararyani avtomobili peniştimon. Roədə Naçararyan ijənən daməbe:

– In geyri-adiyə şəhr çe Avropə dərvozəye. Qirəm Ərəse jıqo bə dumo mandə nəbəy, isə çeəmə kişvər vey vaxtbe ki, bə Avropə kişvər oəqardı.

Az cofrafiyə dərsonədəbıə xoşə rujon bə yod dənəme, dılo-sıxtı qəhqəhə kəşəme. Bəro ki, çeəmə coğrafiyə muəllimən çeəmə şəhri bə Avropə daxıl karde piyedəşbe.

Ə ruj vey qıləy xoşə şəv dəvonimone.

Vıdo kardeədə, yəndıku co beədə az Nino çəşono iyən dastono maç kardıme. Naçararyan isə sə qətəşbe bə dıyo tərəf, dıyo seyr kardədəbe.

Peşıan Naçararyan de ıştə avtomobili bə Sisianaşvili dərvozə tərəf bardışe mı. Avtomobil çeəysə həni bənav şe nəzını. Bəro ki, ğələ divoon peştə tərəf Asiyəbe. Naçararyan demı vıdo kardeədə parsəşe:

– De Nino kəxıvand bəbeşonbu?

– Xıdo məsləhət bızınə, ğısmət bıbo.

– Çemı dust, deəy kəxıvand beyro vey çətinətion ehdədə omənin bıniş. Qırəm bə koməqi ehtıyocon bıbo, şımə xıdmətədə az hozım. Az pıdəme ki, şımə bə co-co dinon mənsıb bıbonən, çeəmə xəlği de ğohoməti əloğon dəbastə sıftənə xıyzon şımə bıbən.

Az bə jıqo kəxıvandətion de dılı tərəfdom. Əmə dastbədest doəninimon, ıştə movqeon mıdofıə kardəninimon. İbıəninimon iyən ico bıəninimon!

Çeəy dast de səmimiyəti dəbırcınime. Həyğətən, ləyoğətinə iyən vicdoninə erməniyonən hestebən. Çemı kəşf kardə ın tojəti vey dərəcədə odəmi bə dumot şey məcbur kardədəbe.

Sıst holədə bə kə oməym. Xıdmətkər epo xolisə niştəbe, kitob handedəbe. Bəçəy handə kitobi nəzər səğandıme: Ğironi-Kərimi səyfon de vorə nıviştəyon pırbe. Xıdmətkər əşte, səlom doşe. Dastədəş bıə kitob çeəyku səme, bıno kardıme hande:

“Əy mominin, yodo bəməkən ki, şərov peşomey, ğumar hənək karde iyən bəyji rəsmi kəşey ğədəğən kardəbıə, ımon şeytoni əməlonin. Çımono diyəro bıbən ki, qavar bə bəxtəvərəti nail bıbəyon. Şəyton şıməni Xıdo dumotonku iyən ibodətonku qordıney piyedəşe”.

Ğironi səyfonədə bə ətrof qıləy xoşə bu omedəbe. Vorə zardələşə ranqinə vərəğon xış-xış kardədəbe. Xıdo de dı qılə pusti edoəbıə bə cildi arə dənoəbıə kəlonon cıddi iyən umi doəninbe.

Ğiron oqordınime bə xıdmətkəri ıştəni, peşi bə pey bəştə çeşmə pedatim.

Divan hevuj iyən nambe. Bənə kanə adətiro bə niğılə dumoton şey iyən har çi çok vindeyro çeşon vi kardıme. Şampani şərov, bal səhnədəbıə Yevqeni Oneqin, Naçararyani oje ranqə pəsə çeşon, Nino zərifə lıvputon iyən çeəmə şəhri zəbt kardero bandi tərəfo şəhri divoon ovaştə besə-bebınə dışmenə daston çemı çəşi vədə bə con oməy.

Kuçədə qıləy mahni sədo oməy. Im, aşığbıə Haşım mamube. Əv vey sinninbe iyən hiç ki çeəy bo kon eşği ğəmqın bey zinedəninbe. Cəmati bəy “məcnun”-eşği noxəşi nom noəşbe. Bə şəvon şəhri toykiyə kuçonədə sərqardon qəşt kardədəbe, sımon qıləyədə

Çeəvon bə dumo oqardə ro həni nibeşone. Əvoni hiç kəs məcbur kardəş nibe ki, zabit bibun.

Əvon in ko xoşaxoş qətəşonbe iyən bə çari sədoğətiro ğəssəm hardəşonbe.

Qirəm əvon in ğəssəm moləşonbəy, bəvon peşt qordiniyə siftnə inson hejo az əbim.

Bə rujonədə az vey tamjəli biəbim. Bə şəvon hakanə kəo beəşim, ğivrəğ poye-poye nezono biə bə qədə məçid əşim. Məçidi tono qiləy kanə kə hestbe. Bı kədə çəmi kanə məktəbi həmro Seyid Mıstəfo jiyədəbe.

Seyid Mıstəfo Peyğəmbəri sodiğə ğulbe. Çəy qədə badəmi çəşon iyən kortinə sifət hesteşbe. Əv iştə mənsubbıə rutbə havzə kişti jəydəbe. Çəy pıə qədə məçidi imombe.

Çəy bobo ısbəy mığəddəsə Məşhəd şəhrədə İmom Riza tıbədə bənombıə qiləy alimbe.

Seyid Mıstəfo dindorbe. Əv rujədə se dəfə nomoj əvoti. İsa dışmeni iştə lınqon jıtono hırd kardero bexıdoə xəlifə Yəzidi nom de təbaşiri bəştə pəncə nıvıştəşbe.

Seyid Mıstəfo məhərrəmə manqi daminnə ruji, yəni Aşurədə detosə xuni fışşə karde sinə əjəni. Nino bəy “dini roədə iştə ağılı qınbıkə odəm” əvoti, bə ro bəy nıfrət əkəy.

Halco az əçəy təmizə iyən oje dınyozınətiro Seyid Mıstəfo vey pidəmbe.

Əv xəyi şəro, həxi nohəxo həməsə çok vıjniyey zinedəbe.

Seyid Mıstəfo bənə qiləy mıdrıkə odəmi de şinə sırə bə çəmi vəy beşe, votışe:

– Əli xan, məsə? Devlətinə Yağubi zoə donzə yəşik şanpanə şərov hıriyəşe ki, əvoni bə şəhr varid biə de siftnə tırkə zabiti peşomi. Əli xan, şanpanə şərov ha, dərəsəşbu? Mısılmən bə Cihod canqəvəron şərəfi ro şampanə şərov!

İştə amon peğandıme, votıme:

– Boçi təcub kardədəş, ha Seyid? İnsənon iştə ağılı qın kardəşone.

Seyid de rıki daməbe:

– Xıdo ğəzəb kardə odəmi çe roy bebəkərdə. – Seyid iştə vırədə vaşte. Çəy livputon larzedəbe:

– Zinə həşt nəfər əşğərətiku vitə ki, Sultani ləşğərədə xıdmət bıkəy. Həşt odəm! Əli xan, dərəsedəşbu? Hələ bıvot, in həşt nəfər çiç karde pidəşone, dərəsedənbu?

– Har holədə kaqə mazqinə odəmonin, – de ityoti cəvob dome. Əmmo dilo pidəmbe ki, Ənvər Paşa ləşğər bə çəmə şəhr dəşə ləzi bıvındım.

– Bə koy diyə bıkə tı, Əli xan, – votışe, – Şiyon sınni Xəlifə tərəfədə canq kardedən. Məqər xəlifə Yəzid çe Peyğəmbəri nəvon xun ekardəşnıbebu?

Məqər I Muaviyə həzrət Əli bə gətl nırosnişebu?

Bəs Peyğəmbəri varis kiye? Xəlifəbu, ya rəğonədə Peyğəmbəri xun eşurə bəçəşniçiyə əbədi İmom?

Sa sorono jıqo, şiyon yas oqətedən, de əmə kofironsəən betər bıə ın xainon arədə xun eşuredə. Ənə iyo şiyə, ənə əyo sınni iyən çeəvon arədə hiç qılə pard ni.

Sultan Səlimi cıl həzo şiyə çe şımşıku dəvonə rujıku hiçən vey dəvardəni.

Bəs ısat? Şiyon Peyğəmbəri varisi məhv kardə xəlifə roədə canq kardedən.

Məqər har çi, mominon xun, İmomon sırrinə mardeyon yodo beşə?

Ənə iyo şiyə şəhrədə insonon nıştən, çe sınniyon omey, çeəmə dini məhv karde de həsrəti bə çəşin.

Oxo Osmani Sultani çiç piyedəşe? Ənvər tosə Urmiyə bənav omə. İron pıtı-poə bəbe, din məhv bəbe. Ha Əli, deştə otəş porniyə şımşı boy! Boy, ha Əli, ın xainon cəzo bıdə! Ha Əli, ha Əli!..

Seyid Mıstəfo diməkukono çəşəars emədəbe. Əv ıştə mıştən bə sinə jəydəbe.

Az sasimə holədə bəy erəxəbim. Komi həx, komi nohəx bey həni zinedənubim. Roste, tırkon sınni bin. Əmmo dilim Ənvər Paşa deştə ləşğəri bə çəmə şəhr dəşə ləzi vindey piyedəşbe.

– Oxo bimi çiç bəvoten? Çəmə şəhidon xun məqər bə hədəv eşuriyə?

– Seyd, – votime, – tırkonən çəmə toyfədən. Əmə dıkəsən i zıvonədə qəp jəydəmon. Çəmə dıkəsən rəğonədə turani xun eşuredə. Qavaran bə ro çe Xəlifə ovşuməpoə pərçəmi jiyo mardey həniyən hostone.

Seyid Mıstəfo ıştə çəşon moləşe. Sokit iyən de güruri votışe:

– Çəmi rəğonədə Məhəmməd Peğəmbəri xun eşuredə. Turani xunibu votedəş? Bəmi jıqo omedə ki, tı məktəbədə omütəyon gədrı yodo becardedəş. Bışi bə Altayı bandon, həttə həniyən bə diyəroə roon, bışi tosə bə Sibiri hududon, diyə bıkə, bıvind, ənə əyo kiyon jiyedən?

Çəmə zıvonədə qəp jə, çəmə xunədə bıə, bənə əmə tırkon!

Əmmo Xıdo əvon çe ro becardəşe iyən əvon budpərəst mandən.

Iştənən bə sığı, bə bumi, bə buton sitoyiş kardedən. Ovi ilahə hesobbıə

Bə Ov-Tenqri, osmoni ilahəbıə bə Teb-Tenqri səcdə kardedən. Qirəm rujon qıləyədə ənə əğonə jiyə yakuton iyən altayijon zumand bıbon, bə əmə mıhıribə elan bıkonsə, bəvədə əmə şiyon, bə eyne xuni malik beyro bə ın budpərəston ğələbə şo bəbemonbu?

– Jəqoesə, əmə çiç kardəninimon, Seyd? – xəbə səme. – İroni şımşı pas noəşe. Bə tırkon vəynə dave bıkəmonsə, bə çari koməq kardə bəbemon. Məqər de Məhəmməd Peyğəmbəri nomi əmə çari xaçi bə xəlifə ovşuməpoə pərçəmi vəynə mıdofıə kardəninimon? Oxo çiç kardəninimon, Seyid?

Seyid Mıstəfo bə qıləy besəbınə ğəm-ğussə eqınıyəbe. Erəxəy bəmi, votışe:

– Əli xan, parsedəş ki, çiç bıkəmon? İmi az iştənən zinedənim. Seyid Mıstəfo dəhşətinə dard-ğəmi dılədəbe.

Az pərtə holədə tamjəme. Seyidi çəsmədəbıə qədə lampə his doe-doe vəşədəbe.

Lampə zardəculə zəyfa ruşnə nomojə xoliçə ranqbəranqə naxışon ruşin kardedəbe. In nomojə xoliçə ğat kardəbıə bə ro peqətə bəninə qıləy çoçinə boğçə bə yod vardedəbe. Seyid Mıstəfoən bə ın dınyo bə qıləy səyohət niyəti omə kəsbe.

Co kəson qınoon tənğid karde bo Seyidi vey hostonbe. Da sor, vist sor dəbəvarde iyən Məşhədədə bə çəşniçiyə iyən hiss kardə nıbıə İroni tale idarə bıkə mıdrikonədə qıləyni İmom Riza tıbədə imoməti bəkarde.

Çəy çəşon həni isəciku piyəmerdətiku xəbədo bıə qıləy pironi çəşon bə yod dənəodəbe. Qirəm əv İroni sənibəton yolə iyən ğudrətinə qıləy devlət bey vardə-bekardəşbəy, ijən həx iyən din məsələnədə zərrə ğədər bə quzəşt nəşi. Əv, bovə kardedəbe ki, bə qıno dəşə dınyo nemətonku həzz səysə, məhv bey səroste...

Hejo bə roən Seyidi tam jəşbe iyən çiç kardəninini be, əy zinedənıbe. Əsilə həx iyən dini kəybə qəvədə tənho hıvos kəşə Seyid Mıstəfo!

Hejo az bımiro vey pidəmbə əv. Sehbəti movzu ovaxteyro votıme:

– Seyid, çəmə tale cənob Xıdo dastədəye. Xıdo bıdə əməni rostə royku co nıkə.

Seyid Mıstəfo deştə tıjə iyən ağılmədə diyənon erəxəy bəmi, votışe:

– Az bəti “ha” votedəm, Əli xan. Merd bəpe kəxıvand bıbu, lonə ejəni. Iştənən ən vocib əve ki, deştə piyə kinə kəxıvand bıbuy.

Jeni ıřtə merdiku xoř omeý-nomeý vocib ni. Ađılmandı merd jeni lutfi-kərəmi ğəzənc kardero səý niřon nıbədəe.

Jen qıləy kařtorə sahəye, merdən kařtevon. Məqər luzum hestebu hukmən kařtor

Kařteveni bıriře? Ne, bəro ki, kařteveni ıřtə bumə zəmin, kařtori piyəy kifayəte. Kəxıvand bibi, əncəx hiç vədə yodo beməkə ki, jen əncəx iyən əncəx qıləy kařtore.

– Jıqo beředəki, tı jıqo fikədəř ki, jeni rufən, ađılən niře? – Seyidiku xəbə səme. Seyid Mıřtəfo de dılsutəti erəxəy bəmi, votıře:

– İmi hələ xəbəən səydəř, Əli xan? Təbii ki, çımon hiç qılə bəvonku ni.

İmon oxo bəy çı lozime? Moynə bakirə mande iyən veyə əđil zandey bəy vəs bəkardə.

řəriət votedə ki, qıləy merdi řoydəti se qılə jeni řoydətisə həniyən vey məđbule. İmi yodo beməkə, Əli xan.

Az de həyəconi niřtəbim-bə çəř bim ki, dındorə Seyid Mıřtəfo zəhləř řə de qıləy xristionə kinə kəxıvand bey piyəmro bino bəkardə bəmi lənəton bəğandey. Əmmo çəy cəvob sokit kardıře mı. İn cəvob çəy oğəçəřə iyən ađılmandı inson bey i kərəən sıbut kardədəbe.

Qədə-qədə çəyku parsəym:

– Kəxıvand bey piyəm kinə – Nino xristion bey etiroz kardədəniř? Qavar mısılmon bey əsosiנə řərtə?

– Boçi řərt bibu? – Seyid Mıřtəfo bə parsi de parsi cəvob doře.

– Ađıl iyən ruf nıbə qıləy məxluđı din, imonən nıbəbe. Bə jenə toyfə nə vəyřtədə, nəən cəhəndimədə vırə ni. Jenə toyfə mardə bəpeřt volo bedə, bə hiç oqardədə. Yodo beməkə ki, çəvədə bıə zoəən, həlbət ki, řiyə bənine.

Səm rozi holədə ořandime.

Seyid Mıřtəfo əřte poysə, nezbe bə kitobə rəfi. Çəy bə meymuni daston mandə dirozə daston, səpe xoki bastə qıləy kitob rəfo peqətiře. Bə kitobi cildi nəzə səğandime.

Ənə əyo de farsi “Çeynabi Təvarix Ali-Səlcuk” sıxanon nıviřtəbiəbe. Yəni Səlcukon sulalə tarix.

Seyid kitob okardıře, votıře:

– İme ha, səyfe 207, – peři de barzə sədo bino kardəře hande:

– Hicri 637-nə sori Sultan Ələddin Keyubad Qəbadiyyə sarayədə vəfot kardıře. Çəřəy vırə bə Səlcuqi taxt Qiyasəddin Keyxosrov ovařte. Vey dənıvarde ki, Qiyasəddin Keyxosrov bə qıləy qırci prinsesi kəxıvandbe. Çəy bə qırci kinə məhəbbət anədə zumand be ki, sikkon səpe ıřtə řikli tonə ıřtə jeniən řikli jəy əmr kardıře.

İ ruj alimon de dini xadimon omedən Sultani palu votedən:
– Sultani bə şəriəti vəynə beşey sərost ni. De əməli əv qıno oko
dodə...

Ğudrətinə hukumdo Qiyasəddin in sıxanon məsedə, de ğəzəbi
cəvob dodə:

– Cənob Xıdo bə şımə hukumdo təyin kardəşe mi. Şımə
vəzifəən bəmi itaət kardee.

Alimon de dini xadimon hukumdo çe sıxanon bəpeşt şen, bə
ğəm-ğussə ğərg bin. Əmmo Xıdo çe Qiyasəddin Keyxosrovi çəşon
okardışe iyən həminə alimon vanq kardışe ıştə palu, bəsə dənoşe
əvon:

– Az miğəddəsə ğanunon moleý piyedəm ni, bəro ki, bəvon
riayət karde vəzifə Xıdo bə çəmi qıy noəşe. Hejo bə roən əmr
kardedəm: dirozə yalısbıə iyən rostə pəncədə şımşı qətə əslan azim.
Çəmi səy səpe aski-vaski doə Həşian çəmi vey piyə jene. Çəmi
votəyonən bo şımə ğanune.

Çə vaxtikuən jıqo Əslan iyən Həşi İroni simvole.

Ağılmandə merdon isə votedən ki, “qırci jenonsə reçinə jen ni.”

Seyid Mıstəfo kitob edoşe iyən erəxəy bə çəmi dimi, zəvilə sırə
kardışe:

– Vindedəş ki, bə vaxt Keyxosrovi kardəyon ıstət tı kardedəş.
Hiç qılə ğanun ımı ğədəğən kardedəni. Qırci jenonən Peyğəmbəri
bə dindorə mominin vəd kardə ğəniməti i poəye.

Peyğəmbər votedə: “Bışən deəvon kəxivand bıbən”.

Seyid Mıstəfo dardinə sifət ikərədə nambe. Çəəy bənə
mərconi qədə çəşon ruşin bin. Əv, visminnə sasori qıləy qədə irodi
de miğəddəsə Ğironi-Kərimi kəlomi vasitə arəo peqəteyro ıştəni
bəxtəvər zinedəbe. Çəəy həmə vucud bəyon kardedəbe-votedəbe:
“Bıdə kofiron əsl tərəqqi konco bey bızinin!”

Çəəy çəşməku beşim, bə kəy tərəf şim. Toykyə kuçonədə de
mətinə qəmon poydəbim. Bəro ki, peştım – miğəddəsə Ğironi-
Kərim, Sultan Qiyasəddin Keyxosrof iyən veyəzın Seyid Mıstəfobe.

Daşt bə qıləy sırrınə iyən dənırəsə dınyo dərvoza oşədə. Çemü aspi nali jiyo xok iyən hırdə sığon bə ətrof pevolo bedəbe. Jiyom bıə Tereki kazakon yəhər nambe, jıqo bızın, çəy dilə de qızqi pur kardə bıəbe. Tereki kazakon ın yəhəri səpe hıtedən, olaxtedən iyən bə səpo mandedən. Kazaki hestian, niən çe yəhəro eləşkə tumbə dilədə bedə: qıləy qombə nun, i şişə ərəğ iyən Qabardin diyonədə dızdiyəbıə zərinə¹ sikkon.

Çemü isə tumbə təylibe. Daştı vovazi vıy-vıy dilədə ıştə aspi tojniyedəbim. Zumandə vovazi rost kardə xokədə çəs-çəşi vindedənıbe. Amonədə bıə namə Qabardinə kulinconə mını çe vovaziku oqətedəbe. Gəlduron iyən canqəvəron ın curə tani bo oçın-peçini iyən bo nəvemoni soxtəşonbe. Kulinconəo nə Həşi şuaon, nəən voş-vəşə tilon dəvardəy zinedənıbin.

İn siyoə kulinconə i ləzi dilədə bə çodo oqordıney iyən əy to karde, hırrəcədə dızdiyəbıə çiyon çəy gaton dilədə niyon kardeən mımkuə.

Vitvonə kinon isə bənə tuyəkijə gəfəsədə niştəy kulinconə dilədə buccə əbin, tamtamijə əniştin.

Az bə Vaqi dərvoza səmt asp roməme. Boku nezonobıə daştı tam miyonədə vırə qətə ın dərvoza lap gədimə zəmonon bahadiron soxtəşone. İn dərvoza huşi okeani miyonədə barzbıə ovazono kobud dı qılə xokiyə haliku ibarəte. Tırkon ənkə hesobbıə Bozə vaq bə vaxt Osmani tırkon nav dəşəbe, çe dərvoza ku dəvordiniyəşbe əvon, bə Anadolı havzə bandədimon bardəşbe.

Ovşumə şəvonədə şəğolon iyən daştı vaqon halco sədə qırdəbıə bənə loş vındə səpon zuzeydəbin. Çəəvon loşə bu barədə dənırəsə iyən geyri- adi hissiyoton hesteşone. Çəəvon nəzədə Ovşumən qıləy cəsədə. Kon kədə mardə yonqoədə hitə odəm hestebu, sıpon bino kardədən bo zuzey. Əvon cəsədə bu hələ odəm mardə yonqoədə beədə fəmedən. İn sıpon daştı vaqon cinsədən iyən nəslədən.

Daştı besəbinə təylə vıronədə ıştə aspi tojniyedəbim. Çemü tonon pıəm ıştə aspi peştədə niştəbe de eyni surəti bə navi şədəbe.

– Səfər xan!- İştə pıə vanq kardıme. Sədom etas beşe. Pıə vey nodirə holonədə deəçəy ıştən nomi sədo əkəym. – Səfər xan, deti qəp jəy pidəme.

---

¹ gızıl

Piəm aspi tojne-tojne bəmi rəsəy:

– Qəp bijən, çəmi balə, – votışe. Aspoon de həməhənqi bərobər beədə qəp jəy həniyən hoston bedə.

Piəm mını bə dast dənəodəbebu? Çəy bəvon pərisiyəbe, bəyəndi dəçikəbe.

– Behami, çəmi balə, çiç votedəş? – Çəy sədoən bəmi məsxərənin çiyəy.

– Kəxivand bey pidəme, Səfər xan.

Arədə qıləy dırozə sukut bə əməl oməy. Vovazi vıy-vıy bırıyə bedənibe. Aspi nalon jiyo beşə hırdə sığon, bə xoki omujən bedəbe, bə ətrof peşandə bedəbe.

Nəhoyət, çə piəm sədo məsəbe:

– Az tiro diyo kəno imarət bədom dutey. Qıləy reçinə vıra zinedəm. Qavar imarəti soədə qıləy təvilən doənim dutey. Tovsonə manqonədə Mərdəkonədəən mande bəzineş.

İminnə zoə nomi bə ənkon şərəfiro İbrahim binəyş. Bıriyo, tiro qıləy avtomobilən hıriyey, bəti doe bəziniyəm. Əmmo bo avtomobiliro vəcomə roonimon ni. Cinsə aspon oqəteyro təvilə həniən çək bəbe.

İjən bə arə sukut eqıniye. Vaqə dərvəzə həni peştədə mandəbe.

Aspon bə diyo tərəf, bə Bayılı gəsəbə səmt romedəbimon. Piəm sədo mavuji, diyəroədə omedəbe. Əy votışe:

– Az bəpe binəvım, tiro qıləy loyiğinə reçinə kinə pəydo bıkəm, qavar tı iştən pəydo karde piyedəbu? Oxonə vaxtonədə cıvonon veyni kinon iştən nəvedən-vijniyedən.

– Az de Nino Kipiani kəxivand bey piyedəme.

Çə piəm simoədə hiç çi onıvaxte. Əv deştə rostə dasti aspi ləğomədə qətəşbe.

– De Nino Kipiani?- Bino noşe bo sıxan karde- Nino Kipiani vorə peşt hesteşe. Bəmi jıqo omedə ki, həmə qırci kinon vorəpeştin. Əmmo xəşə əğilon zandedən.

– Oxo, pıələ, – de gıyzi votime. Əncəx hiç iştənən nızınəme ki, boçı gıyzin bedəm. Piəm kənoədə erəxedəbe bəmi, təbəssum kardedəbe.

– Tı hələ vey cıvonış, Əli xan. Jeni peşt çəy əcnəbi zıvonon zıneysə həniən vey bənave. – Peşi piəm de qıləy oja loğeydəti parsəşe:

– Kəynə kəxivand bey piyedə?

– Pozədə, Nino məktəbi oroxneyədə.

– Vey xos. De hesobi əğıl omə mayə manqədə bə dınyo boməy. Mayə manq vey xoşbəxtə manqe.

– Pələ!- Həniən qıləy nıdərəsə ğıyzi dəqətışe mı. Bəmi jıqo oməy ki, pıəm bə ləğ noedə mını. – Az de Nino bəçəy peştiro iyən əcnəbi zıvon zıneyro kəxıvand bedənim, az pidəme əv.

Pıəm bığəsırə kardedəbe. Peşi asp oqətışe, votışe:

– Daşt besəbine iyən təmomən təyliye. Kon tərə tono bedəş-bibi, fərğış ni, bınıştəmon nun bəhəmon. Vəşi qətəm. Hejo ənə iyoən ıştə sıstı bıstənəmon.

Asponədə evəymon. Pıəm yəhəro ehaştəbiə tumbəo tənua nun iyən pəni bekardeşe, çəy i pəə bəmi edaştışe. Az isə vəşi qətə nıbim. Huşi səpe olaxtəbimon, pıəm hardedəbe iyən bə diyəroon erəxəbe.

İkərədə çəy sifət ciddi be, nıvincənə kardışe, sərostnişe ıştən.

Peşi qırdəve nişte, votışe:

– Vey çok kardedəş ki, jənıvand bedəş. Az se bəjən jənıvand bıəm. Əmmo çəmi jənən bənə pozı muzon mardedəbin-şədəbin. Isət isə, zinedəşəni, jənıvand nım. Əmmo tı kəxıvand bıboş, qavar azən jənıvand bım. ıştı Nino xristionə kinəye. Çəy bə çəmə kə co din vardey imkon mədə. Vıjorə rujon əy bə kilsə vığandey bəzıneş, əmmo bəştı kə bəpe keşişi lıñq nıqını ha.

Jenə toyfə bə rə arşiyə ğabi oşədə. İmi zıney bəti vocibe.

Hamilə beədə bəy dast rost məkə, ityot bıkə. Əmmo hiç vaxt yodo beməkə ki, kəy əğə tınış, əvən ıştı soğnədə jiyənine. Zinedəş ki, bə har qılə mısılmoni de tosə ço qılə jen vardey icozə doə bedə. Əmmo de i qılə jeni kifoyət bıkoş, həniən çok bəbe.

Qirəm Nino əğıl nıbeşe, əv co məsələye. Bə ıştə jeni sodığ bibi. Deəy səbrin bibi. Jenən bənə əğılın, əmmo əğılonsə fərğışon əve ki, vey hiyləboz, çəəysə betər bedən. İmiən zınəniniş, im vey vocibə məsələye. Bəy veyə soğaton biyə, avşum iyən ğır-ğızıl bıda.

– Pələ, az pidəme əv.

Əy ıştə sə oşandışe:

– Umumən, merd bəpe ıştə jen nıpişe. Merdi vətən, mıhoribə bəpişe. Kali merdonən reçinə xoliçon yaən nodirə avjoron bəpişone. Əncəx merdi ıştə jeni piyeyən rast omey bedə. Leyli de Məcnuni zıvononədə əzbər bıə eşğiku, yaən Hafizi ğəzəlönku ıştı xəbə hestebu? Hafiz həmə umrədə eşği-məhəbbəti tərənnum kardedə.

Əmmo kali ağılmandə odəmon votedən ki, Hafiz umrədə de qıləy jeniən hıtəni. Məcnun isə təmomən cındobıə. Bovə bıkə bəmi, çəmi balə. Merd ıştə jeni oqətənine, bəy diyə kardənine, əmmo piyey jeni vəzifəye. Xıdo jıqo hamyəşe.

Az bəy cəvob nıdome, tamjəy sanqın qətıme. Pıəmən tamtamijə nişte. Qavarən əv həxebu. Merdi jimonədə məhəbbət ən vocibə, ən muhumə çiye. Az hələ jimonədə bə ıstə pıə təcubə iyən zınəy çilingə rəsə nıbim.

Pıəm iberdəmə sıray-votişe:

– Çok, az maştə bəşem Kipiani palu, deəy in məsələ qəp bəşem. Qasbu dınyo ovaxtəbu, həni cıvonon ıstət ıstən bə daynəti şedənbu?

– Bəşem, de Kipianion az ıstən qəp bəjem, – tadibəsə cəvob dome.

Peniştimon bə aspon, bə Bayıl roməməne. Tikəy dəvardə bədiqə Bibiheybəti natə çolon vindəbe. Siyo natə çolon aybəjorə vindemon qıləy toykiyə vişə bə yod vardeədəbe. Ətrof natə bu dodebe. Dastonku nat etilə koəkon, nat fışşə doə natə çolon tonο mandəbin.

Bayılı dustəğxonə tonο dəvardəyədə ikərədə qullə sədo məsəməne.

– Ki bə qullə jəydən?- Az parsəym.

– Ne, in səfə Bayılı dustəğxonədə hiç ki bə qullə jəydəbin. Qullə sədoon Bayılı qarnizoni kazarmao omedəbe. Ənə əyo bə əşğəron mıhoribəo təlim omutedəbin. – – ıstə duston vindey piyədə?- Pıəle çımıku xəbə səşe, azən de səy “bəle” ışarə dome bəy.

Aspon roməməne bə kazarma təlim məydonçə. İlyas bəq de Məhəmməd Həydəri ıstə hissonədə bə əşğəron təlim dəvardədəbin. Çəvon təviliku ak emedəbe.

Məhəmməd Həydəri sifətədə vey qıləy ciddiyyə ifodə hestbe. İlyas bəq isə co qılə odəmi idarə bıə qıləy vorə qulməçə bə yod dənoədəbe. Har dıkəs nez oməyn, bəmə, səlom doşone.

– Hərbi xıdmət çekonəye, bə şımə xoş omedəbu?- xəbə səme, İlyas bəqi cəvob nıdoşe.

Həydərən ıstə diyənon ekardışe, votişe:

– Har holədə məktəbisə çoke.

İlyas bəqən daməbe:

– Bə çəmə hərbi hissə qıləy tojə komandan omedə. Şuşavoje, nomış Knyaz Melikove.

– Melikov? Ə kəhərə aspış bıə Melikov nıbu?

– Bəle, əv ıstəne ki, heste. Isəcıku həmə qarnizon çə aspıku əfsonon qəp jəydə.

İ muddət çəmə arədə sukut eqınıye. Kazarma dəvardə məydoni təmomən ğalınə xokə təbəğə qətəşbe. İlyas bəq de ıstə

rıvınə iyən kaxtinə diyənon bə əsğəron tərəf erəxəbe. Pıəm ıştə dast noşe çeəy amisə:

– Mavoji, bə Əli xani həsəd bardedəş ki, əv sərbəste. Pəxeləti məkə, bəro ki, əvən de ıştə rozıyəti ıştə ozodəti bə dast vardey niyətədəye.

İlyas bəq bə heyərət eqınə holədə xəyli sırəy:

– Bəle, əmmo əv ıştə ozodəti bə Nino dodə, – votışe.

Məhəmməd Həydərən de parsdoə diyənon sə rost kardışe, daməbe:

– Həni kəxıvand bey vaxte.

Məhəmməd Həydəri xıyzon hesteşbe. Həmroş çadrə edodəbe. Çeəy nomi nə az zinedəbim, nəən İlyas bəq. Səyku-bə po de dığəti erəxəy bəmi, peşi ıştə təvil pecucnişe, votışe:

– Isət jimon əslədə çiç bey dəbərəseş.

İn sıxanon Məhəmməd Həydəri zıvonədə vey soyə bə sədo omedəbe. Oxo Məhəmməd Həydər de ıştə çadrəbəse jeni jimoni həxədə çiç vote əzınin?

De har dı kəsi dast qətimone, kazarma tərəq kardımone.

Oqardim bə kə, olaxtim divanədə. asiyəvojon kon daima sərin bedən. Bə şəvon çəşmon bənə honi ovi sərin bedən. Maştəvon isə bə kə dəşəədə jıqo bızın ki, bə sardə həmom dəşədəş.

İkərədə telefoni zanq jəşe. Nino sədo oməy:

– Qamiku iyən riyaziyati dasto mardedəm, Əli xan. Boy bəmi koməq bıkə.

Da dəyğə bədiqə həni Nino vorə daston çəmi dastədəbe. Çeəy bənə gələmi vorə anqışton bə murəkkəbi müləvəs bıəbe.

Az bə murəkkəbə ləkon müləvəs bıən in anqışton maçə kardıme.

– Nino, de pıəm qəp jəme. Əv rozıye.

Nino larzə vəziyətədə siredəbe. Dimdəjə-dimdəjə bə kə çəş novnişe. Çeəy diməkukon sı bıəbe. Əv nez oməy bəmi, az çeəy dıjdbıə çəşə qılion vindedəbim. Peşi de pıç-pıçı votışe:

– Əli xan, az tarsedəm, vey tarsedəm.

– Qasbu imtohono tarsedəşbu?

“Ne”, – votışe, çəşon bə dıyo tərəf sərutəşe. Peşi anqışton bəıştə səymuyon arə dənoşe-votışe:

– Əli xan, qıləy poyez saətədə da kilometr de surəti A şəhriku bə B şəhri şədə...

Dılım obe, şo bim, bino nome çeəy riyaziyat kitobon vərəğ-vərəğ karde.

Qıləy ğırsə hır dıyo tərəfo oməy səhri dəqətedəbe. Sıvonədə vəşə fanəron zəyfə ruşnə pevolo kardədəbe. Ğıyziku bənə zəvəriyon hardə odəmi dıyo kəno dırozi nəvey bino nome. Hır jıqo ğırs be ki, insonon dimi vindey bedənıbe. Demı vəbəvə beşə odəmon ya bənə loğeydi yaən bənə pesəmə odəmi bə çəş çiyedəbin-ğeyb bedəbin.

Bə ro şodəbiə bə qıləy taxtə poə pevişiyəm, bə qıləy enəmə limani hambali səpesə qınim. Çeəy bemənəoə diyənon bə vey-vey diyəron sərutəbe. Hambali ğalinə livputon livedəbe. Əv xaş-xaş cuyedəbe iyən niğilə, nəşəninə xəyolon dılədəbe. Çeəy amisə qıləy mışt jəme, bə ıştə ro dəvom kardıme.

Limani ətrofədə biə binon penconku omə ruşnon aski-vaski dödəbe.

Ruşnəku çəşonım co jəşe, dəvəşe.

İkərədə bə zəmin şodoəbiə şişə poon səpe lıng nome. Çeəvon cinqə sədoku bə vahimə eqıniyə qıləy odəmi sifət bə çəş çiyəy. Hıri dılədə in sırafsunə odəmi luz bə dəhşət vardışe mı. Az de roy şeədə bəçəy luzi pexəvəym.

Çeəy luz nam iyən piyinbe.

İberdəmə qıləy mehribonə sədo məsəme:

– Hanqomı xəy bıbu, Əli xan.

Sə rost kardıme, erəxeədə Naçararyan vindıme. Əv sıre-sıre bə çemı dimi edəsəbe.

– Lənət bə şəytoni, – zıqqə jəme, bə ıştə ro dəvom karde piyəme.

Əncəx əy çemı kəşədə bərk-bərk qətışe- votışe:

– Şıməni pərişon vindedəm, dust. Piyedone demı bımandən.

Çeəy sədo şəfqətinbe.

İkərədə vey sıst hiss kardıme ıştən. Bəmı qıləy sardonə ak oməy, həni tağət nıbeme.

– Boy boşamon bə Filiposyansi restoran, – Naçararyan dəvət kardışe mı.

– Bəbe, – votıme, de səy ışarə kardıme. Mıro həni hiç fərg nıbeşe.

Naçararyan çemı dasto qətışe, Baryatinsk kuçədə biə bə qıləy restoran bardışe.

Restorani namə mebelon hesteşbe. Bə divoonən sıə avşumə parçon kəşə bıəbe.

Namə kresloonədə niştə bəpeşt Naçararyan de qıləy həmdardə odəmi ədo votışe:

– Im çindoətiye, çiçe, Əli xan, Qafğazi cındoəti. Qavarən im çe birkukubu? Yaən təmom qıləy co çeyku bə əməl oməbu? Şıməni sə peqətey, bo vitey vadar bıkə işqilon hestebu?

Tatə çay gort-gort peşome-peşome; bə Kipiani kəy de telefoni zanq jəy, ə ruji çəvonku bo didori icozə səy, Nino lınqon tikonsə tarse-tarse kəo nunəkile beşey, prinsesi dasti maçə karde, de knyaz Kipiani dast qətey, bınə bə gədimon şə çəmə nəsl-nəcobətiku, ha juqo, de prinses Nino kəxivand bey piyeyku təmizə urusi zıvonədə çekonə dərosney barədə bə Naçararyani nəğil kardıme.

– Lap çok, bəs peşi çekonə be?- In əhvoləton Naçararyani, bərosti, vey marağ kardəşbe.

– Peşi çekonə bey, bıvotım, tınən quş bıdə.

Azən knyaz Kipiani hərəkəton çonə kardıme, çəy urusi zıvonədə kamişi de qırci ləhcə bəmi çekonə ovardey barədə bəyo nəğil kardıme:

“Əzizə zoəm, mehtərəm ə Əli xan. Bəvə bıkən ki, az bo kinəm Nino gəzi şımə həniyən çokə qıləy odəm təsəvvur karde zinedənim. Şımə xasiyətə bıə de qıləy odəmi kəxivand bey har qılə jeni ro bəxtəvərətiye.

Əmmo Nino sinni bə nəzə səy lozime. Oxo əv hələ bə məktəb şedə. Çe əğli məhəbbəti həxədə çe fam bey bəzine? Har holədə əmə bənə hindijon əğilə sinnədə kəxivand bey adəti ehənde nibəzınemon ki? İyən ki, har dıkəsən bə co-co dinon mənsubiyan iyən şımə perəsə tərzonən çe yəndiku vey fərğine.

İmi az bo şımə çəkəti ro votedəm.

Əminim ki, şımə piən bənə mı şinedə. Har çi bınəmon bə i tərəf, vındəsonən çe zəmonəye, dəhşətinə mihoribə zərəitədə jiyedəmon. Ki zinedə maştə çiqon bəbeyn!

Azən ıstə kinə xoşbəxtəti pidəme. Az zinedəm ki, əyən pidəşe ti. Az bəçəy xoşbəxtəti mane bey pidəmmi. Əmmo i qılə çiy votem piyedə: Bəonən mihoribə orəxi çəş bıkəmon. Bə vaxt şımə dıkəsən həniyən yol bəbeyon. Qirəm bəvədəən bənə imrujnə yəndi bıpiyone, deti i kərəən vındemon bəkardemon...”

– Bəs ıstə çe fikədəşon, Əli xan?- Naçararyani xəbə səşe.

– Az Nino bəvitvoniye, bə İron bəbardem. Bə ın rısvotəi az tov vardey nibəzinem. Tı bə koy diyə bıkə, Şirvanşir nəslədə qıləyni bıə bə Əli xani “ne” cəvob doə bıbu?

Deiştə de hərəkəti knyaz Kipiani qirəm çe fik kardədə?

Az ıstəni təhqır bey hesab kardedəm. Şirvanşiron nəsil çe Kipiani nəsliku həniən vey ǵədime.

Əǵə Məhəmməd şah Ğacari devrədə şirvanşiron təmom Qırcıston de zəmini i kardəşonbe. Ə vaxton bıəbəyn, Kipianion ıstə kinon de yolə şoy-şoy bə Şirvanşiron zoon bə şu ədəyn.

Peşi əy çe dini fəǵonku qəp jəşe: Demian Kipiani çiç vote piyəşe? Dənirəsəym. Məqər islami din çe xristion dinisə exroce?

Bəs çəmi şərəf çekonə bəbe?

Isət pıəm de rısxənd bəsire-bəvote ki, bə koy diyə bıkə ha, qıləy xristion ıstə kinə bə çəmi zoə bə şu doeku imtino kardedə!

Əmə mısılmonon dandonon emə vaqonimon. Sa sor çəmi bənav bıəbəy...

Ğəhrı-ǵəzəbiku sədom bırıyəbe. Tam jəme. Əslədə beəyən həddo-ziyodə qəp jəmbe.

Naçararyanən xristionbe. Əvən ıstəni təhqır bey hesab kardəşbəy, həxədə əbi. Əmmo əy ıstən bə vırə nınoşe.

– Şımə ǵəzəbon dərəsedəm, Əli xan, – Naçararyan daməbe. Əncəx knyaz Kipiani bə şımə ne votəşni oxo? Təbii ki, tosə mıhoribə oxoy çəş karde, həlbət ki, sırəmande.

Kipiani bərmolə ıstə kinə həni yolbey dərəsey piyedəşni. Kinə vitvoniyeyro kulışey sıxanım ni.

Kinə vitvone kanə, dəvunonədə beşə roye, bə çəmə adətonən muvafiǵe.

Əmmo im oxonə nicotə ro ni. Bəpe i kəs bışu knyaz Kipiani palu çe izdivoci çekonə bivotım, mədəni iyən siyasi əhəmiyəti bəyo izah bıkə.

Çəyo bəpeşt əminim ki, əv bə ro boməy.

– Bəs in koy bə ki aspardey bəbe?

Hejo im votə bıəbe ki, Naçararyan dast noşe ıstə sinə səpe bərkədə norə jəşe:

– Çekonə yəni bə ki? Bəmi! Toxtə bıbən, Əli xan, in koy bəmi etibo bıkən.

De təcubi erəxəym bəy.

Çe erməni məǵsəd çiçebu ki, bə çımı şəxsi koy dıminə kərəye ki, dast dənoedə? Qavar tırkon bə Qafǵazi tərəf bə nav omey vindeyro əv de mısılmonon neza əloǵon basteyro kulışədə?

Ya əv bərosti Qafǵazə xəlǵon ittifoǵi soxtey niyətədəye? Ki zinedə? Har holədə əv çəmi muttəfiǵbe.

Dast dıroz kardime bə Naçararyani, əy çəmi dast mehkəm eqətışe-votışe:

– Şiməni har çiyku xəbədo bəkardem. Əmmo Nino vitvoniyyə cəhd kardero tadi məqətn. Qirəm co çarə nibusə, bəvədə bəy dast bəğandəşon.

Bə səpo əştim. İkərədə mıro jıqo qıləy hiss pəbəy ki, bə in şıpluzə odəmi pəşt dəvəstey bəbe. Az dıvanqonə qətımə əv, restorano beşim.

Hejo tojə lınqım bə kuçə noəmbə ki, ikəs tadibəsə rosnişə ıştən bəmi. Bə pəştə oqardim edəsəym ki, ıştəni bəmi rosniyə odəmi bızınım kiye? Əv çəmi pıə kanə dust Suleyman Əğəbe. Əmə restoranədə beyədə əvən vəyobe.

Suleyman Əğə ıştə qonə dast noşə çəmi amisə- votışe:

– Ayb bibu bəti, Əli xan! Şirvanşir nəslı avlodən erməni dıvanqonə bəqətebu?

Çaş eqıniyyəku qəvım oj mande.

Əncəx Suleyman Əğə şəvi hırədə gəybbə.

Az bə ro dəvom kardımə. Çok be ki, Kipianion kəy ımruj boçı şeyro bə pıəm votəm nıbe. Cifo haçər becardımə, kəybə okarde piyədə sə oşandımə, ıştən bəştə fik kardımə:

“Mısilmonon bə erməniyon jıqo nıfrət karde çekonco bəhrə səydəbu?

Çe əhvoləti bəpəşt rujım telefon aparatı tonə dəvardəbe. Bə in dıjdə dastəqə nohəmoə siyo ranqə aparatı ikərədə, hiç bə çəmi ağılı nomə dərəcədə jıqo dəbastə bıəbım ki, kədə bə kəno beşey piyədəm nıbe.

Pıəm xəbə seədə ki, boçı şədəniş, de Nino kəxıvand bey piyyə bəçəy valideynon votedəniş?

Az bəy lıvputı jıyo nıdərəsə sıxanon votedəbım.

Jıqo qıləy vaxtədə mızı səpə noəbiə telefoni dəhşətınə sədo pelorzınəşe mı.

Dastəq pəqətımə. Nino canqı məydono məlumat dodəbe:

– Əli, tınış? Quş bıdə. Naçararyan de çəmi inə nıştə, ənkə bobom İliko Çavçavadze şeironku qəp jəydə.

Tikəy bədiqə:

– Əli, məsədəş mını? Naçararyan, bə şair Şota Rustaveli iyən bə kraliçə Tamara İroni mədəniyyəti yolə otəmə bey həxədə qəp jəydə.

Tikəy bəpəştən:

– Əli xan, Naçararyan de pıəm çay pəşomədə. Hejo ısat əy votışe ki, çə şəhri sırr çəyku bıə ırqon iyən milləton nıdərəsə ibeyku, nezətiku bənav omedə.

Nim saat bədiqə telefon aparatı dastəqə ijən Nino sədo məsəbe:

– Naçararyan lap ağılə diyoybən. Əv votedə ki, Qafğazədə aştı dılədə jıyə qıləy ırq hestebu, əvən çəy moəobiə vıə-Bokuyə.

De qəhqəhə sırəym, telefoni dastəq bə ji nome.

Rujon jıqo duməyəndı dəvardədəbe-şədəbe. Naçararyan Kipianimon kəo dast kəşədənıbe. Çəvon kədə hardədəbe, peşomedəbe, ıstə ruji bı kədə dəvonedəbe. Əv hətta deəvon bə nəvey beşədəbe, deəvon mistikə, kali vaxtən əməliyə məsləhəton dodəbe.

Az de telefon xətti vasitə erməni hiləbozəti de heyrəti rimuz kardedəbim:

“Naçararyan Zəmini səpəbiə sıftənə puli Ovşumi şiklədə soxtə bey həxədə qəp jəydəbe. Çordəşəvonə, Ovşumə şikilinə zərinə sikkon iyən çəvon insoni səpə biə otəmə Qafğazijon iyən İronijon gədimə zəmononədə bə Ovşumi sitayış karde səkiştəye. Əli xan, həni bə jıqo hədəbə sıxanon quş doe zinedənim. Bə Qubernatori boğ boy”...

Şim bə Qubernatori boğ, kanə gələ divoon tonə bə didor beşimon. Nino tadibəsə de kirtə cumlon oxonə məlumaton de yolə həvəsi qəp jəşə bomı. İnəş dod-əmon kardəşe, bə Nino nəsilhət doəşe ki, əv ıstə cıvonə jimoni bə yad¹ qıləy mısılmonı etibo nıkəy. Pıəş isə bə zərfəti xəbədo kardəşbe ki, quya əv Nino bə hərəmxonə bəvğənde.

Qənc Nino isə de qəhqəhə sırəbe, həməni ciddi şiklədə bə ıstə valideynon xəbədo kardəşbe:

– Hələ çəş bıkən... Əli xan mını bıvitvono, bəvədə çiç bəkardəşon?

Az çe Nino səymuyon şimol jəme. ıstə Nino çok zinedəbim . Nino ıstə piyəy nızınəon, hejo bə ıstə orzu nail biə.

Nino pıt-pıt karde-karde votışe:

– İn mıhoribə da sor dəvom karde bəzine. Valideynon çəəməku qıləy dırozə zəmon çəş karde piyəy dəhşəte.

– Nino, bərosti, jıqo vey piyədə mı?

Çəy livputon larzedəbe:

– Əmə yəndiku co jiyey əzınimon. Çəmu valideynon in koy vey-vey çətin kardedən. Əmmo az ıstə fikriku onıbəqardem. Parsədəş ki, bərosti, piyədəme tı?

Ha, həyğətən, piyədəme tı. Əmmo mını peqətoş-bıvitvonoş, vay bəışti holi!

Nino tam jəşe. Peşı nunəkile arəo beşe-şe bəıştə kə. Telefona hənəkon sənibəton bino be:

– “Əli xan, Naçararyan votedə ki, çəy amuzə Tifliso bəy namə nıvıştədə-məlumat dodə ki, çari Qafğazədə bıə canışın bə umjənə nikohon tərəfdoe. Canışın imi Şərgi bə Gərbi mədəniyəti umuj qınıyey qıləy usul hesab kardedə. Çəy çiç vote piyəy dərəsədəşbu, Əli xan?”

---

¹ açın

– Ne, az həni hiç çİ dərasedənİbİm. Az kİvol-kİvol kədə nİştəbİm, mİmkun gədər kam qəp jəydəbİm. De Nİno İ sinİfədə handə xələ kİnəm Aİşə çemİ palu oməbe, xəbə doşe kİ, Nİno oxonə se rujədə dİ-se fənnədə “ğeyri-kafİ” gİymət səşbe. Həlbət kİ, Aİşə çİmon qİno çemİ səpe şododəbe. Az bə navomə rujon gəyğİ mandesə, bəpe bə Nİno kəy dəspardəyon dİğət bəkəym. Aİşə vədə xəcolət kəşedəbİm.

Peşİ de xələkİnə nərd hənək kardİmone. Aİşə bardİşe hənək, bə kə şeədə bəmi sıxan doşe kİ, bə Nİno dərson koməq bəkərde.

İjən telefoni zanq jəşe:

– “Tİniş, Əli xan? İ-dİ saəte kİ, siyosət İyən təsərrufot koonku qəp jəydən. Naçararyan votedə kİ, İştə pulon İronədə bİə bə malikonon sərbəst noe zİneyro bə mİsİlmonon qİbtə kardədə.

Kİ zİnedə, bə Ərəse sə çİçon boməyn?

Qavar har çİ volo bİbu?

İronədə İsə əncəx mİsİlmonon zəmin hİriyey bəzİnen. Əv Qİloni İ poə bə Şİrvanşİron xİyzoni mənsub bey bequli kardİşe.

Ərəseədə oçkİyə bə har qİlə hənqomə vəynə ən mukəmmələ qarant əve kİ, co kİşvəronədə zəminxİvand beye.

İm bə vəomə təminat dodə. Naçararyani İn sıxanon bə valİdeynon mİsİlİbə otəmə nişon doəşe.

İnəm çanədə mİsİlmonon, bərosti, vey mədəni bey həxədə qəp jəydə.

Çe sehbəti səpe dİ ruj dəvardə bəpeşt telefoni zanq jəşe.

Telefonədə şoy-şoyku həm sırə, həmən bəmə Nİno bəmi xəbə doşe kİ:

– Pİəm de İnəm bə əmə xəy-dİvo doşone. Şuk bə Xİdo!

– Nİno, bİdə İştİ pİə bəmi zanq bİkəy. Bəro kİ, çemİ şİmə kəy sİftənə omeymonədə əy təhqır kardİşe mİ.

Jəqəən be. Knyaz bəmi zanq kardİşe. Knyazi sədo mulayim İyən mərhəmətİnbe.

– İştə kİnə dİlədə bİəyon handero kulİşİyəm. Çemİ kİnə bəti bİə famon daxİlən mİğəddəse. İn vəzİyətədə çəəy roy bİriyey qİno əbi.

Çəmə kəy boənən, Əli xan!

Şİm bəçəvon kə, Nİno İnə vİndİşe mİ, maç kardİşe, bəməy. Knyaz Kİpİani İdəğəzİnə tankardəşbe. Əyən nİkohİku, jeni-şuyətİku qəp jəşe. Əmmo çəəy fİkon çemİ pİə fİkonsə fərgİnbe. Bə Knyazi fİkİro, nİkoh bə vəynə etİmodi İyən bə vəynə gəyğİ anqİle.

Merd de jen hejo məsləhət kardənİnİn, koədə bəİyəndİ koməq bİənİnİn.

Əvon hejo yodo oqətənİnİn kİ, dİkəsənən ozodə rufİn İyən bərobər huquqİnə İnsononİn.

Bəvon sıxan dome ki, Nino hiç vədə çadrə tankardero məcbur əkənim, hərəmxonədə oqəteyro cəhd əkənim.

Nino dəşe bə çəşmə, oməy çəmə tonu, çəy çəkutə maç kardıme.

Səy ıstə amon arədə niyon kardero kulyışə Nino koməq piyə bə qıləy qədə kijə oşədəbe.

Knyazən əlovə kardışe-votişe:

– Əmmo çe koyo hiç kəsi gət xəbə nibənine. Sıftə Nino məktəbi oroxneənine, peşi isə in koy bə həmə bequli bəkardemon. Çəmi kinə, cəhd bıkə, çok bahand. Qirəm imtohono bırıyə biboş, həni i sorən çəş kardənin bəbeş.

Nino bə gələmi oşə bəvon pekırnişe:

– Toxtə bibi, piələ. Az har dı imtohono de ovandi bebəşem: həm məktəbədə, həmən xıyzonədə. Har dı holədə Əli xan bəmi koməq bəkardə.

Çəvon kəyku bə biton beşəədə vındıme ki, Naçararyan avtomobili tonu mandə, mını bəçəşe. Çəy beloxə çəşon bəmi sərutəbəbe.

– Naçararyan, – ovardim bəy, – çiç piyədə bəti hədiyə bıkəm? Dağıstono qıləy di, yaxud qıləy İronə orden? Qasbu Ənzəliədə portağalə boğ piyədəbu?

Əv dast noşe çəmi amisə, votişe:

– Çəvon hiç qılə piyədəmni. Tale çəxi bə səröstə ro kəşey zınəmro xoşbəxtim. Im miro kifoyəte.

De minnətdoəti bəçəy dimi erəxəym. Şəhro beşimon, bə Bibiheybət korfəzi tərəf şimon. Çırkinə siyo avtomobilon bə nat nışiniyə zəmini işqəncə doero dastbəkobin. Naçararyan bəmi çekonə confəşonəti kardədəbesə, Nobel kompaniyə de eyni xışməti kişvəri təbiiə mənzerən ovaxtneyro koy bə sə rosniyədəbe. Dıyo yolə hissə de zəmini pur kardəbiəbe, bə hışk jəbiəbe iyən de sahili i kardəbiəbe.

İstə koy zınəkəsonədə i nəfər de zəmini pur kardəbiə tojə ərazi səpe qıləy qədə çayxonə okardəşebe.

Əmə vəyo niştimon Cinə çay peşoməmonə. Bənə alkoqoli sərtribə in çay çe dınyo ən nəfisə çaybe. Çayı xosə ətriku məst biə Naçararyan bə Qaraboği hucum çəşkardəbiə tırkonku iyən Anadoluədə tırkon de erməniyon arədə eqiniyə gırğino, tuməbıro qəp jəydəbe.

– Mətars, – votıme, Qirəm tırkon bə Boku bonsə, tını ıstə kədə niyon bəkardem.

Naçararyanı cəvob doşe ki, əv hiç çiyku tarsədəni.

Narqini cəzirə peştono astovon viriski dodəbin. Bə dıyo kəno qıləy tamjə sukut eqikəbe.

“Dıyo de sahili daimi mubarizədə bənə əbədi ibiə merd de jenibe.” In sıxan az votımebu, ya Naçararyani? Həni yodo nıbe.

Naçararyan bə kə vardışe mı. Pıəm palu şim- votıme:

– Knyaz Kipiani Şirvanşiron xıyzoni bəy nişon doə hurmätiro ıştə minnətdöati bıquli kardədə. Nino həni çəmi pəvəndiye. Maştə çəvon kəy bışən iyən əmandonə məsəlön həll bıkən.

Az vey sıst iyən vey xoşbəxt bim.

XIV Semon

Rujon bə hafton, hafton bə manqon omujən bedəbe-şedəbe. Bı vaxt dınyoədə, çəmə kişvərədə iyən çəmə kədə vey çiyon sə doəşbe.

Şəvonən dıroz bıəbin. Doono emə zardbıə livon Qubernator boğı sırron edoəşbe. Pozi voş-vəşon ufuğ sıyo kardəşbe. Dıyo səpe nozıkə bıyə layon sınov hardədəbe, iyən əvon sahilədəbıə bə halco qınıyedəbe-poə-poə bedəbe.

Rujon qıləyədə kuçon de sofsipiyə voa edoəbe.

İ muddət zımson hukum kardışe. Peşi şəvon ijənən bo kırt bey bino be.

Səhroo bə şəhr de qonə qəmon bə bobıə şotoron bo omey bino noşone. Şotoron zardə muon bə huşi, bə zəmini muləvəs bəbe iyən bə əbədiyət erəxə çəşon hələən bə diyəroon sərutəbe.

Şotoron qullə iyən de avjori purbıə sondıxon kınıyedəbin. Çımon həmə qıləy yolə canqədə bə dast vardəbıə hərbi gənıməton bin.

Tırki əsironən bə cır-cındırı oqardə xoki ranqinə uniformonədə kuçono dəvardədəbin. Əvon bə dıyo kəno tərəf şedəbin. Vəyo əsiron bə qədə kəştion dənəodəbin bə Narqini cəzirə bardədəbin.

Əsiron bı cəzirədə dizenteri noxəşiku, vəşiku iyən vətən həsrətiku məhv bedəbin. Bo vıtey muvəffəğ bıəkəson İroni suyə bastə səhroonədə yaən Kaspi dıyo xoki ranqinə ləponədə con dödəbin.

Mıhoribə vey diyəroonədə şedəbe. Əmmo ısat ənəxəbədə mıhoribə oməbe lap bə nezi rəsəbe. Əmə əy nezədə osəmedəbımön.

Kobəsono de əsgəron, Gərbo isə de yarəjon purbıə poyezdon omedəbin.

Çari ıştə mamu komandan vəzifəo bə kəno kardəşbe, bə ləşğəri ıştən rəhbərəti karde bino noəşbe.

Çari mamu ısat Qafğazi hukumdobe. Çeəy toykiyə iyən tarsova soğna çeəmə vətəni səpe emutəbe. Yolə knyaz Nikolay Nikolayeviçi dirozə iyən lodə daston te bə Anadolı mərkəzi dirozə bəbe. Əv, bə çari vəynə perosniyəbiə gəzəbi de ləşğəri beəmonə iyən vəhşiyonə hucumon sərin kardədəbe.

De yolə knyazi gəzəbi qur-qur kardə ləşğər voaninə bandon iyən huşinə səhroon dəvardədəbe, te bə Bağdad, Trabzon iyən İstanbul dirozə biəbe-şədəbe.

Cəmati bəy" Dirozə Nikolay" ləğəb noəşbe. Çeəy vəhşiyə xışmətiku, bə gəzəb omə mihoribə gədurğanətiku həmə de vahimə qəp jəydəbe.

Bə mihoribə veyə kişvəron omujən biəbin. Cəbhə Əfğanıstono toşə Kobəsoni diyo dirozə biəbe.

Curəbəcürə hukumdoon, devləton iyən sərkərdon nomon, cəbhədə con doə bə gəhrəmonon cəsədən bənə niştə zəhərinə muzon qəzeton səyfon pur kardədəbin.

İjən tovson oməy. Cəlcəliə Həşi bə şəhri sə otəş ru kardədəbe. Kuçonədə biə asfalt odəmi lınqi jiyo obedəbe. Şərgədə, həməən Gərbədə zəfəron id kardədəbin.

Az ıştə vaxti çayxononədə, kafeonədə, duston palu iyən kədə dəvonedəbim. De erməni Naçararyani dustəti kardemro vey kəson çemiku dim qərdiniyəşonbe.

İlyas bəqi alay hələən şəhrədəbe. Əvon kazarmaon xokinə soədə hərbi təlimon dəvardədəbin. Opera, teatr iyən kinoteatron bənə navmihoribə ısatən bə təməşokəron dimi ojbe. Vey çiyon sə doəşbe, əmmo çeəmə kişvərədə iyən kəonədə hiç çı ovaxtə nibe.

İmtohonon şələ jiyo norı-nıx jə Nino çemı tonə omeədə çeəy çəşonədə qıləy niğilə tars hestbe. Xaləkinəm Aişə xəbə doşə ki, muəllimon bə Şirvanşiri pəvəndi mərhəmət nişon doşone, bə sinif jurnalı duməyəndi "kafi" gəymət nıvıştışone. De Nino i vırədə kuçədə nəveədə çeəy məktəbi rəfiğon de yolə maraği çeəmə dumo edəsədəbin, toşə çəşəvə siyey, əməni rimuz kardədəbin. Əmə bə şəhr kulubi, bə teatron iyən bə raxsə şəvon şədəbimon.

Əncəx nodirə holonədə coyli mandedəbimon. Duston de xəyxoəti bənə nıdəvardə gələ divoon əməni əhotə kardədəbin. İlyas bəq, Məhəmməd Həydər, Naçararyan iyən həttə dindor Seyid Mıstəfo həttə əməni muşayət kardədəbin. Çəəvon ıştən arədə biə sıxanon dəyəndi qətedənibe.

Sırafsunə iyən qəncinə Naçararyan şəmpan şərov peşomeədə, Qafğazi xəlğon arədə biə vəynə məhəbbətiku sıxan eğəndeədə Məhəmməd Həydəri ovğat tel be, tov nıhardışe-votışe:

– Cənub Naçararyan, bəmi jıqo omedə ki, şımə ğayğukəşəti bemənoe. Bəro ki, peşmıhoribə beəyən cuzi miğdorədə erməni xəş mande bəzıne.

Nino ıstə vırəku vaşte-daməbe:

– Əmmo Naçararyan xəş mandə merdonədə qıləy bəbe.

Naçararyan bə sehbət omujən nıbe, şampan şərov peşomey dəvom kardədəbe. Bə cəmi məsəyonro əv, ıstə həmə pulon bə İsvəci bankon ovoştıniyey fikədəye. Az Məhəmməd Həydərıku xayş kardıme ki, de Naçararyanı tikəy mehribon bıbuy. Əy ıstə çəş-bəvon eloşkınışe-votışe:

– Hiç zınədənim bə çe səbəb bə erməniyon nıfrət kardədəm.

Çe əhvolatı səpe rujon, hafton, manqon dəvardın. Nəhoyət, imtohonə ruj oməy-rəsəy. Miğəddəs kraliçə Tamara litseyi imtohon zalədə Nino mandəbe, riyazi bərobərətı həll kardə beədə, klassikə əsəron ıqtıboson iyən de tarixiyə rəğəmon vasitə ıstə komilətı bə sıbut rosnişe, məzun be.

Vadomə şəvi bəpeşt şoy-şoyku boıstə vırə pəydo nıkə Nino bəçəvon kəy vardə bədiqə piyəmerdə Kipiani votışe:

– Isət şımə pəvəndiyon. Hozı bıbən, Əli xan. Bə Tiflis şədəmon. Şıməni de ıstə xıyzoni oşno karde piyedəme.

Ha jıqo, əmə bə Qırcıstoni poytaxt bə Tiflis dəro qınimon.

Tiflis qıləy pındə vişə bə yod vardədəbe. In vişədə har qılə doe ıstən nom hesteşbe. Har qılə do çe qılə do ya mamu, ya mamuzoə, ya dayzoə, ya xalə, yaən xalə kinəbe. In şəhrədə roy pəydo karde, qın karde bo insoni jəqəon hostonə ko nıbe. Nomon bə kanə bələlə do jəbıə bənə təvəsədo odəmi quşədə cinqə kardədəbe. Orbeliani, Çavçavadze, Sereteli, Amilaxvari, Aşaşidze, Subeliani xıyzon iyən mamuzoənon iyən dayzoon şərəfiro şəhri kənoədə Didube boğədə ziyofət dodəbe. Musiqijənon qırci zırnoədə kaxetiyavojon canqə həvo bıə “Mravalyaver”i iyən xışminə xevsuron “Lilo” raxsə həvoon jəydəbin. Kutaisio omə Aşaşidze familinə mamuzoə İveriya bandi mahne bıə “Mdali Deliya” handışe. Qıləy mamuzoənon bə “Davlur” həvo raxs kardışe.

Ziyofət həmə şəvi dəvom be. Həşi bandon peştə qədə-qədə ruşnə pəxş karde bino noədə musiqijənon himn handışone:

– Bəşt, əy kraliçə Tamara, Qırcıston tıro bəmedə...”

Az tam-tamijə Nino palu niştəbim. İkerədə çeəmə vədə şımşion iyən ğəmon aski-vaski doşone.

Sıbi sıftənə hanqomədə i dastə mamuzoon ifo kardə qırci ğəmə raxs qıləy bəmarəğə səhnə təmşo bə yod vardədəbe.

Çəmi tonu niştə bə odəmon sehbəton quş dodəbim:

Əvon dəvardə sa soron tosə imrujnə ruji dərozə biə beşə ələtəşiku qəp jəydəbin: Saakadze komandadə biə Sereteli nəslı qıləy numayəndə Tiflis çe Çinqiz xaniku mıdofioə kardəşe.

Yəğın xəbə hestone ki, Çavçavadzeon nəsl çe Kral nəslıku biə Baqrationonsə həniyən vey gədime.

İminnə Orbeliani ki be? Çekonco oməbe? Çekonə yəni çekonco? Əv se həzo sor bənav Çino oməbe. Çin imperatori zoonədə qıləybe. Orbeliani nəslə biə kaliyon isətən zurtəçəşin.

Dimdəjə-dimdəjə bə ətrofi çəş novnime. Çe həmə in bənəynon vədə çemisə bənav bə əbədiyətşə Şirvanşiron bəs komon bin?

Nino bəmi dılvandı dəşe:

– Tı bəvon fik mədə, Əli xan. Çemı mamuon vey gədime iyən nominə nəslədən. Əmmo hələ fik bıkə. İştı ənkon Tiflisi fəth kardədə bəs çəəvon ənkon konco bin?

Hiç çi nivotime, əmmo gürürinbim. Nino hejo isəciku iştə gəhom-əğrobə dılədə iştəni Şirvanşiri jen hesab kardədəbe. Az de minnətdəti edəsəym bəy.

Fərəhin nıbuş, çiç əkəyş?

Sıə Kaxetiya şərov bənə ovinə otəşiyə. Az de ityoti iştə badə pur kardime, Orbeliani xıyzoni şərafiro səği votime. Qıləy sinninə jen sə enomnuşə bə çemı tərəf votışə:

– In şərov sofe, bəro ki, Xıdo bəy nəfəs dəşe. Tıvox peşom, Əli xan. İmi kam odəm zinedə. Əmandəni məstətiyon şəytoniku omedə.

Əmə bə şəhr oqardeədə, həvo təmomən ruşin biəbe. Bə iştə otel şey piyedəmbə. Əncəx mamuzəbe, yəən mamube, nızınəme, oqətişə mı, votışə:

– Dəvardə şəv şımə çe Orbeliani xıyzoni mehmon biyon, imruj isə çemı mehmoniyon. Maştənə harde “Pirqvinə”də bəkardemon. Çəştən deıştə duston bə ico nəho bəhardemon.

Az çe qırcı mehmonpərvərəti əsir biəbim. İ haftəm hejo de minvoli ziyofətonədə dəvardə: Har ruj Alazan iyən Kaxetiya şərovon, kəbobon iyən motalə pəniyon i.c. Mamuzoon qırcı mehmonpərvərəti hıvosi kəşə bənə əşğəron iyəndı əvəz kardədəbin.

Ovaxtəyon əvon bin, onıvaxtə iştə vıradə mandəkəson isə az de Nino bim. Bə Nino səbri mətəl mandəbim. Haftə oxodə əv, hələən bənə əvəsori şəvnəmi qımrobe. Nino çəşon sıreydəbin. Lıvputonən de mamuzoon, xalon, bibion iyən de çəəvon kinon sehbət kardeku sıst bedənibe. Çəəy şəv-ruj raxs kardə, şərov peşomə iyən bə çəşon han nişə bey çəəy sədokubiə qədə xır-xırə vanq bequli kardədəbe.

Həştminnə ruji maştənə Sandro, Dodiko, Vamex iyən Soso nomədə gəhomon bə çemı hıtə çəşmə oməyn. Az tarsə holədə lef

eqordnime bə sə. Əncəx əvon bənə zolimi bino noşone bo sıxan karde:

– Əli xan, imruj şımə çe Çakelion xıyzoni mehmoniyon. Şıməni Qacoridə bıə bə malikonə bəbardemon.

Çəş-bəvon eləşkinime, votıme ki, az imruj hiç ki mehmon nim. Bıdə imruj az – viyəvon şəhidi dim vəyştı kəybon obıbun, mələikə Mikayıl de ıstə otəşinə şımşı mını bə vəyşt dənəy, bəro ki, az qıləy xoşə əməli roədə həlok bıəm.

Çemı sıxanon hiç qılə bəvon təsir nıkardışe. Əvon edəsəyn bəiyəndı dimi, bərkədə mərhəmətnıbə holədə qəhqəhə kəşəşone. Peşıən qıləy kanə sıxan votışone:

“Qoqurdə ovi vannə”

Azən “qoqurdə ovi vannə”- deəvon ehandıme. Çıçə qoqurdə ovi vannə? Əv əncəx cəhəndımədə bedə. Halco az bə cənnət şedəm.

– Ne, hejo ən çoki qoqurdə ove, – gəhomon isror kardışone.

Kulyışəym ki, bə səpo bəyştım. Səm bənə silfi qon bəbe. Dast-lınqonım key bıəbe. Əvoni mavoji, hiçən hiss kardedənıbım. Edəsəym bə ovəynə, vəyo ıstə viriskətiş qin kardə qiti çəş, ranqış vitə qıləy sifət vindıme.

İştən-bəştə pıt-pıt karde-karde votıme:

– Bəmi imən veye. Həyğətən, Kaxetiyyə şərov ovinə otəşebən? Bəs zinedənıbiş ki, mısılmən şərov penıbəşome?

Vamex ovarde bəmi votışe:

– Əmə bə Nino xəbə bədomən. Ço saat bədiqə bə Qacori bəşemon. Tosə bə vaxti tınən bəştə boməş.

Vamex beşe bə biton, de telefoni de ki isə qəp jəy məsedəbım:

– “Əli xani ikərədə kef dəqordınıyəşe. Isət əy bə qoqurdinə həmom bəbarden, de qoqurdə ovi mıolicə bəkarden.

Bə prinses Nino bıvotən ki, de ıstə xıyzoni bə ico hejo ısatı bə Qacori bə ro dəqınin. Əməən ləz bədiqə boməmon. Əli xani noxəşəti təhlukənin ni. Sofsofə ıştəni jəqəən çok hiss kardedəni.

Dezu poysəəştım. Səm bə qijomedəbe. Qırci mehmonpərvərəti Tehronədə çemı mamu aşışə iyən alicənobə mehmon gəbulisə təmomən fərgınbe. Mamu kədə niştədəş, tındə çay peşomedəş, şeirlərdən iyən ıstə zınə elmonku qəp jəydəş. Halco ki ənə iyo şərov peşomedən, raxs kardedən, şərgıyon handedən, votedən-siredən: bı ziyofətədə bıə mehmonon bənə soyədili bıbuən, həməən sərt sifətinə odəmoninbin. Imebu Avropə kəybə? Ne, təbii ki, ne.

İn kişvər diqərə poənkı fəğğ dodəbe. İı vırə dərvozə beyro dərvozəyey, əmmo çe dərvozə kəybə bə kon vırə obedə? Qavarən əğılə şoy-şoyədə, beğayğuyə əğılə qulməçonədə təcəssumbıə bə

qıləy mıdrıkəti bardədəbə in dərvəzə?! Zinedənim. Çemı zınə çi əv be ki, vey sıstbim. De pilləkəni lənqər jəy-jəy bə ji evoəym, etləym, bə fayton penışdim.

– Bə qoqurdinə həmomon! - votə Sandro bə faytonromi sə zıqqə jəşe. Faytonromi jəşe ğırmoc bə aspon.

Şəhri məydon məhəlləku dəvardimon, bə qıləy qumbəzinə yolə bina vədə mandimon.

Bina kəybə vədə bəyjisə vey bə skeleti oşə qıləy niməquculi merd mandəbe, əməni bə çəşbe. In merd jıqo bə xıyə şəbe ki, çəşonış oj be-be əməni vindedənibe.

– “Qamarcoba, Mekisse” – votə Sandro bəy ovardışe. Kəybə qəvo bıə merd pelarzəy, bə ıştə oməy, sə jəşe, votışe:

– “Qamarcoba, Tevadi. Salom, knyaz”.

Peşən əy kəybə okardışe, bardışe əmə bə bina dıjdə salon. Salon vey yol iyən qambe. Sığə epoon səpe quculiyə odəmon olaxtəbin.

Əmə ıştə olaton evatımone, dəhlizo dəvardimon, bə dımınə çəşmə dəşimon. Çəşmə epoədə kadrat formədə yolə hılon hestbe. Həminə hılon bə buxar peqardə de qoqurdinə ovi purbe.

Sandro sədo, mavoji, vey diyəroədə omedəbe:

– Vey ğədimə zəmonədə qıləy Kral bə neçiyəvonəti beşəbe. Əv şahini bə qıləy vişə suki səpe tov dodə. Kral xəyli çəş kardədə ki, şahin de jivoə kijə bə ico bə dumo obəqarde. Əncəx nə şahin, nəən vişə suk bə dumo oqardedənin.

Nəhoyət, Kral bino kardədə bo çəvon nəvey. Nəve-nəve omedə-beşədə bə qıləy qədə vişə. Çe vişəo qoqurdinə ov eşuredəbe. Kral vindedə ki, vişə sukən, şahinən in qoqurdinə ruyədə təsən-mardən.

Kral qoqurdinə ruy vində bəpeşt hejo həminə vırə tonə Tiflis şəhri təmələ sıği noedə...

– Deşti votəy jıqo beşədə ki, vişə suki həmom ənə iyoye. Ə qədəliyə vişəən şəhri Məydonə məhəllədə bə vırə kardəbiə.

Qumbəzinə bina dilə de qoqurdinə buxari pur biəbe. Qamə həmomı qoqurdə buy eqətəşbe. Jıqo bızın, luxtə moğnə buybe. Ğohomon andom akiku viriski dodəbe. Dast dəsumə bəştə sinə, moləme, qoqurd bə çemı andom nıştedəbe.

Az in şəhri fəth kardə bədiqə qoqurdinə həmomədə dəniştə həmə canqəvəron iyən fatehon bə yod vardıme: Cəlaləddin Xarəzm, Topal Teymur iyən Cinqiz xani zoə Cığatay.

Ekardə xuniku sərxoş biə in şəxsən, peşi bə qoqurdinə ov dəşey, xuninə qonəti şıştey bədiqə sıvık biəbin.

– Əli xan, vəse, beşi bə bi.

Ĝohomi sædo xıyæku pekardıŝe mı. Qədə-qədə qoqurdinæ ovədə beŝim, ovaŝtim bæ tonədə bıæ çæsmæ, betağətæ holədə sığæ epo sæpe olaxtim.

– Mekisse, – votæ Sandro zıqqæ jæŝe.

Əmæni ænæ iyo vardæ Mekisse omæy. Peŝı çæy hæmomævon bey zınæmone. Əv tæmom quculibe. Bæ iŝtæ de astæ toŝæ bıæ sæ æmmomæ noæŝbe. İŝtobæn, kisæbijæn hejo æv iŝtænebæn.

Az dim bæ ji olaxtim, Mekisse vaŝte-peŝe çemı peŝtisæ. Əv bænæ xoli sæpe raxsbıkæ raxsbıkæ çemı peŝti de mæhoræti hastedæbe.

Çemı bæpeŝt çæy anqıŝton bænæ bizi bæ çemı qujdi eŝedæbe. Çemı kæŝon jıqo mur dodæbe ki, iŝtæ aston xırç-xırçi mæsedæbim. Ĝohomon mandæbin çæy tonu, bæy mæslæhæt dodæbin:

– Mekisse, ikæræn peŝı çæy kulunci varz bıdæ, ha, dıyæ bıkæ jıqo çoke. İŝæt çæy çæpæ tæræfi çok-çoki masaj bıkæ.

Çe masajı bædiqæ xæyli sıvık bıæbim. Sofsiپیæ sobuni koədə olaxtæbim.

Kisæjæni æmæq bæ puçi beŝanıbe. Hiss kardedæbim ki, bæ andomi hæmæ æzælon zu oqardedæ.

– Væse, – votæ Mekisse damæbe. Az de zu rost kardıme iŝtæn. Bæ tonədə bıæ çæsmæ ovaŝtim, bæ dıminæ hovuzı sardonæ qoqurdinæ ovi dæŝim.

Ənæxæbədə bæ sardinæ ovi dılæ dæŝeədə i læz næfæsım qætæbe. Tikæ bædiqæ æzælonım bo nam bey bino noŝe. Bæ qılæy sipiyæ qætifæ pevıŝtæbim, bæ dumo oqardım. Ĝohomon de Mekisse de umı purbıæ çæŝon eræxæbin bæmı. Az vey ciddi qılæy tærzədə votıme:

– Væŝıme, – Hejo ænæ æyo jıtono qırdæve nıŝtim. Ĝohomon:

– Əv xæŝ be, – votıŝone: – Ræ bılıvæn: zımsonı, pæni, xıyo, sæbzi, nun iyæn ŝærov bıyæn.

Mıolıcæm oræxæbe.

Əmæ çæ hæmomı dæŝæ salonədə nıŝtæbımın, de hardı-hæŝı dæstbæko bımon. Hæmæ sıstiyætım iyæn zæyfætım dæværdæbe-ŝæbe. Bænæ bıyæ bıæ zımıstonı sofsıæ ŝınæ kuzkuzon çemı andomədə bıæ qoqurdi bu bardæŝbe. Ĝohomonæn sipiyæ “Napareyli” ŝærovi ğort-ğort peŝomedæbin.

– Vındæŝanı”- votæ Dodiko bo sıxan karde bino noŝe, æmmo sıxanıŝ onıroxnıye. Bæro ki, ın qılæ “Vındedæŝanı!” sıxan har çi ifodæ kardedæbe. İŝtæ kiŝværi qoqurdinæ ovi vannæku famæ ğurur, qırcı mehmonpæræværatıku “ziyon vındæ” bæ mehmonon ğayğı iyæn çæ Dodiko mısılmonæ ğohomı zæyfætıku bæ iŝtæ qıy peqætæ mæsuliyæt- de ın kælımæ ifodæ bıæbe.

Bəçəmə ziyofətə dastəxuni sə veyə odəm qırdə bedəbe. Quculiyə hamsiyonimon şərovə şişon ıştə dastonədə bənə avjori qətedəbin, bə çəmə sufrə nez omedəbin. Knyazon, bəvon ğarz bıdəkəson, de hostonəti var-devlətin bey roon nəvə odəmon, veyəzinə merdon, şairon iyən bandə vırono omə mlkxıvandon...qırcı bərobərəti qıləy şoəti simvoli holədə omeş, de əmə i dastəxuni sədə nıştin.

Im həni həmom nıbe, həniyən vey kulub, qəhvəxonə, yaən quculi, sırəynə odəmon, beğayğuyə, sırə çəşon bıə insonon məclisbe.

Qıləy qədə bolə sırafşunə merd bino noşə bo sıxan karde:

– Osmanijon omedən. Çəmə məseyro, qıləy almanə qeneral jıqo qıləy top vardəşe ki, əy ğandeədə mərmı sərost omeş, Tiflisədə bıə bə Sion məbədi qınıye bəzine.

– Şımə səhv dərəsəşon, knyaz, – votə qıləy co kəsi bəy cəvob doşə:

– In top hələ soxtə bıəni. Əy tumo karde hələ planədəye.

Qıram ə top hozı bıbusə, deəy Tiflisi jəy nıbəbe. Bəro ki, almanon dastədə bıə həmə xəriton səhvin. Bəro ki, əvon hələ mıhoribə bənav uruson hozı kardəşone bə almanon edaşəşone.

Kıncədə nıştə ikəs nığılədə qıləy ah kəşəşe. Səm qordınıye, erəxədə qıləy sipiyə rışinə, qəci, vınınə piyəmerd vindıme. Piyəmerd sənibəton qıləy nığılə ah kəşəşe bə sıxani zu doşə:

– Viyəvon Qırcıston! Əmə ov otəşi arədə mandəmon.

Mıhoribədə almanon ğalib bonsə, Tamara məmləkəti oxoy bərəse.

Uruson mıhoribədə ğalib beşon, bəs bəvədə çiç bəbe? Bəvədə pələşkə sifətə çar bə ıştə piyəy nail bəbe, əmmo yolə knyazi anqıştən çəmə xırtə həniyən bərk ebəqəte.

Hejo isət çəmə ən iqidə cıvonon mıhoribə məydononədə həlok bedən. Xəş mandəkəson isə ya yolə knyaz, yaxud co qılə dışmen bətosniye.

Əmə bə qıləy xılosnıbə vəziyət eqınıyəmon. Çəmə canqə rufimon ikərədə həmuş bəbe-bəşe.

Tamara məmləkəti oxo rəsə. Bə çəmə ruji diyə bıkən:

Çəmə davebıkon qədə bolə iyən zəyf, məhsulonimon bevəc, şərobonimon tırşe.

Piyəmerd qon-qoni nəfəs səy-səy tam jəşe. Əməən damə bedənibimon. İkərədə qıləy təsə pıç-pıçə sədo məsəbe:

– Əvon Baqraton kıştışone. Çari bıvə kinə peqətışe vite, əve uruson çəyku xısus səşone. Çari tərəfo əv bə İrəvoni hənqi – alayı komandan – sərhənq təyin be, bə cəbhə dəro kardəbe.

Baqrationən bənə əslani dave kardışe, əmmo həjdə qullə bəy jəybe, kiştəbe.

Çohomon şərov peşomedəbin. Azən qırdəve niştəbim, çəşonum bəvon sərutəbe.

Baqrationi şinedəbim. Baqrationi xıyzon xristion aləmi ən gədimə knyazə nəslbe.

Rişinə piyəmerd həxədəbe. Qırciston bərosti, ov otəşi arədə mandəbe.

Dastəxuni ətrofədə niştəkəsonədə qıləyni daməbe:

– Baqrationi iqlə zoə mandə. – Teymuraz Baqration, əsl kralki, heste. Bəy xələl niqino votənə i nəfəri niyon kardışe əv, mihofizə kardədə.

İjən bə arə sukut eqniye. Mekisse peşt dahaştəşbe bə divo, ıştəni bə din həsr bıkə de peyğəmbəri ədo mandəbe.

Dodiko sukut moləşe, qəvəvencə kardışe, votışe:

– Çeəmə kişvər geyri-adi qıləy eçinə kişvərə. Tiflis şəhr iyən qoqurdinə həmomon, Kaxetiyə şərovon! Hələ çe həmo miyono de şır-şiri eşurə bə Alazanə ruy diyə bıkən.

Qırciston məhv bibusə jıqo, qırci bey xaruqul-adə qılə çiyə. Şimə ənə iyo kardə sehəton beumiyəti vardedə. Əmmo hələ bivotən, Tamara məmləkətədə bəsə bimisə çokə rujon vindəkəs biəbu? Hiç vaxt, hejo jıqo biə. Əncəx ijənən ruonimon de şır-şiri eşuriyə, boğon perəsədə, xəlğimonən jəydə-raxs kardədə. Bə beumiyəti dəməşən, çeəmə Qırciston reçine iyən reçinən bəmande.

İn gəd-gəmətinə Dodiko ıştə sıxan oroxnişe, əşte poyşə. Bənə məxməri namə pustış biə in cıvonə zoə muğənni iyən gəhrəmonon nəslədəbe.

Kıncədə niştə siprişə piyəmerd bənə bəxtəvəron sıray, votışe:

– Bə Xıdo şukuron bibu ki, jıqo zəğərə cıvonon hestın, jıqoşəən bəbe.

Vamex bə çəmu tərəf enəməy, de pıç-pıçı votışe:

– Əli xan, yodo beməkə ki, ımruj tı Qacorıadə çe Şakelion mehmoniş.

Həmə əştimon, olaton tankardımone, bə bi beşimon. Faytonrom ıştə gırmoc bə şaq-şaq dənəşe. Vamexən:

– Şakelion gədimə zadəqanə nəslədən...” – votışe, bə sıxan bino noədə az dilo qəhqəhə kəşəme-sırəym.

De Nino Qolovinski prospektədə biə “Mefistofel” kafeədə niştəbimon. Miğəddəsə Davudi band iyən çeəy tərədə biə ğədimə monastiri çeəmə vədə bə osmon peşəbe. Ğohomon bəəmə irujnəni istirahət doəşonbe. Nino bə monastiri erəxəbe. Az çeəy çi barədə şiney zinedəbim. Çeəmə ziyarət kardə Davudi bandədə qıləy məzar hestbe.

In məzarədə nominə şair iyən əlahəzrət çari nazir Aleksandr Qriboyedov hütədəbe. Sənqonə sığı səpe çeəy jen Nino tərəfo jinə sıxanon nıvıştəbiəbe:

“İştı ağıl iyən əməlon yodo benibəşe, əmmo boçi Nino məhəbbət iştı umrisə vey jiyəy?”

Nino? Bəle, Nino. Ə Nino Çavçavadzebe. Nominə şair iyən çari nazirbiə Qriboyedov de Nino kəxıvand beədə, Nino şonzə sinn hesteşebən.

Nino Çavçavadze çəmi tonə niştə Nino yolə xalə kinəbe. Tehronşəhrədə cəmat urusə naziri kəy bə mihosirə seədə Nino havdə sinnədəbe.

Cəmat vəyobıə omujənə dıləo “Ha Əli! Ha Əli!” – votedəbe, ziqqə jəydəbe.

Nazir Qriboyedovi qıləy qədə ğəmə iyən qıləy tərənçə hesteşbe. Cəmat bə kə de zori dəşə bədiqə Zilli Sultan kuçəo biə qıləy osonəğə dastədə biə de qurzi bə naziri jəşbe, çeəy sinə poə-tıpe kardəşbe. Naziri məyd bə daşt şodəşonbe, sıpon çeəy sə poə-poə kardəşonbe.

Şair iyən çari naziriku mandəy ım bəbe. İroni şah Fətəli xan Ğacar çe ğətlıku vey rozi mandəbe. Çeəy vəliəhd Abbas Mirzəən vey xoşbəxtbe. In bəyəndıqıniyə icro bıkonədə qıləyni biə fanatika piyəmerd Məşhədi Əğə potşoku veyə mikofot səşbe.

Bə çəmi yolə mamu Şirvanşirıən şah Qilonədə qıləy malikonə baxşəşbe.

İmon həmə sa sor çəmi bənav sə qətəşbe. Isət isə az Şirvanşir nəsli avlod, Qriboyedovi jeni nezə ğohom biə de Nino bə ico Tiflisşəhrədə “Mefistofel” kafeədə niştəmon.

Deiştə sə Davudband nişon dome bə Nino, votıme:

– Tınən bə çəmi sənqonə sığı jıqo reçinə sıxanon bədoşbu nıvışte?

– Qasbuən, – Nino cəvob doşe. Əncəx im işti rəftoriku bə şıkrəye. İştəni çok bıboş, bədom nıvışte.

Nino qəhvə tosə oxo peşoməşe, votışe:

– Bəşt bışamon, şəhri bınəvəmon.

Bə səpo əştım. Əğıl çekonə iştə inə bəpişe, Ninoən in şəhr jəqo piyədəşbe. Əmə De Qolovinski prospekti kanə şəhri bə tanqə kuçon tərəf şimon.

Bə Sion kilsə rəseədə Nino mande.

Əmə bə kilsə dəşimon. Kilsə dilə toyki iyən rutubətinbe. Dılətono, anqıərəzədə tumo kardəbiə qıləy xaç ehaştəşonbe. Bə Qırcistoni ruşnə vardə mığəddəsə Nino in anqıərəzi sıftə kərə bə ziyorət şə ğərbo vardəşbe. Nino çe minbəri vədə xaç kəşəşe, sə rost kardışe, peyədə ehaştəbiə bə mığəddəsə himoyəvoni şikli diyə kardışe.

Peşi əv : “Mığəddəsə Nino, bıbaşx mını,” votışe, pıç-pıç kardışe, dıvo handışe.

Kilsə pencəo bə dilə dəşə ruşnədə vindıme ki, çəy çəşonədə ars emədə.

– Boy çıyo beşəmon, – votıme. Nino bənə itoətkori kilsəo beşe.

Tam-tamijə kuçon nəvəymon. Nəhoyət, az damə bim:

– Hələ bıvot ha, mığəddəsə Nino işti kon qınoon baxşənine?

– Tını, Əli xan.

Çəy sədo ğəmqın iyən sıstinbe. Tiflissəhri kuçonədə de Nino bə ico nəvey qıləy xətoə hərəkətbe.

– Boçi?

Əmə həni bə məydon rəsəbimon. Qırcion kafeonədə, hejo kuçə miyonədə nıştəbin.

Konco isə zırno sədo omedəbe. Lap jiyonədə isə Kurə ru koə karde-karde eşuredəbe.

Nino bə vey diyəroon edəsəbe. Jıqo bızın ki, əv, diyəroonədə iştə dəvardon nəvedəbe.

– Çiç şinedəş?- xəbə səme.

– Tını iyən həmə biə-dəvardəyon, – cəvob doşe.

Az çəy çiç vote piyey dərəsəym. Əncəx ijənən çəyku parsəym:

– Çiç vote?

Nino po dəhaştışe, bino noşe bo sıxan karde:

– Bışi Tiflissəhri bınəv, de dığəti diyə bıkə. In şəhrədə hiç çadrəynə jen bəvindeşbu? Ne.

Ənə iyo hiç Asiyə şəhron həvo fəmedəbu? Ne, in şəhr co qıləy dınyoye.

Kuçon hevuj, insonon isə ojadilin. Əli xan, az Tiflissəhrədə beədə ıstəni bənə ağılmandə odəmi zinedəm. Bəro ki, ənə iyo bənə Seyid Mıstəfo sərsəğon, bənə

Məhəmməd Həydəri təyləkəllon rast omeıy əzınış. Ənə iyo jimon rohət iyən şoye.

– Əncəx ın kişvər çəkuç de zindoni arədəye, Nino.

Nino de ıstə qədə lınqon sığə epo kuti vaşte-vaşte poye-poye bə ıstə sehbəti dəvom kardışe:

– Diyə bıkə, hejo səbəbən ıme. Topal Teymur haft bəjən Tiflissəhr de zəmini i kardəşe, peşi isə tırkon, ironijon, ərəbon iyən monvilon bəçəmə kişvər hurrac kardəşone. Əvon Qırciston bə xərəbəxonə oqordınıyəşone, insonon bə ğətl rosniyəşone. Əncəx hiç vədə bəy xıvand bey zınəşonni.

Mığəddəsə Nino ənə iyo anqıərəzon Ğərbiku vardəşbe. Bızın ki, əməən bə ğərbi mənsubimon. Çəmə kişvər bə Asiyə ayid ni, əməən Asiyəvoj nimon. Əmə Avropə şərgədə bə vırəbiə qıləy kişvərimon. Məqər tı ənə iyo ımı osəmedəniş?”

Nino bəvon dəkırıyəbin iyən ıstə ğədəmon rə-rə şodoe bino noəşbe. Çəy əğilə çəkutə pecucəbe:

– Zinedəş, ıstı Nino boçiro ımruj ənə iyoye? Boy tını dərosnım. Bə ro ki əmə bə Topalə Teymuri, Çinqiz xani, Şah Təhmasibi iyən bə şah İsmaili muqavimət nişon doəmonə.

Diyə bıkə, hejo bə roən az hestim. Isət isə tı şımşion, har çi hırd bıkə-dəvardə filon, ətrofədə canqəvəron nıbə bə Tiflissəhr oməş.

Halco tı dastonışon bə xuni əlvon bıə şahon nəslədəş. Vəomədə çemı kinon çadrə ebədon.

İroni şımşı sənibəton tij bıə zəmon omeədə çemı zoon iyən nəvon qavarən saminnə dəfə Tiflissəhri de zəmini i bəkarden. Ah, Əli xan, əmə bəpe dikəsən bə Ğərbi mənsub bəbəymon.”

Çəy dast bə ıstə dast qətıme:

– Nino, çiç piyedə tiro bıkəm?- votıme.

– Eh, Əli xan, az vey axmaxə kinəm, – Nino cəvob doşe. – Az piyedəme ki, tı panə kuçon, hevujə bulvaronış bıə diyo kənoon iyən havzə vişon bıpiy.

Az piyedəme ki, tı çe Asiyə pıxə divoonku dəçikə nımandi, jimoni çok dərəsi.

Az tarsedəm ki, da sor bədiqə tı momin bibi, bə qıləy hiləbozə odəmi bımandi.

Peşən Qilonədə bıə malikonədə bınişti. Rujon çe ruji bəmi bıvoti:

– Nino, tı çok qıləy kaştoriş. Isət bıvot bəmi, boçi piyedə mı?

Tiflis çəmi Nino çaş eğandəşbe. Nino jıqo bızın, Kurə ru kəno nəminə həvoədə sərxoş bıbe.

– Votedəş, boçi vey piyedəme tı, Nino? Az ıştı çəşon, ıştı sədo, ıştı ətri iyən ıştı poyemoni piyedəme. Həni çemisə ziyodə çiç piyedə ki? Piyəm əncəx tınış. Dərəs ki, məhəbbət votə çi Qırcistonədə çekonəyebu, hejo İronədəən bə curəye. Şımə yolə şair Rustaveli həzo sor çemi bənav şımə mandə vırədə bə kraliçə Tamara məhəbbət şeiron handedəbe. Çəy şeiron bə İroni rubaiyon oşədə.

Nino şine-şine votişe:

– Çəmə mandə vırədə votedəş? Qavarən hejo yolə məhəbbətə şair Sayat Novaən hejo bı vırədə mandəybən? Əmmo qırcion ıştə məhəbbətə şeironədə tərənnum kardero şah çəy sə doəşbe obiriye.

Inruj çəmi Nino kef çok nıbe. Bəro ki, əv de vətəni vido kardedəbe. Nino bəştə vətəni bıə nıgılə eşği sıftənə vaxtonsəən vey osəmedəbe. Əy qıləy ah kəşəşe, bəştə sıxani idomə doşe:

Əli xan, tı çəmi çəşon, bukə, səymuon piyedə, əncəx qıləy çi yodo bekedəş. Əvən çəmi rufe. Isət bıvot bəmi, tı çəmi rufiən piyedəbu?

Az sıstə holədə cəvob dome:

– Bəle, az ıştı rufən piyedəme. Çoçine ki, Seyid Mıstəfo voteədə ki, “jenonədə ruf ni”- az bəy siredəbim. Isət Nino çəy rufi piyey miku tələb kardedə. Oxo ın jeni ruf çiçe?

Jen şo bənine ki, merd çəy rufi nıgıləyədə boon zıney piyedəşni.

– Bəs tı boçi piyedə mı, Nino?

Nino ənəxəbədə hejo kuçə miyonədə bino kardışe bo bəmey. Diməkukono emə dijdə tilə çəşə arson bə qıləy qədə əğil peqordiniyəşbe əv.

– Əli xan, bıbaxş mını. Az piyedəme tı, sofsoyə əncəx tını, çekonə hestiş. Əmmo ıştı jiyə aləm mını torsinedə.

Əli xan, az cındom. Tı bə koy diyə bıbə ki, kuçə miyonədə de ıştə pəvəndi mandəm, Çinqiz xani həmə hərbiyə hurrəcon qno bəçəy kuti şododəm.

İştə Nino bıbaxş, Əli xan.

Çinqiz xani hərbiyə hurrəconədə qırcion mısılmənon hucubəto kıştəbey məsuliyyəti ıştı kuti şodəən axmaxətiye.

Əncəx dərəs ki, az ıştı Nino, ıştı nifrət kardə Avropə qıləy qədəliyə pəəm. İmi ənə iyo, Tiflissəhrədə sıftənə vaxtonku həniyən vey fəmedəm.

Az piyedəme tı, tınən piyedə mı.

Əncəx az vişon iyən çimənzoron piyedəme, tı isə bandon, sığon iyən daşton piyedə.

Bəro ki, tı daşti avlodış. Bə roən ıştı məhəbbəto, ıştı aləmo tarsedəm.

Çaş equniyəbim-mandəbim, çəy sıxanon dərəsedənibim:

– Ha, peşi?- votıme, parsəym.

– Peşi? – votə Nino ıştə çəşon moləşe, ijən bino kardışe bo sırey.

Sə qətişe i tərəfə, enəməy votışe:

– Peşi çiç bəbe? Se manqi bəpeşt kəxivand bəbemon, həni çemisə ziyodə çiç piyedə ki?!

Nino bəmeyən, sıreyən, piyeyən iyən nifrət kardeən vışkiyedəbe...

Əv Cinqiz xani həmə hurrəcon bəmi baxşəşe, ijənən muni piyədə dəvom kardışe. Nino qətişe çemı dasto okırne-okırne “Veri” pardiku ovoştınışe, vjori de şat-şurə tanqə kuçon bardışe. In hol Nino uzur piyeyku xəbə dodəbe.

In vjor Tiflisşəhri Avropə formədə biə yeqonə Şərgə vjorbe. Xoli tocironku erməniyon iyən farson vəyo İroni xəzinə ranqberanqə zinəton bə cəmati və ekardəşonbe.

Səpetono mıdrikə sıxanon həkk kardəbiə misə iyən bırıncə əşyaon dukonon rəfon pur kardedəbe.

Qıləy kavuyə çəşə kirdi kinə bə fali diyə kardedəbe.

Har qədə çayxonə vədə Tiflisi besəbinə avara iyən kıvolon kırdə biəbin, dınyo məsəlon barədə həpərəoə sehəton kardedəbin.

Şəhrədə curəbəcürə zıvononədə qəpbijənon sədo çəmə quşonədə bə cınc-cıncbe.

Nino ğəm-kədər vjori həzo qılə ranqinə bəyəndıqınonədə qin biəbe-şəbe.

İronijə aşpeşon, erməni səyyorə molbəhvaton, kırdə fal okon, osetinə keşışon, Azərboyconijon, uruson, ərəbon, inquşon, hindivijon- çe Asiyə həmə xəlğon Tiflisşəhri tanqə roonədə didor kardedəbin.

Tociron qıləy çanbər ono kardəşonbe-mandəbin.

Qıləy Assuriyəvij de qıləy yəhudi mibohisə kardedəbin. Əmə əncəx in sıxanın məsey zinəmonə: “Çemı ənkon ıştı ənkon bə Babil əsorəti bardeədə...”

Ətrofədə mandəkəson de qəhqəhə sırəyn. Ninoən bə yəhudiyon, bə assuriyəvijon, bə dəyəndıqiniyə vjori, Tiflisşəhri sığə kuçonədə ekardə çəşə arson sırəy.

Bə ıştə ro dəvom kardımone. Dı-se ğədəm şodoəmonbe, i kərəən Qolovinski prospektədə biə bə “Mefistofel” kafe və beşimon.

– Bə dilə dəşəmonbu?- de ityoti parsəym. Əslədə isə çiç karde piyedəmbey hiç iştənən zinedənibim.

– Ne, deyəndi səqləsbey xoto, boy miğəddəsə Davud bandədə biə bə monastır boşamon.

Bə tonədə biə bə kuçə qardimon, funikulyori tərəf şimon. Tikəy bədiqə çeəmə peniştə siə ranqinə qədə vaqon qədə-qədə bino kardışe bə Davudi bandi petəxey. Nino bandi tərədə soxtəbiə, zıvonon əzbər biə məşhurə monastiri ofəyə bey tarixçə mıro qəp jəşe:

– Vey soron çemi bənav in bandədə miğəddəsə Davud jiyedəbən. Şəhrədə isə qıləy krali kinə hestebən. Ə kinə de qıləy knyazi eşğbozəti kardedəbən, deəy qınoə koon qəteydəbən.

İ ruj knyaz kinə şododə. Kinəən dıcone bən. Çe hadisəku xəbə zınə kral vey gəzəbin bedə, çeəy kinə bə dast dənə odəmi ki bey parsedə. Kinə iştə piyəkəsi nomi vote tarseyro çeəy vırədə miğəddəsə Davudi nomi kəşedə.

Ğıyziku gəzəbnok biə kral əmr kardedə ki, Davudi bəçəy saray biyən. Davudi bə saray vardə bəpeşt kral iştə kinəən vəyo vanq kardedə. Krali kinə iştə pıə paluən iştə votəyon ehandedə.

Miğəddəsə Davudən iştə dastədə biə əsa¹ bə kinə luzi onedə. Bəvədə qıləy mecuza ofəyedə. Kinə luzədə biə əğili sədo omedə. Ə sədo əsl qınokori nomi kəşedə. Bəvədə miğəddəsə Davud daston rost kardedə bə osmon dıvo kardedə. Çeəy səkiştədə kinə avlod əvəzi siğ zandedə.

İsət həminə siği bınədə miğəddəsə Davudi honi ov eşuredə. Əğılınıbə jenon isə çe honi ovədə dəniştədən ki, bə əğıl bımandin.

Nino dumotə holədə əlovə kardışe:

– Əli xan, isət miğəddəsə Davud mardə iyən çeəy sehrinə əsa geyb biə.

Nino monastiri ofəyə tarixçə oroxneədə əmə həni bə bandi sə rəsəbimon.

– Nino bə honi sə şey piyedəbu?- xəbə seədə Nino:

– Xəyr, Əli xan, i sorən çəş bıkom, har holədə şok bəbe.

Əmə monastiri ətrofi har tərəfo əhotə bıkə divoon tonə mandimon, bə şəhri təmşo kardimone.

Kurə ru kəno kavuə hiri dilədəbe. Kəon kumono vindəbiə kilsə gubbon tənhoə cəziron bə yod dənoedəbe. Şəhri şərgədə iyən gərbədə Tiflis əhli istirohət kardə boğon dırozə bedəbin.

---

¹ ləvo

Diyəroonədə qırci kralon məskən biə in ğələ isət bə çar imperatorəti siyasəti omujən biə cəsorəti nişon doə Qafğazijon in ğələdə həbsədə oqətə bedəbe.

Nino ıstə sə itonə qətışe. Mavoji, in məşhurə işqəncə ğələ vində Nino bə çari biə sədoğət pevişkiyəbe.

– İştı ğohomono Metexi ğələdə hıtəkəs hestebu, Nino?-xəbə seədə:

– Ne, əmmo ıstı ğohomonədə vəyo hıtəkəs bənine, – Nino cəvob doşe:- Əli xan, boşamon.

– Bəy boşamon, Nino?

– Qriboyedovi məzari ziyorət bıkəmon.

Monastır divoonku qardimon, diyə nıkarde hucubato kanə biə- bə bevəcə vəziyət dəşə bə qıləy ğəbi sıği nez oməymon. Çə sıği səpe in sıxanon həkk kardə biəbe:

“İştı ağıl iyən əməlon yodo benıbəşe. Əmmo boçi Nino məhəbbət ıstı umrisə dıroz jiyəy?”

Nino enəməy zəmino qıləy hırdış¹ sığ peqətışe. Ə hırdış bə ğəbi sıği jəşe, dastış okırniye. Hırdış bə ji eqniye, çeəmə linqi jiyə quluqulu be. Nino nığlıyədə qıləy ah kəşəşe.

Im çe kanə Tiflisi xurafatbe: qırəm qıləy kinə hırdışı bə nəmə ğəbi sıği jəydəbusə, hırdış i ləzinə vəyo dəçikedəbu-mandəbusə, bızın ki, həminə sor kinə bə şu bəşe. Nino sığ isə bə ji eqniyəbe.

Bə Nino pərtbiə sifəti erəxəym, sırəym:

– Vindəşəni? Çeəmə kəxıvand beyku se manq bənav jıqo çiyon sə dodə! Bızın ki, çeəmə Peyğəmbəri rost votəşe: “Bə mardə sıği bovə məkə”.

Nino : “Həxədəş”- votışe, tam jəşe.

Əmə sənibəcəton bə funikulyori tərəf şimon.

Mihoribə bə orəx rəsə bəpeşt çiç bəkardemon?- votə Nino xəbə səşe. Jıqo cəvob dome:

– Mihoribə orəxə bədiqə Boku kuçonədə iyən məydononədə bə nəvey bebəşemon, bə duston kəon mehmon bəşemon, bə Qaraboğ səyohət bəkardemon, vəomə əğılon peyərəsnemon. Çemonsə çoki çiç bey bəzine?

– Az piyedəmə bə Avropə bışum-bınəvom.

– Bə Paris, Berlin, bə kon vırə bıpiyo, vəyoən bəşemon. İ qılə zımsoni dırozi əcnəbi kişvəron bənəvemom.

– Nino, həni çeəmə vətən piyedəni? Bıpiyo, Tiflisşəhrədəən jiyey bəzinemon.

---

¹ qədə

– Təşəkkur kardedəm, Əli xan, tı bə çəmı ǵayǵu vey mandedəş.
Əmə hejo Bokuədə bəmandemon.

– Nino, mıro, dınyoədə Bokusə çokə vırə ni.

– Yəni anədə co şəhron vində ki?

– Xeyr, vindəmni. əncəx bıpiyo, detı bə ico bə dınyo nəvey
bebəşemon, həmə şəhron bəvindemon.

– Bəvədə çəmə şə har vırədə ijənən Boku kanə divoon iyən
de Seyib Mıstəfo sehbaton bə yod dəbənəş, həsrət bəkəşəş. Boy çe
sehbaton səpe dəvardəmon. Bəro ki, az piyedəme tı.

– Həxədəş, Nino, az ıştə vətəni, çəy har sıǵı, səhroədə bıə har
huşə qıləən piyedəme.

– Zinedəm, Əli xan, ənə iyo qıləy çöçinə çı ni, əcnəbionro çəmə
şəhr sofsoyə qamin, xokin iyən bə nati muləvəs bıə tanqinə şəhre.

– In əcnəbion çəmə şəhri nızimeyro jıqo şinedən. – Nino dastış
noe çəmı amisə, çəy livputon bə çəmı diməkukon qınin, votışe:

– Əmə isə yad-biqonə əcnəbionədə nimon iyən hiç vaxtən yad
nibəbemon. Mını daimə bəpiyebu, Əli xan?

– De tosə ǵiyoməti, Ninocon.

Çəmə avtomobil şəhrədə bıə bə mandəco rəsəbe. İjən de
Qolovinsk prospekti şedəbimon. Fəqət bı səfə yəndı dıvanqonə
qətəmonbe. Çəmə çəpə tərəfədə de nozikə mur doəbə osonə
anqıstonon bə dairə səbıə yolə park dırozə bedəbe.

Parki dəbastə bıə kəybə vədə dı qılə əşǵər nubə kəşədəbe.
Əvon bənə sıǵə bırhozi huşk bıəbin-mandəbin. Kəybə səpe urusə
çarəti təmsilbikə bə zərinə ov donə bıə qəcı ehaştəbıəbe.

In park Qafǵazi canışın, yolə knyaz Nikolay Nikolayeviçi
saraybe. Nino ikərədə mande:

– Hələ iyo diyə bıkə, – votışe, park nişon doşe. Parki har dı
tonədə barzə nərotə doon hestbin Vəyo dırozəbolo, lodə, sipiyəsə
qıləy merd qəşt kardedəbe. Əv ıştə dimi qordınıyeədə cındoə
diyəninə çəşonədə knyaz zınəme. Çəy dim dırozəçəm, livputonən
dəmuskiyəbe. Nərotə doon soǵnədə yolə knyaz bə vəhşiyə həyvoni
oşədəbe.

– Əli xan, əv çı şinedə?

– Har holədə çari taci, Nino.

– Tac bəçəy rəşə səymuyon çok damedə. Bəs əv çıç bəkarde?

– Votedən ki, əv çari taxti peyəqordınıye.

– Boy, Əli xan, çıyo boşamon, az tarsedəm.

Əmə de nozikə osonə mur doəbıə anqıstonon bə dairə qətəbıə
reçinə parko diyərobimon.

– Əli xan, – Nino daməbe, – Tı bə çari iyən bə knyazi vəynə anəən bevəcə çiyon bəpe qəp nijəni, əvon əməni tırkonku mihofizə kardedən.

– İştı vətən çəkuçi de zindoni arədəye.

– Çəmə vətən? Bəs iştı vətəni vəziyət həni çöke?

– Çəmə vəziyət həni coye. Əmə mənqənədə nimon. Əmə çe zindoni səpe olaxtəmon, yolə knyazən dastədə çəkuc qətəşe. Bə roən bəy nifrət kardedəmon.

– Şımə Ənvər Paşa piyedone. Im beağılə qılə çiyə. Çəy bə çəmə şəhr omeş hiç vaxt nibəvindeyon. Yolə knyaz gəlib boməy.

– Xıdo yolə iyən sərosti əncəx Xıdo zinedə, – votime, de ityoti cəvob dome.

XVI Semon

Yolə knyazi ləşğər bə Trabzoni dəşəbe, Ərzurum səşbe, Kırđıstonə bandon ovaştəbe, Bağdadi səmtədə bə nav şedəbe.

Yolə knyazi ləşğər bə Tehron, Təbriz iyən hətta bə mığəddəsə Məşhədən dəfirsiyəbin.

Həni turkiyə iyən İroni nimə səpe Nikolay Nikolayeviç zəhminə soənəvo¹ qəşt kardedəbe.

Yolə knyaz qırcı zadəqanon qıləy mərənqoədə jıqo votəşbe:

– Bə Çari əmron tabe bedəm, votedəm: İstanbulədə biə Aya Sofya məbədi gıbbə səpe zərinə Bizansə xaç de iştə şon-şəhrəti aski-vaski nıdo, de tosə bə vaxti az rohətəti pəydo əkənim.

Hilolə pərçəminə kişvəron vəziyət çök nıbe. Şəhrədə Osmani imperatorəti gıdrətiku iyən Ənvər Paşa muzəffərə şımşıku qəpjə gəçoon de hambalon mandəbin.

Bənə İroni qıləy kişvər həni movcud nıbe, tıkəy bədiqə Turkiyə nomədə qıləy kişvərən nıbəmande.

Pıəm yaman tamjəli biəbe, əv, vey vaxt kədə bedənıbe. Kali vaxt mıhoribə bulletemon handedəbe iyən bə xəriton diyə kardedəbe. Dasto beşə şəhron nomon de pıç-pıçı kəşedəbe. Peşın dastədə təsbe de səton tamtamijə i vırədə niştədəbe.

Az isə zəqə² iyən vılə dukonon, kitobə məğəzon nəvedəbim, bo Nino gıymətinə hədiyən hıriyedəbim. In koon vindeədə mıhoribə,

¹ kabus

² zərqərə

yolə knyaz iyən təhlikə jiyo biə hilalə pərçəmon, i-dı saət, yodom beşedəbe, erəd jəydəbim.

İ ruj pıəm votışe:

– Şanqo kədə bibi, Əli xan. Çeəmə kəy kali odəmon bomən iyən kali məsələn barədə sehbət bəkardemon.

Əv tikəy pərtbe. Səy itonə doədə, vəziyəti dərəsəym, de rıxəndi votime:

– Pıəle, məqər az bəti gəssəm hardəm nibe ki, hiç vaxt de siyosəti dastbəko nibəbəm?

– De ıstə xəlği tale marağ karde iyən bəçəy geydi mande, de siyosəti dastbəko bey ni. Əli xan, jəqo vaxton bedə ki, xəlği tale fik karde iyən bəçəy geydi mande bə qıləy vəzifə oqardədə.

Həminə şanqovoni Nino bə opera bardeyro navi hoziyəti vindəmonbe.

Bə Boku mahirə sənətko Şalyapın oməbe. Nino çand rujbe ki, bə in təmşo diyə kardero hozı bedəbe.

Kom beyro telefoni dastəq peqətime, bə İlyas bəqi zanq kardime:

– İlyas bəq, imruj çemı vocibə ko hesteme. Nino çemı vırədə bə opera bardey bəzınış? Bileton navi səmone.

Xətti bə sədə qıləy dılxorə¹ sədo oməy:

– Çiç votedəş, Əli xan? Zinedənişbu az şanqone sərbəst nim? İmşanqo de Məhəmməd Hədəri kazarmadə nubədəmon.

Peşi bə Seyid Mıstəfo zanq jəme.

– Şey nibəzinem, – votışe, – Bəro ki, imşanqo de hurmətinə imom Hacı Maqsudi didor hesteme. Əv İrono əncəx dı-se rujə omə.

Oxoədə bə Naçararyani zanq kardime. Çeəy sədoədə yolə çaşəti ifodə osəmə bedəbe.

– Çok, bəs tı boçi bə opera şey piyedəni, Əli xan?- votışe, xəbə səşe.

– Kədə çeəmə mehmonon hestemone, – votime.

– Bə ıstı xayşi, ijən imşanqo operadə Şalyapini iştirok kardero bəşem.

– Vey şukur! Bə darədə biə odəmi koməq bıkə jimonədə əsl dustış.

Bə Nino zanq jəme ki, omey nibəzinem, əy bə opera Naçararyan bəbardey, əy muşayət bəkardə. Az bə opera nişim, kədə mandim.

Sərost saət 7-də çeəmə çəşkardə mehmonon qılə-qılə oməyn. Var-devlətışon i milyardi dəvardə çeəmə mehmonon, sıxə xoliçon iyən kijə porono biə osmani nalçon səğandə biə çeəmə yolə zalədə

---

¹ *dılxunə*

qırdə bıəbin. Mehmonon jəqoən vey nıbin. Az çeəvon həməy dəardə cəndə soronədə zinedəbim.

İlyas bəqi pıə Zeynal əğə iminə oməbe. Çeəy peşt bucə bıəbe, ovinə çeşon tor vindedəbe. Zeynal əğə nişte divanısə, ıstə əsa noşe ıstə palu, i tikə tırkə xəvloedə peqətişe bini kardışe qədə-qədə harde.

Çeəy bədiqə dı qılə bıvə: Əli Əsədulla iyən Mirzə Əsədulla çeəmə kəy oməyn. Çeəvon mərhum pıon Şəmsi bəq donzə milyon pul noəşbe-bə Xıdo rəhmət şəbe. Bə bıvon çeəvon pıə zəko meres mandəbe, əvon həməən hande-nıvıştey omuitəşonbe. Bə roən əvon pıəku mandə milyonon gət-gət vey ziyod kardəşonbe.

Mirzə Əsədulla puli, ağılmandə insonon iyən aşışəti əpişe.

Bıvəş Əli Əsədulla isə bənə Zərduşti otəşibe. Əv bə besə-bınə otəşi oşedəbe. Gət ivırədə nəmandi. Çeəy canq kardeku iyən sərquzəştətiku xoş omedəbe. Har vırədə çeəy dəqınıyə canqonədə ekardə xuninə hodisonku sehbəton kardə bedəbe.

Çeəy tonə niştə emutə hır Bunyat zadə sərquzəşti hiç nəpişe. Əmmo eşğiku vey xoş əvoşe. Çeəmə arədə ço qılə jənbiə yeqonə odəm əvbe. Çeəvoy jənəon deyəndı beəmonə holədə bə davebin. Bəvonro Bunyat zadə xəcolət əkəşi, əmmo bəştə təbiəti vəynə hiç çi karde zinedənibe. Çeəyku “çənədə əğıl heste?” xəbə seədə daima gəmçin-gəmçin cəvob dodəbe:

– Zinedənim, ponzə qıləye yaxud həjdə qıləye. Oxo az vıyəvon merd imi çekonco bızınım? – Çeəyku milyonon aşmardi parseyədəən əv, eyni cəvobi ədəy.

Zali bə kıncədə niştə Yusifi zoə bə Bunyadzədə de pəxıləti iyən gədri de rıvniyəti erəxəbe. Yusifi zoə iqlə jən hesteşbe, bə votəyonro əvən aybəjori¹ qıləybe. Çeəy jeni hələ vəyəbiə ruji bəy votəşbe:

– Qirəm bəmi xəyonət bıkoş, bə co jənəon erəxoş, az çə jənəon sıftə quşon, peşi vınıyon iyən sinə poton bəbıriyem² bıriyey. Bəti çiç bəkardəmsə, vote pidəmmi.

In jən qıləy davokorə xıyzoni kinəbe. In vıyəvonə³ Yusifi zoə jeni hədə-tarsiku bə rost-bə çəp diyə nəkəy, de rəsm qırdəkarde dastbəkə⁴ əbi.

Səət – i nimədə bə çeəmə zal qıləy qədəbolo iyən lodə merd oməy-dəşe. Çeəy vorə anqıştəon nənqıron xınaninbe. Əv kəybəku bə dılə dəşəədə həmə ıstə vırəku əyştə, i vırədə bəy səsəqi domone. Bəro ki, bəy bədbəxtəti ariz bıəbe. Çənə vaxt çəmi bənəv çeəy yeqonə

---

¹ *bədheybət*

² *bədom*

³ *kəxərobə*

⁴ *mışğol*

zoə İsmayıl vəfot kardəşbe. In merd bə zoə xoto Nikolay kuçədə qıləy coh-cəloninə imorət doəşbe dutey. Bina dimə tərəfədə de viriski doə dijdə zərinə hərfon “İsmayıl” sıxan nıvıştəbiəbe. Merdi vəsiyət kardəşbe ki, in bina bə İslami xəyriyə cəmiyəti doəbıbu. Çə merdi nom Əğə Musa Nağıbe. Bə dı sa milyon mənəti xıvand beyro bə çeəmə dastə¹ daxil bey zınəşbe. Bəro ki, Əğə Musa həni mısılmon nıbe. Əv. Nəsrəddin şahi edam kardə bə Murtəd Babi kofirə təriqəti mənsubbe.

Babi² çiç piyey çeəmə arədə əncəx dı-se nəfər zinedəbe. Əmmo həmə şok zinedəbimon ki, Nəsrəddin şah bə Babiyon nanqırı jiton sutə-bə zil oqardə biz dodə dənoe, əvoni bəyji-bəyji kıləonədə sutvonedə iyən de ğırmoci, de şəlləği toşə mardey dodə kuyey. Ən curə bə qonə cəzoon dıçobıə in təriqət, yəğım ki, bə insonon bevəcə çiyon omutedəbe.

Saət 8-də mehmonon həmə çeəmə kəy yolə zalədə qırdə bıəbin. Natə şahzodon zalədə niştəbin, çay peşomedəbin, şini hardedəbin iyən ıştə ənəmandə³ inkişof bıəkə koonku, kəonku, asponku, boğonku, qumarxononədə bıə havzə mahudə dimə mizon səpe dəboxtəbiə pulonku qəp jəydəbin. Əvon bə adəti sodiğ mandin, de toşə saət nəvi bə həmə qəpon səkiştə doşone.

Saət nəvədə nokon oməyn dastəxun qırdə kardışone iyən zali kəybon dəbastə bədiqə piəm:

– Şəmsi Əsədulla zoə Mirzə Əsədulla çeəmə xəlği tale barədə kali fikron hesteşe, boən əy bıməsəmon, – votışe, qırdəbemon okardışe.

Mirzə Əsədulla ıştə reçinə, xulyoninə sə rost kardışe, bino noşe bo qəp jəy:

– In mihoribədə Yolə Knyaz ğalib boysə, həni xəritədə i qıləən bıbu İslami kişvər nibəmande. Çari çəmə səpe eqniyə kəş həniən zumand bəbe. Çar ımşanqo ənə iyo qırdə bıə bəəmə, həlbət ki, əqını, bəro ki, əmə pulinə odəmonimon. Əmmo çeəmə məçidon, məktəbon qılə-qılə dəbəvaste iyən inə zıvonədə qəp jəy bəəmə ğədəğən bəkarde. Çeəmə vətəni əcnəbion bino bənon bo idorə karde. Bəro ki, Məhəmməd umməti niğə bıdə i kəs nibəmande.

Qırəm mihoribədə Ənvər Paşa ğalib boysə, vəziyətımön çok bəbe. Əmmo bı kəədə əmə bəy koməq nişon doe bəzınemonbu? Jıqo zinedəm, ne. Koməq karde nibəzınemon.

¹ muhit

² Babi – Seyyid Əli Məhəmməd Bab (1819-1850) nomədə qıləy dini təlime. Əv, 1844-nə sori Bab (ə) «kəybə» ləğəb peqətəşe, Xıdo Vəd kardə Mehdi-Sahibəz-zəmon bey bəyon kardəşe...

³ befosila

Bəle, əmə pul hestemone, əmmo Çar çeəməsəən puline. Bəs əmə in vəziyətdə çiç kardəninimon? Qirəm əmə ıstə puli i ğısmi iyən çeəmə xəlğiku ibarət qıləy hənq¹ ofəyəmon, əy avjorin bıkəmon, bə Çari bıdəmon, qavar mıhoribə bəpeşt de əmə mulayim rəftor bıkə. Şimə çe fikədəşon? Qavar çemi co nicotə ro hestebu?

Çeəy bıvə Əli sıxan səşe-votışe:

– Çari kəş həniyən vey zumand bəbe, votedəş. Ki zinedə, qavar çe Çari hiç i kəşən nımande?

Əmmo Çar bışoən, çeəmə kişvərədə veyə urus bəmande. Çemi bıvə, çeəvon aşmard kamən bey bəzine.

– Çeəvon həmə ğır karde nibəbe, Əli.

Peşi piyəmerd bıə, tağəto eqıniyə Zeynal əğə sıxan səşe, de ıstə etəsə çədo bino noşe bo qəp jəy:

– Kitobədə çiç nıvıstə bıə hiç ki zinedəni. Yolə knyaz İslanbuli bıstənoən, çeəy ğələbə ğələbə hesab nibəbe. Bəro ki, çeəmə xoşbəxtəti haçər İstanbulədə ni, haçər ənə Ğərbədəye. Ğərbi cəbhədə isə tırkon ğalib bomən. Uruson Trabzoni, tırkon isə Varşava səşone.

Urusonku qəp jəydəşon? Bəvonədə hiç urusəti mandəbu? Məsəme ki, Rasputin nomədə qıləy divoj bə Çari hukumronəti kardədə, bəçəy kinon şimol jəydə, Bə Çari jeniən “Mama” votedə.

Çari taxto eğandey piyə knyazonən hestin. Həttə bo usyon karde hozi bıəkəsonən hestin. Mihoribə bəpeşt har çi bınu-pey dəqış bəbe. Har çi bənə navqonəni nibəbe.

Dırozə bığon iyən viriski doə çəşonış bıə qıləy sırafsunə odəmi sıxan səşe- votışe:

– Bəle, çe mıhoribə bəpeşt bərosti, har çi bınu-pey dəqış bəbe.

İmoni bıvot, pişəş vəkıləti bıə, Xoynj Fətəli xanbe².

Əmə zinedəbimon ki, əv daimə bə xəlği ko ğayğu iyən ğeyrət kəşə qıləy odəme.

Fətəli xan ciddi holədə bə ıstə sıxani idomə doşe:

– Bo har çi ovaxteyro əmə hiç kiyo sədəğə³ piyənin nimon.

In mıhoribədə ki ğalib omedə-bıdə boy, çeəy canqonədə əstəne yaron vey bəbe iyən zəyf ebəqıniye. Əmə isə zəyf enibəqınimon, çeəmə yarəjənon nibəben, bo piyəçınəti ehtiyoc əfamimon iyən de qurə sədo bə tələb kardeən zuy soyb bəbemon.

Çeəmə kişvər mısılmənə kişvəre. Əmə Osmanjonku çiç çəş kardədəmonsə, Romanovunkuən eyini çi tələb kardədəmon. Əməni har sahədə marağın kardə mıtəğılətiye. Mihoribə bəpeşt in

---

¹ *alay*

² *Fətəli xan Xoynski.*

³ *luttkorəti*

zumandə devləton çanədə zəyf eqımonsə, anədəən əmə bə ozodəti nez bəbemon. In ozodəti boəmə çeəmə qın kardə ğınvəku, pulıku iyən natıku boməy. Hejo bə roən yodo beməkəmon ki, çeəmə bə dınyo ne, dınyo bə əmə ehtıyoc bəbeşe.

Zalədə i milyard mənot qırdə bıkə çeəmə mehmonon in sıxanon vey-vey məmnun kardedəbe:

– Isət çəş karde iyən çe ki ğalib omeı vindeı lozime: urusonbu, ya tırkonbu?

Çeəmə nat hestemonbe, mıhorıbəku ğalib beşəkəsən bəəmə lovə bəkarde, lufkorəti bəpışe. Bəs tosə bə vaxtı əmə çıç kardəninimon? Xəstəxonon, əğılə boğçon, bo kuono klinikon dutey doəninimon. Həxə dıni roədə bə canq beşəkəsən daldə, təkyəco doəninimon. Jıqo kardəninimon ki, əməni beədolət beyro qınokor nıqətin.

Az isə tamtamıjə i kıncədə nıştəbım. Əli Əsədulla zalı çə səyku oməy nışte çemı palu, çemıku xəbə səşe:

– In barədə şımə çe fıkadəşon, Əli xan?

Əli Əsədulla çemı cəvobi çəşnıkarde ıştə sə bəçemı tərəf enomnışe, de pıç-pıçı bo qəp jəy bıno noşe:

– Çeəmə kışvərədə bıə uruson həmə təmiz karde çok əbenıbu? Əncəx uruson ne, çeəmə zıvonədə qəp nıjənə, çeəmə dınədə nıbə, iyən çeəməku fərğın fıq bıkə həmə əcnəbıon təmiz karde çok əbenıbu? Əslədə əmə həmə jıqo pıdəmone-bıbu, əmmo in dumuton oşko votero cəsorət bıkə colınə i kəs azım. Bəs çemı bədıqə çıç bəbe?

– Bəmi sıvol dodəşonsə, şəxsən az bə Ənvər Paşa sanqınəti dodəm.

– Əmmo çeəmə kışvəri Fətəli xanən idarə karde bəzıne. Əsasınə məsələ isə əve ki, çeəmə kışvəro əcnəbıon təmiz karde lozime.

Əv “təmiz kardəninimon” sıxanı de jıqo nəzokəti iyən qıləy namə tonı votışe ki, jıqo bızın, bə ki isə eşğ elan kardedəbe. Əv bənə hıləbozi zevılə sırə kardedəbe.

Az bəy cəvob nıdome.

Isət nubə çe Babi Əğə Musa Nağıbe. Əv bo qəp jəy bıno noədə çəy qədəliə, bə kandulə eşə çəşon virıski dodəbe:

– Az qıləy sinnınə odəməim, – Bo sıxan karde bıno noşe: – Çemı vındəyon, məsəyon mını vey ğəmqın kardedə. Uruson tırkon kıştedən, tırkon de erməniyon canq kardedən. Erməniyon isə çeəmə bıno-sonı bırnıeyro con noedən. Isət əməən ıştə kışvəro uruson təmiz karde pıyedəmonə. Çemı çok bey-nubey zınədənim. Əmə Zeynal əğə, Mirzə Əsədulla, Əli Əsədulla, Fətəli xanı çeəmə xəłği tale barədə fıkon məsəmonə.

Az çəvon bə çəmə məktəbon, inə zıvon, mərixxonon iyən ozodəti vey-vey gəyğü mande zınedəm. Im bevəcə ko ni! Əmmo ənə əyo hədəərə çiyon tədris kardə bedəsə, ə məktəb bə ki, bə çı lozime?

Bədəni müolıcə kardə, rufi yodo bekində mərixxonon çə foydə hesteşe?

Çəmə ruf bə Xıdo tərəf şey piyedəşe. Roste, har qılə millət bəştə məxsus qıləy Xıdo bey bovə kardədə. Lakin müro, de dəvardə çanə ənkon zıvoni bıvotəmonsə, ıştəni bəmə oşnə bıkə Xıdo iqləye.

Bə roən az eyni vaxtədə həm bə Həzrəti İsa, bə Musa, bə Konfusi, bə Budda, həmən bə Məhəmməd Peyğəmbəri bovə kardədəm.

Əmə həmə i qılə Xıdoku ofəyəmon iyən de Babi ro Çəy tonu obəqardemon. Imi bə xəlği bequli karde lozime ki, nə siyo heste, nəən sipi. Bəro ki, siyodədı sipi, sipiyədəən siyo heste. Bə roən məsləhət zınedəm: boən jəqo qıləy koy məvındəmon ki, dınyədə bə ki isə zərər bıqını. Bəro ki, çəmə har qıləyni har rufi i poəyemon, iyən har rufən çəmə i poəye...

Əmə pərt holədə niştəbimon. Məvotbən, Babi kofirə ideya imebən. Çəmi tonu çə ki isə bərkədə diləniqqə karde-karde bəmey məsəme. Səm qordınıye-erəxəym. Təcubiku hişkbim-mandim.

Əli Əsədulla sifətiku çəşə ars bənə ovəyzi şuredəbe.

Əli Əsədulla diləlükə jəy-jəy votışe:

– Ah, şımə çanədə həx votedon. Bə şımə quş doe yolə xoşbəxtətiye. Əy barzə Xıdom Əğə Musa, həmə insonon bə anədə niğilə zınəy malik bəbəyn, dardımon nəbi.

Peşi əy çəşə arson moləşe, niğiliyədə nəfəs səşe, aşışə holədə bəştə sehbəti dəvom kardışe:

– Əy niğilə hurmət perosnə dustım! Hiç qılə şıbhə ni ki, Xıdo kəş çəmə həmə kəşisə gıvvətin iyən gıdrətine.

Əncəx əy müdrəkəti dıyo bıə dustım, imən həxe ki, inson bə Kulli-ixtiyori iltifotə rufi hejo peşt bastey nibəzıne, iyən peştən dəbastəninin ni. Əmə həmə insonimon, bəpe ıştən həmə çətinətion arəo rost karde roon bınevəmon-pəydo bıkəmon.

Əli Əsədulla de ustoəti votə kəlimon, vey ağılmədə kəlimonbe. Çəy çəşə ars ru kardeən qıləy ağılmədə hənək¹. Az bə Əli bıvə bə Mirzə erəxəym. Mirzə mot-mətəl, de ıftixor hissi bə ıştə boə edəsəbe.

Nəhoyə, mehmonon bə poysə əyştin. Bənə mehriboni bəiyəndi:

– Səlomət bımandən, livputono təbəssum bə kam nıbu, – votışone, co bin.

---

¹ qulbe

Qırdəbemon bə oxo rəsəy. Har ki bə ıstə kə şe. Saət yonzə niməbe. Çeəmə kəy mehmonə zal təylibe, imən bə odəmi qonə təsir baxşədəbe. Tənhəəti bəmi zu oməy. Bə xıdmətkəri:

– Az bə kazarma şedəm, İlyas bəq imşanqo nubədəyə, – votime, kəo beşim.

Ninomon kəy tonə dəvardim, de dıyo kəno ro bə yolə kazarma tərəf dəro qınim.

Kazarma nubəvonon çəşmə pencəku ruşnə omedəbe

İlyas bəq de Məhəmməd Həydəri nərd hənək kardədəbin. Dəşim bə nubəvoni çəşmə, səlom dome, əvon sədo benikardə de səy cəmi səlomi cəvob səşone.

Nəhoyət, nərdə hənək orəxəy. İlyas bəq nərdi zər bə kinc şodoşe, şəy yəxə sədəfon jəşe.

Peşi xəbə səşe:

– Qırdəbemon çe curə dəvarde? Əli Əsədulla çeəmə kişvəro həmə uruson təmiz kədero gəssəm hardışebu?

– Bəle, təxminən jəqo votışe. Bəs şıməku mihoribəo çe xəbə heste?

İlyas bəq bənə mihoribəo bizo biə qıləy odəmi cəvob doşe:

– Mihoribə votedaş? Almanon Polşa qətəşone. Yolə Knyaz, bə votəyonro, voa roonədə eşə mandə yaən Bağdad zəbt kardəşe. Tırkonən qavar Misir qətəşone. Ki zinedə? In dınyo yaman con dəbırciniyə biə.

Məhəmməd Həydər səymuyon kamişi kırt kardəbiə ıstə sə rost kardışe, votışe:

– Hiçən dəbırciniyəni ni. Çeəmə aspon iyən əşğəron hestemone, avjor oko doeən zinedəmon. Bə merdi sıvoy imi çiç lozime? Kali vaxt piyedəme ki, bandon ovaşdı, sənqəronədə bırışdı, ıstə vədə dışmen bivındım. Çə dışmeni zumandə əzələn bənine, andomışən akə bu doənine.

– Bəvədə boçi bə cəbhə xoşaxoş şedəniş?- xəbə səme.

Məhəmməd Həydər gəmçin-gəmçin edəsəy bəmi, votışe:

– Az jəqo merdonədə nim ki, demə i dinədə biə bə bıvon – bə tırkon sə otəş ru bıkəm.

Az de nəvazişi edəsəym bəy. In panə kuluncə, zumandə, soyə sifətinə cıvon ənə iyo niştə, canqi həsrətiku kam mandə bıtıpi.

Məhəmməd Həydər niştə vırədə məhzun-məhzun daməbe:

– Az bə cəbhə şeyən piyedəme, nişeyən.

– Bəs çeəmə məmləkətədə əmə çiçon kardənimon?- xəbə səme.

Əv damə nibe, ıstə təvil pecucnişe, xəyli vaxt dəvardə bəpeşt votışe:

– Əmə bəpe məçid bədutimon, bə bumi ov bədəymon. Zəminimon bə ovi mehtoce. Peşi da-da, sa-sa əcnəbiyon bə çəmə kişvər bomən, diədə i kəsi bəmə axmax vote şokə ko ni. Bəmi jıqo omedə ki, qıləy yolə kılənə vəşvoney, natə çolon həmə sutvoney şok əbi. Bəvədə qıləy reçinə mənzerə bə əmələ əvoy iyən əmə ijən bə kosibə vəziyət oəqardimon. Əmə bəvədə bə hiç ki lozim nəbimon iyən əcnəbiyonən çəmə yəxəku dast əkəşin. Az natə çolon əvəzi, kavuyə ranqinə reçinə məçid ədəym dutey. İyən piyedəme ki, imruj nat beşə sahonədən taxıl kaştə bəbəy.

Məhəmməd Həydər deştə dumoton, xəyolon pərə-pərə tam jəşe.

İlyas bəq de qəhqəhə sırəy.

– Bəs peşi? – Peşən hande-nıvıştey ğədəğən bənine, elektrik əvəzi şomi ruşnəo istifodə bənine iyən çəmə kişvərədə bıə ən səfiə odəmi potşo vıjniyə bənine, haa?!

Məmməd Həydəri bə in istehzo məhəl nınoşe:

– Dəvardə zəmononədə isətiku həniyən vey səfiə odəmon hestbe. Əmmo ə səfiə odəmon natə çolon əvəzi ovə kanalən dutedəbin iyən isətiku fərğinə holədə əmə əcnəbiyon oçnedəbimon, əvon əməni ne. Dəvardə vaxtonədə xoşbəxtə insononən isətiku həniyən vey bin.

Çəy votə sıxanən jıqo bə çəmi xoş oməy ki, piyəme in soyə odəmi bə vanqo diqətim, maç bıkəm.

Əncəx ənəxəbədə ki isə de həyəconi bino kardışe kəybə kuyey. Az rəyrə vaştım ıştə vırədə beşim bə biton, kəybə okardıme, edəsəym bə bitoni. Seyid Mıstəfo həyəconinə holədə bə dılə dəşe. Çəy əmmomə səriğ oçınıyə bıəbe, akiku viriski doə bəvon səpe eqınıyəbe.

Havzə kıştış obıəbe, rəşə ranqinə fəsiş isə xoki dılədəbe. Əv ranqış vitə holədə səğandışe ıştən bə kursi, ləhley karde-karde votışe:

– Naçararyan nim saət çəmi bə nav Nino vitvonışe. İsət əvon Mərdəkoni roədən.

Məhəmməd Həydər iştə vırəku vaşte. Çəy çəşon lap qədəli biəbe. “Az aspon bə yəhər bəkardem”-votişe, bə biton vite. Sifətim vəşədəbe. Xun bə qijəlqom jəydəbe, sədəm qiləy qur-qur hestbe. Jıqo bızın, bəçəşnıçiyə qiləy ğıvvə de ləvo bə çəmi sə zərbə jəydəbe. İlyas bəqi sədo, mavoji, diyəroonku omedəbe:

– İştəni qin məkə, Əli xan, səbrin bibi. Əvoni çanqbəyəxə bəkardemon. Tosə bə vaxti iştəni bə dast bıstən.

İlyas bəq çəmi vədə mandəbe. Çəy vorə sifət vey-vey pələşk biəbe. Qafğazi ğəmə biə kəmə rəvəstışe bəiştə peşti, peşi “peqət” votişe, qiləy təponçə doşe bə çəmi dast:

– İjən votedəm, səbrin bibi, Əli xan, – votişe, – İştə ğəzəbi bə Mərdəkoni roy oqət.

Ğeyri-iradi tərzədə təponçə nome bə cif. Seyid Mıstəfo kortinə dım bə çəmi tərəf qarde. Az vindime ki, çəy sırafə livputon livedən, pesi-pesi votə cumlon məsəme:

– “Kəo beşim ki, bışum de Məlo Hacı Maqsudi didor bıkəm. Çəy mandə kə Opera tonobe. Saət 11-də Məlo Maqsudi kəo beşim, Opera tono dəvardəbim. Təmşo bə oxo rəsəbe. İkərədə vindime ki, Nino de Naçararyani bə avtoməşini peniştədən. Əmmo məşin vırəku nılivəy.

Əvon məşini dılədə deyəndı qəp jəydəbin. Naçararyani sifəti ifodə bəmi hiç xoş noməy. Toykiyədə nez oməym bəvon, bino kardime bə çəvon qəpon quş doe. Bənəm Nino “nibəbe” votedə, “az pidəme əv” Naçararyanən cəvob dödəbe ki, “az çəysə vey piyədəme ti” votedəbe: “Çe kişvəri sığ sığisə əmandını. Az tını Asiyə dasto bəstənəm, bəvitvoniye”.

Nino cəvob dödəbe ki, “ne, mını bə kə bıbə”. Naçararyani motor dənoşe bə ko. Az şodome iştən bə məşini peşt. Avtomobil bə Kipianimon kə nezbe. Roədə çə qəp jəşonbe, nıməsəme. Nino bəmedəbe. Naçararyan ənəxəbədə Nino dıvanqonə qətişe, dimədə maçə kardışe. “Tı bə in vəşiyə insonon dast bəpe eniqını,

– votə Naçararyan peşi de pıç-pıçı çi isə votişe. Əncəx çəy oxoədə votə sıxanon məsey zınəme: “Bə çəmi Mərdəkonədə biə kə bışəmon. Əmə bə Moskovə bəşəmon, ənə əyo kəbin bəbemon, vəyoən bə İsveç bəşəmon.

Az vindime ki, Nino hıs doşe əv. Əncəx Naçararyani maşın bə ko dənoşe, əvon şın. Bəvədə avtomobili peştə eləşkə vırədə şodome iştən bə ji, çanə zu hestembe vitim ki...

Əy iştə sıxanon tosə oxo vote nızınəşe, nızınəme, qavarən az bəy tosə oxo quş doəmni. Məhəmməd Həydər kəybon laybəlay okardışe-dəşe bə dilə, de zıqqə votışe: "Aspon hozıye"-, əmə tadibəsə vitimon bə məydonçə. Ovşumi ruşnədə şıviyə iyən de iştə nalon zəmini odırniyə yəhərinə aspon vindime. Məhəmməd Həydər qıləy aspi ləğom diroz kardışe bəni:

– Bıqət imi, im iştı," – votışe. Az bə aspi diyə kardeədə heyrətiku iştə vırədə hışk bim-mandim. In asp hənqi komandan Məlikovi Qaraboğədə nom bekində kəhərə aspbə. Məhəmməd Həydər çəş-dım tırşvonişe:

– Komandan bızıno, iştəku bebəşe. Bəro ki, in aspi tosə isətı co odəm peniştəni. In asp bənə avavu çəkədə. Bəy həyfi nıvo. Tı bəvon əncəx de aspi rəsey bəzineş.

Az vaştım, cəld nıştım aspi yəhərisə, jəme ğırmoc bə in mecuzəynə aspi dumosə. Asp de i qılə vaştəmoni kazarma soyku bə biton bekindəşe mı. Vitəkəson rımuş kardero aspi de diyo kəno romedəbim.

Dılətonım de nıfrəti, de ğıyzi pırbe. Har çi yodo bekindəmbə. Bə aspi rəyrə ğırmoc jəydəbim. Aspi nalonku zik beşədəbe.

Şəhri kəon qılə-qılə peştədə mandedəbe. Ğəzəbım şe-şe ziyod bedəbe. Hırsıku aspi ləğom dəkırnime. Asp dik mande. Peşi ijən çolınqi pərey bino noşe.

Nəhoyət, Ovşumə ruşnə eqniyə kaştəron iyən bə Mərdəkon şə tanqə ro vindime.

Həvo sərinbe. Şəvi sərinə həvo çəmu əsəbon tikəy sokit kardədəbe.

Roy rostədə iyən çəpədə zımıstəni, xavzə bostənon dirozə bedəbe. Ovşumi ruşnədə qədiliyə zımıstəniyon bənə dijdə zərinə halğəon viriski dodəbe. Xavzon isə bə zərinə kilçon oşədəbe.

Asp çolınqi tojnədəbe. Odəmi hiç ruf rıncidənibe. Mımkun bıə ğədər iştənim bə aspi qiy nez qətəmbə. Dimım bəçəy zardə yali qıniyedəbe.

İkərədə har çi çəmu çəşon vədə bə con oməy...

Az çəvon har sıxani, mavoji, məsedəbim. Az isət har çi lap çok dərəsedəbim. Isət dərk kardədəbim ki, Naçararyani plan soyə iyən realə planbe: Ənvər Paşa Anadolıədə canq kardədə. Çari taxt bə ləxey bino noəbe. Yolə knyazi ləşğərədə erməni batalyon heste. Cəbhə volo beədə, Osmani ləşğər bə Ermənistəon, bə Qaraboğ iyən

bə Boku ebəşuriye-boməy. Naçararyan çəmi koon səkişton doe çok dərəsə qıləy odəmbe. Bə roən Naçararyan besəbinə zərə kilçon bə İsveç vığandedəbe.

Qafğazi xəlğon bīvətiku həni hiç çi mandənibe. Həminə çəv operədə biə loja Əli xani çəşon vədə bə con oməy.

Naçararyan de Nino lojadə niştəbin-sehbət kardedəbin:

– Prinses, Şərgi de Gərbi arədə hiç qılə pard bey nibəzine. Həttə məhəbbətə pardən ni.

Nino tamtamijə bə Naçararyani votəyon quş dodəbe:

– Osmani şımşı təhlukə jiyə biə, əmə bəpe dastbədadast bədəmon, i bībəmon. Əmə çe Avropə Asiyədə biə daynonimon. Prinses, az pidəmə ti. Əmə bə iyəndi loyigimon.

Stokholmədə jimon bo əmə vey rohət bəbe. Stokholm Avropəye, Gərbe.

In sıxanon çəmi quşədə jıqo zınc-zınc kardedəbe ki, mavoji, azən lojadə çəvon palu niştəbin:

– Osmani ləşğər boysə, in kişvəri sığ sığisə nibəmande. – Naçararyani iştə sıxani təmomədə votişe:

– Çəmə tale çecurə bey şəxsən şımə iştən təyin kardəninişon, Ninocon.

Mihoribə bəpeşt bə London kuç bəkardemon. Əməni sarayədə gəbul bəkarden. Oxo Avropəvoj iştən iştə tale təyin karde vışkiyəni. Azən bə Əli xani hurmət kardedəm, əncəx əv, çe səhro əbədi gəl biə qıləy barbərə.

In sıxanon çəmi xəyolo ozıvon omeədə bə aspi gırmoc jəme. Çəmi qıləy vəşiyə norə beşe. Daştı vaqon Ovşumi vindeədə jıqo zuzeydən. Azən bənə vaqon idoməyin iyən gəmçinə tərzədə zuzedəbin. Ziqqə jəyku xırtəm dəjedəbe. Oxo Ovşumi dətivə Mərdəkoni roədə boçi ziqqə jəydəm?

Iştə gəzəbi bə peşinə oqətəninim. Sərtə vovaz bənə gırmoci bə çəmi sifəti qınıyedəbe.

Çəmi çəşon ars emədəbe. Ne, ne, az bəmedənim. Bə çəşə arsonım səbəb co çi ne, vovaze. Az həttə Şərg de Gərbi arədə pard, jəqədə hejə məhəbbəti pard bey – nibey ikərədə dərəsomən, bəmedənim. Ah, hiləboz, təbəssum nişon doə qırciə çəşon! Bələ, az daştı avlodim, tırkon xoki rançinə vaqıku bə əməl omən. Diyə bıkə, Naçararyan har çi çəkonə de ustoəti plan kəşəşe:

“Moskovədə kəbin biriyey, peşən bə Stokholm şey”. Tı bimi diyə bıkə, Stokholmədə qıləy otel. Təmiz, boxor iyən sofsipi lef-

boloşnə¹. Londonədəən qıləy villa? Ğıyzıku ıştə səy lap bə aspi qıy nezi enomnedəm. İberdəmə ğeyri-adi holədə aspi qiy bə ğıç qətıme. Çemü qəv de suya xuni təmi purbe. Villa ha?!

Naçararyani Mərdəkonədə biə mivə boğon dılədə qıləy villa hesteşbe. Boku həmə varinə odəmon ənə iyo villaon hesteşonbe. Naçararyani villa çe sipiyə mərmərədə dutəbiə. Roma uslubiyədə sunonış biə, iyən dıyo kənoədə bə vırəbiə qıləy villabe. Avtomaşın de Qaraboğ aspi de kon tovi şey bəzinen?

Naçararyani villa vindəmbe. Sıə doo tumo kardəbiə qıləy panə çarpayı hesteşbe. Çə çarpayı səpə bənə Stokholm otelədə biə sofsipiyə mələfə oğandə bəbe.

Zinedəm, əv həmə şəvi niştəni bo Nino filosofəti əkəni.

Əv əncəx ıştə koy bəkarde...

Naçararyani çarpayı çemü çəşə vədəbe. Ə çarpayı de şəhvəti pur, tarsovə pardə jıyo niyon biə ə reçinə qırci kinə çəşon çemü çəşi vədə bə con oməy.

Bı səfə aspi qi həniən bərk bə ğıç qətıme. Ə reçinə asp çolınqə tojnədəbe. “Bıtl, rə bıtl...” “İştəni qin məkə, Əli xan, əvoni çanqbəyxə karderə ıştə ğəzəbi dılətono oqət!”

Bə Mərdəkon şə ro çe tanqəbən!

Ənəxədə bino kardıme de qəhqəhə sırey. Çe yolə xoşbəxtətə ki, əmə Asiyədə jiyədəmon, bə dumo mandə, sivilo bə kəno biə Asiyədə!

Bo Qaraboği aspon bə vəc omə ro-rəviziş biə Asiyədə!

In tanqə roonədə avtomobilon de yolə tovi şey bəzinen, ya Qaraboği kəhərə aspon?

Ğərbədə tumo kardəbiə avtomobilon bo çəmə hevuşə iyən rohətə roon nin.

Roy kənoədə biə bostonono zımıstoni iyən xavzon, mavoji, bəmi erəxədəbin. Jıqo bızın, çəvon sıfəton hesteşonbe iyən əvon bə ozıvon oməbin, mavoji, votedəbin: “In roon bo əcnəbi avtomobilon nin. In roon bo Qaraboği aspon tojniyəkəsone”.

In asp bı surəti tov vardey bəzinebu? Hiç zinedənıbim. Bı arədə knyaz Melikovi sıfət oməy-mande çemü çəşi vədə. Əv, Şuşadə biə Həşiyə rujon qıləyniyədə ıştə şımşı voy-voy doəşbe-votəşbe:

– “Əncəx Çar həzrəton mıhoribə elan kardeədə az in mecuşəynə aspi pəbənıştem”. Eh, çiç bedə-bıbu, pidəşə ə piyəmerd bo Qaraboği aspi bəmeyku lap dılış bıtıpo-bıvardi, bəmi çi? Bə aspi həni dı qılə ğırmoc ebircınime, vazilə jəme, həvo poə kardıme.

---

¹ yonqo

Roy kənoon de telə kul-kımoton purbe. Nəhoyət, diyəroədə avtomobili motori sədo məsəme. İsat dı qılə yolə fara bə şatə-şurə roon ruşnə səğandey vindıme.

Im çe avtomobili səğandə ruşnəbe. Asiyə bə vəc nomə roonədə Avropə avtomobil lanqe-lanqe şedəbe. Bə aspı qıləyən ğırmoc jə bəpeşt həni avtomobili puli peştəno niştə Naçararyan vindıme. Nino isə qulul bıəbe, i kincədə niştəbe.

Oxo boçi əvon aspı nalon sədo məsedənıbin?

Məqər Naçararyan şəvi sukutədə kənoədə omə sədo məsedənıbe? Har holədə Naçararyan Mərdəkoni roədə romə Avropə avtomobilədə iştəni tox osəmedəbe. Az dast ğandıme bə tərənçə: “Boy iştə məhorəti nişon bıdə, Belçika mol, isət nubə iştıne”, – iştən bıəştə vote-vote çəxməx eqətıme.

Ğandəbiə qullə ruşnə ani tərzədə toyki poə kardıše. Avtomobili dumonə çərə çəxi vo beşe, şatbe. Asp tojnıme, bə maşini nez bim. Xuni jəşe bə çemı sə. Tərənçə şodome bə kəno. Həni zinedənıbim ki, çiç kardedəm?

Tarsiku çəşon bə kəllə beşe dı qılə sifət bəmi erəxəbe. Naçararyan iştə larzə dasti bə tərənçə dıroz kardedə. Aha, əv Avropə avtomobilədə jəqəən tivox nıbe. Çəy dıjdə, sırafə anqıştən qıləyniyədə dıjdə brilyantə anqıştı vindıme.

“Rə bi, cald bi, Əli xan! İsat iştə həmə ğəzəbi bə buruz doe bəzıneş!

Ğəmə okırnıme.

Ne, in larzə dast otəş ru karde nibəzıne. Ğəmə de qıləy xoşə ahənqi həvoədə bə vıy-vıy dəşe.

Az jıqə ğəmə ğandey çe konco omutəmbe? İronədəbu? Şuşadəbu? Har vıradə bıbu! In ğabiliyət çəmə ənkönku bo əmə meres mandəbe. Bə Hindostoni hurrəc kardə, Dehli bə zono vardə səftənəninə Şirvanşiriku bomı meres mandəbe.

Çəşnikardə qıləy təcubinə zıqqə oməy. Naçararyani bilənqıku xun fışşə dodəbe. Mərdəkoni roədə dışmeni xuni vindey çe yolə xoşbəxtətiye!

Tərənçə çəy dasto bə ji eqınıye. Peşi qıləy dıjdə cəmdəq avtomobilo beşe, bino kardıše de zəmini fırsiyey. Ro bırışe, roy kənoədə bıə telə kul-kımoton dılədə qınbe. Ğəmə peqətıme-nome bə ğəmədon.

Nino avtomobili namə niştəcoədə hışk bəbe-mandəbe. Çəy sifətədə lap qədə ifodəən nıbe. Əv mavoji, sığədə toşəbiə behərəkətə bırhozbe.

Diyəroədə aspə nalon sədo omedəbe.

Rəyərə şodome ıstən bə kıl-kımoti dılə. Teğinə kulonədə rizə-rizə biə dastonədəm xun etikedəbe. Hışkə xıçonən çemı daston bırıyedəbin. Hışkə xəzələn çemı lınqon jıtono xıx-xıx kardədəbin.

Vəyo tikəy kənoədə tojniyəbiə qıləy vəhşiyə həyvoni— Naçararyani sədo omedəbe. Bımi diyə bıkə, Stokholmədə otel! Ha vindeya ə otel! Sırafə, kobudə lıvputon ha qınıya bə Nino diməkukon!

İsət əy vindedəm: Naçararyan sətmə jəydə, de dijdə sırafə daston pındə kulon arənin karde kulyeşədə

Əv kulon dəvardə bəpeşt de bostonon dılə bə diyo kəno tərəf vitedə. Ə mırđoli vindeədə təpomçəm bə yod dəşe. Kəncə mande çemı təponçə? Aha, bə yodom oməy. Təponçə çe avtomobili tonə şodəmbə.

Azən telə kulon dıləo dəvardim, çəy dumo bino kardıme bo vitey.

Kul-kımoti teğono rizə-rizə biə dastonım xuni dılədəbe.

Əvhaya, bə bostoni rəsəym. Bostono çemı vində sıftənə zımıstoni qıləy qırdəliyə, dijdə iyən sərsəğə odəm bə çemı yod vardışe.

Çəy səpe dəvardim. Zımıstoni çemı lınqi jıyo tıpəy, tikə-tikə be. Vite-vite bostono dəvardim.

Ovşumi pələşkə şuaon bə zımıstoni, bə xavzə bostoni zəyfə ruşnə səğandəbe.

– Əy Naçararyan, bızın ki, gızılə kilçon bə İsveç bardey nibəzineş!

İsət, ikərədə Naçararyani amono dəçıkəym. Əv ıstə dim qordınışe iyən bənəy ezımə bıne çemı vədə mande. Çəşonədə vindey bedəbe ki, əv ifşa biə. Həni az çəy ki iyən çiç bey zinedəm. Çəy iminə mışt bə çemı çonə qınıye. Dımınə mışt isə bə çemı sinə pepuşiyəy.

Naçararyan, tı boksə canq Avropədə omutə.

Səm bə qijlə oməy. İ saniyədə nəfəsım qətəbe.

Az əncəx Asiyəvojim, Naçararyan. Bəmi kıştiku bə ji mışt jəy sənət hiç vaxt omutəşonni.

– Az bənə qıləy daşti vaqi gəzəbo əncəx sı bey bəzınem, – votıme. Şodome ıstən Naçararyani səpe, çəy andomədə dəşikəym. Jıqo bızın, doe bıne bəıştə vanqonə qətəmbə. Deştə lınqon çəy yəkə luz eqətıme, de dastonən çəy sırafə qiyku dəçıkəym.

Naçararyan Avropədə ıstə omutə həmə canqə gəydon yodo bekardeşə, bənə vəhşi bino kardışe bəmi mışt-mıştisə jəy. Az bə ji enəməym, əmə bə ico bə zəmin qınımon. Jıqo-jəqo qulquli

bedəbimon, ikərədə çeəy jitonon mandim. Dəvaşte çemi xırtə qətışe, de ıstə anqıston muni tosnıyedəbe. Naçaryani zədə sə sifət i tonə satbıəbe. Deştə lınqon bəçəy piybastə luzi jəydəbim.

İ ləzədə çemi dasto beşəədə vındime ki, əçəy yəxə dıriyə. İkərədə de ıstə dandonon çeəy sipiyə sırafə xırtə qətıme bə ğıç. Bəle, Naçararyan, əmə Asiyəvojon jıqo canq kardədəmon! Kıştiku bə ji jəydənimon. Bənə xakiyə vaqi dəçikedəmon bə dışmeni xırtə!

Çeəy xunə rəğon çecurə jəy hiss kardədəbim.

Naçararyan dasti dıroz kardədəbe ki, çemi peştədəbıə ğəmə bıqəti. Canqi xışminə vaxtədə peştədəmbıə ğəmə təmomən çemi yodo beşəbe.

Ğəmə tilə çemi çəşi vədə viriski doşe.

Kəmə çəpartədə qıləy doj faməme. Dıyə bıkə, çemi xun çanədə tatedən. Ğəmə tik çemi kəməçəpartə səpe fırsiyəy.

Çeəy xırtə vadome, çeəy yarəjə dastədə bıə ğəmə qətıme.

İsət əv çemi jintonobe, dımışən bədu Ovşumıbe. Ğəmə bə həvo rost kardıme. Əy ıstə sə bə dumo şodoşe, de nozikə sədo bino noşe bo zıqqə jəy. Çeəy həmə sifət dəhşətiku, tarsiku obıə qəvıku ibarətbe.

Oxo boçi jəydənış? Çiçi bə çəşiş?

Peştəno qıləy sədo oməy:

– Mırdol bıkə əy, Əli xan, mırdol bıkə!

İm çe Məhəmməd Həydəri sədobe:

– Ğəmə bəçəy dili sə ejən ijən dəşə vırəku bə ji okırın!

Az mardə noxtə konco bey zınedəm. Əmmo i ləz bə çəşim, dışmeni fəryodə sədo i bəjənən məsey piyedəmbə.

Peşi ğəmə rost kardıme. Əzəlönım həni dəkırıyəbe. Ğəmə bə dışmeni dili sə ekırnime. əv bə peştə dast-poçə kuyədəbe, con dodəbe. Qədə-qədə bə səpo əştım.

Olətım bə xuni muləvəs bıəbe. Çe ki xunbe ım? Çemi, ya çeəy? İsət ımı hiç fərgəş nıbe.

Məhəmməd Heydər ıstə dandonon eqətışe bəyəndı, votışe:

– Əli xan, az ıstə umri dırozi bəti hurmət bəkardem.

Kəməçəpartəm dəjedəbe. Məhəmməd Həydər bə çemi kəş dəşe. Kul-kımoti diləo beşimon, bə Mərdəkon şə tanqə roədə mandə qıləy yolə ğoti tonə oməymon.

Ənə əyo ço qılə asp iyən dı kəs aspo mandəbe. İlyas bəq bəmi dast doşe, səlom votışe. Seyid Mıstəfo ıstə havzə əmmomə tikəy bəpe rost kardışe. Əy Nino aspi tərəkədə nışandışe, bərk-bərk qətışe. Nino damə bedənıbe.

Seyid Mıstəfo de namə sədo:

– De jeni çiç bəkardeş? Əy de ğəmə tı bəkişteş, ya az bıkıştıım?-
votışe.

Məhəmməd Həydər ğəmə dıroz kardışe bəmi:

– Bıkışt əy, Əli xan, – votışe. Az bə İlyas bəqi erəxəym. Çəəy
dim bənə təbaşiri sipi bıbe: – Əmə cəsədi bə dıyo şobədomon, –
votışe.

Nez bim bə Nino. Çəəy çəşon tarsiku dijd bıbe...

Yolə tənəffusədə əv, dastədə məktəbi xəritə çəşonən ars bənə
ovəyzi eme-eme kuçə oəvaştı, bə çəmə tonə əvöy.

İ kərə imtohonədə parta jitonə niyon bıəbim, de pıç-pıçı bəy
votime: “Bə Yolə Karli sə 800-minnə sori Axendə tac noə bıəbəbe.

Boçi oxo Nino tam jəşbe? Boçi Nino bəvədə yolə tənəffusədə
koməq piyeyro çəmi tonə oməbe, çəşə ars ekarde-ekarde bəmedəbe,
ısət bəmedəni? Bə Yolə Karli sə kəynə tac noə bey mızıney çəəy qıno
nıbe...

Az bəçəy peniştə aspi qiy dıvanqonə qətıme, bə Nino dimi
erəxəym. Çəmə diyənən yəndı rast oməyn. Ovşumi ruşnədə ıstə
çəşon çəmi dastədə bıə bə ğəmə edəsə, Seyid Mıstəfo aspi yəhərədə
nıstə Nino bini çənədə reçınbe!

Dınyoədə ən reçınə xun qırcı xune. Qırcı lıvputonən recinin.
Əmmo əvoni bə İsveç ğızılə kilçon vitvoney piyə Naçararyani maçə
kardəşbe!

– İlyas bəq, az yarəjəm. Prinses Nino bıbə bə çəvon kəy. Həvo
vey sarde. Bə Nino amon ji çi şodəyş. İlyas bəq, məsedəş, qırəm
prinses səğ-səlomət bəiştə kə nırasıo, tını bəkiştem. Məsəy? İlyas
bəq, ım çəmi ğəti sıxane.

Məhəmməd Həydər, Seyid Mıstəfo, ıstəni behol fəmedəm.
Mını bə kə bıbən. Tosə kəy bəmi koməq bıkən. Xun qin kardəme
votənə tağəto eqınıyəm, zəyf bıəm. Qaraboğ aspi yaliku
dəçıkəym.

De Məhəmməd Həydəri koməqi peniştim bə aspi. İlyas bəq
nez be bə Nino, de ğayğu peqətışe əv, bə ıstə namə yəhər nışandışe.

Nino muqavimət nişon dodənıbe. İlyas bəq ıstə pencək evatışe
de nəzokəti səğandışe Nino amonsə.

Çəəy ranq hələən pələşkbe. İlyas bəq qiy qordınıye bə çəmi
tərəf xudahafizi kardışe. Zinedəm, İlyas bəq Nino səğ-səlomət
bəbarde, bəiştə kə bərosniye. İlyas bəq de Nino çəməku diyərobin.

Məhəmməd Həydər şodoşe ıstən aspisə, votışe:

– Əli xan, tı ğəhrəmonış, bənə şiri canq karde, ıstə vəzifəən bə
vıra rosniye.

Seyid Mıstəfo isə sə qətışe bə ji, votışe:

– Əli xan, çəy jimon ıstı dastədəye. Tı əy kışteyən bəzineş. Bıpiyo əy baxşeyən bəzineş, şəriət bə dı qılə icozə dodə.

Seyid Mıstəfo fik karde-karde sırəçəm mandəbe. Məhəmməd Həydər aspi ləğom doşe bəmi.

Əmə Boku noz-nozi aski-viski doə bə ruşnon tərəf tamtamijə ıstə aspon de şəvroon pomey bino nomone.

XVIII Semon

Rijoli kənoədə biə sığə əyvonədə qıləy çəçinə mənərə R obedəbe: vovazon kuə hışkə zardə halco. Dıjdə, nohəmoə sığon sərt holədə yəndı səpe noə biəbe, bə divo hol dənə biəbe. Bə iyəndı dəçikə çə kinc şıklədə biə soyə kumon bə rijolə halco peşt dəhaştəşonbe. In kuməlo həmoə kum bə kuməlo kumiyo so-bə bedəbe. Rijoli lap bınıku de şır-şırı ru eşuredəbe. Ojə-runə həvoədə halco viriski dodəbin. Çə halco arəo bə ji etilə sığ bə ro-rəvizi bini nez be-be qin bedəbe..

In vırə aulbe. Dağıstoni qıləy diye. Kumə dilə toykibe, jıtono kilimon oğandə biəbe. Kuməlo kum çə bitono dı qılə sun oqətedəbe. Osmoni niğiləyədə ıstə kəşon bitov okardə qıləy qəci mavoji sığədə soxtəbiəbe.

Az qıləy qədə boni-soədə olaxtəbim. Qəvədəm ovinə gəlyoni kəhrəboə muştuk çəmi livputon arədəbe. In gəlyoni duyəvuli bə ıstə ciqəron dodəbim. Çəmi qijəlqə bənə biyə sardonbe. Zəyfə vovaz gəlyoni duyəvuli bə ətrofi pevolo kardədəbe. Çə ki isə “ğayğukeşə” dast bə tənəkə dilə çı isə şodəşbe. Çəmi lınqon tonə obıə rijoli bə niğiləyon erəxedəm ijən hırı dilədə qəşt kardə sifəton vindedəm. oşnəbiə simoon çəmi vədə pəydo bedən.

Əvon Bokuədəbiə çəşmə divoon dərosniyə xoliceədə biə Rustəm Zali obrazi bə yod dənəodən. Çand ruj çəmi bənav az bə gəlinə avşumə lefi pəviştəbiəbim bə çəşmədə olaxtəbim.

Çəmi kəməçəparton dəjedəbin. Çə çəşmədə lınqə sədoon omedəbe. Ki isə hosto-hosto qəp jəydəbe. Quş dome. Sədoon şe-şe rost bedəbe. Im çəmi pıə sədobe:

– “Uzur piyedəme, cənob polisə rəis, çəmi zoə konco bey hiç ıstənən zinedənim. Jıqo qımon kardədəm ki, əv, bə İron, ıstə mamu tonə şə. Vey təsuf kardədəm, cənob polisə rəis”.

Polisə rəisi sədo qur iyən gəzəbinbe:

– Bə şımə zoə vəynə odəm kıştey barədə cinoyətə ko rost kardəbiə. çeəy həbs kardero həni əmrən hoziye. Əmə əy hətta İronədəən bibu, pəydo bəkardemon, bə həds bəstənemən.

– Az bimi əncəx şo əbim. Şibhə nime ki, çeəy ko bə kon məhkəmə huzur bəkardə bibusə, çemı zoə həminə məhkəmədə bəroət bəstəne. Bəro ki, de hodison inkişofı əlağədor, bə co kəsi hərəkəti cəvob biə cinoyətko jəy-kıştey cinoyət ni.

Çemisə co...

Az tojə pulon xış-xış məsəme. Qavarən bəmi jəqo omedəbe. Peşı sakitəti eqıniye. İjənən polisə rəisi sədo oməy:

– Ah, çiç bivotım bə cohilə cıvonon. Jı çi beədə iştə peştədə biə bə gəmə dast gəndədən. Az devləti odəmim. Təbii ki, şıməniən dərasedəm.

İştı cohilə zoə şəhro vində bənin ni. Çiçi barədə isə hukmi bə İron viğəndəninim.

Linqə poon şe-şe diyəro bedə. İjənən niğilə sukut eqinedə.

Xolışə səpebiə zərifə hərfon bə labirinti oşədəbe...

Səm bə qijəl omedəbe. Çemı nızınə simoon enəməbin, bə çemı dimi edəsedəbin iyən iştə lıvputonədə nıdərəsə sıxanon votedəbin. Peşı yonqoadə əştım, çarpayədə niştım, vindime ki, İlyas bəq de Məhəmməd Həydər çemı vədə mandən. Dıkəsən təbəssum nişon dodəbin. Əvon canqi olətədəbin.

Oməymon ki, de tı vido bıkəmon. Əməni bə cəbhə viğəndədən.

– Boçi?-İlyas bəq patrondaş dəkırnişe:

– Az Nino bardime çeəvon kəy. Roədə i kəliməən qəp nişənəşe. Peşıən aspım roməy bə kazarma. İ-dı saət bəpeşt həmə har çi zinedəbe.

Hənq komandan Melikov iştə kabinet dəbastəşbe, çanə sərxos bey, peşoməşbe. Əv, iştə kəhər aspi i kərən vindey piyedəş nibe.

Şanqovəsə isə əmr kardışe ki, aspi bə qullə bijənən. Peşıən bə cəbhə xoşaxoş şeyro hozi bey bequli kardışe.

Pıəm xəyli xarc noşe ki, əməni bə hərbi tribunal nıdən.

Əmmo çimisə co çi karde nızınəşe. Gəror doşone ki, əməniən bə cəbhə bıvğandin. İştənən bə cəbhə navinə xətt.

– Mını bıbaşən, imon həmə çemı qınoe.

Har dı kəsi gəti etiroz kardışe.

– Ne, ne, tı əsl gəhrəmoniş. Tı bənə merdi hərəkət karde. Əmə deti fəxr kardədəmon.

– Nino vindeyonbu?

Dıkəsən pərtə holədə:

– Ne, Nino vindəmonni.

Cəvob vey sərin bə sədo oməy. Əmə yəndi bə vanqo qətimone.
– Cəməku norohət məbi. Cəbhədə bo ıstə qıləy vırə pəydo bəkardemon.

Sırəymon, yəndi maç kardımone. Peşi kəybə dumotono dəbastəbe.

Səm noe bə boləşnə, çəşon erıznime bə ranqinə xoliçə naxşon: Bəbolə dustonım! Im çəmi qınobe. Çəşonım oj be-be bə çəçinə xəyolon şəbim.

Har çi çəmi çəşon vəyku okıriyedəbe- qin bedəbe.

Nino qa sırə, qaən ciddi bə sifət hıron dilədə vində bedəbe. Biqonə daston qınıyedəbe bə çəmi andomi. Ki isə bə farsı votedəbe: “Bəy xaş-xoş doe lozime. Bə vicdoni əzobi vəynə vey koməq kardedə”.

İ kəsi kəhrəbo muştuk noşe çəmi qəvisə ijən in çəşə ojə xıyolonku oğə beədə bə çəmi quşi sədo oməy:

– “Mehtərəmə xan, az sasimə biəm. Im çe faciəye, bə çəmə sə omə? Az piyedəme ki, çəmi kinə şımə zoə palu bışu. Əvon dərhol kəxivand bəninin”.

– Mehtərəm knyaz, Əli xan kəxivand bey nibəzine. Oxonə hodison bəpeşt Əli xan həni xunine.

İsə de Naçararyani xıyzoni çəmə arədə xunə dave heste. Az ıstə əğıl bə İron viğandəme. Çəy jimoni har dəyğə təhlukə jintone. Çəmi zoə Əli xan, bə şımə kinə şu bey nibəzine.

– Səfər xan, vey kırt kardedəm, ıstə əğılön niğə doe lozime. Əvon çiyə bə Hindoston yaən bə İspaniyə şəninin. Çəmi kinə nom ləkəjorbıə. Çəy nomusi əncəx nikoh – kəbin xilos karde bəzine.

– Mehtərəm knyaz, im çe Əli xanı qıno ni. Peşən şımə kinə qırəm bıpiyoşe, bo əyo qıləy urusə yaən qıləy erməniyə zomo pəydo bəbe. Az bimi əminim.

– Əmmo vey xayş kardedəm. Çəmi kinə bə qıləy bezərərə, məsumə şəvonə beşəbe, bivotım, hiç kəs bimi bovə nibəkardə. Jəqo tasə həvəədə bə nəvey ki beşey əzini? Şımə zoə in koy vindəədə tadibəsə bə. Bəçəy vəynə bekardebıə ittihom təmomən səhve. Şımə zoə in səhvi sərost kardənine.

– Ə vırə zinedəmon, knyaz. Əncəx çiç bedə-bıdə bıbu, Əli xan, həni xunine. Bə roən əv kəxivand bey nibəzine.

– Səfər xan, çəməən qıləy pəyon, yodo beməkən.

Sədoon bırıyəbe. Bə har vırə qıləy besədoəti¹ eqniye.

---

¹sokitəti

***

Nəhoyət, çəmi yaron səriğ okardəbe. Çəmi andomədə sıftənə şərəfinə nişonə biə bə yarə virə dast jəme. Peşi bə səpo əyşdim. De ityoti qəm şodome, çəsmə dilədə nəvey bino kardime. Nokon de pesəmə diyənon bəmi erəxəbin.

Çəsmə kəybə obe. Pləm bə dilə dəşe. Dılım de şiddəti bino kardışe jəy. Nokon şəçməo beşin.

Pləm muddəti tam jəşe. Əv kəy dilədə bo nəvey bino noşe. Peşi i virədə mande, votışe:

– Har ruj bə çəmə kə polis omedə. Polisiku əlovə, Naçararyani xıyzon tını har virədə nəvedən.

Çəvon penc nəfər bə İron şəən. Az kəy mihofizə kardero bə kəy ətrofi vist nəfər avjorinə odəm noəme.

Ha, yodo benışə bivotım ki, Melikovonən ıştı istifodə kardə kəhərə aspiro xunə dışmen elan kardəşone tı.

Dustonən bə cəbhə viğandeyro nail bin.

Az cəvob nıdoə səm bə ji qətəbe. Pləm çəmi tonə oməy, dastış noe çəmi amisə, mehribon-mehribon votışe:

– Az deti fəxr kardedəm, Əli xan. Az ıştı virədə biəbəym, hejo azən eyni çi əkəym.

– Pələ, tı rozışbu?

– İştənən həddi-bisot rozim. – Pləm cəvob doşe iyən dıvanqonə qətışe mı, sof bə çəmi çəşi qılön erəxe-erəxe parsəşe:

– Kinə boçi nıkışte?

– Zinedənim, pələ. Az vey sist bim.

– Əvəən kıştəbəy,ve çok əbi. İsət həni diye. Az tını biro taxsiko qəteydənim. Çəmə həmə xıyzon de tı vey-vey fəxr kardedə.

– Bəs çəmi oxo çiç bəbe, pələ?

Pləm fik karde-karde hosto nəfəs səy-səy sənibəton çəsmədə bino noşe bo qəşt karde. Peşi ah kəşəşe, de həyəconi votışe:

– Tı ənə iyo mande nibəzineş. Bə İronən şey nibəzineş. Polis iyən dı qılə nufuzinə xıyzon tını nəvedən. Ən çoki əve ki, bə Dağıston bişi. Vəyo biə bə qıləy aul bəşəş, tını hiç ki pəydo karde nibəzine. Bəro ki, nə qıləy erməni, nəən qıləy polis curət karde, vəyo şey nibəzine.

– Bəs tosə kəynə vəyo mandəninim, pələ?

– Vey dırozə vaxti gədər vəyo mandəninış, Əli xan. Tosə bə vaxti ki, polis bəsə omə hadisə yodo bekəy iyən dışmenə xıyzonon de əmə aştı bıbastin. Az bəti hakanə bəqniyəm.

Oşəvi dəro qınim. Sıftə bə Mahaçqala şim, vəyoən bə bandon petəxəym. Dırozə yalonbiə qədəbolə aspon peştədə bəpey

petiləymən. Hədəfimon qıləy dəhşətinə rıjoli sədə bıə qıləy diyəroə aulbe.

İsət az ənə əyo Dağıstoni mehmonpərvərəti etiborinə himoyədəbim.

Cəmat bəmi bənə xuninə odəmi erəxedəbe.

Zərifə daston bə tanbəkü çi isə omujən kardədəbin.

Az vey kəşədəbim. Xəyolon dilədə cum harde-hardə tam jəydəbim.

Kəşpəri jintono himoyə pəydo kardə odəm – cəmi pıə dust Ğazi Məlobe. Əv bəmi ğayğu nişon dədəbe. Ğazi Məlo befosilə bə qəpbe. Çəy votə sıxanon cəmi çəşi vədə bə con omə cəmi həyəconinə xəyolon volo kardədəbe.

– İştəni bə xəyolon çanq mədə, Əli xan! Bəmi quş bıdə. Tı Andalali əhvolət hiç məsəbu?

Zinədəşbu, Andalal çiçə? Şest sor cəmi bənav Andalal qıləy rəcinə di be. Yolə dılxıvand, ağılməndə iyən cəsürə xan vəyo hukumdorəti kardədəbe. Əmmo xəlg bəçəy anədə səxovəti tov vardey zinedənibe.

Bə roən i ruj cəmat oməy bə potşo huzur votışe:

– Əmə iştı dasto bizo bəmon, beşi-bəşi cəmə kişvəro.

Hukumdo in sıxanon məsəşe, zol-zol bəməy, de iştə neza odəmon vido kardışe, peniştə bəiştə aspi, bə vey diyəroon, bə İron şe.

Vəyo əv qıləy yolə odəm be. Şah bo iştə muşavir eqətişe əv. Əy çanədə kişvəron iyən şahron fəth kardışe. Əncəx bə Andalal xəlgı vəynə iştə dilədəbiə kin-kudurət oqətedəbe.

Arədə bə potşo votedəbe:

– Andalali vadiyədə de veyə zər iyən ləl-cəvahiroti purbiə veyə qəncinə xəzinon heste, əmə əvirə fəth kardəninimon’.

Şah de qıləy yolə ləşğəri bə Dağıstoni dəro qıniye. Bəvədə Andalali xəlg bə işğal əkon votışe:

– Şimə aşmardadə veyon, əmmo bandon dovnədəyon. Cəmə aşmard isə şiməsə vey kame, əncəx əmə bandi sədəmon. Lakin cəməkuən pəyədə cənəb Xıdo heste. Oxşə nıbə Xıdo cəmə həməyku zumandə...

Ha jıqo, Andalali xəlg bə çanq dəşe. Çanqədə merdon, jənon iyən əğılən iştirok kardədəbin. Navinə cəbhədə isə Andalal hukumdo bə İron şeədə diyədə mandə avlodon bə çanqbin. Daveədə İranijon dəboxtışone. Siftə vitəkəsonədə qıləyni şah iştənbə. Oxoədə bivit isə potşo bə Andalal vardə çə vırə kanə hukumdo be.

Çe hadisəku da sor dəvarde. Hukumdo sinnin be, bino kardışe bo vətəni həsrət kəşey. Əy Tehronşəhrədə biə ıstə saray tərğ kardışe, penište bə ıstə aspi bə vətən səbəro be. Lakin bə ıstə di omeədə dıšmeni ləşğəri bə Andadal vardə xaini cəmat əlhol zinedə. Əvon bəçəy dimi tu kardedən, ıstə kəybon bəçəy sifəti dəbastədən.

Hukumdo həmə ruji de ıstə aspi di dilədə nəvedə, əmmo boište qıləy dalda pəydo karde zinedəni. Nəhoyət, əv Ğazi palu şedə, bəy votedə:

– Az dəvardə vaxtonədə kardə ıstə qınoon cəzo səyro bə ıstə vətən oməm. Mını muhakimə bikə, bə çeəmə şəriəti muvafiğ çəmi həxədə hukum bıdə.

Ğaziən ıstə ətrofədə bion bə odəmon tov omedə ki, çeəy dast-lınqon dəbastən.

Peşən ıstə ğəror bəyon kardışe:

– Bə çeəmə ənkon ğanuniro in odəm bəyji-bəyji dənkandə bənine.

Peşi isə Ğazi bə odəmon ovardedə- parsedə:

– Ha cəmat, bəyon kardəbiə bi ğərori çiç votedəşon?

Cəmatən: “Bıdə jəqəən bibu!”- votedən, vırəbavırə sədo rost kardedən, zıqqəvulə jəydən.

Əmmo Ğazi adilə odəm beyro hukumdoku xəbə səydə:

– ıstəni midofıəyro çiç vote bəzıneş?

Hukumdo bəy jıqo cəvob dodə:

– Hiç çi vote nibəzınem, bəro ki, az qınokorim. Bə ənkon ğanunon jıqo de hurməti əməl karde çokə çıye. Əncəx çeəmə ənkon co qıləy ğanunən heste. In ğanunədə votə bedə ki, bə ıstə pıə vəynə canq bikə avlod kıştə bənine. Azən ə ğanuni əsas peqətedəm, ıstə pıəti həxi tələb kardedəm. Çəmi zoon bə çəmi vəynə canq kardışone, hejo bə roən çeəvon səon çəmi məzari səpe jə bənine.

Ğazi hukum doşe: “Bıdə jəqəən bibu”

Çe hukmi bəpeşt Ğazi de cəmati bə ico bəməyn. Bəro ki, hukumdo avlodon vəyo bə yolə hurməti malıkbın, cəmati vey piyedəşbe əvon. Əmmo ki ğanun ğanune, əv bə vırə rosnıyə bənine.

Ha jıqo, xain hukumdo bəyji-bəyji dənkandəbe, iyən kişvəri ən canqəvərə davekəron bıən hukumdo zoon sə obıriyəbe çeəvon pıon məzari səpe.

– Im ən dıltanqə qıləy əhvoləte, – tikəy mınq-mınq kardıme, parsəym:

– Çəmisə şokə əhvolət nıbe ki, qəp bəjəniş? ıstə votə əhvolətədə bıə ğəhrəmon şəş sa sor çəmi bənav mardə-şə, ıstənən xain bıə.

Ğazi Mələ ıstə bukə pekrınişe, qıləy qonə nəfəs səşe, parsəşe:

– Şeyx Şamiliku xəbə hestebu?

Az Şeyx Şamili həxədə har çi zinedəm. Penco sor çemi bənav Şeyx Şomil çe viron hukumdobe. Şeyx Şsmili hukumronəti devrədə xəlğ vey xoşbəxtbe, nə şərov peşome, nəən siqar bıkəş nibe.

Dızd çanqbəyaxə beədə çeəy rostə dast bırıyə bedəbe. Umuman, vote bəbe ki, hiç dızdən nibe.

In xoşbəxtə rujon tosə uruson omeş dəvom kardışe. Uruson omə bəpeşt isə peyğəmbər əfəndimiz bə Şeyx Şamili vəhy oməy: əy Qazavat mıhoribə bardey tov doşe. Həmə bandijə xəlğon de əhd-peymoni çe Şeyx Şamili muttəfiğbin. Çeçenə xəlğ çeəvon arədəbe. Əmmo uruson zumandbin. Əvon bino kardışone çeçenon torsıney. Çeəvon diyon vəşvonedəbin, kaştoron məhv kardedəbin. Bəvədə çeçeni kuçəkə mıdrikon bə Darqo- Şeyx Şamili imarət omeşdən. Əncəx əvon bə Şeyx Şamili huzur omeədə vəyo bə çe niyət omeş votero cəsorət kardəşonni. Bə roən əvon bə Şeyx Şamili inə Xanımı tonə şedən, deəy dimə-dido kardedən. Xanımı namə dılınbe. Əv, bə çeçenon sə vardəbiə əzob-əziyəton quş doeədə kədəriku bino noədə bo bəmey.

– Az bə Şamili bəvotem, əv, şıməni əhdə ozod kardənine.

Xanımı yolə nufuzxıvəndbe. Şeyxən bəıştə inə daimə xəyə avlod biəbe. İ kərə Şeyx Şamili votəşbe ki, “bə iştə inə dərd vardə avlodi Xıdo lənət bıbu”.

Xanım bə Şeyx Şamili çeçenon dardon qəp jeədə “Ğiron xəyonəti gədəğən kardedə”- votəşbe. – Əncəx Ğiron avlodi bəıştə inə vəynə beşey, iyən çeəy sıxani arışteyən gədəğən kardedə.

Çemı mıdrikəti, ağıl çe muşkulato beşeyro kifoyət ni. Az ibodər bəkardem, rujə bəqətem ki, Xıdo bəmi rostə ro nişon bıdə.

Şeyx se ruj-se şəv rujə qətedə. Peşi bə xəlği vəy beşedə-votedə:

– Xıdo bəmi ilhom doşe, bequli kardışe ki, “xəyonət barədə demı qəpjə sıftənə odəm bə sa ğırmoci məhkum bıənine”. Demı xəyonəto iminə dəfə qəp bıjən çemı inə Xanım bıə. Az əy bə sa ğırmoc¹ cəzo məhkum kardedəm.

Xanımı bə məydon vardedən. Canquon² çadra çeəy səyku okırnedən, peşi əy məçidi pilləkənon səpe oloxtinedən, şəlləğon bə həva rost kardedən.

Bə inə iminə şəlləğ qıneədə Şamil omedə bə zono, zol-zol bəmedə, Xıdoku imdod pidəşe, votedə:

---

¹ şəlləğ

² sərbəzon

– Bə cənob Xıdo ğanunon vəynə beşe nibəbe. Hiç ki ə ğanunon ovaxtey nibəzine, hətta azən dəqiş karde nibəzinem. Əncəx Ğiron bə qılə çi icozə dodə. Avlodon iştə valideynon cəzo bəştə səpe peqətey bəzinen. Bə roən iştə inə cəzo əmandonə poon az bəiştə peqətedəm”.

Peşi Şeyx Şamil iştə cubbə bekardeşə, xəlği çəşi vədə bə məçidi pilləkənonə olaxtedə- jəydə ziqqə:

– Bə çemü Şeyx bey diyə məkən, az qirəm bıfamom ki, şımə şəlləği de zupuri jəydənışon, şımə səy bədom obiriyey”.

Bə Şeyxi nəvə nəv qılə şəlləğ jə bedə. Şəlləği jəy bə oxo rəseədə Şeyxi andom xuni dilədə əlvon bedə. Çəy pust poə-tıprə bıbə. İştənışən pilləkənon səpe səğandə mandəbe. Xəlğ in mənərə vindeədə bə dəhşət oməbe.

Çə rujnəki i kərəən ki isə həni xəyonət kəlimə bə qəv vardey cəsorət nıkardışe. Pencə sor çemü bənav çəmə bandonədə idarə usulı jıqobe. Xəlğən vey xoşbəxtbe.

Az tam jəmbe. Osmonədə bı qəci diyəro bıbə, çəşo qın bıbə. Toyki eqniyəbe. Qədə məçidi minarədə məlo vindəbe. Ğazi Məlo nomojə xoliçon okardışe bə ji oğandışe. əmə dim qətimone bə ğıblıyə, şomi nomoj votimone. Nomoji dıvoon kanə daveə şəğion bə yod vardedəbe.

– Həni şe bəzineş, Ğazi Məlo, – votime, – tı bərosti, çemü dustiş. Az hitəy piyedəme.

Ğazi Məlo de şıbhə erəxəy bəmi. Peşi niğiliyədə nəfəs səşe, bə çemü tənəkü purşə¹ omujən kardışe. Çəşmədə beşeədə çəy bə hamsiyə votəyon məsəme:

– Xunin vey noxəşe.

Hamsiyəən bəy cəvob doşe:

– Dağistonədə hiç ki dırozə muddətədə noxəş bedəni...

XIX Semon

Sifətonku dəkirəti² iyən sıstəti voə jenon iyən əğilon di diləo dəvardədəbin. Dastonədə de bumi iyən de peyni purbıə tumbon hesteşonbe. Əvon vey ğıymətinə şəlon bənə dəfinə sondıxi iştə dastonədə qətaşonbe, əsəbi holədə kırıdəbin. Bəro ki, in bumi əvon vey diyəro vadionku vardedəbin.

¹ erizon

² qıvonəti

Çeəy əvəzi isə niğə sikkon iyən dastə dəzqoonədə dutəbiə qumaşon doəşonbe. Əvon piyedəşonbe ki, bə boho ğiymət hıriyəbiə in ğiymətinə bumi bə quculiyə halcoədə biə suyə zəminon peşandin iyən əhali jivniyeyro in kosibə sahon taxıl bıdəyn.

In sahon kaşteyro merdon bəştə miyoni jiyə dəbastedəbin- ko kardedəbin. Əvon in halcoədə de səliğə tum peşandəbin. Vovazo iyən zəmin fırsiyəyono vəomə kaştoron mihofizə karderə kaştoron penə tərəfədə kolə kərpico hisor kəşedəbin.

Dağıstoni kobudə, quculiyə halco miyonədəbiə kaştoron bı curə ofəyəbedəbe. Çe kaştoron pani se qəm, dirozi isə ço qəmbe. Merdon rəbədəli bə in kaştoron ko karde şedəbin.

Əvon bərəkətinə zəminonədə bo ko karde bino nınə sıftə xəyli divo kardedəbin, əncəx çemi bəpeştə enəbedəbin, bo ko karde bino noedəbin. Vovaz qıniyədə isə jənön ıstə kaştoron mihofizə karderə ıstə kəono adyalon vardedəbin bə kaştə zəmini səpe oğandedəbin.

Əvon taxılə huşon de ıstə pəpandəmə¹ daston şimol jəydən, vijqə² bemə huşon de qədə çin³ divedəbin.

Peşi isə taxılı horedəbin dirozə, panə nunon patedəbin. In sığ-kızımınə halcoonədə biə zəmini nişon doə bə mecuzon minnətdorəti karderə sıftə patəbiə bə nuni dılə sikkə ənəyn.

Az qıləy qədə kaştəri hisori dirozi poyedəbin. Sədəş qıləy sipiyə iyən panə şəvkilo biə qıləy divoj deştə diçəxə ərəbə bə çemi və beşe. Çeəy ərəbə çəxon sədo sovə əğilon zıqqə-vulə bə yod dənoedəbe. In sədo te diyəronədəən məsey əbi.

– Bivə, – votıme, – Bokuədə biə bə duston qıləyni namə bənıvıstem ki, bə ıstı ərəbə çəxon oxı, ti ruyən jəyro botı lıskəy ruyən bivğandin.

Divoji təbəssum kardışe:

– Eh, bivə, az adi qıləy odəmim iyən boçi ıstəni niyon karde bəkulyeşim ki? Diçəxinə ərəbə omey həmə bıməsın votənə, az çeəy ox, tiyoni ruyən jəydanım. In koy əncəx abrekon kardedən.

– Abrekon?

– Bəle, abrekon, icmao tojniyəbiəkəson.

– In tərəfonədə abrekon veyenbu?

– Kifoyət ğədərin. Əvon ğoldur iyən ğotilin.

Abrekon kali qılön bə xəlği xəy, kali qılön isə bo ıstə mənəfətiro ko qətedən. Əmmo har çiyku bənav abrekon vey mudhişə qıləy ğəssəm işmaon hesteşone.

¹ çığıljə

² qıləbəmiyon

³ orəği

– Əv çekonə ğəssəme?

Divoji ərəbə oqətışe, bə ji evoəy. Peşt dəhaştışe bəştə kaştori hisori, xurcuno i poə suyə pəsə pəni bekardeşe, deştə dırozə anqışton poə kardışe əv, niməən doşe bəmi. Motalə pəni dilədə siyo pəsi muon hestbe. Divoji doə pəni azən hardıme.

– Məvotbən, abrekon ğəssəmiku xəbə nibən?

Abrekon şəvi nimədə nunəkile omedən bə məçid, jıqo ğəssəm hardedən: Çəmi hurmət kardə in niğəddəsə vırədə ğəssəm hardedəm ki, çe rujiku az bənə surqunbəkəsi bəjiyem.

İnsoni xuni ebəkardem iyən bə hiç ki rəhm nibəkardem. Az bə həməəkəsi ğənim bəbem.

Ğəssəm hardedəm ki, bə insoni piyəkəson, bə çəvon vicdoni iyən nomusi çiç məğbulebu, həmə bəduzdem.

Şitbəhə korpon de ğəmə bancənem. Ən fəğirə piyəçini jıqo dəxmə, kuməlo otəş bəjem, bəsutvonem.

İnsonon dim sırə bə har vırə ğəm-kədər bəvardem.

Qirəm in ğəssəmi bə vırə nırosnom, bıdə ıstə ənkon məzari i kərəən vindey həni bəmi nəsib nıbu, ovə təşnəm, nunə vəşyətım onıkuşi, cəsədim xokinə roon səpe səğandə bımandı iyən kuçə sıpon çəmi cəsədi mırdol bıkən.

Divoji sədo ton vey ciddibe, çəəy dim bə Həşibe, çəşonuş havzə iyən diyənonuş niğılbe.

– Bəle, – divoj damə be, – abrekon ğəssəm jıqoye.

– Bəs in ğəssəm bəhon kiyin?

– Bə vey nohəxətion məruz bıə odəmon, – votışe, tam jəşe.

Azən bə kə dəro qınım. Auli çokıncə dəxmə bə kubi oşədəbe. Həşi cəlcəliyə şuaon çəmə səy təpə hıl kardədəbe. Qavar az ıstənən bə in vəhşiyə bandon surqun kardəbiə qıləy abrekim. Qaspu azən bənə Dağıstoni ğolduron şəvi nimədə bə məçid bışım, ğəssəm bəhəm?

Divoji çe abrekon ğəssəmi həxədə votə kəlimon hələən çəmi quşonədə bə zinq-zinqbe.

Peşi kumə vədə yəhərinə se aspo vindıme. Aspon qıləyni ləğom niğədəbe. Kuməlo kumisə isə kəməradə ğızıl ğəmə bıə şonza sinnədə qıləy sırafusunə zoə niştəbe. Əy bəmi dast oşandışe-sıray.

In cıvon sıftə vaxtonədə de əmə i məktəbdə dərs qətə Arslan əğəbe.

Çəəy pıə zənqinə natə çolon hesteşbe. Arslan əğə səhhət çok nıbeyro əv bo mıolicə bə Kislovodski şədəbe. Əv çəmisə vey qədəli beyro əy çok zinedənıbım. Əncəx ənə iyo, bandı sadə bıə diyədə de hərorəti bənə bıvə dıvanqonə qətıme. Əv çe təmasıku sibe, votışe:

– De nokon çe di tono dəvardəbim, bə ğəror oməym ki, bəti bıqınım.

Dastım bənə dusti çeəy amisə nome:

– Boy çəmi mehmon bibi, Arslan əğə. İmşanqo bəçəmə şəhri şərəfiro ziyofət doəbəbe.

Peşi dim qətımə bədu dəxmə, sədo kardımə:

– Ğazi Məlo, ziyofətə dastəxun okə, Bokuo mehmonım omə.

Nim saəti bədiqə Arslan əğə tımoni səpe niştəbe, pəsə qujdi kəbob hardədəbe – şoy-şoyədəbe.

– Tını vindemro vey şom, Əli xan. Tı bənə ğəhrəmoni in diyəroə diyədə jiyədəş, ıştəni xunə dışmeniku niğə dodəş. Əmmo toxtə bə bəzineş. Az ıştı bəvırə bə hiç ki nibəvotem.

Az in barədə hiç norohət nıbim. Bəro ki, Bokuədə çəmi konco bey həmə zinedəbe.

– Çəkonə pəydo karde mı?

– ıştı vırə bəmi Seyid Mıstəfo votışe. Peşi məlum be ki, ıştı mandə di hejo çəmi roy kutisəye. Seyid Mıstəfo boti cəlom viğandıse.

– Çok, ısat ıştı ro bəye, Arslan əğə?

– Bə Kislovodski şedəm. In dı nokəmən demı bəşen.

– Jıqo bivot!- təbəssum kardımə. Əvən bənə məsumon erəxəy bəmi.

– Arslan əğə, bivot hələ, bə Kislovodski boçi de poyezi şedəniş?

– Vallah, tıkəy bandə həvo əstəney piyəme. Mahaçqaladə poyezədə ebəvoymon, de aspon de kəmə ro bə Kislovodski bəşemon.

Əv qəvi de şinə kukə pur kardəbe, de ləzəti hardədəbe.

– Əmmo bə Kislovodski kəmə ro, mavoji, ənə çıyo serujnəni ro məsofəsə diyəroədəye.

Arslan əğə bənə təsufkəşi cəvob doşe:

– Rost votedəşbu? Məvotbən bəmi səhv məlumat doəşone.

Əmmo ijən şo bim ki, hiçməsə bə şımə qınıyey zinəme.

In cıvon har holədə ıştə ro ğəsdo anədə diyəro eğandəşe ki, bə Boku oqardə bədiqə mını vindey kədə qəp jəy bızını. Məvotbən, Bokuədə şöhrətım xəyli pevolobıə.

Bə Arslan əğə iskani şərov ekardımə. Əv de yolə ğort-ğorti peşoməşe. Tikəy dəvardə bəpeşt de soyələhəti çəmiku xəbə səşe:

– Əli xan, bəmi bivot bunum tı de toşə imrujnə qıləy odəm kiştəbu? Lovə kardədəm, bəmi rosti bivot. Ğəssəm hardədəm, bə hiç ki nibəvotem.

– Bəle, kiştəme, ıştənən veyə odəm.

– Tınə Xıdo, rost votedəş?

Əv bə kef oməbe iyən hələən bo peşomey dəvom kardedəbe. Azən çeəy iskani befosilə pur kardedəbim.

– Tı de Nino kəxivand bəbeşbu?- parsəşe, – səhrədə cəmat ın barədə votedə ki, tı hələən piyedə əv.

Əv sərxoşə holədə qəhqəhə kəşəşe-sırəy iyən bə şərov peşomey idomə doşe. – Zinedəs, əmə həmə iştən jəqo qin kardəməne ki, hejo həmə rujon sehbatimon ın barədə şedəbe.

– Bərosti? Bəs Bokuədə çe xəbə heste, Arslan əğə?

– Bokuədəbu? Hiç çi. Qıləy tojə qəzet bino kardəşone vadoe. Fəhlon tətıl kardedən. Muəllimon votedən ki, hakanə şımə zatən de veyə tovi viriski doə qıləy tələbə bıəşon. Bə Xıdo eşği, hələ bivot, Nino vitvonəbey çekonə omute?

– Çemı əzizə bivə Aslan, xosə dustım, həni vəse parson doe. Isət nubə çemine. Hələ bivot, Nino hiç vinda? Bəs Naçararyanmon kədə çekonə, bə i kəsi rast oməyşbu? Kipianion çiç kardedən? In barədə çiç votedən?

Bəbolə Arslan əğə qəvi loxmə kam mande ki, çeəy xırtədə bımandi.

– Vallah, hiç xəbə nime. Hiç ki vindəmni. Bəro ki, bə kuçə nodirə holədə beşedəm.

– Boçi oxo, çemı dust. Noxəşin niş ki?

– Ha, bərk noxəş qiniyəbim. Bə difteriyə eqiniyəbim. Təsəvvur bıkən ki, rujədə dı kərə dəmon gəbul kardedəbim.

– Bə difteriyə vəynə?

– Ha, bəle.

– Bə peşomey dəvom bıkə, Arslan əğə. Şərov bo xəşəti vey çoke.

Peşoməşe. Peşən bədu əy enəməym, parsəym:

– Əzizə dustım, hələ bivot, oxonə səfə kəynə rostə sıxan qəp jə?

Əv deştə məsumə çəşon erəxəy bəmi iyən səmimi holədə votışe:

– “Məktəbədə se dəfə se çand kardedə zinə vaxto”.

Təminə şərovi təsiriku ın soyəlohə cıvon təmomən sərxoş bəbe. Çeəy bə çemı parson kam-ve cəvob doə zinə vaxt omə rəsəbe. Hejo bə roən bino nome əy bə ozıvon vardey. Əv bə di əncəx de marağ məqsədi omey, bə difteriyə noxəşi qətə bey iyən Bokuədə şə həmə dır-dıron niğıl-niğılı etirot karde. Peşi əv bəiştə məxsus qıləy formədə hətərən-pətərən votışe:

– “Naçararyanon kışteşon piyedə tı”, – votışe. – Əncəx əvon qıləy dəhəynə qırəvə çəş kardedən”.

“İ-dı kərə Kipianion ziyarət kardero şim. Vey vaxtbe ki, Nino noxəş qınıyəbe. Peşi əv bə Tiflissəhr bardışone. İsət bə dumo oqardə. Şəhri kulubədə dəvoniyəbiə balədə Nino vindıme. Zinedəş...”

Əv şərovi bənə ovi peşomedəbe iyən befosilə qəhqəhə kəşədəbe-siredəbe.

– Əv əncəx de urusə zabiton raxs kardedəbe. Valideynon əy bə Moskovə vığandey piyedəşone. Əmmo əv şey piyedəşni.

Nino har ruj bə şəhr beşədə iyən həmə uruson bəy aşığ bən.

Bə İlyas bəqi orden doəbiə, Məhəmməd Həydərən cəbhədə yarəjəbiə.

Naçararyani villa sutvonəbe-xok be. Votedən ki, villa ıstı duston sutvoniyəşone.

– Həni kon co xəbon hestin?

– Ha, iyən, Nino qıləy qədə sıpə səşe. Har ruj əy bənə beimoni kuyedə. Bə sıpə kon nom noəşe, hiç ki zinedəni. Kali odəmon Nino bə sıpə Əli xan, cəkəson isə Naçartaryan votənə vanq karde qəp jəydən. Əncəx bəmi jıqo omedə ki, Nino ıstə sıpə Seyid Mıstəfo votənə hele kardedə.

İstı piəmən vindəme. Əy bəmi votışe ki, qırəm ijən de dır-dırı mişğol bibuş, tni bəkuyem.

Kipianiyon Tiflissəhrədə kə hriyəşone. Qavar ikərəmə kuç bıkən, vəyo bə vırə bibun.

– Arslan əğə, vey duyəvoje qıləy məlumate. Zinedənim de jıqo holi tı çiç bəbeş, Arslan əğə?

De sərxoşə diyənon erəxəy bəmi, votışe:

– Kral bəbeym.

– Çiç bəbeş?

– Az qıləy reçinə kişvəri kral bey piyedəme. Piyedəme ki, veyə suvariyon bibume.

– Peşi çiç piyedə?

– Mardey piyedəme.

– Boçi?

– Kral bəm kişvəri fəth kardeədə mardey piyedəme.

Az qəhqəhə kəşəme, sırəym. Mavoji, əv çemiku arşiyəy...

– Nocinson serujə noşone mı bə karantin.

– Konco, məktədədə?

– Ha, ıstənən zinedəş boçi? Bəro ki, ijən bə qəzet məğolə nıvıştəmbə. Məğolədə de miyonə məktəbi şoğordon ğəddoə rəftor karde barədə nıvıştəmbə. Vallah, qıləy ğiyomət rost be ki!

– Ha Arslan əğə, odəm bə har qəzeti məğolə nibənıvışte.

– Bəniyiştə, bəvindəş, bə şəhr oqardim, ıştı həxədəən bəniyiştəm. Əncəx ıştı nomə əqətnim. Bəro ki, nom kəşeyku xoş omedəmni. Oxo, həməñ ki, tı çəmi dustişt.

Jıqo qıləy çi bəniyiştəm: “xunə daveku vitemon... çəmə kişvəri qıləy bevəcə adət”.

Əv, şişədəbiə əməndə şərovian tosə oxo peşoməşe. Peşi kilimi səpe olaxte, bə han şe. Çəəy nokə dəşe bə dilə, de norozəti erəxəy bə çəmi dimi, mavoji, de ıştə diyənon votuşe: “Ayb bibu bə şımə, Əli xan, in benəvoə əğlı anədə bədonbu peşomey?”

Əştim toykiyə şəvədə bə bi beşim. “Tı bə in bevəcə cıvoni, bə Arslani diyə bıkə ha”.

Har holədə, şibhə ni ki, çəəy votəyon nimə pesoxtəye. Boçi Nino ıştə sıpə har ruj kuyəninbe? Xıdo zinedə ki, bə sıpə çe nom noəşe?

De di arə ro bə ji etləym, kaştori kəno niştim. Halon Ovşumi ruşnədə petono bəmi de riki erəxedəbin. Əvon dəvardəyonbu, ya insonon xəyolədə biə dəvonəniyonbu bə yod vardedəbin? Toykiyə osmonədə astovon bə Boku ruşnon mandəbin.

Besəbino omə həzo-həzo şuaon çəmi çəşi qılıədə əks bedəbe. Ha jıqo, i saat, qavarən həniyəñ vey niştə vırədə osmon seyr kardime. “Məvotbən, Nino de urusə zabiton raxs kardedəbən,” – vote-vote bə dumot şim.

İberdəmədə de xəyoləton purbiə həminə şəvi bə oxo rosneyro bə Boku oqardey piyəme. Qıləy morəçəçul de xış-xışi çəmi tonə dəvardeədə, dast gəndime-qətımə əv. Çəəy bə gəflətə tars peviştəbiə dil çəmi dastədilədə dast-poçə jəydəbe. Az bəçəy sardonə andomi dast dəsume. Əv bə həvo rost kardime de diğəti erəxəym bəy. Pustiş pələşkbə in məxluğ – gədimə mandə, səpeş hışkbə bə pusti peviştəbiə, qıləy coninə sıği bə yod dənoedəbe.

Bə morəçəçuli de “Nino” nomi ovardim iyən Nino sıpə bə yod dənome. “Nino, tını bıkum?” Əmmo... odəm morəçəçuli çekonə kuyey bəzine?

İkərədə morəçəçul qəv okardışe, qəvo tijə zıvon bə bi bekardeşə iyən dərhəl bə dumo okırnişe. Az qəhqəhə kəşəme-sırəym. Çəəy zıvon qədəli iyən calbe. Dastım okarde, morəçəçul vaşte- dastom eqıniye, toykiyədə, sığon arədə qinbe.

Bə səpo əştim, bə kuməlo oqardim. Arslan hələən jitonə olaxte hıtəbe. Çəəy sə sədoğətinə nokə zonoon səpebe.

Bə bonəkulə peşim, tosə nomoji vaxti qıləy popiros kəşəme.

XX Semon

Hiç iştənən nızınəme ki, im çekonə be? İ ruj hano pebəym, ıştə vəynədə Nino vindime.

– Yaman kıvol bıəş, Əli xan, – Nino daməbe. Çəyoən çəmi yonqo kəno nışte. – İştənən hiteədə xor-xor kardedəş, imən hiç bəti damedəni.

Əştim bə səpo, tərs-tərs erəxəym bəy:

– Xor-xor karde bə tənbəku omujən kardəbiə nəşəkuye. –votime.

Nino de ıştə səy çəmi sıxanon təsdiğ kardışe:

– Jəqoesə bəpe nəşə kəşey tərğ bıkəy.

– Ha səfi, hələ bıvot, ıştə huriyə ə bəbolə qədə sıpə boçi kuyedəş?

– De çəpə dasti çəy dumədə qətedəm, de rostə dastiyən bəçəy peşti jəy-jəy əy kuyedəm.

– Bəs bəıştə sıpə çə nom noə?

Nino de mulayimə sədo votışe:

– Əy Kilimancəro vanq kardedəm.

İştə çəşon vurşunime. Bı səfə har çi çəmi çəşon vədə bə con oməy: Naçararyan, Qaraboği asp, de Ovşumə ruşnə oşko bıə ro iyən Seyidi tərğədə bıə Nino.

– Nino!- votime, norə jəme, ıştə vırəo vaştım-nıştım: – Ənə iyo çə curə omey zinəyş?

– Arslan əğə səhrədə bə həmə qəp jəşe ki, tı kıştey piyedə mı. Bə poən oməm ənə iyo.

Çəy çəşon de arsi purbin.

– Tıro jıqo ğo kardəme¹ qətəm ki, Əli xan, hiç bovə əkəniş.

Dastım Nino səymuyonədə nəvəy. Dıvanqonə qətime əv, maç kardime, livputoniş obe. Livputon hərorəti məst kardışe mı...

Nino bə yonqo oluxtınime, çəy tanədəbiə avşumə oləton evatime. Çəy andom nam iyən ətirinbe. Nino anədə lodbe ki, çəy kəmə çəpartəyon vində bedəbe.

Əv qətime bə və, jıqo bərk eqətime ki, dojiku norə jəşe.

– Nino, – votime. Çə ın kəlimə jıqo bızın sehrinə ğıvə hesteşbe. Çə kəlimə sehrədə real çiç hestebusə, bə ğeyb okiriyəy. Çə realətiku əncəx dı çəşəarsinə dıjdə qırçı çəşon iyən har çi – tarsi, ləzzəti, maraği iyən xoşbəxtəti ikərədə çok-çoki sutvonə doji əks bıə çəşon mandəbe.

¹ pəşi

Nino hiç nıməməy, fəryodən nıkardışe. Nino iberdəmə lef rost kardışe, dəşe bə lefi ji, sifətiş dahaşte bə çemı sinə, niyon kardışe. Çeəy zərifə andomi har qılə hərəkət bə voş-vəşə təşnəbiə zəmini imdodi bə yod vardedəbe.

Qədə-qədə lef okırnime iştə lınqon edome.

İ muddət besədo, sıst iyən xoşbəxt holədə olaxtə vırədə mandimon. İkərədə Nino daməbe:

– Isət az bəştə kə obəqardem. Həni dərəsəym ki, tı muni nibəkışteş.

– Ənə iyo colinə oməş, Nino?

– Ne, ənə iyo Seyid Mıstəfo vardəşe mı. Əv muni ənə iyo vardeədə votışe:

– Tını Əli xani tono bardedəm, əmmo əy rəncidə bıkəş, tını bəkıştem. Əve ha, Seyid Mıstəfo bitono niştə, dastədəən təponçə, qırəm məyus kardəme tı, əy bə dilə vanq karde bəzineş.

Az vanq nıkardıme əv, çeəy əvəzi Nino maç kardıme.

– Hejo biro ənə iyo oməyş?

– Ne, – Nino rosti votışe.

– Jəqoesə, bıvot bunum boçi ənə iyo oməyş?

– Çiç bıvotım?

– Ə şəvi Seyid Mıstəfo aspı tərqedə beədə bə Boku oqardeədə boçi tam jəbe?

– Məğrurətiku.

– Bəs isət boçi ənə iyoş?

– Əvən məğrurətiku...

Çeəy dast qətıme bə iştə dast, çeəy rəşə vilə ranqinə anqışton oşandıme.

– Bəs Naçararyani məsələ çe curə izoh bəkardeş?

Nino qədə-qədə votışe:

– Hiç jıqo fik məkə ki, əv muni de zori vitvonedəbe. Az bovəm hestbe ki, de jəqo hərəkəti sərostə ko qətedəm. Məvotbən, az səhvədəmbən. Qıno bəmıkube, az mardəninbim. Bə ro damə bedənbim, tam jəmbe... Hejo bı səbəbən ənə iyo oməm. Isət har çi həni omutebu?

Çeəy tatə dastədılə maçə kardıme. Bərostı, bo əçəy iştəni vey təhlukəninə qılə çi bıə holi oşko votedəbe. Peşı Nino poyşə əşte, bə çəşmə nəzə səğandışe, qəmğinə holədə votışe:

– Isət az bəiştə kə oqardedəm. Tı demı kəxıvand bənin niş. Az bə Moskovə şedəm.

Az bə kəybə nezbim, çəəy i lay tosə oxo okardıme. Kortinə dustım Seyid Mıstəfo avjor dastədə bitonədə jıtono qırdəve niştəbe. Çəəy havzə kıştən miyonədəşbe.

– Seyid, – votıme, – bışi qıləy məlo iyən şoyd vanq bıka, i saəti məcolədə kəxivand bedəm.

Seyid cəvob doşe:

– Məlo vanq əkənim. Əncəx dıkəs şoyd bəvardem. Kəbini ıştən bəhandem. Bo kəbin bırıyey səlahiyətım rəsədə.

Kəybə dəbastıme. Nino çarpaysə niştəbe. Çəəy siyoə səymuyon bəçəy amon eməbe.

Əv sırəy:

– İ kərə fik bıka, çiç kardedəş, Əli xan. Tı de qıləy beəxloğə kınə kəxivand bedəş.

Az çey tonu olaxtim. – Tı bərosti, demı kəxivand bedəş? – Nino xəbə səşe.

– Qırəm muni bə şuyəti ğəbul kardedəşbu, ha... Zınedəş ki, xuninim, dışmenon bomı nəvedən.

– Zınedəm, əmmo əvon ənə iyo əvonin. Boy hejo əməən ənə iyo bımandəmon.

– Nino, tı bərosti, ənə iyo çemı tonu mande piyedə? In bandə diyədə, ın kosibə kuməloədə, bekə, benokə?

– Bəle, – Nino cəvob doşe, – az ənə iyo mande piyedəme. Bəro ki, ıştı iyo mande vocibe. Az kəy koon bəkardem, nun bəpatem iyən tiro çokə jen bəbem.

– Tı ənə iyo ğo əbeniş¹ əkəniş ki?

– Ne, ne, oxo bo ki pəşi bəqətem ki? Detı i lefi jiyo bəhütəmon.

Ki isə kəybə kuyəşe. Oləton tankardıme. Ninoən çemı pijama bə tan pekırnişe.

Sədə tojə əmmomə bıə Seyid Mıstəfo bə dilə dəşe, çəəy dumoən dı kəs şoyd.

Peşi Seyid jıtono nişte, kıştiku qıləy ğələmdon bekardeşə. Ğələmdoni səpe ın sıxanon nıvıştəbiəbe:

“Əncəx Xıdo roədə”.

Əy qıləy koğəz peqətışe çəpə dastədılədə qətışe. Çəəyo lenə ğələm bə ğələmdoni murəkkəbi ejəşe. De qıləy zəyfə xətti nıvıştey bino noşe:

“Bismilləhir-rahmənil-rahim”.

Peşi dim qətışe bəmi, xəbə səşe:

– Əğə, şımə nom çiçe?

---

¹ xıvət

- Əli xan Şirvanşir. Şirvanşir nəsliku bə Səfər xani zoə Əli xan.
- Şimə din?
- Mısılmönim. Əlhəmdü-lilləh.
- Piyəyon çiçe?
- Piyəm de xanımı kəxivand beye.
- Xanım, şimə nom çiçe?
- Prinses Nino Kipiani.
- Şimə din?
- Bə Rumi Ortodoks kilsə mənsubim.
- Şimə piyəy çiçe?
- Çe merdi jen bey piyedəme.
- İştə dini oqətey fikədon, ya bə şuyə din ovaştədon?

Nino i ləz tərəddud kardışe, peşi sə rost kardışe ğurur iyən de qətiyəti votışe:

- Az ıstə dini oqətey niyətədəm.

Seyid de cəsorəti nıvıştədəbe. Koğəz çeəy dastədıləo firsidəbe iyən koğəzi dim qədə-qədə de vey reçinə ərəbi kəlimon pur bedəbe. Kəbinə koğəz hozı be.

- İsat imzo bıkan, - votə Seyidi koğəz bəəmə edaştışe.
- İştə imzo koğəzi ji şodome.
- İsat az kon fəmilı nıvıştəninin?- votə Nino xəbə səşe.
- Tojə fəmilı.

Nino de dasti ğələm mehkəm eqətişə-nıvıştışe: "Nino xanım Şirvanşir".

Peşi şoydonən ıstə imzoon noşone.

Seyid Mıstəfo səpeyo çeəy nom həkkbıə mihi bekdışe, eqətişə koğəzışe:

- "Kulli-İxtiyari ğul Hafiz Seyid Mustəfa Məşhədi".

Seyid kəbini sənəd edaştışe bəmi. Peşi devanqo qətişə mı, bə farsı votışe: "Əli xan, az çokə odəm nim. Əncəx Arslan əğə votışe ki, tı beNino bı bandonədə dasto bəşəş, əyyoş bəbəş. İmən ki qınoe. Nino lovə kardışe ki, əyən ənə iyo bıyəm. Qirəm Nino votəyon həxəsə, əy piyəniş. Qirəm həx nibusə, hejo maştə əy bıkiştəmon".

- Çeəy votəyon həx nin, əmmo əy əkiştünimon, bıdə bıji.

Seyid Mıstəfo de çəş eqniyə diyənon bəmi erəxəy. Peşi bə çəşmə çəş novnişə, de qəhqəhə sırəy...

I saat bədiqə ovinə ğəlyon de təntənə bə rişol bə ji şodəbe. Çeəmə həmə vəyə mərasimmon bımişu iborət be.

Jimon çəşnikardə ikərədə sənibəton bə reçinə hol eqniyəy bıno bey.

Az kuçəo dəvardeədə di cəmat bəmi erəxedəbe-təbəssum kardedəbe. Azən bəvon de zəvilə sırə cəvob dodəbim.

Bəro ki, bəxtəvərbim. İştəni mislişnibə dərəcədə çək fəmedəbim.

Pidəmbə ki, iştə həmə umri qədə lınqonış biə, viriskə sərə rənqinə Dağıstoni şəvlo tankardə de Nino ivrədə ənə iyo dəvonum.

Nino bi aulo biə jimoni iştən pemujniyəşbe. Nino aulədəbiə həmə jenonku iştəni fərğin bardedənibe: bənə bəvon jiyədəbe, bənə bəvon şinedəbe, bənə bəvon iştəni bardey zinedəbe. Diyədə hiç ki kədə xıdmətkər nıbeyro, Ninoən xıdmətkər oqəteyki ğəti imtino kardışe. Nino xorək patedəbe, de hamsiyə jenon mırt jəydəbe, diyədəbiə həmə vot-vıjonən qılə-qılə bomı qəp jəydəbe.

Az isə peniştəbim bə aspi, bə neçiyəvonəti şedəbim. Neçiyə həyvnonon bə kə vardedəbim, çe Nino patə həmə çöçinə xorəkon hardedəbim.

Çeəmə harrujnəni jimoni jıqo dəvardədəbe.

Maştə-maştə rəbədəli Nino pobənəso iyən dastədə qıləy təylə yolə səhənq bə honi bo ov vardey şedəbe, az əy bəjəni seyr kardedəbim.

Səhənqi pur kardə bəpeşt iştə quculiyə¹ lınqon bə nohəmoə² sığon səpe de ityoti noe-noe bə dumo oqardedəbe.

Səhənqi rostə duşisə noedəbe, de zərifə daston çəy dastəko bərk-bərk dəçikedəbe.

Nino əncəx i kərə pevişəbe-bə zəmin qınıyəbe, səhənqən çəy dasto beşəbe, qulu be-be bə ji eqınıyəbe. Bəvədə bi rısvəoti tov nıvardə Nino telə çəşə arson ekardəşbe.

Hamsiyədə biə jenon bəy dılvandı doəşonbe.

Çe hadisə bədiqə Nino ov vardeyro har ruj de di jenon bə i vıra bə honi şedəbe. Əvon de bət, ğazi poyemoni bandə dimono bəpe petəxedəbin. Az diyəroədə çe Nino sipiyə pəovəo lınqon vindedəbim. Nino de iştə ciddiyyə diyənon bənav erəxedəbe.

Jıqo vaxtonədə hiç bəmi eənədəsi, azən iştə diyənon çəy tonə bə co tərəfon peyəqordınim.

Əv çe bandijon ğanunon çək sərəsəbe. Ğanun isə im be ki, jen hiçməsə co odəmon tonə iştə məhəbbəti bə buruz doənin ni.

Nino bə toykiyə kuməlo dəşədə, kəybə jəyde, səhənqi bə ji noedə iyən bəmi i parç ov dodəbe. Peşi kəy kınco pələməsə dəvoştə biə nun, pəni inən anqivin vardedəbe. əməən bənə di cəmati xorəki de dasti hardedəbimon. Nino jintono qırdəve niştəən omutəşbe.

---

¹ *poəvoə*

² *kələ-kotuə*

İştə xorəki hardə-oroxnıyə bəpeşt Nino ıştə anqıştən əlıştı, sofsıpiyə dandonon nişon ədəy, peşı əvoti:

– Ənə iyo bıə ənənönro ıset az bəpe ıştı lınqon bışıştım. Əncəx əmə colinə beyro iyən azən bə honi şəm, ov vardemro, tı çemı lınqon sıştənişiş.

Az çeəy lınq votə lap qədəliyə, sırəninə qulməçon bə ov noedəbim. Nino bənə əğlı ıştə lınqon oəşandi, bə çemı dim ovə tılön peəşandi. Peşı bə bonəkulə peəşimon-ənıştimon.

Nino kali vaxt pəsdən mahneon əhandı, kali vaxtən deştə bə Madonna oşə sıfəti eərəxi bəmi, tam əjəni. Az isə bə Modanna sıfəti diyə kardeku hiç si¹ nəbim. Har şəv bənə qədə həyvoni çemı vanqədə buccə əbi-əhıti.

İ kərə Nino çemıku parsəşe:

– Əli xan, xoşbəxtişbu?

– Vey xoşbəxtim. Bəs tı bə Boku oqardey piyedəbu?

– Ne, – ciddi cəvob doşe. – Az nişon doe piyedəme ki, həmə Asiyyə jənön zıvıskiyyəyon azən vıskiyyəy zinedəm, bə ıştə şuyən xıdmət karde zinedəm.

Natə lampə okuşniyə bəpeşt Nino bə yonqo oəlxıti, bə toyki nığıləyon eərəxi, muhumə məsəlön barədə bə dumot əşi.

Qirəm bə pəsə obıştəy anədə si ekarde lozimbe, ya ne?

Qirəm şair Rustaveli de kraliçə Tamara arədə qıləy məhəbbət ələğə hestbe ya nıbe?

Diyədə jiyə vaxt ikərədə dandonə doj bıqəto, diyədə çiç bəkardem?

Boçi zinə hamsiyədə bıə jən ıştə şuyə de qezi bənə beəmoni kuyedəbe?

Nino dardin-dardin “Jimon de mecuzon ləjəne”, – əvoti, əhıti.

Bə şəvon hano peəbi, bə çemı nivincənə dast əjəni, peşıən vey dərəcədə de ğurur iyən ləvgəti “Az Ninom,” – əvoti sənibəton əhıti.

Az açəy vorə amon de lefi eədəym.

“Nino, – fik əkəym – tı bərostı, Dağıstonı diyədə bıə jimonisə həniyən çəkə vıronədə jiyey loyiğbıə odəmiş”.

İ ruj çeəmə nezono bıə bə Qunzax qəsəbə şəbim. Bə dumo oqardeədə natə lampə, qrammafön iyən i qılə avşumə şərf vardıme...

Nino qrammafoni vindeədə çəşonış bə kəllə beşe. Əncəx həmə Qunzaxədə əncəx dı qılə qrammafönə val hestbe.

Çəvon qıləynı bandıji raxs, dımınə isə “Ayida” operaku qıləy ariyəbe. Əmə çe valon ahənqon arədə bıə fərği tosə nızınə vaxtı əvoni duməyəndı noedəbimon, quş dodəbimon.

¹ sıst

Bokuo hakanə xəbə omedəbe. Nino valideynon bəəmə lovə kardedəbin ki, bə qıləy mədəniyə kişvər bışən, vəyo bijiyən. Qirəm nişeon, bəəmə lənət bəkarden.

Nino pıə cəmi i bəjən çeəmə tonə oməy.

İştə kinə kumələdə jiyey vindeədə knyaz ıştəno beşe:

– Bə Xıdo eşgiro, in vırə tərq bıkən. In telə vırədə Nino bərosti, noxəş qıniyey bəzine.

Nino cəvob doşe ki:

– Pıəle, az hiçməsə bənə ıstətnəni jiğə xəş bıənim. Əmə çiyə bə hiç vırə şe nibəzinemon.

Az bı sinnədə vevə mande piyedəmni.

– Oxo, dınyoədə bitərəfə kişvəron heste, məsələn, İspaniyə. Naçararyanon hiç qılə vəyo bə şımə pepuşey nibəzəne.

– Əmə bə İspaniyə çecurə çey bəzinemon?

– De İsveçi ro.

Nino de gəzəbi cəvob doşe ki, az de İsveçi ro bə hiç vırə şey piyedəmni.

Knyaz bə Bokuo oqarde. Əv har manq boəmə jinə olaton, şini məmulaton iyən kitobon viğandedəbe. Ninoən ə kitobon oəğəti, əmandənə çiyon bə di cəmati soğat ədəy.

İ ruj pıəm çəmə tonə oməy. Nino dimdəjə holədə de təbəssumi bəçəy və, bəçəy pişvoz beşe.

– İn hardonon tı patedəşbu? – Ninoku xəbə səşe.

– Bəle, az patedəm.

– Oviən tı kırnedəşbu?

– Bəle, az kırnedəm.

– Roədə sist oməm, çemı lınqon şıştey bəzineşbu?

Nino əlhol şe tatov iyən avtovə-ləqən vardışe, həsuyə lınqon şıştışe. Pıəm bəy “təşəkkur kardedəm”, – votışe. Cifo rəşə ranqə murvoriyo tumo kardə bıə qıləy qiyozə bekindışe bə Nino qiy eğandışe. Peşi Nino hozı kardə dastəxuni sədə nişte, çəy patə xorəkənədə hardışe, ıştə gəror bequli kardışe:

– Əli xan, bəti loyiğbiə qıləy jen heste. Əncəx çəy aşpeşəti beçəme. Bokuo tiro qıləy aşpeş bəvğandem.

Nino sədo rost kardışe, votışe:

– Şıməku xayş kardedəm, məvğandən. Az bə ıştə şuyə ıştən xıdmət karde piyedəme.

Pıəm sırəy iyən bə şəhr oqardə bədiqə bo Nino qıləy brilyant çəşinə i qit quşvə viğandışe.

Çəmə diyədə jimon vey-vey sokitbe. Əncəx i kərə Ğazi Məlo de qıləy lovə xəbə oməy çəmə tonə, votışe:

– Di kənoədə de qıləy avjorinə naməlumə şəxsi çanqbəyəxə biən. Votedən ki, in naməlumə şəxs ermənibən. Diyədə qıləy hayku rostbe. Bəro ki, çanqbəyəxə biə odəmi hədəf biə az çe di mehmon bim. Çəmı mard ənə iyo biəkəson har qılə divoji şərəf iyən hestiyəti hesab bedəbe, kıştə biəbəym, boəvon qıləy ləkə bey əzini. Bə biton beşim ki, bışim ə odəmi bıvındım. Bərosti, in odəm ermənibe. Əncəx çeəy Naçararyani nəslədə bey-nıbey təyin karde çətinbe.

Di siprişon qırdə bin, məsləhət kardışone iyən jıqo bə ğəror oməyn ki, bə odəmi çand qılə mehkmə şəlləğ bijənin, diyku bitojnin. Qırəm əv Naçararyani nəslədəbu, bəşe bəvonən xəbə bədoe. Ne, qırəm çə nəslədə nıbu, bəvədə Xıdo divojon xoşə niyəti bəvinde, çeəvon qıno bəbaxşe...

Koncosə, co qılə planetədə mihoribə şedəbe. Çəmə hiç çiyku xəbəmon nıbe.

Bandonimon de Şamil devri əfsanon purbe. Mihoribə xəbon bəmə hiç omedənibe-rəsedənibe. Çəmə duston vaxt-nıvaxt bo əmə qəzet viğandedəbin. Əncəx az omə qəzeton nihandə bə i kəno şododəbim. Nino i kərə xəbə səşe:

– Yodo beşədə ki, mihoribə hələən dəvom kardedə.

Az sıre-sıre cəvob dome:

– Nino, rosti bıvotım ki, mihoribə təmom çəmı yodo beşəbe. Bərosti, dəvardəyon de vəoməyon arədə qıləy soyə arə bibuən, miro bə ləzonədə çəmı jimonisə həniyən qıləy jimon bey nıbəzine.

Im, bə Əli xan Şirvanşiri biə Xıdo soğate.

Hejo bı vaxt ak-ovi dilədə biə aspı səpe i nəfər bo əmə namə vardışe. Namə nə çəmı pıəku, nəən çe Seyid Mıstəfokube. Namə səpe nıviştə biəbe: “Arslan əğəku bə Əli xanı” Nino de təcubi parsəşe:

– Əv çəməku çi piyey bəzine?

Aspo votışe:

– Bə şımə veyə namon viğandəşone, əvon roədən. Arslan əğə bəmi veyə pul doşe ki, in xəbə şımə iminə çeəyku bıməsən.

“Aulədəbiə jimonimon bə oxo rəsedə” – jıqo fik karde-karde namə paket okardıme. Peşı namə de bərkə vanqi bo hande bino nome:

“Bə şımə de Xıdo nomi səlom votedəmon, Əli xan, çekonəyon? Aspon, şərovon, pəson iyən bə ico jiyə insonon çekonəyin?”

Mini bıparson, az çokim, asponum, şərovonum iyən ətrofonumən çoke.

Xəbə bıbu votənə bequli kardedəm ki, çəmə şəhro qıləy yolə hadisə sə doəşe. Məhbuson həbsxonəku vadoəbiən. İsat əvon çəmə şəhri kuçonədə nəvedən.

Zinedəm, isət xəbə bəstəneş ki, bəs polison koncon? Əmmo bızın ki, tosə zinə hukuməti numayəndon bıən polison isət dıyo kənoədəbiə zindononədən.

Bəs əşğəron? Həni əşğər – filonən ni.

Zinedəm, dustım, isət ıstə sə obəşandəş-bəvotes ki, bəs çeəmə qubernator bı koon çekonə ro dodə?

Bızın ki, çeəmə ağılməndə qubernator harcoə odəmon idarə kardeku sıstbıə, zinə çeəmə şəhro vitə-şə. Çeəyku əncəx i dast şəvlo iyən qıləy kanə kokard mandə.

Yəğın ki, bəmi siredəş, fik kardədəş ki, du votedəm. Bovə bıkə, dustım, az du votedənım.

Zinedəm, isət ıstən-bəştə bəparseş-bəvotes ki, bəs boçi Çar bə çeəmə şəhr ləşğərə hisson iyən tojə qubernator viğandedəni?

Xəbə bıbu ki, həni Çarən mevcud ni. Umumən, isət hiç qılə çi mevcud ni. Hələ zinedənım ki, bə jıqo çiyon çe nom noədən?

Əncəx zinə məktəbi sərmuəllim kuyəmonə, bəəmə hiç ki mane nıbe.

Az ıstı dustım, Əli xan. Bə roən imoni həmə bəti sıftə-sıftə xəbə bıdə az bey piyedəmə.

Həmə Naçararyanon vitən bəştə kişvəron. Şəhrədə həni polis mevcud ni. Səğ-sələmət bımandən, Əli xan. ıstı dust iyən ğul Arslan əğə”.

Sə rost kardıme, Nino ranq vitəbe. Əv, de larzə sədo daməbe:

– Əli xan, ro oje. Əmə bə kə oqardədəme, bə kə!

Zumandə şoy-şoyku bə vəcd omə Nino in sıxanon ehandedəbe. Əy daston dənəşe bə çemı qiy “şədəmon” vote-vote donəlukə jəy-jəy bə bəmey bıno noşe. Çeəy pobənəsəə lınqon xokinə soədə pevaştəbe-eqinedəbe.

– Ha, jəqoye, Nino, təbi ki, əmə bəştə kəon oqardədəmon.

Az həmə şo bedəbim iyən həməən ğəmqın bedəbim. Zardəloşə halinə bandon de ıstə həmə reçinəti iyən cazibədorəti diyəroədə viriski dodəbin...

Bə rıjoli səpe sə dənə bə bızanqə lonon oşə bı kuməloon erəxəym, peşı dim qətıme bə momınon bə ibodət vanq bıkə qədə minaron edəsəym...

Ə ruj aulə jimoni oxonə rujbe.

Insonon sifətədə tars iyən şoyşo fam bəyəndi omujənbey Loşko osəmedəbe.

Kuçon çe səyku- bə sə dırozəbiə de ranqinə ğıymətinə koğəzonədə bəmənəə şuaron nıvıştəbiəbe.

Vıjorədə savdı bıkə jenon sıvonədə qırdə bıəbin tələb kardədəbin ki, Amerikə bə Hindistoni iyən bə Afrikə zəncion ozodəti bıdəy.

Mıhoribə şemon tərsinə qardəbe. Yolə knyaz ğeyb bıəbe. Cırıcındır, sə-tanış emə, dılətono çe holi qınıyə əşğərə hisson şəhri kuçonədə sərqərdon nəvədəbin. Şanqone qulləğandə sədoon məsə bedəbe, bərujne isə bəyəndeqınıyə soxtəkəson dukonon ğarət kardədəbin.

Nino enəme be, bə qləbusi edəsəbe: “Az mıhoribə nıbə qıləy kişvər nəvədəm”, –

votə Nino ıstə anqıstə ranqbəranqə kali marz, sərhədə xəttən səpe novnədəbe.

Azən bo sırey xoto votıme:

– Qavar bə Moskva iyən bə Peterburq bışamon?

Nino ıstə amon peğandışe. Nino ənəxəbədə anqıstə oqətişe Norveçi səpe:

– Həlbət ki, ın kişvəri aştı dılədə bey əminim. Əmmo vəyo çecurə şey bəzınemon?

Nino nığılıyədə nəfəs səşe:

– Ne, vəyo şe nibəzınemon. Bəs bə Amerikə çiç votedəş?

– Atlantik okean de dışmeni jiyədəovə kuləson purin, – votıme.

– Bəs Hindiston, İspaniyə, Çin, Yaponiyə?

– Vəyoən ya mıhoribə şədə, yaən ənə əğono şey-beşey nibəzınemon. – Ləzi bədiqə təsuf kardışe. – Əli xan, jıqo beşədə, əmə bə tələ eqınıyəmon?

– Rost dərəsəş, Nino. Isət bo vıtey hiç məno ni. Isət əmə hiç nıbu tosə tırkon omey şəhri əhali xəşəti, ağılməndəti iyən təkminəti roon nəvənimon.

Nino norozi holədə daməbe:

– Oxo az boçi bə ğəhrəmoni bə şu şəm! Az şuaron, nıtğonku xoş omedənime. Qırəm ın koon jıqo dəvom bıko, İronədəbiə bəşti mamu tonə bəvitem.

– Jıqo dəvom bey nıbəzıne, – votıme, kəo beşim.

İslomi xəyriyə cəmiyyəti binaədə qıləy qırdəbemon hestbe. Çand manq çemi bənav pıəm kədə bə çəmə xəlği ağibətiro yolə ğayğu nişon doə alicənobə odəmon ənə əyo nıbin. Bina salonədə miştəzorə cıvonon qırdəbiəbin.

Kəybə qəvo bə İlyas bəqi rast oməym. İlyas bəq de Məhəmməd Həydəri cəbhəo oqardəbin. Çari ıstə taxti tərq karde məsəşonbe, bə şəhr oməbin. Mihoribədə vindəyon tosə ğıyoməti ruji ıstə dilonədə bə novniyəkəson oşedəbin.

– Əli xan, – İlyas bəq ovarde bəmi, – əmə hərəkət kardəninimon. Dışmen çəmə şəhri kəybəsə pəmandə.

– Bəle, əmə ıstəni mıdofia kardəninimon.

– Ne, çəmə bə hucum ovaştey lozime.

İlyas bəqi in sıxanon votışe, bə xıtbətə kursi peşe iyən de qıləy amironə sədo bo qəp jəy bino kardışe:

– Hurmətinə mısılmonon! Az i kərəən çəmə şəhri vəziyəti bo şımə izoh karde piyedəme.

İngilob bino beyku cəbhə volobedəbe.

Urusi ləşğəro vitə daston avjorinə fərarion bo oçın-peçine hozi vəziyətedə Boku ətrofədə mandəbin.

Şəhrədə əncəx i qılə mısılmonə hərbi hissə heste. In hissəən “Vəhşi diviziyə” xoşaxoşonədə iborətbe.

Əmə həm aşmardədə iyən həmən hərbi sursat cəhəto urusə ləşğərisə zəyfbik. Çəmə şəhrədə biə dımınə hərbi hissə isə “Daşnaksutyun” nominə erməni millətvonə partiyə hərbi dastoninbin.

Çe partiyə lideron biən Stepan Lalayev iyən Andronik Ozanyan de əmə təmas soxtəşone. Əvon Qaraboği iyən Ermənistoni mıdofia kardero şəhri erməni sakinonədə ibarətbə qıləy ləşğər ono-ono kardəşone. Əmə çe ləşğəri soxtey, həmçinin çəy bə Ermənistoni tərəf hurrəc karde barədə biə plan bəqəm kardəmonə.

Bı səbəboən erməniyon de əmə ibey bə uruson ultumatum doe rozin. Əmə tələb kardədəmon ki, urusə əsəron iyən didərqinon¹ həni çəmə şəhro dənıvardın. Uruson çəmə tələbon rədd bıkonsə, əmə de erməniyon bə ico ıstə tələbon de hərbi ro bə vırə rosnıyey zorədəmon. Mısılmonon, bə “Vəhşi diviziyə” uzv bıbən iyən bə avjori pəpuşiyən. Dışmen çəmə kəybə qəvədəye”.

Az quş dodəbim. Çe nıtğədə mihoribə iyən xunə bu omedəbe. Həni çand rujbe ki, kazarma soədə pulemyoti çecurə oko doe omutedəbim. İstə in tojə zınəy lozimi vırədə oko doe əbi.

---

¹ *təroon*

Məhəmməd Həydər çəmı tonu pəmandəbe, de gətəri bə hənəkbe. Enəməym bəçəy quşi votime:

– Qırdəbemoni bəpeşt de İlyas bəqi çəmə kəy boyion. Seyid Mıstəfoən çəmə kəyku bəbe. In vəziyəti muzakirə karde lozime.

Məhəmməd Həydər de səy “Boməmon” işarə doşe, beşe-şe.

Duston çi dənıvarde, oməyn. Əvon avjorinbin. Hətta Seyid Mıstəfo havzə kışti jiyo gəmə ehaştəşbe.

Nino bənə kəy xanımı tadibəsə çay hozı kardışe. Çəmə dılətono qıləy dərknıbə sokitəti hestbe.

Mıhoribə ərəfədə şəhr tanqij iyən yad vində bedəbe. Hələən kuçonədə insonon nəvedəbin, bə ko şedəbin iyən vijoronədə savdı kardedəbin. əmmo çəvon hərəkətonədə geyri-realə cəhəton famey bedəbe. Mavoji, əvon jimoni harrujnəni vərdişon nezə vaxtədə bə bemənoəti peqardə bey isətciku dərəsedəbin.

– Şımə kədə kifayət gədər avjor hestonebu?- İlyas bəqi xəbə səşe.

– Penc tıfanq, həşt təponçə, qıləy pulemyot iyən dave sursaton hestemone.

– Çemisə əlovə, çəmə kədə bo jənon de əğilon dalda, təkəyocoyro zirzəmi hestonebu?

Nino ənəxəbədə sə rost kardışe iyən de gətiyəti votışe:

– Az bə zirzəmi nibəşem. Az iştə kəy mıdofıə bəkardem.

Çəy sədo vey sərt iyən gətibe.

Məhəmməd Həydər vey aşışə tərzədə votışe:

– Nino, əmə avjor oko bədomon, qirəm yarəjə bıbəmonsə, şıməən çəmə yaron dəbəvasteyon.

Nino sə qətışe bə ji. Çəy sədo mavoji qətə bıəbe:

– Əmon, ha Xıdo, çəmə şəhri kuçon bə canqi məydon, teatri binaən bə sərqərarqo obəqarde.

Tikəy bədiqə isə bə Nikolay kuçə şey bə Çin şeysə çətin bəbe.

Bə miğəddəsə Tamara litseyi şeyro ya iştə dınyozınəti ovaxtey, yaən qılə ləşğəri məğlub karde lozim bıəbe.

Bə Qubernatori boğ de luzə fırsını şey iyən dəvardə vaxtədə de Əli xanı çəmə didor kardə hovuzi tonu pulemyot noəbey xəyolədə bə con vardıme. Əmə vey çoçinə şəhrədə jiyədəmon”.

Peşi İlyas bəq bə sıxan dəşe:

– Şəhri dılədə canq nıbey əminim. Uruson çəmə ultimatumı gəbul bəkarden.

Məhəmməd Həydər tel-teli sırəy, votışe:

– Bə şımə vote yodo bəkardıme, ənə iyo omeədə roədə bə Əsədulla rast oməym. Əy votışe ki, uruson ultimatumı rədd

kardedən. Əvon tələb kardedən ki, əmə iştə silahon təhvil bədəmon. Az iştə silahi bəvon nibədom.

İlyas bəqi votışe:

– İm çeəmə erməni muttəfiqonro mihoribə hesab bedə.

Nino ta jəşbe, iştə sifət bə pencə tərəf qordınıyəşbe. Seyid Mıstəfo iştə əmmomə sərost kardışe, – votışe:

– Ha Xıdo, Xıdo! Az cəbhədə bənım. Bənə Əli xaniən ağılmand nim. Əmmo şərəiti çok zinedəm. Mihoribə vaxtədə mısılmonon bə kofiron sədoğəti peşt bıbastonsə, çə mihoribəo xəy nibome. Əslədə, bə co kəson peşt dəbastey iştən bevəcə çiyə.

Şəriət jıqo hamyedə, jimonən jıqoye. Bə erməni hərbi daston kiyon rəhbərəti kardedə? Stepan Lalay!

Əy zinedəyon. Az hiç curə bovə karde zinedənim ki, erməniyon deəmə i vırədə bə uruson vəynə canq bıkən. Oxo şımə vəynədə bi in uruson kiyin? Cır-cındırı dilədə bi i nəxır anarxiston iyən gəldurə daston. Çəəvon sərdori nom Stepan Şaumyane. Əvən erməniye. Erməni anarxiston de erməni millətvonon, mısılmonə millətvonon de erməni millətvonon rə i bəben.

Har çi bənə Ğironi həxəti oşkoye.

– Seyid, – Nino bə sıxan dəşe: – Ənə iyo qıləy məntiğən heste. Qırəm Uruson gəlib bən, hər holədə Stepan Lalay de Andraniki bəvon çəkə mınosibət nişon nibədon.

Məhəmməd Həydər ənəxəbədə de qaç-qaçı sərəy, votışe:

– Duston, muni bıbaşən, uzur piyedəme, şinedəm ki, qırəm əmə mihoribədə gəlib boəmon, erməniyon vəziyət çekonə bəbe? Qırəm tırkon bə Ermənistonı dəşun, əmə çeəvon kişvəri mıdofia nibəkardemon.

İlyas bəq bərk gıyızınbe, votışe:

– Jıqo sıxanon məkən, həttə bəiştə ağıliən məvən. Erməni məsələ vey hoston iyən de soyə roy həll bəkardemon. Lalayi rəhbərəti kardə batalyonon əşğəron bə Erməniston bəşən. De əşğəron bə ico çeəvon xıyzononən bebəşən-bəşən.

Ha jıqo, i sori muddətədə Bokuədə erməni nibəmande. Əvon iştə kişvəri xıvand bəben, əməən bəştə kişvəri xıvand bebəşemon. Peşən əmə sofsoyə dı hamsiyə xəlğ yəndıtono jimon bəkardemon.

Az sıxan səme, votime:

– İlyas bəq, Seyid Mıstəfo hiçən nohəx ni.

– Qıləy siyasətvon bənıne, Əli xan. Yəni jıqo qıləy odəm bənıne ki, iştə xəlği çe gırğıniku xilos kardero iştə dilədəbi şəxsi xısusı tosney bızını. Qırəm çeəy ağıl sədəybu, iştəni iyən iştə xəlği mənəfero çeəmə tərəfədə əbi.

Əmə tosə tyok darşi ıstə arədə mıbohisə kardımone. Peşi Nino bə sıxani bino noşe:

– Pidəşe siyosətvon iyən piyedəşəən qıləy soyə inson bıbu, lakin i qılə çi piyedəme ki, i haftə bədiqə səğ-sələmət ənə iyo oqardın. Qırəm şəhrədə mıhoribə bino bıbu...

Nino ıstə sıxan bə oxo rosniyey nızınəşe tam jəşe.

Ə şəvi əv çəmi tono olaxte, əmmo bə han şey nızınəy. Qəviş kamişi oj, lıvputoniş nəmbe. Nino bə pencə erəxəbe, damə bedənibe. Dıvanqonə qətıme əv, dim bə çəmi tərəf qordınışe-votışe:

– Əli xan, tınən bə canqon omujən bəbeşbu?

– Həlbət ki, Nino.

Əvən : – Həlbət ki, canq bəkardeş. – votışe, çəmi sıxanon ehandışe.

İberdəmə əy çəmi sə qətışe bəştə daston arə, nığılə nəfəs səşe, çəşon qeş-qeşi okardışe, tamtamijə maç kardışe mı. Qıləy xışminə ehtirosi bə vanqo qətəşbe əv. De şəhvəti iyən tarsi dilədə dəkırmışe mı bəştə sinə. Çəəy simoədə jıqo bızın, qıləy co dınyo ifodə hestbe.

Ənəxəbədə çəmi sə bə ıstə çəşon nez kardışe, de xəfifə sədo daməbe:

– Bə çəmə zoə Əli nomi bənom, – votışe, ijən tam jəşe. Peşi akınə çəşon sərutışe bə pencə tərəf.

Ğədimə minarə namə iyən zərifə soxtemon bə Ovşumi pələşka ruşnə ğərg bıbə.

Bə ğədimə ğələ divoonsə peşti toykiyəti iyən qıləy tarsova soğnə səğandəşbe. Diyəroonədə osoni bə osoni dəsuyədə beşə qıləy sədo məsə bedəbe.

Ki isə ıstə ğəmə tij kardədəbe iyən jıqo bızın, əv çe navoməku xəbə dodəbe.

Bı vaxt telefon zənq jəşe. Vırəyku əştım iyən toykiyədə qədə-qədə poyəym, telefoni dastək peqətıme.

Dastəko İlyas bəqi sədo oməy:

– Ermənon de uruson i bin. Əvon tələb kardədən ki, həmə mısilmonon tosə maştə saət se tərəsiloh bəninin. Təbii ki, əmə imi rədd kardədəmon. Tı pulemyoti peqət, ğələ divoonədə Sisianaşvili dərvozə çəpədə movqe bəqəteş. Bə ıştı ehdə si nəfər bəvğandem. Dərvozə mıdofia kədero həmə həziyətiyon bıvındış.

Telefoni dastək nome bəçəy vırə. Nino çarpayədə nıştəbe. Çəşon sərutəşbe bəmi.

Az ğəmə peqətıme, çəəy tilə osə kardıme.

– Çiç bıə, Əli xan?

– Dışmen ğələ qəvədə mandə, Nino.

Olaton tankardıme, xıdmətkəron vanq kardıme. Əvon oməyn, həmə panəkulunc, zumand iyən dırozəbolobin. Bə hay qıləy tıfanq dome, peşi bə ji etləym, bə rıəm çəsmə şim. Əv ovəynə vədə mandəbe, xıdmətkəron qıləyni çəy çərkəzə pencəki de şotkə təmiz kardədəbe.

– Konco movqe bəqəteş, Əli xan?

– Sisianaşvili dərvozədə.

– Lap çok. Az İslomi xəyriyə cəmiyəti salonədə gərorqoədə bəbem.

Çəy şimsi cinqə kardışe iyən bəştə bığon şimol jəşe, bə sıxani idomə doşe:

– Mətin bibi, Əli xan.

Dışmenon gələ divoon onıvaştəninin. Əvon dərvozə vədə biə məydoni bıqətonsə, de pulemyoti otəş ru bıkə, çəvon vəy bıstən. Əsədulla ətrofədə biə bo divojon qırdəkarde şe. Divojonən bə dışmeni Nikolay kuçədə biə peştono bə hucum obəvaştən.

Əy iştə təponçə noşe bə cif, sıstə holədə erəxəy bəmi, votışe:

– Bə İron oxonə qəşti saat həştədə şədə. Nino hukmən də kəşti şənini. Bəro ki, uruson gəlib bən, həmə jenon nomuson ləkəjor bəkarden.

Az şim bəştə çəsmə, Nino de telefoni qəp jəydəbe.

– Ne, inə, az ənə iyo mandedəm. Ne, ne, ənə iyo hiç qılə təhlukə ni. Səğ bi, rıələ, norohət məbi, çəmə kifayət gədər hard-həş hestemone. Təşəkkur kardədəm. Əmmo vey xayş kardədəm ki, iştəni oməvıknən, Ne, əvonim, ijən ehandedəm, omey piyedəm ni, – votışe, telefoni dastək bə ji noşe.

Az bı sehbəti quş dodəbim. Nino oxonə sıxanon donəlukə jəy-jəy votedəbe.

– Nino, tı həxədəş, – votıme, – bəro ki, iştı rıə kəykuən əmin-əmonəti nibəbe. Oxonə qəşti bə İron saat həştədə şədə. İştə əşyaon qırdə bıkə.

Çəy sifət sı-portəbe.

– Tı mını ənə çiyə tojnedəş, Əli xan?

Az Nino de tosə ısatı jıqo gəzəbnok vindəm nıbe.

– Nino, tı Tehronşəhrədə de əmin-əmonəti bəjiyəş. Dışmen gəlib boysə, əvon həmə jenon nomusi ləkəjor bəkarden.

Nino sə rost kardışe, de gətiyəti votışe:

– Bə çəmi nomusi hiç ki qınıyey nibəzine. Toxtə bibi, Əli.

– Hələ çanədə vaxt heste, bə İron bışı, Nino.

Nino de cıddiyəti votışe:

– Vəse, Əli xan. Az dışmeniku, mıhoribəku iyən əməni çəşbıkə həmə dəhşətinə çiyonku tarsedəm. Demıən jıqo, az ənə iyo mandədəm. Roste, bəti koməq bey nıbəzinem, əmmo az detnım. Az ənə iyo mandəninim, vəssəlom.

Jəon be. Nino çəşono maç kardıme. Fəxr kardıme ki, jıqo jen hesteme. Hakanə bəmi sıxan oqordınən, Nino qıləy çokə kəxıvanbe.

Az kəo beşim. Ruj obedəbe. Həvoədə xokə bu omedəbe. Bə Ğələ divo kuti peşim. Çemı xıdmətkəronən dastonədə tıfanqon hozıə vəziyətədə mandəbin.

İlyas bəqi vıgandə si nəfər odəmən lap təyli mandə Duma məydoni hıvosi kəşədəbin. Sofsiyo bığınə, sıyoləşə bıə in odəmon besədo iyən əsəbi holədəbin.

Qədə luləynə pulemyot çe qıləy urusi fındıxə bukə bə yod vardedəbe.

Ətrof sukuti dılədəbe.

De Ğərorqo əlağə oqətə odəmon besədo Ğələ divo səpe iyo-əyo şədəbin, kırtə xəbon vardedəbin.

Ruhaniyon de siprişon oxonə ləzədə bə aştı mecuzə nail beyro kulişədəbin.

Həşi beşe. Peqardim vəynə tərəfədə bıə bəıştə kəon erəxəym. Nino bonəkulədə nıştəbe.

Çəştoni Nino çəmə tano oməy. Əy boəmə hardı-həş vardedəşbe. Pesəmə holədə çəşon sərutəşe bə pulemyoti...

Az əy de zori tosə bə kə vıgandə vaxti, tamtamişə soğnədə mandəbe bə ətrofi erəxəbe.

Saət i be. Seyid Mıstəfo peşe bə minarə, de ıştə kədərınə, cıddiyə sədo əzon doşe.

Peşi çəmə tano oməy. Əv tıfanqi dumo ıştə şıkırındəbe. Çəəy kıştiədə Ğıron hestbe.

Az Ğələ divo bitonədə Duma məydoniku bənav edəsəbim. Əncəx tarsiku tadi qətə dı-se qılə merd vındıme ki, vitedəbin.

Qıləy çadrəynə jen pıt-pıt karde-karde məydonədə hənək bıkə əğılön dumo vitedəbe.

İ, dı, se... Bələdiyə bina obıə saəti sədo sukut moləşe. In sədo mavoji, təmomən co qıləy dınyo kəybon okardə şəhri ətrof məhəllono sıftənə avjorə sədoonbin.

Əşəvi Ovşum çiyedənibe. Vokırə kulos de Kaspi dıyo sokitə əvon ləpon səpe kup harde-harde şedəbe. Telə iyən suyə ovə koon bə çeəmə dimi peşandə bedəbe. Kulosi çeəmə səy səpe biə sofsiyə vokır toykiyə şəvədə bə qıləy nəhənqə kijə kəşpəri oşedəbe.

Az bə pəsə pustədə biə bə kurki dilə dəşəbim, kulosi dilədə olaxtəbim.

Çeəmə sukondor iştə qırdiliyə iyən rişinə sifəti de loğeydəti bə astovon tərəf qordiniyəşbe-erəxedəbe. Sə rost kardime iyən dasti bə pəsə kurki qılməynə muyon dəsume. “Seyid Mıstəfo?”- sədo kardime.

Kortinə dimə Mıstəfo sə bə çemü tərəf’enomnişe. Əv dastədə dənən sibiə təsbe qordiniyedəbe...

Jıqo bızın anqışton de xunə rəğon hənək kardedəbe. Seyid Mıstəfo:

– Norohət məbi, Əli xan, az ənə iyom, bə farsı “Tı rohət bıht” – votışe.

Çeəy çəşon havzənin vindime, aştım-nıştım.

– Məhəmməd Həydər hələk be, – votime, – Çeəy cəsəd Nikolay kuçədə vindime.

Bukə de quşon birniyəşonbe.

Seyidi dim qordinişe bə çemü tərəf:

– Uruson Bayıl tərəfo oməyn, bulvar bə mihosirə səşone. Tı əvon Duma məydonə tojniyədə-bekardeədə əvon bədu bulvari vitedəbin.

Bə yodom oməy:

– Peşian Əsədulla oməy iyən hucum əmri doşone. Əmə de tıfanqə tiki iyən de gəmə bə hucum ovaştimon. Əmə bə hucum ovaşteədə tı “Yasin surə” handedəbiş.

– Bəs tı? Tınən dışmenon xuni ekardedəbiş. Zinedəbişbu? Haşimi kəy sıvədə kiyon əməni bə çəşbin? Naçararyani həmə nəsl. Əvon həmə gır bin.

– Həmə gır bin, – ehandime, – az Haşimi kəy bonəkulədə həşt pulemyot bə dast vardime. Əmə bə həmə məhəllə hakim bimon.

Seyid Mıstəfo iştə çəkutə moləşe. Jıqo bızın, bəçəy dimi xok ru kardəşonbe.” Kəy kumədə həmə ruji pulemyoti otəş ru kardışe. Ki isə iştə kıştə bey votışe. Ninoən ım məsəşe, əncəx hiç çi nivotışe.

Əv kəy çəşmədə niştəbe, tam jəşbe. Pulemyot isə otəş ru kardeədə idomə dodəbe.

Nino ikərədə de daston iştə dim qətışe iyən “Səkən həni səkən!” – votışe, zıqqə jəşe. Əmmo pulemyotvonon iştə koədəbin.

Peşi hərbi sursatimon orəxəy. Əncəx dışmen imi zinedənibe. Atəş biriyə beədə, dışmeni jıqo zınəşe ki, im qıləy tələye.

Musa Hacıən marde. Lalay de iştə daston tosnışe əv-kıştışe...
Həni bo vote sıxan nımande”.

Az tam jəmbe. Çəmə sukondor hələən bə astovon erəxəbe. Sıvıkə dıyo vovaz çəy ranqəranqə avşumə libosi oşandedəbe.

Seyid bəıştə sıxani idomə doşe, votışe:

– İştı Sisianaşvili dərvozə tono bıə dastbəyəxə canqədə bey məsəme. Az şəxsən in hadisə nıvindime, bəro ki, Ğələ divoon bə qılə sədəbim.

– Roste, az dastbəyəxə canqədə bim. Vəyo siyo meşinədə pencək tankardə qıləy cəmdək hestbe. Az bəy ğəmə jəme, hl kardime, ikərədə əv bəştə xuni əlvon be.

Çemı xalə kinə Aişəən kıştışone.

Dıyo sokitbe. Kulosi puzəku ğətronə bu omedəbe. Kulos, bənə səhro sahilon benombe.

Seyid qədə-qədə qəp jəydəbe:

– De məçidi mominon omə məydon səpeyəndi eçnimone.

Peşən iştə ğəmə sıvniyemone, dışmeni səpe həmlə kardimone. In canqədə vey odəm hələk be. Əncəx Xıdo nəhaştışe az bıvardım.

İlyas bəqən xəşe. Əv diyədə niyon bedə.

Hiç zinedəş, şımə kə çecurə talan kardışone? Şımə kədə hiç çi nımande: nə qıləy xoli, nə mebel, nə ğab-ğəcəğ. Har çi oçnişone-bardışone. Əncəx quculiyə divoon mandin.

Çəşon vi kardime. Həmə andomım, jıqo bızın, sutə dojiku ibarətbe.

De Bibiheybəti xomə nati tarbiə sahilədə de məydon pur bıə ərəbon iyən dastədə qıləy dəbastəy qətə Nino bə çemı çəşə və oməy.

Narqın cəzirəku qulləo fənəri ruşnə omedəbe.

Şəhr şəvi zilmotə toykiyədə ğərg bıəbe. Sofsiyo natə çolon ğəmçinə sifət həbsxonə ğərəvolvonon bə yod dənəodəbe...

İsətən ənə iyo, bə kurk dəşəm, kulosi dilədə olaxtəm, tovış nıbə qıləy doj çemı sinə sutədəbe.

Sə rost kardime. Kulosi qıləy qədə kincədə Nino olaxtəbe. Çəy sifət vey pələşkbe.

Çəy sardonə dast qətımə iyən çəy anqışton qədə-qədə larzey osəməme.

Çeəmə peştədəbiə kulosi sukondori tonə pıəm niştəbe. Çeəvon sehəbətən pesi-pesi bə quşonim rəsədəbe. Bemənə çiyon qəp jəydəbin.

Pıəm votedəbe:

– Məvotbən, şimə bərosti bovə kardedon ki, Cərcə vahə, vadiədə insonon de ıstə piyə çəşon ranqi ovaxtey zinedən.

Sukondorən bəy cəvob dödə-votedə ki, bəle, Səfər xan, dınyo əncəx qıləy vırədə insonon ıstə çəşon ranqi ovaxtey zinedən. Ə vırən- Cərcə vahəye. Dəvardə vaxtonədə qıləy miğəddəsə merd ın barədə navi xəbədoe ğabiliyədə bəbe.

Az bə Nino ovarđim, votime:

– Nino, pıəm çe Cərcə vahə mocuzə barədə sohbət kardedə. Har holədə bə dınyo dardon tov vardeyro inson bəpe jıqo bibu.

Nino cəvob doşe:

– Ne, Əli xan, az jıqo bey zinedənim. Az jıqo karde vıškiyedənim. Əli xan, zinedəş, kuçə xokonən xuniku sı-portə bəbe.

Əy ıstə dim qətışe bə daston dılə, bino kardışe bo zol-zol bəmey. Çeəy amon larzedəbin...

Az niştim çeəy palu. Yolə Ğələ divoon bitono biə Duma məydoni, Məhəmməd Həydəri Nikolay kuçədə səğandəbiə məydi, ikərədə bə sıə ranqi əlvonbiə siyo meşinə pencək bə yod dənome.

Jimonədə xəş mande bə odəmi əzob ədəybən...

Vey-vey diyəroo pıəm sədo oməy:

– Votedəş, Çələkəni cəzirədə veyə moron hestin?

– Bəle, xan, həməni həddo ziyodə, dıroz iyən zəhəynə moron...

Əncəx de tosə isə ə moron hiç kəs de ıstə çəşi vindəşni. Əncəx Mərv vahədə jiyə qıləy miğəddəsə merd nəğil kardəşe bomı...

Az bı qəron tov nivardime, nez oməym bə sukondori, votime:

– Pıəle, Asiyə məhv biə, çeəmə duston canqi məydonədə həlok biən, əməni didərqi əqniyəmon. Əmə bə Xıdo ğəzəb oməmon, tı isə ənə iyo niştəşon Çələkəni cəzirədəbiə moronku qəp jəydəş.

Pıəm sifətədə biə ifodə onıvaxte. Əv kulosədə biə bə qədə vokırə suni dəhaştəşbe ıstən, i muddət edəsəy bə çemü dimi, oxo ki daməbe:

– Çemü balə, Asiyə məhv biəni. Çeəy əncəx marzon dəqışbiən. Boku həni Avropə biə, imən təsadufi ni, bəro ki, Bokuədə həni Asiyəvoj mandəni.

– Pıəle, az se ruj-se şəv de pulemyoti, de tıfanqə tıkə, de ıstə ğəmə Asiyə mıdofia kardəme.

– Tı cəsuriş, Əli xan. Əncəx cəsorət votedəş, əv çiče? Avropəvojonən cəsuriş.

Tı iyən detı bə ico canq bıəkəkəson həmə həni Asiyəvoj niyon.
Az bə Avropə nıfrət kardədənım. Sofsoyə bəy etino kardədənım.
Avropə i tikə tı deıştə novniyedəş. Tı urusi məktəbədə handə,
latını omutə, jenən avropəvoje. Tı hələən bə ıştə Asiyəvoj votedəş?
Tı mıhoribədə ğalıb oməybəş, Avrobə jimonə tərtı tı ıştən bə Boku
əvəyş. Bo əmə çe fərg heste, çeəmə kişvərədə zavod iyən fabrikon
ki bədute? Əmə ya uruson? Koon bə tərzədə dəvom karde nəzını.
Besə-bebinə dışmeni məhv karde, bə xuni təşnə bey çokə Asiyəvoj
bey ni.

– Bəs kəynə çokə Asiyəvoj hesab bey bəzınemon?

– Tı nımə Avropəvojiş, Əli xan. Bə roən ın parsi dodəş. Əy
botı izoh karde nibəzinem. Bəro ki, tı jimonədə əncəx de adi çəşı
vındəbiə çiyon vındədəş...

Tı əncəx bə ji edəsədəş, Hejo bə roən məğlubiyət bəti doj dodə
iyən ıştə dojinbey bə buruz dodəş.

Pıəm tam jəşe. Diyənonış qıləy etasə ifodə səşbe. Əv çeəmə
rostə dınyoadə biə çiyonku həniyəni ziyodi zinedəbe.

Əv bənə Bokuj iyən İronijə piyəmerdon co qılə dınyoku bəıştə
dılə okıriy, vəyo çe ki isə bəıştə dəqiniyey nızınə, hucum nıkarde
təmomən co qılə dınyoku xəbədobe. Halonki az ın insoni ıştə
duston dənkində bəpeşt de qıləy vokırə kulosi sukondori Cərcə
vahə mocuzə barədə bəhs kardə bəbe aləmoən bəxəbə bim.

Azən çe aləmi kəybə kuyəme, əmmo vəyo ğəbul nıkardeşone
mı. Məvotbən, az həni Asiyəvoj nım. İmi bəmə hiç kəs irod
qətedənibe, əmmo imi həmə zinedəbe. Az bı arədə bə qıləy əcnəbi
oqardəmbən.

Əncəx ijən ıştə kədə bey, Asiyə xəyol aləmədə bey piyedəmbən.

Kuloso dıyo sofsiyo bənə ovəynə viriski doə ovi erəxəbim.
Məhəmməd Həydər marde, Aişə hələk be, kəmon talan kardə
be. Az isə de qıləy qədə vokırə kulosi bə Şahi diyor, yolə sokitəti
hukumron biə bə İron şedəm.

Bəğafil Nino oməy çemı tonə mande iyən “İronədə əmə çiç
bəkardemon?-parsəşe.

– İstirahət bəkardemon, Nino, – votıme.

– Jəqoye, istirahət bəkardemon, jəqoye? Azən hitəy piyedəme,
Əli xan. İ manq, dı manq hitəy piyedəme. Havzə doonış biə qıləy
boğçədə hitəy piyedəme. Əmmo ənə əyo mıhoribə, atəşə sədoon
nibənine.

– Tı hejo bə jəqo qıləy kişvər şedəş. İron həzo sorone ki, hitədə
iyən vey nodirə holonədə vəyo atəşə sədoon məsəbedə.

Əmə bə qədə pəlvon¹ meydonça peşimon. Nino bə dəyğə bə han şe. Az isə bə Seyidi siluyeti iyən çeəy anqıştonədə qardə, bə xunə tilə oşə təsbəə dənən erəxəym, i muddət olaxtə vırədə oğə mandim.

Seyid dıvo kardedəbe. Əv bə niyonə dınyo, həqiqiyə jimoni bə oxo rəsə vırədə bino bıə dınyo çək bələdbə.

Həşi beşə ufuği peştədə İron bə vırəbiəbe. Kulosi epoədə niştəbimon, kulə hardedəbimon. Ov peşomeədə həni İroni nəfəsi hiss karde bino noəmonbe. Turkməni gəbiləo bıə yeqonə əcnəbi sukondor de piəm sehbət kardedəbe iyən bənə bə adi qıləy əşyo diyə bıkə bəmi etino kardedənibe.

Çominna ruji şanqovoni ufuğədə qıləy zardəculə riyə vindəbe. In riyə bə avə oşədəbe, bərosti isə vindəbiə İroni sahilonbe. Az kuməloon iyən vey kosib qıləy liman vindime. Im şahi Ənzəliyədə bıə limanbe.

Əmə kanə iyən taxtonış pıxə bə limani nez bimon, ıştə lovbər şodomone.

Dırozə cubbəynə qıləy merd bə əmə nezbe. Çeəy kilo səpe ıştə navnə pənconədə qıləyni rost bıkə şir iyən pemə Həşi rənz bıə İroni herb viriski dodəbe.

Məmurı dumo sə-tan emə dı kəs- limani polis nəfəron omedəbe. Çeəvon iminə qılə deştə dijdə, qırdilə çəşon erəxəy bəmə, votışe:

– Əğil moədə bıə ruj bə Həşi sıftənə şuaon çecurə səlom votedəsə, azən bə şımə jəqo səlom dodəm. Şımə ki bey isbat kardero şımə tonə sənədon hestebu?

Piəm cəvob doşe ki, “Əmə Şirvanşirimon”.

– Şah həzrəton Əlmosə kəybə boiştə okardəbiə Əsəd-əs-Səltənə Şirvanşiri rəğonədə de şımə bıə eyni xunibu novnedə?

– Bəle, əv çəmı bıvəye.

Əmə kuloso etiləymon. Ə odəm əməni muşaiyət kardedəbe. Bə anbo rəsəədə votışe:

– “Əsəd-əs-Səltənə zinedəbe ki, şımə boməyon. Çeəy viğandə avtomobil şirisə zumand, ceyronisə cald, qəcesə reçin, halon səpe dutəbiə gələsə mehkəmə.

Əmə sıvo qardimon, çeəy tarif kardə avtomobil vindimone. Koncosə bo volobey hozı bıə qıləy “ford” avtomobil roy səpe mandəbe. Çeəy kanə rezinə çəxe şinon dı-se vırədə pinə kardəbiəbe.

---

¹ kəşti

Niştimon bə maşın, motor larze-larze bə ko dəşey bino noşe. Roməvon okeanədə biə bənə nəhənqə sərnışini qəşti kapitani çəşon bə diyəroon sərutəşbe. Nim saət bədiqə de Rəşti roy bə Tehranşəhr şedəbimon.

XXIII Semon

Ənzəli, Rəşt roonku de səhro nəfəsi sibiə kuçon... Ufuğədə “Abi-Yəzid”- şəytoni ov zəmon-zəmon bənə qıləy xəyoləti viriski dodəbe. Bə Rəşt şə yolə ro ru kənoo dəvardədəbe. Ruy ıstənədə isə ov nibe. Çəəy dilə sibiə Həşi jiyo cadar-cadar biəbe, bə zımrıxi, bə lıxmə oqardəbe.

Adətən İroni ruonədə ov bedəni, əncəx vəyo ovə qırdəbemono bə əməl omə bə tulinə qolon rast omey bedə. Çe qolon sofluşkə sahilonədə bə huşon səpe soğnə eğandə əzəmətinə halon mandəbin. In halon ibtidai devro mandə azmanə¹ halon bə yod vardedəbe.

Diyəroo qıləy kərvoni zəngülə sədoon omedəbe. Çəəmə roməvon avtomobili surət, tov bəkam kardışe - əmə rijolə bandə silsilon dovnonədə şotoron de qonə poyemoni şey vindemone. Dastədə əsa qətə sərvon çe kərvoni lap navədə şedəbe. Çəəy dumoən səyku – bə po siyo tanə odəmon şedəbin.

Əsəbinə şotoron isə loğeyd-loğeyd bəıştə roon dəvom kardədəbin. Əvon ıstə gədəmon şode-şode çəəvon qıyono ehaştəbiə zəngülön sədo barz bedəbe. Şotoron peştiku dirozə kison eləşkedəbe. In kisədə bion, mavoji, İsfəhon parçoninbu ya Qilonə avşumebu?

Roməvon avtomobil oqətışe. Şotoron peştədə biə şələ bə siyo kəfənon pəviştəbiə məydonbin². Çəəvon aşmard dı sa gədərbe.

Şotoron qon-qoni poye-poye çəəmə tonoo dəvardədəbin. In kərvon bandono, suyə səhro çəş dəvətonə həmoə dimo iyən besəbinə vahə dəvardədəbin- bo kırındəbin.

In dəvon vey diyəroədə biə bə tırkə marzon, sərhədön rəseədə bə zono boməyn. Səonədə sıə fəs biə qomruqxonəkoron çəəvon şəlon osə kardə bəpeşt kərvon sənibəçəton bə ro dəbəqıniye, de toşə miğəddəsə Kərbəlo şəhri qunbəzi məsofə gət bəkardə. Kərvon bə İmom Huseyni məqbərə bərəse, ijən mandəninbe.

Vəyo bə şotoron bo biə məydon de gəyğukəşə daston hozı kardə biə məzaronədə dəfn bəbe iyən gıyoməti rujədə şeypuri sədo

¹ nəhənqə

² cəsədon

əvoni toşə əbədiyəti hano pebəkarde, Kərbəlo huşon jiyo rohətəti bəvinden.

Deiştə daston çəşonimon dəbaste, çəəvon vədə de ehtiromi sə jəmonə. Bərkədə ziqqə jəmonə-votimone:

– İmomon məzarədə boəmən divo bıkəyon.

Sərvoni bəəmə jıqo cəvob doşe:

– Əmə iştənən bə jələvonə divo mehtıcomon.

Kərvon ijən bə ro dəvom kardışe. Əv, yolə səhro xəyolət biə bənə “Abi-Yəzid”i aşış-aşışi diyərobədəbe.

Əmə Rəşti kuşonku dəvardəbimon. Taxtə iyən tulə kərpicedə dutəbiə kuməloon ufuği və biriyəşbe. Ənə iyo dəvardə sasoron nəfəsi oje-oşko fəmedəbimon. De i qılə diyəni tulə kəon iyən tanqə kuşon nəzəo dəvoney bedəbe. Ənə iyo har çi eyni ranqədəbe.

Şəhrədə har çi qədəlibe. Əncəx hakanə kumon arəo sə rost kardə qıləy məçid vindeədə odəm sasimə bedəbe.

Merdon de astə toşəbiə bəiştə səon bə ku oşə qırdılıyə kılə, şəfkon noəşonbe.

Çəəvon sifətonən bə maskon oşədəbe.

Hər vırə xok, zəmin, notəmizəti dilədəbe. Jəqo vote nıbəbe ki, ironijon xok, zəmini dilədə beyku xoş omedəşone. Əvon sofsoyə har çi şekonə hestesə, jəqoən oqətey piyedəşone. Bəro ki, har qılə ironij, nəhoyətədə har çi bə xok oqardey zənn kardədə.

Əmə qıləy qədə çayxonədə niştəbimon-istirohət kardədəbimon. Çəşmonədə nəşə bu omedəbe. Merdon çəşon sərutəşonbe bə Nino. Kincədə səymuyon bə amon volobıə ojeqəv, livputono tu emə iyən dastədə naxşinə mısə piyolə qətə qıləy dəvuş pəmandəbe. Əv bə har kəsi erəxedəbuən, hiç ki vindedənibe. Jıqo bızın, əv iştə həmə hestini, həmə vucud iyən şuuri bə çəşnıçiyə Hesti- bə Xıdo sədo səbəro kardəşbe iyən çəə bə çəşnıçiyə Hestiku işarə bə çəşbe.

Ənəxəbədə əv iştə vırəo vəşte, norə jəşe:

– Diyə bıkən, Həşi Ğərbo rost bedə; Az əy vindedəm.

Şəhri vali tərəfə vığandəbiə numayəndə çayxonə kəybəsə vindəbe:

– Əlahəzrət əmr kardəşe ki, in quculiyə jeni mihofizəro ənə iyo hıvos noə bıbu.

Əv, beçarəynə Nino bə nəzə sedəbe. Nino hiç holən onıvaxtışe, bəro ki, əv bə farsı dərəsedənibe.

Ə şəvi şəhri vali kədə mandimon. Maşki rəbədəli çəəmə hıvoson¹ aspon bə yəhər kardəşonbe.

---

¹ *muhafizon*

Çarşov enidə Nino quculi hesab beyro iyən həməən kişvəri eqətə ğolduronku niğo doero hıvoson tosə Tehronşəhri əmə muşayət kardışone.

Avtomobil qədə-qədə bənav şedəbe. De kanə roon Qəzvini dəvardimon. Şah Şahpur ıstə ləşğəron ənə iyo qırd kardəşbe. Səfəvion, sənətkoon, sənətkoon, xəyxoon iyən niğəddəson ənə iyo məclis dəəvonin.

Sa-sa penco kilometr ro şimon. Ro bənə mori kılçə bedəbe.

Nəhoyət, diyəroə Dəməvəndi voaninə tərəkü Tehronşəhri kəybə ço qullə de ehtişomi barz be. Kəybə de ranqəranqə namə çinion dərosniyə biəbe. Kəybə səpe de zərifə ərəbi niğıştəy həkk kardəbiə kəlonon juqo bızın, bənə şaytoni çəşon bəmi edəsəbin.

Yolə kəybə jiyo xok-zəmini dilədə andomonuş yarə-xorə eqətə piyəçinon iyən pərişonə dəvuşon niştəbin. Əvon ıstə vorə anqıştinə lodə doston bəməmə dıroz kardədəbin, bə hukumdoron loyiğbiə Tehronşəhri reçinəti iyən əzəməti həxədə şeiron handedəbin, əmmo çeəvon sədoon ğəmçin, kədərinqin.

Əvon bə in həzo i qılə ğubbəninə şəhri çanədə soron çemi bənav de yolə umi oməbin. Əmmo çeəvon umion bə puçi beşəbin.

Qədə maşin şat-şurə tanqə kuçonku, Top məydoniku iyən şah sarayi Əlmos dərvozə tonə dəvarde, şəhri bə qılə tərəf, Tehronşəhri nezədə biə bə Şəmiron ğəsəbə şə hevujə ro beşe.

Şəmiron sarayi boğçə kəybon tobəto obıəbe. Kəybəo bə dilə dəşəədə siəvili ətirə bu oməy. Əmə boğçədə biə fəvvaron tonə dəvardimon, bə saray dəşimon. Pencon de pardon edəbiə toykiyə çəşmə, bənə honi ovi sərinbe. Nino iyən az sə nomone bə namə bolışnon, bə şinə han şimon.

Əmə hitimon, pəbəymon, hanvə jəməne, hanon vindemone iyən hitimon. Pencon de pardon edəbiə in sərinə çəşmədə hitəy həddo ziyodə xoşbe. Besəbinə levçon, bolışnon iyən xoliyon nızımə divoni iyən epo səpe səğandəşonbe. Hanumjən-hanumjən bilbilon cəhcəhi məsedəbimon. Odəmi ğeyri-adi qıləy hiss eqətedəbe.

Əmə həmə təhlukono, Boku dasto beşə ğələ divooku vey diyəroədə, qıləy yolə sakitə kədə hanvə jəydəbimon.

Vaxt besədo-səmir dəvardədəbe. Nino hakanə niğilə ah kəşədəbe, hanumjən əştəbe, peşi səy noədəbe çemi sinə səpe, sənibəton bə han şedəbe.

Az isə İroni hərəmxonə cazibədorə ətrəbu omə bə namə bolışnə sə noədəbim, hitədəbim.

Qıləy yolə kivoləti əhotə kardəşbe mi. Vinim həyəədə əy turniyeyro ıstə dasti rost karde piyedəmbə, bəyən kivoləti

kardedəbim. Nəhoyət, bukə həyəy ıstən-bəştə dəmande, az sənibəton bə han şim.

Nino ikərədə hano oğobe, sə rost kardışe, votışe:

– Əli xan, vəşiku mardedəm.

Əmə boğça beşimon. Fəvvaron ətrof həmə siəvilbe. Sərvə doon bə osmon peşedəbin. Rənqbəranqə kəşpəron bənə vojə¹ okardə tovusə kijə bə eşəhəşi seyr kardedəbe. Diyəroonədə Demavəndi band barz bedəbe.

Az dastəkə jəme. Qıləy pandomə sifətinə hərəmi xıdmətkər rəyrə çəmə tonə oməy. Çəəy dumoən dastədə xoliçə iyən bolışnə qətə qıləy sinninə jen omedəbe.

Əmə qıləy sərvə doe soğnədə niştimon, dastəxun okardışone. Hərəmə xıdmətkər ovtovə iyən ləqən vardışe (Əmə ıstə daston şıştimone) Peşi bə ji səğandəbiə xoli səpe İroni mətbəxi ən ləzizə hardonon dəvoştəbe.

– Pulemyoti şıq-şığı məseysə, xorəki de dasti harde çoke, – votə Nino ıstə çəpə dast bə buğbıdə polo dıroz kardışe. Xədiməğə de qıləy tarsovə ifodə erəxəy bəy. ıstə əğə dimdəjəti şoyd nıbo votənə xıdmətkər ıstə dim itonə qətışe.

Az bə Nino omutıme ki, İronədə polo de rostə dasti se qılə anqıştə çekonə hardedən. Boku tərq kardə rujiku tosə ısa siftə kərə be ki, Nino sırəy. ısat azən həni ıstəni aşış osəmedəbim. Şahi kişvərədə, Şəmiron sarayədə, dındə şairon iyən mıdrikon diyorədə jimon vey rəçinbe.

Nino ikərədə parsəşe:

– ıştı mamu Əsəd-əs-Səltənə iyən çəəy hərəmxonə koncəy bə?..

– Har holədə şəhrədə biə sarayədəye. Se jenuşən çəəy tonə bənine. Hərəmxonə xəbə sedəş? In boğça iyən ətrofədəbiə çəşmon hejo hərəmxonəyən!

Nino sırəy:

– Jıqo çiyədə ki, bə hərəmxonə vardə mı, jəqoybu? Az zinedəbim ki, siftə-oxo jıqo bəbe.

Bı vaxt dımınə qıləy hərəmə xıdmətkər oməy. In xıdmətkər andomədə lod iyən piyəjenbe. Əv bə əmə nezbe, parsəşe ki, bo əmə mahni bahandi ya ne. Əmə nıpiyəmone.

Se qılə kinə oməy, xoliçon qulul kardışone. Siftə omə piyəjene xıdmətkərən oməy sufrədə ziyodə mandə xorəkon qırdə kardışe bardışe. Qıləy qədə zoən bə tavusə kijə hard dodəbe.

– Əli xan, in odəmon kiyin?

---

¹ *yelpiki*

– Xıdmətkəron.

– Çanədə xıdmətkər hestebu ənə iyo?

Az imi zinedənibim, əve xıdmətkər vanq kardime, çəyku xəbə səme. Əy kamişi fik kardışe, peşi votışe ki, Hərəmxonədə visti həst nəfər xıdmət kardedə.

– Bəs ənə iyo çanədə jen jiyedə?

– Həliyədə əncəx i kəs, əvən ıştı tonu niştə xanıme. əmmo ənə iyo kifayət gədər vırə heste. Əsəd-əs-Səltənə de ıştə jenon bə i vırə şəhrədə jiyedə. İvrə isə ıştı hərəmxonəye.

Peşi əv niştə, bə sıxani idomə doşe:

– Çəmi nom Yəhyo gəliye. Az ıştı nomusi hıvosim, xan. Az nıvışteyən, handəən, hesobiyən zinedəm. Kəy idorə karde iyən de jenon anqılbiə həmə məsəlön sərəsedəm. Bəmi peştıpur bey bəzıneş, xan. Şımə tonu niştə jen əcnəbi bey bəlliye. Əmmo az bəy qədə-qədə əxloğ iyən rəftorə gəydon omute bəzinem.

Az vindedəm ki, çəy kəşəbinon muyinin. Kali kişvəronədə bə jenon tərbiyə vey dərəcədə fik dodənin. Maşki bəçəy nanqıron xınə bənom, hitəy bənav çəy qəviən muayinə bəkardem.

– Ha Xıdo, həni imon bə çiçi lozimin?

– Pıxə dandonon biə jenon qəvo bevəcə bu omedə. Az bəçəy dandonon edəsənininim, çəy cəni bu kardəninim.

– İn odəm vəyo çe naqqaləti kardedə?-Nino xəbə səşe.

– Əv bənə dandonə həkimi ıştə xıdməti təklif kardedə. Bə əcaibə tipi oşedə.

Bə qıləy çöçinə hol dəşəbim. Peşi bə hərəmi xıdmətkəri votime:

– Yəhyo gəli, az vindedəm ki, tı bə fərhənqi ayid biə bə həmə məsəlönə xəbə biə qıləy səriştəynə odəmiş. Əmmo çəmi jen dıcone, çəyku muğayət bey lozime. Hejo bə in dəyğəku, de tosə korpə bə dınyo omeş, tərbiyə məsəlön bə təxır eğandedəmon.

İmi voteədə faməme ki, dimdəjeku dimə kukonım sı be. Nino bərosti, dıconbe. Əmmo az bəy du votedəbim.

Hərəmi xıdmətkər cəvob doşe:

– Şımə vey ağılmandə hərəkət kardedəşon, xan. Dıconə jenon ənədərəs bedən. Vırəş hesteşe-bıvotım ki: Zandə əğli zoə xəyləğ bey təmin karderə qıləy əloc heste. – Əy im votışe, Nino zərifə vucud nəzəo dəvonışe, əlovə kardışe:

– Bəmi jıqo omedə ki, bəyro hələ i-dı manq vaxt heste.

Əyvono veyə lınqə sədo oməy. Xıdmətkon iyən jenon bəyəndı çöçinə işaron nişon dodəbin. Yəhyo gəli bə biton beşe, dərholən vey gəyğuyə holədə bə dumo oqarde:

– Xan, mehtərəm Seyid Mıstəfo həzrəton bə şımə səlom doe piyedəşe.

Hərəmxonədə şıməni norohət karde curət nəkəym, əmmo Seyidən bə Peyğəmbər nəsləi mənsub bıə qıləy elminə odəme. Əv şıməni Yolə salonədə bə çəşe.

“Seyid” sıxani məsə-dərəsə Nino sə rost kardışe:

– Seyid Mıstəfo votedəşon? Bıvotən, bıdə boy. Əmə həmə i vırədə çay pebəşomemon.

Az çəş eqıniyə iyən kamişi dimdəjə holədə votıme:

– Seyid ənə iyo omey nibəne, Nino. İvrə hərəmxonəye.

– Ah, çə vırə çecurə çoçinə adəton hesteşe. Bəvədə deyə kənoədə didor bəkardemon.

– Nino, tarsedəm ki... Tını çekonə dərosnım... Zınedəşəni, İronədə kali çiyon çəmə kişvərədə bıənsə fərginin. Seyid oxo merde.

Təcubo Nino çəşon dıjdbin.

– Yəni vote piyedə ki, mını Bokuo bə Dağıston bardə Seyid Mıstəfo ənə iyo omey nibəzine?

– Ha, Nino, tarsedəm... hiçməsə, tosə təyin vaxt dəvardə bəpeşt...

Nino ikərədə qıləy sardonə tərzədə: “Çok” - votışe. “İsət beşi-bişi”.

Əzob kəşe-kəşe bə biton beşim, peşən de Seyidi yolə kitobxonədə niştimon-çay peşoməmonə. Seyid Mıstəfo votedəbe:

– Boku çə kofiron dasto tosə ozodbeyə ruji Məşhədədə ıstə məşhurə, nominə mamu tonə bəmandem.

– Ha, im vey çəkə fike.

Seyid vey nəzokətinə odəmbe. Nino hiç xəbəən nıstənışe iyən i dəfəən bıbu, çəy nom nıkəşəşe. Beğofil kəybə obe.

– Şəv bə xəy, Seyid, – İm çə Nino tasə sədobe.

Seyid Mıstəfo vəşte ıstə vırədə, çəy kortinə sıfətədə dəhşətə ifodə hesteşbe.

Nino xoliçə səpeədə bıə nalçə kuti nişte.

– İ iskanən çay pebəşomeşbu, Seyid?

Bitono tələş dəvoniyə omə-şə odəmon linqə sədoo omedəbe.

Şirvanşiri kə nufuz ikərəmə bə zəmin qıniyəbe.

Seyid əncəx dı-se dəyğə bədiqə bəştə oməy.

Nino ıstə diyənon ekardışe, sıray:

– Az pulemyotiku tarsənim, ıstı se-penc qılə hərəmi xıdmətkəronbu bətarsem?-votışe.

Ha jıqo, əmə həməə tosə şanqovə i vırədə mandimon. Bəro ki, Seyid sofsoyə vorə qıləy merd nıbe, eyni vaxtədəən vey dərəsə insonbe.

Həminə şəv hıtey bənav hərəmi xıdmətkər bənə təhqırbiə odəmi bəmi nezbe, votışe:

– Əğə, çəmi cəzo bıdən. Az jumə xanımı çəşo vadənin nıbim.

Əncəx çəəy in dərəcədə xışmin iyən anədə telə bey bə çə ki ağıl ome əzini? Im çəmi qınooe, dığətin bənım, əğə.

İştəni vey dərəcədə qınokor hesobbıkə qıləy insoni ifodə hesteşbe çəəy qırdə sifətədə.

XXIV Semon

Çoçine! Bibiheybəti nat peçiniyə sahilədə oxonə qullə sədo çməseədə jıqo zinedəbim ki, az həni iştəni i kərəən xoşbəxt hiss əkənim. Əncəx Şəmiron sarayı vılə buyinə boğçədə çə haftə ərzədə iştəni bənə iştə vətənədə bey təmomən rohət osəmedəbim.

Vey nodirə holədə bə şəhr beəşim. Şəhrədə de duston didor əkəym, de xıdmətkəron muşayəti Tehronşəhri vijori bəyəndıqıniyə roonədə ənəvim, sə-vijor¹ bıkə odəmon seyr əkəym.

Bə nəhəndə çətiri oşə qıləy qubbəynə kəykumi jintono tanqə kuçon, toykiyə sıvonədə bə rujonən vəşə lampon, bə çodo oşə dukonon dirozə bedəbe. Vijorədə sıvılən, xoliçon, səy pəluyon, avşumə şəyoon iyən zinətə çiyon nəve-nəve iştə vaxti dəvonedəbim.

Çəvon arədə de telı ko kardəbiə zinətə çiyon, vey gədime qiyozon, dastinon, tumacə bolışon iyən səçinə ətriyoton nəvedəbim-hıriyedəbim.

Çəmi hıriyə çiyon səbəbo bə İroni tociron cifi çəmi yolə niğəynə tumənon ru bedəbe. Xıdmətkəronım çə Şərgi geyri-adi coh-cəlolon kırinedəbin-bardədəbin bə hərəmxonə. Çımon həməy bo Ninobe.

Xıdmətkəron peştı-pəlu şələ jıtono dığat bedəbe. Az isə kali çiyon əstəneyro hələən vijorədə nəvedəbim. Vijori i sıvədə tumacə cildinə Ğironi – Kərim iyən miniatürə rəsmon həvatedəbin: İminnə rəsmədə sərvə doe jıtono qıləy badəmə çəşinə Şahzodə iyən çəəy tonə nıştə qıləy kinə, dımınə rəsmədə isə bə neçiyəvoni beşə potşo, həvoədə pərə qıləy nizə iyən vitəyədə bıə qıləy ceyron təsvir bedəbe. İjənən niğə tumənon bino noşone bo cinq-cinq karde...

---

¹ *ticorat*

Tikəy navədə dı kəs tocir nızımə kursiadə niştəbin. Çəvonədə qıləyni cifo qıləy niğə tumən bekardeşə bə tociri dodə. Əvən tuməni de diğəti nəzəo dəvonədə, dandonon arədə eqətedə, bə ğiç qətedə, bə qıləy qədə tavzi noedə-kəşedə iyən bə qılə dijdə tumbə dənoedə. Tocir toşə iştə ğarzi təmomən doero sa, həzo, qavarən da həzo kərə dasti bə tumbə dənoedə-bekaredə.

Hərəkətonku iyən dimi ifodəku bə ləyoğətinə odəmi oşədəbe. Im ticorəte! Oxo çəmə Peyğombər iştənən tocir biə.

Vijor labirinti bə yod vardedəbe. Həminə dı nəfər tociri dukoni tonə qıləy mıdrikə piyəmerd niştəbe, iştə vədəbiə kitobi səyfon vərəğ-vərəğ kardedəbe. Piyəmerdi sifət kəz noə bə ğədimə halə nıviştəyon mandəbe.

Dırozə vorə anqışton çəy iltifotin iyən rəhmdıl bey dəlolət kardedəbe. Kitobi zardbiə vərəğonku Şirozi vılon ətir, İroni bilbilon cəh-cəh, şoyə nəğmon sədo, badəmə çəşon, dırozə mijon xəyolınə təsvir osəmə bedəbe.

Piyəmerdi vorə anqışton in ğədimə kitobi səyfon de ityoti vərəğ-vərəğ kardedəbe.

Vijor de hay-kuyə odəmon purbe. Vey ğədimə iyən zərifə ranqon biə qıləy Kirmoni xoliçə vindıme, bino nome deçəy xıvandi qəp jəy. Səpeo boğça naxşon biə xoliçonku Nino xoş omedəbe.

Vijorədə ikəs sıəvilə ovi iyən sıəvilə ruyən həvatedəbe.

Xıdmətkəron sıst biə holədə çəmi tonə mandəbin.

– Çımon həməy bə Şəmiron bobən. Az peşi boməm.

Xıdmətkəron bə cəmati dılə dəşin, çəşo qinbin. İ-dı qəm bənav şodome, çayxonə nızımə kəybəku sə bə ji qətime, enəməym bə dılə dəşim.

Çayxonə toşə qəvi de odəmi purbe. Çayxonə miyonədə qıləy sıə rişinə merd niştəbe. Çəşonuş nimə vi biə in merd Hafizi qıləy ğəzəli handedəbe. Məsəkəson mavoji, bə ovsun eqınıyəbin, niğıl-niğıl sinə pekırnedəbin iyən ğəzəlo ləzət əstəney niyon kardedəninbin.

Peşi həminə merd bino kardışe qəzeto xəbon hande:

– Amerikədə jıqo qıləy cıhoz icod kardəbiə ki, votə sıxani bə həmə dınyo dodə məsey. Viriskətiş Həşi şəfəğiku zumand, dastış bə Mars rəsə, taxtiş dınyosə barz biə çəmə hukumdo şahənşah Sultan Əhməd, Şah Bəkeşah sarayədə İnkiltərədə hakimiyətədə biə krallı daynon ğəbul kardəşe.

Məsəkəson de heyreği bəy quş dodəbin. Peşi sıə rişinə merd qəzet ğat kardışe, ijən bino noşe bo hande. Mahne in səfə canqəvər Zali zoə Rustəmo iyən çəy zoə Zohrabə bəhs kardedəbe. Az çəşon

sərutəmbe bə tatə məxməriyə çay, şinedəbim ki, koon lazımı tərzdə şedənin.

Az İronədəm, sarayədə jiyedəm, iştə jimonoən rozim. Ninoən demı eyni sarayədə jiyedə, əncəx çe jimono təmomən norozıye. Əv, Dağistonədə bə bandıjon həmə əzob-əziyəti tov vardedəbe. Ənə iyo isə dəbdəbəynə İronə jimoni tərzi əxloğə ğaydon pemujey piyedəşnıbe.

Polisi ğədəğən kardəşbe ki, jenon de merdon kuçonədə yəndıtono nıroyin, əmmo Nino demı bə ico bə kuçə beşe, nəvey piyedəşbe.

Bərosti, ın kişvərədə şuyə de jeni bə ico nə bə ico mehmon ğəbul karde, nəən bə ivrə bo nəvey beşey nəzinin.

Nino bəmi lovə kardedəbe ki, əy şəhrədə bınovnum. Çe fikro qordniyey piyədə, Nino ğəzəbnok əbi. Bə Nino votedəm ki, de yolə məmnunəti şəhri bəti nişon ədəym, əmmo tını bə şəhr bardey nibəzinem, mını çok dərəs.

Çəy dijdə siyo çəşonədə norozəti hande bedəbe. Oxo əy çekonə bəsə dənəm ki, xani jen kuçonədə beçadrə nəvey nibəzine. Bəyo ən bohə çadrə huriyəme:

– Nino, hələ diyə bıkə, çe ğəşənqə çadrəye! Çadrə jeni dimi Həşiku iyən xokiku hifz kardedə. Vallah, azən de məmnunəti çadrə sənə piyedəme.

Nino de ğussə təbəssum nişon dodə, çadrə bə kəno noedə, votedə:

– Dimi edoe jeni beləyoğət, bemolyət kardedə, Əli xan. Qirəm çadrə edom, az iştən-bəştə həmə umrədə nıfrət bəkardem.

Polisi bı barədə doə əmr bəy nişon dome. Nino dırnişe əv, şodoşe. Əy şəhrədə novneyro har vırə edoəbə bə şışonən pardə jəbiə karetə sifariş dome.

Peşən de Nino bə karetə nıştimon, şəhri nəvəymon. Top məydoniku dəvardeədə Nino pıəm vindişe, piyəşe bəy səlom bıdəy. Im qıləy dəhşətbe...

Çəy dili bə dast əstəneyro vijori nimə huriyey qərək bedəbe.

İsətən ənə iyo nıştəm, bə çayə finconi erəxəm.

Nino xıvət karde-karde məhv bedəbe-şedəbe. Az isə bəy hiçməsə koməq bey zinedə nıbim.

Əv Tehronşəhrədə bıə de Avropəvijon jen-kinon oşno bey piyedəşbe. Əmmo bimi ro doe nəbi. Bəro ki, qıləy xani jeni de kofiron jenon oşno bey-dustəti karde xoş omənin nıbe. Əvon de Nino dustəti bəkardensə, Nino bə hərəmxonə jimoni çekonə tov

vardey həxədə ənə həpəro qəp bəjen ki, nəhoyət, bərosti, Nino bı məşəqqəti tov vardey nəzini.

Çand ruj bənav Nino, xalə iyən bibion vindeyro şəbe, vəyo dəhşəti dilədə oqardəbe. Nino tosə bə kə omey, norə jəşə-votışe:

– Əli xan, əvon ziney piyedəşonbe ki, tı har ruj çand dəfə de ıstə məhəbbəti muni xoşbəxt kardədəş?

Əvon ıstə şuyonku məsəşone ki, tı həmə vaxti demı dəvonedəş. Əvon cınonku mihofizə beyro bəmi qıləy dəmon doəşone iyən məsləhət zinəşone ki, çəşə mə binovnum. İmon muni mıtılğ çe dışmeniku niğə bədon.

Peşi ıstə bibi Sulton xanım xəbə səşə ki, jıqo colinə i qılə jen bey yəğın ki, cıvonə şuyə dıltanq kardədə.

Peşən həmə omute piyəşone ki, ıstı şuyə tını çe zoonku çekonə diyəro qətey zinedə?

Xalə kinəm Suat ziney piyedəşbe ki, az bə kon zohrəviyə noxəşəti dıço bıəm, ya bıənim?

Əvon iddo kardədən ki, bəmi qıbtə karde lozime. Məsədəş muni?

Zu vışkiyəm ğədəb bəy dılvandi dome. Bənə perəmə qıləy əğlı bə kinc okırıyəbe dəhşəti dilədə bəmi erəxəbe. Nino xəyli vaxtbe ki, bəştə omey zinedənibe.

Çay lap sərinbəbe. Çayxonədə niştəbim ki, cəmat çəmi həmə rujon hərəmxonədə dəvardey şoyd nıbun. Bəro ki, ənə iyo merdi, şuyə daimə ıstə jeni tonə vaxt dəvoniyey çok hesab kardədənibin.

Ğohomonom həni bino kardəşonbe ki, muni bə məsxərə bıənən.

Ənə iyo əncəx təyin vaxton bə jeni sərf kardəninış. Əmandə vaxti xıvand isə merde. Halonki Nino yeqonə təsəlli azim, çəy qəzetən, teatrən, qəhvəxonəən, dust-oşnəən, de imonən bərobər, çəy şuyən azim. Hejo bə roən əy yalı¹ noe zinedənim.

Həmə vijori bəy hədiyə kardədəm. Bəro ki, mışəv mamu bo pıəm şərəfiro qıləy yolə ziyofət doənini. Şahzodonədə qıləyən bə ın məclis boməy. Nino isə kədə, əy Sarayı hərəmxonə ənənon tərbiyə karderə kulyişə hərəmi xıdmətkəri palu mandənine.

Vijor tərq kardime, de avtomaşini bə Şəmiron dəro qınim.

Nino niğılə dumoton dilədə sərbəsər xoliyon oğandəbiə salonədə niştəbe, bə quşvə, dastinə, avşumə şolon iyən ətriyotə topon erəxəbe. Əv tadibəsə de nəzokəti maç kardışe mı. Hərəmi xıdmətkəri sərinə şərbət vardışe iyən norozi holədə bə hədiyən edəsəy, votışe:

– Merd ıstə jeni nozi bı dərəcədə kəşəni ni!

---

¹ colinə

İronji şəvonə jimon de sərini dəvardədə. Bə rujnə jimon isə qam iyən xokin bedəbe. Bə roən vey diltanqe. Əncəx şəv ki dəqniye, insonon sənibəton bə con omedən, dumoton sərbəst bedən iyən sehbət hoson bedə. Bə şəvon çoçinə İronə alicənobəti pebedə ki, in alicənobəti Bokuədə biə, Dağıstonədə biə iyən Qırcistonədə biə aləmo vey fərg dodə. Az bə in jimonə tərzi heyron biəm.

Mamu kareton saət 8-də çeəmə kə vədə mandin. Çeəvon qıləyni bo pıəm, ə qıləyni mıro viğandə biəbe. Usuli ğaydon jıqo tələb kardədəbe. Har karetə vədə dastonədə fənər qətə se nəfər piş-xıdmət mandəbe. Fənəri ruşnə bəçəvon dimi eqinedəbe.

In xəbədovonon hələ əğil beədə çeəvon peştədə cərrohə əməliyə bardedəbin, sıparzi bəriyedən-bekardədən. Jıləvonon umur dırozi yeqonə vəzifə əvbe ki, kareton navədə vitey, de ciddiye sədo “Xəbədo”!- vote-vote vanq kardebe.

Kuşonədə odəm vində bedənibe. Əmə tanqə kuşono, oxo vindənibə xakiyə ranqinə divoon vəonku dəvardeəbimon. In divoon peştədə isə kazarmaon, sarayon, yaxud idaron bəvirəbiəbe. Bə kuçə tərəf diyə bıkə, kərpıço peqətəbiə xakiyə ranqinə divoon İroni məhrumiyəto niyon kardədəbe.

Vijori qırdiliyə qunbəzon Ovşumi ruşnədə jıqo bızın, bə çeşniçiyə qıləy dasti tərəfo qırdə kardəbiə besəbinə balonon bə yod vardedəbe. Əmə qıləy ğalinə hisorədə bırıncə de sələğə tumo kardəbiə dərvozə vədə mandimon. Dərvozə obe, əmə bə boğçə dəşimon.

Az bı kə colinə omə vaxtonədə, dərvozə vədə kanə olət tanbıkə qıləy piyəmerd əmandi. Imruj isə sarayi və vil-zizonədə tumo kardəbiə çələnqon iyən de dijdə fənəron dərosniyə biəbe.

Karetəmon bə saray rəsey-mandədə i resədə mandə həşt nəfər odəm bə əmə sə enomnedəbin. In yolə so de qədə histori bə di vırə poə kardəbiəbe. Dılə tərəfədə hərəmxonə bəvirəbiəbe. Vəyo fənvaron fişşə jəydəbin, bıləbilon handedəbin. Bə merdon ayid biə soədə isəboy ozomoyon sınıovjə qıləy çokıncə hovuz hestbe.

Əmə karetəo eşimon. Əməni pişvoz kardero mamu bə dərvozə nez oməy. Çeəy qədə daston dim edoəşbe. Əy təzim kardışe, bə kə bardışe əmə.

Sunon de ğızılə ovi ko kardəbiə iyən divo taxton de həkk kardəbiə naxşon dərosniyəbiə yolə salon de odəmi purbe. Odəmon səonədə curəbəcürə sətanon hestbe: buxara kıləon, əmmomon. Libosənən vorə siyo qumaşə parçonədəbe.

Tam miyonədə dijdə şatə bukəynə, səymuyon sipibıə iyən bəvonıuş bə kijə kəşpəron oşə qıləy sinninə merd niştəbe. Im, əlahəzrət şahzodəbe.

Əmə bə dilə dəşəədə həmə bə səpo əştin. Sıftə şahzodə, peşian bə qilon səlom doə bəpeşt namə nalçon səpe niştimon. İ-dı dəyğə tamtamijə mandimon. Peşi həmə ikərədə iştə virədə pebəymon, sənibəçəton bəiyəndi sə jəmonə, bəiyəndi səlom domone.

Nəhoyət, idəfəynə iştə vironədə niştimon, bə sukut gərg bimon. Xıdmətkəron kavuyə fincononədə ətirinə çay vardişone. De mivə purbıə səbəton dastbədəst nəvedəbe. Nəhoyət, aşişəti şahzodə moləşe, votişe:

– Az bə vey diyoron siyohət kardəme iyən vey reçinə kişvəron vindəme. Əmmo İronədə biə ləzzətinə xıyo iyən huştuli hiç virədə hardəmni.

Əy qıləy xıyo peqətişe, lu kardışe, çəy səpe nemek peşandışe iyən qədə-qədə harde bino noşe. Çəy çəşon güssəninbe.

In səfə mamu bino noşe bo sıxan karde:

– Əlahəzrət həxədəye. Azən Avropədə biəm iyən kofiron mivon vey qədəli bey təcub mandəbim.

Avropə kişvəron qıləyədə İroni potşoəti təmsil bıkə qıləy kubarə zat daməbe-votişe:

– Az hejo bə İron oqardeədə bızınən ki, çanədə məmnun bedəm. Dınyoədə jəqo çı ni ki, əmə İronijon bəy qibtə bıkəmon. Dınyoədə biə insonon İronijon iyən Barbarijon votənə bə dı virə co bıkəmonsə, zərrə gədər xəto əkənimon.

Şahzodə əlovə kardışe:

– Zinedəyon, de İronijon bərobər qavar hindijonən ənə iyo əlavə karde bəbe. Çand sor çəmi bənav az Hindistonədə beədə vəyoən bə çəmə fayə rəsə çandqılə odəmon vindimone. Çəmi zinə qıləy alicənobə hindij vey dənivardə ijən Barbar bey bequli kardışe. Əy dəvət kardışe mi bə iştə kə. Deəy i sufrədə niştim.

Təsəvvur bıkən ki, əv çə kavuri livə hardədəbe.

Mehmonon bə dəhşət oməyn. Diməkukon pələşkbıə, sədə dijdə əmmoməbiə qıləy məlo de sıstə sədo votişe:

– İronijon de geyri-ironijon arədə biə fərg ime.

Dınyoədə reçinəti bərosti molyətin bıkə yeqonə insonon əmənimon.

Mamu deəy rozibe.

– Rost votedəşon. Məsələn, az konco bedəmbu- bıbum, hay-kuyinə fabrikisə həniyən vey bə qıləy reçinə gəzəli sanqinəti dodəm.

Ən reçinə şeir tərzi bə rubaiyon siftə-siftə bə çə əmə şeir ədəbiyoti
vardə Əbu Seyidi kofirəti bəy baxşedəm.

Mamu ıştə xırtə pekırnişe iyən bo hande bino noşe:

“Ta medrese vey minare viran neşud,

İn kar kalendari bisaman neşud,

Ta iman kafr vey kafr iman neşud,

Yek bende bərusti musulman neşud”.¹

– Dəhşəte dəhşət! Tı bə in ahənqi diyə bıkə!-votə məlo şeiri
oxonə misro ehandişe:

“Yek bende bərosti müsılmon neşud”.

Məlo bə səpo əşte iyən zərifə luləş bə ovtovə peqətişe, ləxe-
ləxe çəşməo beşe. Tikəy bəpeşt əv bə dumo oqarde, ovtovə ıştə
vıradə noşe.

Arədə pıəm sıxan kardişe:

– Əlahəzrət, im rostebu ki, çəmə sərvəzir Yosıq-əd-Devlə de
İnqiltərə qıləy tojə muğavilə dəbastey piyedəşe?

Şahzodə təbəssum kardişe:

– İmi şımə çe Əsəd-əs-Səltənəo parsəninişon. In məsələ həni
devləti sır ni.

Mamu çəy sıxan təsdiğ kardişe:

– Bəle, im vey çokə muğaviləye. Bəro ki, çe imrujnəku bəpeşt
Barbaron həni çəmə kulə bəben.

– Boçi?

– Zinedəşon, inqilison kulyişey, əmə isə reçinəti dilədə jiyey
piyedəməne. Əvon canqi, əmə isə əmin-əmonəti piyedəməne. Hejo
bə roən əmə de əvon bə səqləs oməmon.

Çəmi bəpeşt çəmə marzon betəhlukəti ğayğū mande luzum
nibəmande. İnqiltərə İroni mıdofia bəştə qiy peqətedə.

Əvon çəmə roon bəğanden, binon bəduten, hələ çəy səpe
bəmə pulən bədoen. Bəro ki, İnqiltərə, bə dınyo har millətisə vey
mədəniyət vardəkəs bey həmə vey çok zinedə.

Mamu tonə mandə çəmə nezə ğohom Bəhram xan Şirvanşir sə
rost kardişe-votişe:

– Şımə bovə hestone ki, İnqiltərə əməni bə çəmə mədəniyətiro
mıdofia kardedə? Qavar in koon bo çəmə natiroye?

Mamu loğeydə tərzədə cəvob doşe:

---

¹ *Ta ki mədrəsə, minarə viron bıəni,
Qələndərəti ko bə ğaydə dənibəşe.
Çana ki imon kufr, kufr imon bıəni,
Hiç bəndəku rostə müsılmon benibəşe...*”

– Mədəniyyətən, natən bə dınyo nur¹ səğandeyroye, har dı qılə niğo doero ehtiyoc hestemone. Əncəx çeəku çökə əsgər benibəşe.

In dəfə pars doe nubə bəmi rəsəy:

– Boçi benibəşe? Məsələn, az bo ıstə xəlgıro canq kardəme iyən navomədəən çeəy roədə bə canqi hozım.

Əsəd-əs-Səltənə norozi holədə bəmi erəxəy. Çayə finconıuş bə ji noe, ləvğə-ləvğə votışe:

– Az hiç zınedənıbım ki, Şirvanşiron arədəən bə canqi hozı bıə əsgəron hestın.

– Ne, əlahəzrət, Əli xan bərostı əsgər ne, əv zabite.

Şahzodə:

– Çeəvon arədə fərg ni, – votışe, de istehzo ehandışe:- Tı bə zabıti diyə bıkə!..

Az damə nıbım, tam jəme. Təmomən yodo bekar dəmbə ki, ironıji nəzədə əsgər bey ləyoğətə ko ni.

Vəyo bıəkəson arədə əncəx çəmi nezə gəhom Bəhram xan Şirvanşir, mavoji, co fikədəbe. Əv hələ cıvonbe. Şahzodə tononıştə barzə rutbəxıvand bıə Muşir-əd-Devlebe. Əv bə Bəhram xanı nəsihət kardədəbe:

– Xıdo niğo doə, bə İronı ın dınyoədə dəvəşeyro həni bə gılncı ehtiyoc nişe. Çeəy zoon navqo ıstə cəsorəton sıbut kardəşonbe.

Əy bə nəsihəti səkiştə doşe-votışe:

– Şahənşahi xəzinədə sof telı, zəro Zəminə kurə model heste. Vəyo həmə kişvəron de curəbəcürə cəvahıraton edoəbıən. Əncəx İronı ərazi ən təmizə iyən ən viriski doə brilyanti edoəbıə. In simvolədə həniyən co çiyon ifodə bedə. Im həxe.

Az kişvərədə bıne qətə əcnəbi əsgəron iyən Ənzəliyədə bıə cır-cındır təkandə, pəbənasəə polison bə yod dənome. Imbe Asiya. Avropəvoj bey tarsiku ıstə avjoron bə Avropə lınqon jiyo şodə Asiya!

Şahzodə bə əsgərəti pişə nıfrət kardədəbe. Halonki əv ıstən vaxtədə de ənkon ıştıroki Tiflisi fəth kardəkəson arədə bıəbe. Bə vaxtonədə İron ıstə sə barz qətəşbe, avjoronədə ıstıfodə karde zınedəbe.

Əncəx ısa zəmonə ovaxtə. Şahzodə şeiri pulemyotisə sanqın qətədəbe. Qavarən bə ro ki, çeəy sə şeiro həniyən şok beşədəbe. Həni Şahzodəən, mamumən sinnin bıəbin. İron con dodəbe, əmmo vey zərifə şıklədə con dodəbe.

İkərədə Omər Xəyyomi qıləy rubai bə yod dəşeme.

Şahmati taxtəye şəv de ruji,

Vəyo hənəke ınson de fələki.

---

¹ ruşnə

Əy rost bəkay, bəvotə “şah” iyən “mat”

Peşi bəştə vırə bənoe səlomət.¹

Bə niğilə dumuton şeyro zınəmi rubai de barzə sədo votəme.

Şahzodə diyənon obin:

– Jıqo beşedə ki, tı təsadufən əsgər bış. Bəs imi bəmi boçı votedəniş? Vindedəm təhsil sə odəmiş. İştən tale iştən vijnıyəybəy, bərosti, əsgər bey əpiyebu?

Az bə Şahzodə tərəf enəməym:

– Votedon ki, bəvədə çiçi əvijnim? Az sofsoyə ço çi əvijnim: yağutə livputon, musiqi, mıdrikə kəlonon iyə sıə şəroni!

Dəqiqi məşhurə rubai sayədə həmə mehmonon ehtirom gəzənc kardıme. Hətta diməkukon çolə bıə məloən qıləy zərifə tərzədə zəvilə sırə kardışe.

Hardemoni saloni kəybon obeədə, əmə bə dilə dəşəədə şəvi i niməbe. Xolion səpe qıləy yolə sufrə oğandəbiəbe. Sufrə tam miyonədə qıləy yolə mıcmədə polo noəbəbe. Sufrə səpe dijdə sipiyə yuxaon dəvoştəbəbe. Besəbinə qədəli iyən yolə nimçon sufrə kuti pur kardəşbe. Saloni kınconədə bənə bırhozi behərəkət mandə xıdmətkəron dastonəbiə fənərono bə ətrofi ruşnə səğandəbin. Əmə sufrə ətrofədə niştimon iyən sufrədə bıə curəbəcürə xorəkon de nubə bəştə nimçon ekardımone, bə harde bino nomone.

Vəyo bıə ənənonro xorəki rəyrə hardəbimon, bəro ki, ironijon jimonedə yeqonə tadibəsə kardə çi çəy rəyrə xorək hardəe. Mələ qıləy kirtə divo handışe.

Çohom Bəhram xan çəmi tonə niştəbe. Əv kam-kam hardədəbe, de təcubi erəxəy bəmi, votışe:

– İron bə iştı xoş omedə?

– Bəle, həməən ve.

– Ənə iyo çanədə bəmandeş?

– Tosə tırkon Boku qətey...

– Az bəti qibtə kardədəm, Əli xan.

Çəy sədo de heyronəti ifodə purbe. Yuxa poə peqətışe, gət kardışe, bəçəy dilə polo ekardışe.

– Tı pulemyoti peştəno niştış, dışmenon çəşonədə bıə ars vinde. İroni şimşi isə pas noəşe. Əmə həzo sor bənav Firdovsi nıvıştə şeirono bə vəcd omedəmon.

Dəqiqi rubai de Rudaki rubai dərhol yəndıku vijnıyey zinedəmon.

Əmmo avtomobilə roy çəkonə gəndey yaxud bə hənqi komandonəti karde zinedənimon.

¹ *kitobo şə şeiron sətri tərcuməye*

“Avtomobilə roon” sıxani məsəədə Mərdəkoni roədə Naçararyani tojniyə şəvi iyən Ovşumə ruşnə jintono biə bostonon bə yod dənome. Çe çok ki, Asiyədə avtomobilə roon gəndey hiç ki vişkiyey zinedəni. Bəvədə Qaraboği asp hiç vaxt çe Avropə avtomobili dəvarde nəzini.

– Avtomobilə roon bəti çe lozime, Bəhram xan?

– Əsgəron kırıniyyero bokırıniyə avtomobilonədə istifodə bəkardemon. Çeəmə devləti odəmon¹ bə əsgəron ehtiyoc nomey iddo kardedən. Bərosti, çeəmə bə əsgəron ehtiyoc hestemone. Çeəmə bə pulemyoton, məktəbon, xəstəxonon, bə nizom eğəndəbiə doemonə sistemi, bə tojə gənanon iyən bənə ti insonon ehtiyoc hestemone. Bə aqəy ən kami lozimbə çə İroni nalon əks kardə kanə şeironin. Lakin co mahne iyən şeironən movcudin. Qilonə şair Əşrəfi şeirono xəbə hestebu?

Bəhram xan enəməy de xəfifə sədo şeiri qıləy beyt handişe bomi:

“Kədar iyən ələm vətəni səy səpe eqətəşe,

Bəştən bə səpo, İroni mafa dumo bişən.

İn roədə İroni qəncəti halokbiə, ah,

Kaştoron, təron, dəon dəçəvon xuni əlvon biən”...

Şəhzodə in şeir məsəşbəy, bəy “oləyzə misron” nom ənəy iyən əvoti ki, çeəy şeirə zovq təhqir kardəbiə.

Bəhram xan de inodkorəti votişe:

– Co qıləy reçinə şeirən heste. Ə şeiri Mirzə Əğə xan nominə qıləy şairi ni viştəşe. Isət quş bədə:

– Bədə Xıdo İroni çe kofirə dışmenonku niğə bədə.

İroni vəyuon təbiiyə reçinəti hiç zəmon

Bə inqilisi lordon məclison gısmət nibu”.

– Bəvəc ni, – votime, sırəym. Bəro ki, İroni qəncəti çe kanə nəsliku fərgiş əve ki, bəvəcə şeiron ni viştədə.

– Əmmo Bəhram xan, hələ bivot, ti bə çici nail bey piyedə?

Bəhram xan, pələşkə biə siə xoliçə səpe qıvonə vəziyətədə nişte, bə sıxan dəşe:

– Sipəh məydonədə hiç nəvəş? Vəyo lulon pas qətə sa qılə top noəbiə iyən çeəvon lulon bə ço tərəf sərosə kardəbiə: bə həşiniştə, bə həşipemə, bə kobəson iyən bə gıblə. Hiç zinedəşbu ki, pironə İronədə yeqonə avjoron pasinə toponədə iborəte?

İn kişvərədə i qıləən bibu, hərbiyə qəşti, iyən urusə kazakon, siə uniforməynə inqilise əsgəri iyən sarayi hıvosi kəşə hənqi mənsubbə gərəzi ço sa nəfər bahadiri, i nəfərən bibu, İroni əsgər ni.

¹ məmuron

Tı bə iştə mamu, bə Şahzodə iyən bə şahonə rutbon malikbiə diqəron i kərə edəs? Çəəvon çəşon ovin-ovin biən, bezuyinə daston larzedən. Əvonən Sipeh məydonədə biə bənə topon kanə biən, pasi qətən.

Həni anəən umiən mandəşonni. Bə roən vaxte, əvon bə dumo oqardəninin. Çəmə vətən dirozə sorone ki, in şahzodon iyən şairon sist iyən tağəto equniyə dastonədə mandə.

Vəsə! İron bə qıləy piyəmerdə piyəçini okardəbiə dastədilə oşədə. Az piyədəmə ki, in piyəmerdə dastədilə bı el-obə mehkəmə qıləy cıvoni mişt oqardi!

– İyo bımand, Əli xan. İştı həxədə xəyli çiyon məsəmə: İştı pulemyoti peştə nişte, Boku kanə gələ divoon mihofizə karde, qıləy şəvədə Ovşumi ruşnədə iştə dışmeni xırtə deştə dandonon osınduniyey məsəmə. Ənə iyo isə kanə gələku əlovə həniyən co çiyon midofia karde lozime. Bəyro iştı sərəncomədə pulemyotisə həniyən zumandə avjoron bənine. Im, maştə tosə şanqovə hərəmxonədə nişteysə, yaxud bə Tehronşəhri vijori reçinəti təmşo kardesə həniyən çokə çı nibu?

Cəvob nıdome, niğilə dumuton dılədəbim.

Tehronşəhr! Dınyo ən gədimə şəhr!

Babili sakinon bəy Roqa-Rey nom noəşonbe. Roqa-Rey çe kralon şəhrbe. Bə xokbiə əfsonon, gədimə sarayon ranq pələşkbıə gızılın, Əlmosi sarayı mur doə biə sunon gədimə xoliçon pələşkə naxşon iyən midrikə rubaiyon ehmolinə ritmon... İroni navqo, sətmə iyən navomə çəmə çəşon vədə mandedəbe.

– Bəhram xan, – votime, – Qirəm bəştə məğsədi birəsoş, asfaltə roon eğandoş, ən bevəcə soğordon bə imrujnə məktəbon bıvğandoş, dəs bəvədə Asiyə ruf konco bəmande?

Bəhram xan sırəy:

– Asiyə rufi votedəş? Top məydoni oxoədə əmə qıləy dijdə bina inşo bəkardemon. Asiyə ruf biə məçidi pərçəmon, şairon dastəniyiştəyon, miniaturə rəsmən iyən şəhvət roədə əxlağış moləbiə zoə hırdənon bə bina qırdə bəkardemon. Bəro ki, çımon həmə bə Asiyə rufi ayidin. Bina vəy tərəfədəən de reçinə Kufi xətti “Muzey” sıxani niyiştə bənine. Əsəd-əs-Səltənə mamuən muzeyi idarəbikə iyən əlahəzrət şahzadəən muzeyi mudirən bey bəzıneyn.

In bina inşo kardeədə bəəmə koməq karde bəzıneşbu?

– Az fik bəkardem, Bəhram xan.

Hardı-həş bə oxo rəsəy. Isət mehmonon pevolo vəziyətədə, qrup holədə niştəbin sehbat kardədəbin. Əştim bə səpo bə oje əyvon beşim. Həvo sərın iyən təmizbe.

Boğçəo İroni vilon nəfisə buon omedəbe.

Jitono niştim iyən təsbə qərdinə-qərdinə iştə çəşon sərutime bə şəvi niğilətiyon. Vijori kərpico peqətəbiə ğubbon bə tərəfədə Şəmironi saray dutəbiəbe.

Vəyo bolışnə iyən xoliçon dilədə çəmi Nino hütədəbe. Qıləy niğilə ğussə eqətışe mı.

Nino çəşon ikərəən sərənin vindeyro vijori həmə ləl-cəvahirot nərəsi.

İron! Az ənə iyo, hərəmi xıdmətkəron iyən şahzodon, dəvuş iyən təlxəqon dilədə mandəninbu? Mandənim, asfaltə roon eğandəninim, ləşğər soxtəninim, Avropə tikəy kamən bibu bə Asiyə dilə okırniyəy-vardəninimbu?

Az ənəxəbədə hiss kardime ki, dınyoədə hiç qılə çi mıro bənə Nino sırəynə çəşon ğıymətini iyən əziz ni. In çəşon oxonə dəfə kəynə sırəyn? Kəynəsə Bokuədə, ğələ divoon tonə.

İberdəmə vətəni həsrət əhatə kardışe mı. Xok noə ğələ divoon iyən Narqini cəzirə peştədə eşə Həşi oməy mande çəmi çəşon vədə.

Vaqə kəybə jintono səon bə Ovşumi tərəf rost bıkə- zuzə şəğolon vindime. Boku nezonəbiə daston səhroo omə huşi edoəşbe. Sahili dırozi bə natbiə zəminon dırozə bedəbe.

Kinə ğələ tonə savdıqəron savdı kardədəbin. Nikolay kuçədəbiə ro bə miğəddəsə Tamara litseyi bardədəbe. Litseyi soədə biə doon qıləyni jintono Nino mandəbe. Çəy dastədə dərskitob, de purə-dijdə çəşon de heyrəti bəmi erəxəbe.

İroni vilon ətir ğəflətən qinbe.

Çəmi ətrofo Boku tərtəmizə daşti həvo iyən qıləy xəfifə diyo, huş iyən nati bu oməy. Çekonə əğil iştə inə vanq bəkarde, azən iştə vətəni sədo kardədəbim.

Əmmo peşi bə yodom oməy ki, həni ə vətən movcud ni. Xıdo muni bə dınyo vardə in şəhri hiç zəmon bəpe tərq kardəm nəbəy. Çekonə qıləy sırə bə iştə kumə anqıl bedə, azən bə kanə şəhri ğələ divoon jəqə bastəbiəm.

Sə rost kardime, bə osmoni erəxəym: İroni astovon bənə şahı tacədəbiə ləl-cəvahiroti dijd iyən diyərobo. Az in şəhrədə ğərib bey bənə ısatni hiç vaxt faməy nıbiə. Az ğələ divoon soğnədə Nino çəşon bəmi sırə həminə Boku mənsubim.

Bəhram xan dast noşe çəmi amisə:

– Əli xan, mavoji, bə xəyol şəs? Bıvot hələ, çəmi kardə sıxanon no-peqət kardebu? Bo tojə İroni bina soxteyro koməq karde piyedəbu?

– Xosə mamuzoə Bəhram xan, az bəti qibtə kardedəm. İna vətəni çiç bey əncəx co qıləy kişvəri dəvitə odəm dərk karde bəninə. Az İroni kişvəri sənibəton soxtəy bəzinem. Çəmi ğəmə Boku ğələ divoon sığədə tij kardəbiə.

Əv de ğussə erəxəy bəmi, votışe:

– “Məcnun”-ərəbi biə in sıxan həm aşığ iyən həmən sərsəm mənə dodə.

Bəhram xani rəğonədə eşuriyə xun eynən çəmi xunədə beyro çəmi sırrı dərəsəy. Əştim bə səpo, Yolə saonədə dəvət kardəbiə mehtərəmə mehmonon bə ro dəqiniyə Şahzodə səjəydəbin. Şahzodə dırozə anqışton iyən xınəynə nanqiron vindime.

Ne, ne! Az ənə iyo Firdovsi şeiron, Hafizi eşğnomon iyən Sədi mıdrikə kəlonon votero omənibim.

Dəşim bə salon, Şahzodə vədə enəməym, çəy dast maçə kardime. Çəy çəşon ğussənin iyən fikış pəvolobe. Bəro ki, navədə mandə təhlukəo xəbədobə. Salono beşim, bə avtomobili penışdim, bə Şimron dəro qınim. Roədə pas ğəndə topon mandə məydon, Şahzodə sıstə diyənon iyən Nino itoətkorəti heç curə yodom beşidənibe.

XXV Səmon

Xəritə səpə dəvəşə iyən bəyəndiqiniyə ranqon bəiyəndi Xomujən biəbin. Şəhron, bandon iyən ruon nomon hande mımkun nibe. Xəritə divanısə oğəndəbiəbe.

Azən dastədəm qədə ranqbəranqə pərşəmon qətəmbe. Dastədəm qıləy qəzetən hestbe. Vəyoən şəhron, bandon iyən ruon nomon bənə xəritəbion səhv nıvıştəbiəbe. Əvoni har dı qıləən de dığəti rimuz kardime, qəzetədə biə səhvon de xəritədə biə bəyəndiqiniyə nomon muqayisə kardime. “Yelizavetpol/Qəncə” sıxan nıvıştə biə virə tonobə bə qıləy dairə dilə qıləy qədə havzə ranqə pərçəm nome. Əncəx nomi oxonə penc hərf Zonqildağ bandon səpə bastəbiəbe.

Qəzeti nıvıştəyro Xoy şəhro biə vəkil Fətəli xan Qəncədə ozodə Azərbaycan Cumhuriyət elan kardəşe. Xəritədə Qəncə şərgədə çəmi ejənə qədə havzə pərçəmon çe Ənvər Paşa viğəndə ləşğəri mevqoon nişon dodəbe.

Rosto Nuri Paşa hənqon bə Ağdaş şəhri nez bedəbe.

Çəpədə Mursəl Paşa İlisu vadion işğol kardəşbe. Vəyo isə Tojə Azərboycon Cumhuriyəti xoşaxoşon taburon canq kardedəbin.

İsət xəritə təmomən dərəsənin iyən handəbey zınə bə qıləy hol dəşəbe. Urusi işğolədə bıə bə Boku ətrofi okırıyə bıən Tırkə Çəmbər qədə-qədə vi kardə bedəbe. Qədə havzə pərçəmon kəmişən bılorzinoş, dışmeni nişon doə sıə pərçəm Boku ifodə bıkə bəyəndiqınıyə noxtəo dəkiştəbey-bekardə əbi.

Hərəmi xıdmətkər Yəhyo Ğoli çəmi peştə tamtamijə mandəbe, çəmi xəritə səpə bardə çoçinə hənəki de maraği rimuz kardedəbe. Qədə pərçəmon ranqbəranqə yolə koğəzi səpə hərəkət karde, mavoji, bəy qıləy ğudrətinə sehrbozi bənə bə ağılnomə ovsunon omedəbe. Qavarən əv jıqo fik kardedəbe ki, bovə bastəbe ki, ıştə vətəni kofironku xilos karderə Boku təmsil bıkə çe sıə ləkə səpə havzə pərçəmon eյəney de səmaviyə zuon koməq karde koon sə bəpoy.

Yəhyo Ğoli bə çəmi in sırrinə hənəkon mane bey piyedəşnıbe, əncəx ıştə vəzifə bə vırə rosnıyedəbe, de ciddiyyə toni bəmi məlumat doe bino noşə:

– Ha xan, bini bə çəmi sə çe qulon omən. Nino xanımi nanqıron de xınə bə ranq karde piyəme, Nino xanımi xınə çənəğ peqordınışe, Maştə rəbədəli bardıme əv bə pencə və, çeəy sə qətime bəıştə daston arə, piyəme ki, əv ıştə qəvi okəy.

Ha xan, oxo çeəy qəvədə pıxə dandon bey-nıbey iyən cəni bu doe – nıdoe osə karde bə çəmi vəzifə daxile. Əmmo əksinə, şımə xanımi ıştə sə de kobudəti bə dumo okırnişe, rostə dasti de varğıvvə bəmi qıləy sillə jəşe. Sillə jəqəən doj nıdoşe, əmmo ğururım osiyəy.

İştə nokə bıbxəşən, xan. Əmmo az çeəy bədəno bıə muyon toşeyro cəsorət kardedənim. Əv, bərosti qıləy çoçinə xanıme. Əv dastinə dənədəni, luzədə novniyə əğili oqəteyroən hiç qılə tədbir vindedəni. Bə dınyo omə əğil kinə bibusə, mını ne, ha xan, Nino xanımi məzəmmət bıkəyş. Har holədə. çeəy dılətono, qıləy bevəcə ruh heste ki, bəy dast jəədə bino kardedə larzey.

Əbdul Ğasımı məçidi nezərəodə qıləy piyəjen zinedəm. Bevəcə rufon tojneədə to-bərəbər nişe. Bəmi jıqo omedə ki, ə peəjeni ənə iyo sədobəkəmonsə, çok bəbe. İ kərə fik bıkən xanımi pust molə bibusə. əv maştone ıştə dimi bənə biyə sərinə ovədə şıştədə. Əv ıştə dandonon bənə har kəsi de rostə dasti şəhodət anqıştə şıştəy əvəzi, dandonon de qıləy kobudə fırçə jıqo şıştəyde ki, dandoni qujdon bə xun dəşədən.

Əy ıstəni jıqo bardey əncəx bə bədəni dəşə mırdolə rufon məşbur karde bəzinen.

Bəəçəy votə sıxanon hiç quş dodənibim. Votey bəbe ki, əv har ruj çəmə kəy əvoy, bəiyəndi oşə məlumaton bəmi rosnedəbe. Çəy çəşon de gəyğü fami purbe. Əv bənə nomusinə odəmi sofsoyə ıstə vəzifə bə vırə rosnıyey piyedəşbe. Bəro ki, əv bo vəomə çəmi əğlı məsuliyət osəmedəbe.

Nino deəy beovandə, əmmo qıləy inodkorə mubarizə bardedəbe. Əv bolışon bəsə Yəhyo Ğolisə ğandedəbe, kəy ətrofədə bıə boğçə divoon səpe peşedəbe, beçadrə nəvedəbe. Çəşmə divoon səpe qırcı ğohomon fotoşiklon dəçkonədəbe.

Yəhyo Ğoli imoni həmə ğəmqinə holədə iyən de yolə təloşi xəbə dodəbe. Nino isə şanqo divanədə nıstedəbe, bo maştəna daveyro plan hozı kardedəbe.

Əv dumutşə holədə ıstə çonə mole-mole :

– Çiç votedəş, Əli xan, maştə çiç bıkəm? – çemiku parsedəbe.

– Bə şəv bəçəy dimi kamişi ov peşandımbu, ya maştəvoni çəy səpe kıtı şodəmbu? Ne, az çiç şodəninim, hələ ki zinedənim.

Az har ruj fəvvarə tonu de qımnastikə mışğol bəbem, peşi əyən məcbur bəkardem ki, qımnastikə bıkəy.Bəro ki, əv şe-şe bo sıraf bey bino noəşe.

Nino tarsovə xısusə planon hozı kardedəbe. Əv tosə bə han şe, çəəvon səpe ko kardedəbe.

Orujnə hərəmi xıdmətkər dəhşəti dilədə oməy bəmi votışe:

– Əli xan, fəvvarə tonu mandə, de kəşon, de lınqon vey çəçinə hərəkəton kardedə. Tarsedəm, əğə, Əv andomi qa bənav, qa bəpeşt jıqo şat kardedə ki, mavuji, andomış be astəye... Əy piyedəşe ki, azən çəy kardə hərəkəton ehandım. Əmmo xan, az mominə mısılmonim iyən əncəx Xıdo vədə enəmedəm, çəkutə bə ji noedəm.

Xanımi aston iyən rufi vəoməro vey tarsedəm.

Hərəmi xıdmətkəri tojniyey hiç çi həll niyəkəy. Bəro ki, çəy vırədə cokəs əvoy. Hərəmi xıdmətkər nıbə kə, kə hesab bedəni. Kəy təsərrufətə koon ki isə bardey nəzını, bə kəy koon vində jenon iyən bə puli hesabıti nəzorət ki isə karde nəzını.

İmoni əncəx hərəmə xıdmətkəron vindedəbin.

Əvon orzu votəbıə çiyon nıfameyro əvoni de rışvə huriyəən mımkun nıbe. Bə roən az damə bedənibim iyən ıstə həmə diğət doəmbe Boku ətrofi əhotə kardə bə i resə qədə havzə pərçəmon...

Hərəmi xıdmətkər qədəy ekriyəy-votışe:

– Əbdul Ğasımı məçidi nezono nıştə jeni bə dəvət bıkəm, boybu?

– Boçi, Yəhyo Ğoli?

– Bə Nino andomi dəşə mırdolə rufon bekardero...

Az qıləy niğilə ah kəşəme. Bəro ki, hesab kardedəm ki, Əbdul Qasım məçidi tonə niştə mıdrikə jen bə Nino andomi dəşə Avropə rufon bekarde ziney nıbəzine.

– Bimi ehtiyoc ni, Yəhyo Ğoli. Az iştənən bədə rufon andomo bekarde zinedəm.

Vaxt rəseədə az har çi bə ğaydə dəbənəm. Əmmo isət iştə həmə zuy bə in qədə havzə pərçəmon səpe qırd karde lozime.

Xıdmətkəri çəşonədə tars iyən marağ pebəy:

– Havzə pərçəmon in sıə qılən bə kəno dəkiştəədə iştı vətən ozod bəbe? Jəqoybu, Əli xan?

– Bəle, jəqoye.

– Bəs boçi havzə pərçəmon peqətedəniş hejo isə bə iştə vıra ejənədəniş?

– Im mımkun ni, Yəhyo Ğoli. Bəro ki, bimi çemı zuy rəsedəni.

Əv de qıləy niğilə ğayğuləşəti erəxəy bəmi, votışe:

– Bə Xıdo dıvo kardəninış ki, bəti zu bıdəy. Omə haftə məhərrəmə rujon bino bedən. Məhərrəmə manqədə çe piyonu hestebu, əy Xıdoku bıpiyənen, əv mıtləğ bəti qərəkbıə zuy bədoe.

Az xəritə ğat kardıme. Sıst iyən çaş eqıniyəbim. Bə xıdmətkəri həyvərəti anədə tov harde mımkun nıbe.

Nino kədə nıbe. Çəəy valideynon bə Tehronşəhr oməbin. Nino isə nominə knyazi xıyzoni kirayə qətə kədə çanədə piyedəşe mande zinedəbe. Vəyo əv de co avropəvojon didor kardədəbe.

İmi çemıku niyon karde piyedəşbe. Əmmo çemıku xəbəm hestbe. Az sofsoyə tam jəydəbim, bəro ki, bəy bəbolim omedəbe. Xıdmətkəron fərəğət mandəbin, çemı əmri bə çəşbin. Dı-se rujə bə Tehronşəhr omə dustım Seyid Mıstəfo bə yodom oməy. Əy nodirə holonədə vindedəbim, bəro ki, əv iştə həmə rujon məçidonədə, niğəddəsə məzaron ziyorət karde iyən cır-cındırı dılədə bıə de dəvuşon marağınə bə sehbat mande dəvonedəbe.

Nəhoyət, daməbim:

– Yəhyo Ğoli, Seyid Mıstəfo palu bəşəş. Əv Sipəhlisar məçidədə mandədə. Çəəyku xayş bıkə ki, lutfən ənə iyo təşrif biyə.

Xıdmətkər şe, az kədə colinə mandim. Bərosti, havzə pərçəmon bə Boku ejəney çemı zu rəsedənıbe. Konco isə çemı vətəni dastonədə trkə batalyono iyən deəvon bə i vıradəən Azərboyconı tojə pərçəmi jiyo xoşaxoşono iborət ofəyəbiə hərbi hisson de dışmeni canq kardədəbin. Çemı çe tojə pərçəmo, xoşaxoşə ləşğəri aşmardo iyən çəəvon konco canq kardeku xəbə hestembe. İlyas bəqən çe

xoşaxoşon cərqədə dave kardedəbe. Azən in canqədə deəy i vırədə iştirok karde, bə maştavoyə subədəli canqə məydonon omujən bey piyedəmbe. Lakin bə cəbhə şə roon bastə bıəbe. Urusi iyən inqilisi hərbi hisson marzon qətəşonbe. İroni de mihoribə məydoni co bıkə Ərəsə ru səpebiə hevujə pard iyən teğ-teğinə maftulon okırniyə biəbe. Pard pulemyot iyən əsgəron mihosirədəbe.

İron isə bənə açaş və dəvita İlbisi bə iştə motijəti¹ okırniyəbe. Canq şə, bə mikrobinə ərazi nə qıləy odəm, nə qıləy morə iyən nəən qıləy kijə dəvardeyro izin doəbedənibe.

Çemi əksinə, Bokuo bə İron veyə didərqinon omedəbin. Həyvərə, nəqqol Arslan əğgən çeəvon arədəbe. Əv çayxonədə niştəbe, tırkon gələbə de Yolə İskəndəri muzəffər hurrəcon muqayisə kardedəbe, maqalon nivıştedəbe: Bəro ki, senzura İskəndəri tarif karde-karde bə osmon peşeniyədəbe ki, çeəy kəynə isə İskəndəri tərəfo fəth kardəbiə bə İroni vəynə bənə ninəkileə, çırkinə hərəkəti sərəsəbe. Çe əhvolətiku bəpeşt Aslan əğə bənə iştə əğidə roədə şəhidbiə qıləy şəxsi iştəni bə gələm dodəbe.

Əv imruj mini vindeyro oməbe. Çemi Boku midofia kardeədə, çemi nişon doə gəhrəmonətion ən hırdə təfərruatonən təsvir kardedəbe. Çeəy votənə, quya dışmeni reqionon əncəx çemi qulləo mardeyro, çemi otəş ru kardə pulemyoti vədə dəvardədənben.

Çeəy iştən isə canq şeədə qıləy mətbəə zirzəmiədə niyon biəbən, xəlği bə həyəcon vardə otəşinə ovardeemonon hozı kardedəbən. Ə ovardeemonon hiç vırədə handə biə nıbe. Əvon bomı handışe, xayş kardışe ki, qıləy gəhrəmoni dastbəyəxə daveədə çe hisson dəvoniyəşe, bəyo qəp bijənum.

Bəy şini hardvonime, tosə kəybə dəvonime. Əv mətbəə ranqəbu omə, gətış onıbiə qıləy dəftər çemi çəşmədə noşe-şe ki, dastbəyəxə canqədə qıləy gəhrəmoni dəvoniyə hisson vəyo binivıştum. Bə dəftəri sipiyə vərəğon diyə kardeədə, Nino gıssəynə diyənon bə yod vardime, çeəy bəyəndıquniyə jimoni şınəym, gələm peqətime. Əmmo qıləy gəhrəmoni dastbəyəxə canqədə çıcon faməşe, de imoni nivıştey niyətədə nıvim. Əksinə, əməni—Nino de mı, bə Şəmironi sarayı ətr səğandə boğçə vardə-bekardə iyən çeəy çəşono şoyəti ni bıkə ro rəsm karderə bə gələmi dast gəndime.

Boğçədə niştim, de ironi lenə gələmi bo nivıştey bino nome. Hələ məktəbə soronədə bo nivıştey binom noə xatiron pevoləo geydon bə səliğə dənəme. Həmə dəvardəyonum çəşonum vədə bə

---

¹ *mardələvunəti*

con oməy. De tosə Seyid Mıstəfo bə çəsməm dəşey, kortinə sıfəti bə çemı ami dəsuyə vaxti bə dəvardəyon xəyoli ğərg bəbim.

– Seyid, – votime, – çemı jimon bə bəyəndıqınıyə hol dəşə. Cəbhə ro dəbastəbiə. Nino sırey yodo bekardeşə. Azən xuni əvəzi murəkkəb nəvədəm. Çiç kardəninim, Seyid Mıstəfo?

Dustım sokit holədə iyən de yolə maraği bəmi erəxəy. Çəy tanədə siyo libos hestbe. İştənən vey lod biəbe. De lodə vucudi, jıqo bızın, qıləy sırrinə şələ jintono bucə biəbe. Əv nişte, bə zıvon oməy:

– De daston hiç çi karde nibəzineş, Əli xan. Lakin insoni dastonədə həniyən ziyodə çiyon heste. Bə çemı libosi diyə bıkə, çiç vote piyedəme, dəbərəseş. İnseni səpe biə ğıvvə bə Çəşniçiyə dastədəye. Bə sırrı i kərə pexəv, çəy ğudrət bəti obəvaşte.

– Tini sərəsedənim, Seyid. Rufım əzobi dilədəye. Az çe toykəti zılmoto beşə ro nəvədəm.

– Bəro ki, tı iştə dim qətə bə bəndon, Əli xan. Bəndon idarə bıkə bə Çəşniçiyə isə yodo bekardeşə. Hicrəti 680-nə sorədə dini dışmenon tərəfo təqib kardə biə Peyğəmbəri nəvə İmom Huseyn Kərbəloədə şəhid kardəbe.

Dınyo xilosko, sırxıvand, kulli-İxtiyor biə həminə pemə iyən eşə Həşi bəiştə xuni əlvonbe. Bə şiyə icmo donzə imom hukumronəti kardəşe: İminnəni Huseynbe, oxonnəniən hələ imrujən niyono şiyə cəmiyəti idarə bıkə Sahib-əz-Zəmon çəşnivində İmome. In niyone İmom bə iştə həmə əməlon zahir bəbe, əmmo ijənən bənə çəşnivində bəmande.

Az əy pemə Həşiədə, tum-təğon mocuzədə, təlatumə dıyoədə vindedəm. Çəy sədo pulemyoti şəqqə-şəqqədə, jənən nalədə, qınıyə vovazonədə məsedəm.

Çəşnivində hamyedə-votedə ki, Kərbəlo daştənədə Huseyni eşurə kardəbiə xuniro yas oqətən. Bə roən har sorədə i manq bo Huseyni matəm qətəbedə. In manq Məhərrəmə manqe.

Dardbıkəs in kədərinə manqədə bəmənine. Məhərrəmə manqi daminnə rujədə şiyon ağıbət bə həx oqardedə. Bəro ki, həminə ruj şəhidi mardə ruje... Ə ruj Huseyni bə iştə səpe peqətə dardə şələ bə dindoon qiy noə bənine. Ki in dardi i poə bəştə səpe peqətibu, bəəçəy şəfoəti nail bəbey. Diyə bıkə, hejo bə roən dindoon məhərrəmə manqədə sinə jəydən, bəro ki, dınyo de dardon bə beşey nıvə vəziyət eqınıyəkəson bə iştə şəlləğon jeədə iyən bə iştə sinon kuyədə kəşə dojon sayədə nicoti şoyvoy pəydo kardədən. Diyə bıkə, hejo ime çe Məhərrəmə manqi sırr.

Az sıst iyən əsəbi holədə parsəym:

– Seyid, az əy xəbə səydəm ki, bəıştə kə sənibəton xoşbəxtəti çecurə oqordiney bəzinem. Bəro ki, qıləy niğilə dəhşəti dilədəm. Tı isə məktəbo handeədə omutə dini dərsonədə biə mıdrikə kəlonon mıro pehandedəş. Votey piyedə ki, bışum bə məçidon, de zinciri sinə bıkum?

– Az qıləy dindoə mısılmonim. Dini vəzifonən bə vırə rosnedəm. Azən bə çəşnıvındəy sırron bovə kardəkəsonədəm, Əli xan. Əmmo bə çəmi xoşbəxtəti şə ro çe Həzrəti Huseyni şəbihonku dəvardey bovə kardedənim. Tı mıku bə xoşbəxtəti şə ro xəbə səy, azən bəti əv nişon dome. Az co ro zınedənim.

İlyas bəq Qəncə cəbhədə xun ekardedə. İştı isə bə Qəncə çey imkonı ni. Bə roən Məhərrəmə manqı daminnə rujədə ıstıku əy tələb bıkə bə çəşnıvındəyro tınən ıstə xuni ekardəniş. Ne, tam bıjən. Məvot ki, ın mığəddəsə ğıbonəti mənəo nişə. In ğəm-ğussəynə dınyoədə hiç qılə çı bəmənəo ni. Məhərrəmə manqədə tınən Qəncədə canq bıkə bənə İlyas bəqi vətəni roədə bə canq dəşi.

Az tam jəme. Pencon de pardə edoəbiə karet bə so dəşe. Şışon etəsətiku Nino sifət bəzu vındə bedəbe. Hərəmxonə boğçə kəybə obe, Seyid Mıstəfo ğəflətən əştey, şeyro hozıbe.

– Maşki bə Sipahlışari məçid boyş. İstə sehbəti vəyo dəvom bəkardemon, – votışe.

XXVI Semon

Az de Nino divanədə niştəbimon, nərd hənək kardedəbimon. Bə nərtdaxtə de sədəfi naxşon jəbiəbe, çəy sığon fili astonədə tumobiəbe. In İronə hənək bə Nino az omutəmbe. Hejo çə vaxtiku jıqo əmə bə tuməni, bə maçə, bə vəomə ıstə əğilon nomiro befosilə zər şododəbimon. Çəy çəşon həyəconıku viriski dodəbe. Nino de ıstə anqışton fili astono tumo kardə biə sığon jıqo peqətedəbe ki, mavoji, əvon ğıymətınə mırvaribin.

Nino tıkəy bənav dəboxtə həşt tumən hıs doşe bə çəmi və votışe:

– Əli xan, tı mını məhv bəkardəş.

Peşi Nino nərtdaxtə dəbastışe iyən sə noşe çəmi zono səpe, dumutınə holədə çəşon sərutəşe bə bonəkulə, bə xəyol şe.

Imruj vey reçinə rujbe, bəro ki, Nino ıstə xısusı səyro ıstəni bəxtəvər famedəbe. Əhvolət jıqo biəbe:

Maştə rəbədəli bə çəmə kəy ah-nolə iyən zo-zo bəmə sədoon eqıniyəbe. Nino dışmen biə Yəhyo Ğoli çəpə diməkukə pandoməbe iyən çəş-dim pecucə holədə bə dilə dəşe. Əv bənə intihor karde piyə odəmi: “Dandonım dəjedə”, – votışe.

Nino çəşonədə qıləy ğələbə viriski doşe-okuşəy. Əy xıdmətkər bə pencə və bardışe, çəy qəv okardışe, erəxəy, ıştə diyənon ekardışe.

Peşi de təşvişi ıştə sə oşandışe. Qıləy mehəkəmə toğ vardışe, bə Yəhyo Ğoli pıxə dandoni dəvəstışe, toği ə qılə tık isə bə oje kəybə dastəki pəvəstışe. Peşi:

– Hozı bibi – votışe, bə kəybə tərəf vite, kəybə de zupuri dəbastışe.

Qıləy dəhşətinə zıqqə rostbe. Xıdmətkər olaxte eposə, kəybə vorə dastəko eləşkə bəştə dandoni erəxe-erəxe mande.

– Əli xan, bəy bivot ki, odəm ıştə dandonon de rostə dasti şəhodətə anqıştə şışteədə, səkiştə jıqo bəbe.

Az Nino votəyon kəlimə-kəlimə tərəcəmə kardıme. Yəhyo Ğoli hiç qılə sıxan nivotə, enəməy ıştə beşə dandon jiyə pəqətişe. Lakin Nino xısusə fam hələən sərin bənibe.

– Əli xan, bəy bivot ki, əv hələ xəş bənəi. Bıdə bışu-dəşu bə yonqo,bə diməkukəsə tatə dəsmol bınəy. Tatə dəsmol çəy diməkukəsə şəş saət mandənine. Ğəzi bəyən əv i haftə şinə çiyon hardənin ni.

Yəhyo Ğoli rohət bibuən, əsəbon dəqordıniyə holədə çəşməə beşe-şe.

– Nino, tı ıştə kardəyono xəcolət kəşəniniş. Bəboli şoyətən çəy dasto səy.

Nino de sığdıləti:

– Əy ıştə baxşə səşe, – votışe ijən nərđtaxtə vardışe.

Hənək dəboxtışe, peşi ədolət i kərəən ıştə vırə qətişe.

Peşi Nino bəmi edəsəy, bə çəmi çonə deıştə anqışton şimol jəşe, xəbə səşe:

– Əli xan, Boku kəynə bə ıştə ozodəti bərəse?

– Yəğın ki, dı haftə ərzədə.

Nino qıləy ah kəşəşe, votışe:

– Jıqo beşedə ki, çordə ruj mandə. Bızın ki, bo Boku anədə pəşi qətam. Tırkonən bə çəmə şəhri hurrəc karde çəş kardeku səbrım orəxə. Tı ənə iyo ıştəni rohət hiss kardədəş, əmmo çəmi şərəf har ruj exroc kardə bedə.

– Demi çiç vote piyedə?

– Ənə iyo həmə demə bənə ğıymətinə iyən kırçə qıləy əşyoə poə rəftor kardədən. Çənədə molyətənim dəqiq vote nibəzinem, əmmo

az nə rə arşiyə nim, nəən əşyoə poə nim. Dağiston yodədəybu? Vəyo jimon təmomən co curəbe. Ne, in virə hiç bəmi xoş noməy. Qirəm Boku rə ozod kardə nıbu, əmə bəpe bə co virə kuç bıkəmon-bışamon.

In kişvəri fəxr kardə şairon həxədə az hiç çi zinedənim. Əmmo zinedəm ki, Aşurə rujədə insonon bəştə sinon deıştə nanqiron çanqır jəydən, səon de ğəmə poə-poə kardedən, bə kuloncon zincir jəydən.

İmoni vindey nıpiyə veyə avropəvojon imruj şəhri tərq kardedən. Az bimon həmə nifrət kardedəm. Az ıstəni har ləz bəmi hucum kardə zınə bənə qıləy ıstənbəsəti ğıboni famedəm.

Nino zərifə dim qordınışe bə çəmi tərəf. Çəy çəşon bənə sıftənə vaxtonsə həniyən niğil iyən nıdərəsəninbe. Çəşi qılion dijd biəbon. Çəy dıconəti əncəx çəy çəşonədə zıney bedəbe.

– Tarsedəş, Nino?

– Boçi tarsəninim? – Çəy sədo bərosti, təcub ifodə kardedəbe.

– Kali jənon çemiku tarsedən.

Nino de cıddiyəti:

– Ne, az tarsedənim, – votışe. – Az mor-muşonku, timsoonku, imtohononku iyən hərəmi xıdmətkəronku tarsedəm. Lakin ıştı votə çiyku tarsedənim. Çəyky tarseysə, zımsoni sardiku tarsem həniyən çoke.

Az çəy çəşon maç kardıme. Əv bə səpo əşte, ıştə səymuyon randışe- votışe:

– Az ıştə volideynon ziyorət karde bəşem, Əli xan.

Kipianiyon jiyə villadə hərəmxonə ğanunon nıbey zınemro, roziyəti dome. Knyazən imruj de qırci duston Avropə diplomaton ğəbul kardedəbe.

Nino vəyo çay peyəşome, inqilisi şinion bəharde iyən de Hollandiyə konsuli Rembrandti iyən de Şərgi jənon barədə sehbət bəkarde.

Nino şe, şışon sodoə biə karetə soəo beşey vindıme.

Az kədə yali mandim, ranqbəranq ə xəritədə biə qədə havzə pərçəmon iyən muni çe vətəniku co kardə çan qılə marzi məntəqon barədə bə dumot şim.

Divani səpe biə namə bolışono Nino ətrəbu omedəbe. Olaxtim, təsbe qordınıyey bino nome. Divanədə de çəpə lınçı şımşı qətə İroni niğə Əslan viriski dodəbe.

Az sə rost kardıme bəy erəxəym. İberdəmə muni qıləy yolə beholəti, bezuyəti iyən zəyfəti əhotə kardışe. Xəlği Qəncə daştonədə xun emə qıləy vaxtədə az ənə iyo çe niğə Əslani soğnədə niştəbim,

de kef kəşey xəcil bedəbim. Az ıstənən ənə iyo de molyətini iyən de ğayġu mihofizə kardəbiə qıləy zərifə əşyobim.

Qıləy Şirvanşiri aġıbət kəynəsə dəbdəbəynə sarayə rutbə səy, ən vorə famon klassikə formədə məclisonədə ifo kardebe.

Divoədə biə niġə Əslan ıstə dandonon bomi sipi kardedəbe. Ərəsə ru səpe biə marzə pard bastə biəbe. İroni zəminiku bə Nino ruf roonən movcud nibe.

Az əsəbi holədə təsbe qərdiniyey bino nome. Bı ləzədə təsbe ter osiyəy iyən kəhrəbo məon bə ji pevolobe.

Diyəroo şeypuri sədo omedəbe. In sədo bə çəşniçiyə xəbədoəti ğədər tarsov iyən cazibəninbe.

Bə pencə nez mandim. Həşi oxonə şuaon jiyə xokinə roon qıləy etəsə viriski hestbe. Həşi lap Şəmironi sarayi təpəysə mandəbe.

Dəpili sədo qədə-qədə nez bedəbe. Çəy sədo sa-sa, həzo-həzo odəmon ehandə “Şaxsey, vaxsey... Şah Huseyn... Vay Huseyn” sıxanon muşaiyə kardə bedəbe.

Bə sıv qarədədə vədəbiə roədə qıləy izdihom vindəbey, bə çəş çiyəy. De zəri umuniyəbiə se qılə nəhənqə pərçəm, ğırvətinə dastonədə bardə bedəbe, izdihomi səy səpe ləpə jəydəbe. Pərçəmon qıləyni səpe de zərinə hər fon Xıdo zəmini səpe biə vey piyə bəndə Həzrəti Əli nom niyiştə biəbəbe.

Diminə pərçəmi siyə məxmərə parçə səpe çərə dasti şikil kəşəbiə bəbe. Im, çe Peyġəmbəri əzizə kinə Həzrəti Fatimə dastbe.

Seminə pərçəmədə isə de yolə hər fon niyiştəbiə bəbe: “Huseyn”, Peyġəmbəri nəvə, varis, şahid Huseyn.

İzdihom de qonə ğədəmon kuçəo dəvardedəbe.

İzdihomi vədə siyəo matəmə liboz tanbikə, kulunconış quculi iyən dastonədə qonə zinciron qətə, ıstə qınoon tobə bikə dindoon şedəbin.

De tədili ahənqi əvon doston rost kardedən, zinciron çəvon xundoə amon riyə-riyə kardedəbe. Çəvon dumo qıləy nimə dairə şiklədə di qəm bə nav, di qəm bə dumo şodoə panə kuluncinə merdon şedəbin.

Çəvon roy dirozi de etəsə sədo “Şaxsey, vaxsey” ziqqon kuçə eqətəşbe. Har dəfə in ziqqə sədo omedə əvon de ıstə miştəon bərk-bərk bə ıstə quculiyə sinon jəydəbin. Çəvon dumo bə ıstə peştəon havzə kışti dəvastə iyən Peyġəmbəri nəslədə biə seyidən şedəbin.

Çəvon dumotono bə sipiyə kəfəni peviştə biə, səon toşə biə iyən dastonədə dirozə ğəmon qətə Məhərrəmi şahidən omedəbe.

Çəvon simo ğəzəbinbe, jiqo bızın, əvon bə qıləy co dınyo ğərg bəbin.

“Şaxsey... Vaxsey...” Ğəmon bə həvo rost kardə bedəbe, bə toşəbiə kəllon ekırniyə bedəbe. Bə şəhidon pəviştəbiə kəfənon xuni dilədəbe.

Şəhidon qıləyni sə bə qijlə oməy, bə zəmin qıniye.

Çəy tonə şə duston livputonədə qıləy ilahi təbəssum biə həminə odəm bekardeşone izdihomi dilədə.

Az pəncə vədə mandəbim. İkarədə tosə isə bəmi məlum niyə qıləy fami bəştə çanq pəqətışe.

İn fam çəmi rufədə bənə xəbədoəti bə sədo omedəbe iyən fidokorəti orzu çəmi dilə pur kardədəbe.

Az kuçədəbiə xokon səpə emə xunə tilon vindime. Şeypuri cazibəynə sədo isə insonon bənə nicoti ovardemoni vanq kardədəbe. Həminə ləz oməbe:

Bə çəşniçiyə sırr, bə nicoti bardə ğussə dərvozə imbe.

Az ıştə livputon eqətime. Huseyni pərşəmi novniyəkəson çəmi vəo dəvardin.

Ə qılə pərçəmədə Həzrəti Fatimə dasti şikli vindime iyən həmə oşko biə çiyon çəmi çəşon vəyo okıriyəyn.

Dəpili emardə sədo ijən məsəmə iyən in sədo çəmi dilətono bə qıləy ziqqə oqarde.

Azən i ləzi dilədə bə izdihomi i pəə pəqardim. Az de panə kuluncə odəmon eyni ğaydədə bə nav şey bino nome iyən çəmi dijdə miştəon bə quculiyə sinəm zərbə jəydəbe. Tikəy bədiqə nimə toyki biə qıləy məçidi sərinəti hiss kardime iyən İmomi nolə jə əzon məsəmə.

İ kəsi bəmi qıləy sırafə zincir doşe iyən az ıştə kuluncədə qıləy qızqiyə doj faməmə.

İ-dı saət dəvarde. Çəmi vədə qıləy hevujə məydon hestbe. İsat çəmi qəvo de vəhşi iyən şoy-şoy pur biə haray beşe: “Şaxsey... Vaxsey...”.

Dimiş hırdbiə qıləy dəvuş oməy mande çəmi vədə. Pecuz-pecuz biə pusti jintono çəy kəmə çəpartəyon vində bedəbe.

İzdihomədə ıştirok bıkə həzo-həzo odəmon çəşonədə qıləy inodəti ifodə bedəbe.

Məydoni əksə tərəfədə, şəhid Huseyni aspi təmsil bıkə, yəhəriş bə xun dəşə qıləy asp hərəkət kardədəbe.

Dimiş hırdbiə çə holi eqıniyə dəvuş de həmə zuy ziqqə jəydəbe.

Əy mısə ğab bə kəno şodoşe iyən ıştən səğandışe bə aspon lınqı jiton.

Səm bə qijlə oməy. Bə quculiyə sinə miştəon zərbəon dəvoştəbin. “Şaxsey... Vaxsey...” votedəbin, ziqqə jəydəbin.

Sipiyyə olatış bə xun dəqıniyə qıləy cıvoni çəmi tonə şikırne-şikırne bardışone.

Diyərono besəbinə gəgən çiyədəbe.

Az qıləy məçidi soədə niştəbim. Çəmi ətrofədə biə odəmon səonədə bilində fəson hestbe.

Çəəvon çəşono ars emədəbe.

Çəəvonədə qıləyni şəhid Huseyni barədə mərsiyə hande bino noşe. Əncəx gəhər əy tosneyro mərsiyə tosə oxo hande nızınəşe.

Bə səpo əştim. İzdihom bənə ovəyzi bə dumo eşuriyey bino noşe.

Şəv sərinbe. Cəmat hukuməti bina vəyku dəvarde.

Sunonədə siyo pərçəmon ləpə jəydəbe. Oxo nıvində biə gəngə izdihomi astovon əks kardə bə ruy oşədəbe. Kəon bonion de odəmon purbe. Çadrəynə odəmon sıvono erəxədəbin.

Konsuləti kəybonədə bəıştə tıfanqon tikə pevinə əsgəron hozi vəziyətədə mandəbin.

Topi məydonədə ibodət bıkə izdihomi tono şotorə kərvon dəvardədəbe.

Bəməkəson fəryodə sədo barzbe.

Jenon bə zəmin səqınin. İyən çəəvon lınqon pələşkə ranqə Ovşumi ruşnədə oşko vindəbedəbe.

Şotoron peştədə noəbiə taxt-rəvonədə şəhid Huseyni xıyzon niştəbe.

Çəəvon dumo bəıştə dimi niğob jə, şəhid Huseyni gətilbiə zolomə Xəlifə Yəzid siyoə aspədə şədəbe. Məydonə gəndəbiə sıgən bə Xəlifə niğobi qınıdəbe. Yezid bino kardışe aspi bərk romeş. Tadibəsə vite, Nəsrəddin şahi nımoyişqo saloni soədə niyon be.

Oruji vəyo Huseyn barədə şəbih bəninine.

Şahi sarayi bə Əlmosi verandə¹ oməymon... Vəyoən siyoə pərçəmon ehaştə biəbe. Sarayi hıvosədə mandə bahadironən matəmə libos tankardəşonbe, ıstə səon enomniyəşonbe.

Şah ıstə sarayədə nıbe. Əv, Bağəşahədə biə tovsonə sarayədəbe. İzdihom bə Əla-əd-Devlə kuçə ru bedəbe. İkərədə az bə toykiyəti gərgəbiə Topi məydonədə colinə mandim. Pasqətə topi lulon loğeyd-loğeydi bəmi diyə kardədəbin.

Andomum bənə həzo gırmocə zərbə hardə odəmi dojiku qızqiyədəbe. İstə dast jəme peştisə iyən çəmi peştədə laxtəbiə xunə rizon bey hiss kardime.

Səm bə qij omedəbe. Tikəy bə ıstə oməym, məydoni dəvardim, bə qıləy xakiyə faytoni nezbim.

Faytobırom bı vəziyətədə vindışe mı, de gəyğukəşəti bəmi votışe:

---

¹ balaxonə

– Tikəy kaffe zil pəydo bıkə, əy de rəsə, aləfə ruyəni bəyəndi bijən iyən bə ıstə yaron dəsu. Vey koməq kardədə.

Sıst holədə penıstım bə fayton, ıstən nıstəcoədə səğandıme, votıme:

– Bə Şəmiron, Şirvanşiron kə bırom.

Faytonbıromi rost kardıše ğırmoc. Faytonı de şat-şurə, bərbodə roon roməşe iyən hakanə qardədəbe bə dumo, bəmi erəxedəbe. Peşi faytonbırom de heyrətə sədo votıše:

– Şımə bə mominə odəmi oxşedon. Şıməku xayş kardədəm, omə səfə mıro dıvo bıkən. Bəro ki, çəmi bo dıvo karde vaxtım bedəni, ko karde lozıme.

Nomım Zohrab Yusıfe.

Nino çəşonədə ars bənə ovəysi ru bedəbe. Əv divanədə nıstəbe, daston bə kəşə noəşbe, dimi niyon nıkardə bəmedəbe. Çəy jinə livput bə ji eqniyəbe, qəviş isə ojbe. Diməkukon de bukə arədə nığılə pecucun vində bedəbe. Əv donəlukə jəydəbe, qədə andomış larzedəbe.

Nino i kəlimən bıbu, damə bedənıbe. Əmmo çəy mijono omə viriskə arsə tılon bə diməkukon emedəbe, bə sifəti pevolo bedəbe. Az bəçəy kədəri şərik bey holədə Nino vədə mandəbım. Əv livdənıbe, ıstə çəşon arsi moledənıbe, livputon isə bənə pozi livə larzedəbe.

Çəy daston bə ıstə dastədılə qətıme, əvon sərin, becon iyən qədəli bıəbe. Çəy arsinə çəşono maç kardıme. Əv dumutə holədə bəmi erəxəy.

– Nino, – jəme zıqqə, – Bəti çiç bıə?

Əy dastış barde bəıstə qəv, mavoji, ıstə qəvi dəbastey piyedəşbe. Əmmo dasti bə ji vardeədə, dasti səpe dandonə rizon oşko vində bedəbe.

– Əli xan, az bəti nıfrət kardədəm.

Çəy sədoədə qıləy nığılə dəhşət famə bedəbe.

– Nino, tı noxəş qıniyəş?

– Ne, az bəti nıfrət kardədəm.

Jinə livput dandonon arədə eqətıše. Çəy çəşon bə qıləy rık kardə, rıncə əğılı çəşon oşədəbe. Nino tikə-tikə bıə bə çəmi olaton, riyə-riyə bıə bə çəmi amon de vahimə erəxedəbe.

– Nino, çiç bıə oxo?

– Az bəti nıfrət kardədəm.

Əv divanı kıncədə bucəbe, şıvəkon bə ıstə tərəf ğat kardıše, çənə bə ıstə çonə dəhaştıše. Çəy çəşə arson i ləz enıməy. Əv deştə ğəmqınə çəşon bənə bə qıləy bıqonə erəxəkəsi bəmi edəsəy.

– Hələ bunum, çiç kardəme, Nino?

Əv bə xəyol şə tərzədə, beahəng bino kardışe qəp jəy:

– Tı ıştə dil okarde, nişon doe bəmi, Əli xan. Az ıştə valideynon kədə bim. Əmə çay peşomedəbimon. Arədə Hollandiyə konsul dəvət kardışe əmə bə ıştə Top məydonədə bıə kə ki, Şərği barbarə dini mərasimon bəmə nişon bıdəy.

Pencə vədə mandimon, çəmə tonə dəvardə təsubkəşon seyr kardedəbimon. Az şeypuri sədo məsəmə iyən bə vəhşi oşə sifəton vindime. Dilim beqıniye. Konsul “ışqəncə xışməti” votışe, pencə dəbastışe, bəro ki, bitono ak iyən çırkə bu omedəbe.

Əmə ikərədə vəhşiyə ziqqon məsəməne. Rəyrə bə bi edəsəymon iyən vindimone ki, vəyo cır-cındırı dilədə bıə qıləy dəvuş səğandışe ıştən bə aspon lınqon jiton. İyən peşı... Peşı konsul dast dıroz kardışe, de təcubi votışe:

– Im, əv..? Əncəx cumlə onıxornışe. Az bəçəy işarə kardə vırə erəxəym.

İzdihomi dilədə sinə jə iyən de zinciri ıştə kuluncon riyə-riyə bıkə qıləy həmsəhrıj vindime. Ə həmsəhrıj tı biş, Əli xan!

Az qıləy fanatikə barbari jen bəmro xəcolət kəşəmə, bə zəmin dəşim. Az ıştı həmə hərəkəton rımuş kardedəbim iyən konsuli bəboli omə diyənon hiss kardedəbim. Çəy bədiqə nıştimon çay peşoməməne, yaxud xorək hardəməne, sərost yodədəm nımande.

Az de zu-bələ vəyo oqətımə ıştən.

Bəro ki, əməni co kardə rıjol gəflətən oməy çəşonım vədə mande. Əli xan cıvon Huseyn çəmə xoşbəxtəti məhv kardışe. Az tını fanatikə barbaron arədə vındədəm iyən hiç vaxt bəti de co çəşi erəxey nibəzinem.

Əy tam jəşə iyən gəmqinə holədə nışte. Nino əzob kəşədəbe, bəro ki, az ıştə vətəni iyən aşışəti bə çəşnıvındəyədə peydo karde piyedəmbə.

– Isət çiç bəbe, Nino?

– Zinedənim. Əmə həni bəxtəvər bey nibəzinemon. Az ənə çiyə beşey, bə diyəroon şey piyedəmə. Bə qıləy vırə şəninim ki, Topı məydonədə bıə cındo ikərəən nıvındım iyən tikrorən ıştı dimi nıvındım. Əli xan, vadə mını, beşim-bışum.

– Tı bə kon vırə bəşes, Nino?

– Eh, zinedənim, – votışe iyən çəy anqışton çəmi kulunconədəbıə bə yaron qıniye.

– Oxo tı boçı jıqo karde?

– Tıro, Nino... Əmmo tı imi dənibərəşes.

– Ne, – Nino de həyəconi cəvob doşe, – az ənə iyo anədə sıst biam ki, beşey-şey piyedəme. In çırkinə Asiye bəmi əzob dodə.

– Piyedə mi?

Əv de nıdılı “ha” cəvob doşe iyən daston noşe ıstə zonoon səpe.

Az bə vanqonə qətıme əv, bardıme bə hitə çəşmə. Çəy olaton evatıme, nome bə yonqo. Əv qıləy nığılə tarsi dilədə bəyəndıqınıy çiyon votedəbe.

– Nino, votıme, – i-dı haftə tov bəhə, çəyo bədiqə bə Boku bəştə kə bəşemon.

Əv sıstə holədə ıstə sə oşandışe iyən çəşon vi kardışe.

Bə han şeədə çemi dast peqətışe- ıstə sinəsə eqətışe. Çəy palu xəyli niştım, de dastədıləm bəçəy dili qıppəyon quş dome. Peşı azən olaton evatıme, çəy tonu olaxtim. Andomış tatbe. Bənə əğlı çəpə kəmi səpe, zonoon gət kardəşbe, səş dənoəbe lefi jıyo hitəbe.

Orujnə Nino maştə sıbədəli əşte. Çemi səpe ovaşde, bə həmomxonə tərəf şe. Vəyo ovədə şıp-şıp karde-karde ıstən şıştışe. Lakin çemi vəyo çəy tonu dəşey izin nıdoşe.

Duşxonə beşə bəpeşt çəşon çemi diyənonku vitvonedəbe. Çəy dastədə de məlhəmi purbiə qıləy gəb hestbe. Əv bənə ıstə taxsi bəsə dəşə odəmi çemi peştı-pəluədə bı bə yaron məlhəm dəsuşe. Peşı de nəzokəti daməbe:

– Tı ıstəni ne, mını kuyənıni bı, Əli xan.

– Zu nəvişkime, bəro ki, həmə ruj ıstən-ıstən kuyəmbə, həni zum mandənıbe.

Əy məlhəmə gəb bə kəno noşe. Xıdmətkər çay vardışe. Nino de həvulconi çay doşe bəmi peşome iyən pərtə holədə bə boğçə erəxedəbe. Peşı ənəxəbədə erəxəy bə çemi çəşon dilə, votışe:

– Çemi hiç məno nişe, Əli xan. Az bəti nıfrət kardedəm iyən İronədə mandə muddətədə hejo nıfrət bəkardem. Çi bıkəm, az imi tər q karde zinedənim.

Əmə bə poyşə əştımon. Bə boğçə dəşımon iyən fəvvarə tonu niştımon. Tavusə kijə lənqər jəy-jəy çəmə tonu dəvarde.

Peşı çə pıəm karetə de qur-quri dəşe bə so, bə merdon ayıdbıə tərəfi nezbe. Nino sə itonə qətışe, de hujqoəti, dərəme-dərəme votışe:

– Az deıstə nıfrət kardə odəmıən nərd hənək karde bəzınem.

Şim nərdtaxtə vardıme, əmə sərt iyən sasımə holədə bo nərd hənəki bino nomone.

Peşı bə hovuzi enəməymon, hovuzədə bı ovədə bəıstə əkson təmşo kardımonə.

Nino dast dənöşe bə hovuz, çeəmə əkson qədə ləponədə molə be-şe.

– Ğəm məkə, Əli xan. Az bəti nifrət kardedənim. Az bə in yadə kişvəri iyən bəçəy çoçinə odəmon nifrət kardedəm. Kəynə ki, bəiştə kə rəsəymon, harçi de tovi dəbəvarde-bəşe.

Əy noşe iştə sifət bəsə ovisə, i muddət jıqo oqətə bəpeşt, sə rost kardışe. Ovi tılon çeəy diməkukonku iyən çonəku emədəbe.

– Əli xan, əminim ki, çeəmə əğıl zoə bəbe. əncəx tosə bə vaxti hələ haft manq heste, – votə Nino sıxan oroxnişe. Çeəy dimədə ğururə ifodə hestbe. Az çeəy dim moləmə iyən sərinə diməkukonədə maç kardıme. Əvən sıxəy.

İsət çeəmə tale Azərbəyconı cəlcəliyə Həşi jintono sutə hamono, daştəno dəvardə, natə qullon əhatədə iyən dışmeni işğoli jiyo bə işqəncəon məruz mandə bə Boku tərəf hərəkət kardə hənqonku bə şıkrəbe.

Diyərono ijən miğəddəsə şeypuri sədo omedəbe. Az çe Nino dastədə qətıme, rəyrə bə kəy dilə bardıme əv. Peşi qrammofon vardıme, çe Quno “Faust” operao qıləy ariyə handvonime. Im, ən barzə sədoə valbe. Nino tarsi dilədə muni dıvanqonə qəteədə, Mefistofeli ğudrətinə basə sədo çe diyəroo omə şeypuri emardə sədo iyən “Şaxsey-Vaxsey” sədo ğərg kardədəbe.

XXVII Semon

Ənvər Paşa ləşğər pozi sıftənə rujonədə bə Boku hurrəc kardışe, in vırə qətışe. In xəbə bə vıjoron, çayxonon iyən bə vəzorəton pevolobe. Şəhrədə bıə oxonə urusə mihofizəvonon vəşi-təşi Bokuo vitəbin, dıyo ovaştəbin, bə İron iyən bə Tırkiston şəbin. Şəhri ğədimə ğələ səpe sipiyə ovşuminə sıə Tırki pərçəm ğalibonə ləpə jəydəbe.

Arslan əğə tırkon bə Boku dəşey həxədə əfsonəvi formədə Tehronşəhri qəzetənədə nıvıştəyon çap kardədəbe. Mamu Əsəd-əs-Səltənə isə bə tırkon nifrət kədero iyən eyne vaxtədə bə inqılison ğılığ dəşeyro Tehronşəhri qəzetənədə çapbıə nıvıştəyon ğədəğən kardışe.

Pıəm sərvəziri palu şe, sərvəziri de dılnodiləti bəpeştə Boku de İroni arədə bıə kəşti rabitə sənibəton bərpo kardə beyro icozə doşe. Əmə bə Ənzəli şimon iyən vəyo de “Nəsərəddin” kəşti, ozod

kardəbiə bə vətən- bə Boku oqardey piyə de sa-sa didərqinon bə kəştiyon peniştimon bə ıstə şəhr dəro qınimon...

Boku liman bəiştə səon dırozə xəzə kilo binə de əşğəron purbe.

İlyas bəqi ıstə şımşı sıvniyəşbe, bə kəşti səlom doşe iyən qıləy türkə mayorən xəfifə İstanbuli ləhcədə mımkun ğədə bə çəmə votə ləhcə peğandə formədə qıləy təntənəynə nitğ votışe.

Əmə bəiştə omeədə vindımone ki, bina təmomən volobıə iyən ğarətbıə holədəye. Nino çand ruj-çand haftə maştə tosə şanqovə kəxivandə jeni roli bardedəbe.

Əv de dutemonə uston mıbohisə kardedəbe, bə çand qılə mebelə dukonon nəvedəbe. Niğilə dumuton dilədə çəş-bəvon peğandə holədə çəşmon dırozi iyən pani pamuyedəbe.

Nino de memaron nunəkileyə sehbaton bardə bəpeşt, rujon qıləyədə kədə fəhlon hay-ku, ranq, taxtə iyən malə¹ bu məsəme. Həmə in harrujnəni hay-kuyinə bəyəndıqniyon mərkəzədə Nino mandəbe.

Əv ıstəni in koon təmomən bənə zinə qıləy odəmi bardedəbe. Bəro ki, mebel, çəvon bə vırə noe iyən divo koğəzon vijnıyey koonədə bəy sərbəstəti doəmbe.

Şanqone isə de dılnodılı əmmo eyni vaxtədə de şoy-şoy ruj dırozi vindəbiə koono bəmi məlumat dodəbe:

– Əli xan, bəmi rıki məqət, az bə divani əvəzi əsl çarpayı sifariş doəme.

Divo koğəzon ojə ranqədə bəbe, bə epoən xoliçon səğandə bəbe.

Bə əğili çəşmə isə sipiyə ranq jə bəbe. Har çi İroni hərəmxonəsə təmomən fərgin bəbe.

Nino daston bə çəmi qiy eğandışe, dim dəsüşe bə çəmi diməkukon, bəro ki, əv vicdoni əzob kəşədəbe.

Peşi sə itonə qordnişe, nozıkə zıvon qəvo bekardeşe, ıstə lıvputon səpe novnişe, cəhd kardışe ki, zıvoni tiki bə bukə tiki bırosni.

Nino imtohon vaxti, həkimi palu bə muayinə şeədə, yaxud dəfn mərasimədə ıstırok kardeədə, hejo jıqo əkəy. Az məhərrəmi daminnə şəvi-Aşurə bə yod dənəme. Xoliçon lınqi jiyə səğandey, həmçinin bənə avropəvojon mizi peştəno nıştey bəmi qon boən, bə Nino jıqo koonədə tam sərbəstəti dome.

Çəmi ehdədə isə sıvoy kəy boni ji çi mandənibe. Bəro ki, Nino kəy boni sənibəton bə səhmon dənə bə plan eğandəşnibe.

---

¹ *anduvuzi*

Əhəngə xok iyən fəhlon hay-ku kə pur kardəşbe. Az isə de rıəm kəy bonisə niştimon. Sə itonə qordınime, bənə taxsikoə odəmi bənə Nino zıvon becardıme qəvo, livputon səpe novnime.

Rıəm de nəzokəti daməbe:

– Eh, dınyo koon jıqoye, Əli xan. Lonə adətən moə kijə bədute. Şərton hiçən hoston nibey holədə Nino İronədə iştən çok bardışe. İsət nubə iştine, Əli xan. Çemı bəti votə sıxanon yodo beməkə: Həni Boku bə avropə oqardə. İştənən əbədi!

Kəon sərinəti iyən divoono ehaştəbiə xoliçəon bə İroni ayidbe.

– Bəs tı çiç bəkardəş, pıələ?

– Azən bə İroni ayidim. İştı əğili bə dınyo omey vində bəpeşt bə İron bəşem. Az Şimronədə biə çəmə kədə bəjiyem, vəyo sipiyə divoə koğzon iyən divani əvəzi çarpayion omey çəş bəkardem.

– Çemı isə ənə iyo mande məsləhəte, pıələ.

Rıəm “Bələ”-votışe, ciddi qıləy tərzedə sə lovnışe.

– Zinedəm, tı in şəhri vey piyedə. Ninoən Avropə piyedəşe. Lakin az çəmə tojə pərçəm nıpiyəme. Şəhri hay-kuyə iyən şəhrədə biə Bexidoəti həvoən bəmi xoş noməy.

Əy sokit-sokiti sə bə ji qətışe. In holədə bəiştə bıvə bə Əsəd-əs-Səltənə mande.

– Az həni sinninim, Əli xan. Bə həmə in tojətion tov nime. Tı isə cıvonış, iştı ənə iyo mande lozime. Azərboyconı kişvəri bəti ehtiyoc heste.

***

Hanqomədə şəhri kuçonədə nəvedəbim. Sərtə diyəninə tırkə patrulon sıvonədə hıvos kəşədəbin. Az de tırkə zabıton bə sehbət mandim. Əvon İstanbuli məçidonku, Tatlı-sudə biə tovsonə şəvonku qəp jəşone. Kanə qubernatori bina səpe tojə Azərboyconı devləti pərçəm ləpə jəydəbe.

Parlament məktəbi binaədə bə vırə biəbe. Kanə şəhri, jıqo bızın, bə qıləy tojə jimoni ğədəm noəşbe. Vəkil Fətəli xan sərvəzir təyin biəbe. Əv ğanunon becardədəbe, sərəncomon iyən əmron dodəbe.

Şəhro uruson təmiz karde piyə Şəmsi Əsədullayevi zoə Mirzə Əsədulla xarici koon vəzir təyin kardə biəbe. Əv de kənoə kişvəron muqavilon dəbastedəbe.

Tosə isə çemı adət nıkardə mıstəğiləti fam mınıən eqətəşbe. Az tojə devləti herb, tojə uniformə iyən tojə ğanunon piyəy bino nome.

Çemı jimonədə sıftə kərəbe ki, az iştəni iştə vətəni xıvand hiss kardedəbim. Uruson dimdəjə holədə çemı tonə dəvardədəbin, navqonəni muəllimonən de hurməti bəmi səlom dodəbin.

Şəhri kulubədə milliyə musiqion jəy bedəbe, xəlği mahneon handə bedəbe. Bə tojə kulubi ğaydono, bə kulub omə har kəs kilo benikardə vəyo niştəy əzini.

De İlyas bəqi bə ico azən cəbhəo oqardə, yaxud bə cəbhə şə tırkə zabiton təbrik kardəbimon. Tırkə zabiton bo əmə Bağdadi mihosirəki, iyən Sina daştədə bıə hərbiyə hurrəconku qəp jəydəbin. Əvon bə Liviyə daştən, bə Qalisiyə tulinə roon, iyən bə Ermənistoni bandon voaninə təpon bələdbin.

Mısılmənəti ğədəğən kardə ğanunon məhəl nınə tırkə zabiton şamponə şərovon peşomedəbin, Ənvər Paşaku iyən rəğonədə tırki xun eşuriyə həmə insonon iqlə pərçəmi jitonə i kardə Turan imreratorətiku sıxan kardədəbin.

Az bə çeəvon sehbəton de yolə heyrəti iyən de həvəsi quş dodəbim, bəro ki, həmə in vələh bıkə mənzerə recin iyən yodo benişə qıləy han ğədər cazibəninbe.

Yolə rəsmi dəvardemonə ruj hərbi orkestron musiqi sədoon jiyo şəhri kuçonədə dəvardədəbin. Sinəş de orden iyən medalon purbiə Ənvər Paşa aspi peştədə niştəbe, hərbi hissə əşğəron vədə niğ votişe, bə çeəmə tojə pərçəmi səlom doşe.

Ğurur iyən roziyəti peqətəşbe əmə. Sınnon de şiyon arədə bıə həmə fərğon yodo bekarəmonbe, çe Ənvər Paşa zərifə daston maç kardədəbimon. Osmani xəlifə roədə bo mardey hozı bimon.

Əncəx Seyid Mıstəfo bəyəndıqınıyəku diyəro bə qıləy kinc okıriyəbe. Çeəy simoədə ğəzəb iyən nıfrət hisson handə bedəbe. Əv çe Ənvər Paşa sinə dərəsniyə astovon iyən ovşuməpoon arədə xaçinə bolğarə medalən vindəşbe.

Yad qıləy dini simvoli mısılmoni iştə sinədə novniyəy Seyid Mıstəfo ğəzəbnok kardəşbe. Hərbi dəvardəmoni bəpeşt İlyas bəq, Seyid Mıstəfo iyən az bulvarədə niştəbimon.

Doono pozi xəzəl emədəbe. Ustonum tojə devləti əsasinə ğanunon həxədə mibohisə kardədəbin. Qəncə nezonobiə hərbiyə canqonku, de cıvonə tırkə zabiton kardə qəponku iyən iştəni mihoribə təcruvonku İlyas bəq bə jıqo ğəror oməbe ki, çeəmə vətəni çe uruson tojə işğolonku xilos kardero çeəmə kişvərədə təcili avropə ğəzinə islahaton dəvoniyə bəninin.

İlyas bəqi votişe:

– Az votedəm ki, kişvərədə ğəlon bıdütəmonsə, roon eğandəmonsə, revormon bıbəmonsə, ijən bənə mısılmoni mande bəzinemon. Seyidi iştə çəş-bəvon tırşvonişe, çeəy çəşono sıstəti emədəbe.

Əy ses-sesi votişe:

– İ qəmən bə nav bışı, İlyas bəq. Bivot ki, odəm şərov peşoməən, xuqə qujd bəhoən, ijən bənə çokə mısılmoni mande bəzine. Bəro ki, avropəvijon vey vaxte, kəşf kardəşone ki, şərov bo insoni xəşəti xəye, xuqə qujdən foydənine. Həlbət ki, inson həmə in aşmardəyon biko, ijən bənə mısılmoni mande bəzine, əmmo vəyştı kəybədə mandə sərmələk bimi bovə karde nibəpişe.

İlyas bəq sırəy:

– Təlim qətey de xuqə qujd harde arədə yolə fərg heste, jəqo ni? – votışe.

– Əmmo xuqə qujd harde de şərov peşomey arədə fərg ni. Tırkə zabiton oje-oško şərov peşomedən, çeəvon uniformədəən xaçə nişonon hesteşone.

Bə duston mubahison quş eğandəbim. Ənəxəbədə:

– Seyid, – ovarđime, xəbə səme:- Çarpayədə hitəy iyən xorək hardeədə şənqəl-keçə oko doe, ijənən mısılmon mande bəbe?

Seyid de nəvazişi sırəy:

– Tı hejo bənə mısılmoni bəmandeş. Tehronşəhrədə Məhərrəmədə Aşurə ruji vindəme tı.

Az cəvob nıdome. İlyas bəq hərbiyə kılə sərost kardışe:

– Tı ıştə kəy de miosirə mebelon iyən de oje ranqinə divo koğəzon dərosniyey Avropə gəzinə şikil dənoe piyedə, rostebu?

– Bəle, İlyas bəq, roste.

Əy gəti tərzədə votışe:

– Im vey çokə gərore. Boku həni çeəmə kişvəri poytaxte. Bə çeəmə kişvər əcnəbi səfiron boməyn. Əvoni əlhol gəbul kardero bə miosirə kəon iyən de diplomaton xanımon sehbət karde zınə bə çeəmə xanımon ehtiyoc hestemone.

Əli xan, çeəmə orzu kardə formədə ıştı jıqo qıləy jen heste, rə qıləy vaxtədə ıştı kəən hozı bəbe. Tı xarici koon vəzorətədə ko kardəniniş.

Az sırəym:

– İlyas bəq, tı çemı jen iyən de çemı ıştəni jıqo qəp jəydəş ki, mavoji, əmə beynəlxəlg arenə məydonədə bə bəhsəbəhsi hozı kardəbiə aspimon.

Qaspi jıqo fik kardədəşbu ki, az ıştə kə bo çeəmə beynəlxəlgə mənəfeonro sənibəton təmir kardəme?

– Əslədə jəqo bənine, – İlyas bəq ıştə fik qəti şiklədə ifodə kardışe.

Çeəy bərosti, zəmino bə ostmon gədər həxədə bey hiss kardime. Bərosti, har kəs Azərbəyconı kosib iyən cəlcəli Həşiku sutə zəminonədə soxtemon piyə bə in tojə devləti xıdmət kardənine.

Az bə kə şim. Nino bə jiton parket dəvoştəy, bə divoon ruyəninə ranq kəşey iyən rəsm tabloon bə divoon ehaştəy çəmi hiç etiroz nıkarde vindeədə dılo sırəy. Çəy çəşon viriski doşe. Bə çəmi yod dəşe ki, Nino İsa honiədə bıə vişə latədə çəmə dəvoniyə şəvədə jıqo sırəbe.

***

Bə vaxtonədə az de aspi bə daşt rəyrə şedəbim. Vəyo namə huşi səpe olaxtəbim, dı-se saət ğərbədə Həşi eşey rımuş kardədəbim. Tırkə ləşğər çəmi tono dəvardədəbe-şedəbe.

Tırkə zabiton dimədə ğəm iyən həyəcon hestbe.

Çəmə tojə devləti hay-ku dınyo nihoribə diyəronədə ğandəbiə tope sədoon ğərg kardəşe. Əncəx vey-vey diyəronədə de tırkon muttəfiq bıən bolğaron ləşğəron dışmeni hurrəcon vədə bə dumo okırıyey bino noəşonbe.

Tırkon: – “Cəbhə dıbirniyəbe” votedəbin. Əy sənibəçəton bərpo karde ğeyri-mımkune.

Əvon həni şamponə şərov peşomedəbin.

Cəbhəku hakanə qıləy xəbə omedəbe. Xəbə omedəən bənə avəçəkkə təsir nişon dodəbe. Vey diyəronədə Monğros nomədə qıləy limanədə peştış dı ğat bıə qıləy odəm bə İnkiltərə “Aqamemnon” nomədə hərbi kəşti peşəbe. In peştğatbə odəm Osmani imperiyə donanma nazir bıə Huseyn Rauf bəqbe. Əy bə atəşi oqətey dair muğavilə dəvəstəy barədə xəlifəku vəkalət səşe.

Rauf bəq mizi səpe enəməy, bə qıləy koğəzə poə ıstə imzo noşe. Bə dəyğə çəmə şəhri hakimbıə Ənvər Paşa çəşon de arsi purbe.

Tironi imperiyə marş ikərən Boku kuçonədə məsəbe. Əmmo in səfə in marş mavoji, bənə matəmə marşi bə quşon oməy.

Ənvər Paşa ıstəən şahonə uniformon iyən sipiyə dastəquyəveon tankardışe, ıstə aspi peştədə dik nişte, hərbi hisson vəo dəvarde. Tırkə zabit iyən əşğəron dimonədə hiç qılə ifodə nıbe. Osmani pərçəm ğat kardəbe, dəpilon jə bin iyən Ənvər Paşa sipiyə dastəquyəveynə dast rost kardışe, bə əşğəron səlom doşe. Hərbi hisson şəhro beşedəbin iyən əvon İstanbuli məçidon, Bosfor korfəzədə bıə reçinə sarayon, xəlifə bıə lodə merdi iyən çəy tanədəbiə Peyğəmbəri cubbə xəyoli mənzerə çəmə yodədə oqətə-şedəbin.

İ-dı ruj bəpeşt sahilədə mandəbim. İ ləzədə Narqin cəzirə peştono inqilisi işğolə ləşğəron vardə sıftənə kəştıyon vində bey bino be. İnqilis ləşğəri komandan bıə generalı kavuyə çəşon, nozıkə bığon, panə iyən zumandə daston hestbe.

Tojə Zelandiyəviyon, kanadaviyon iyən Avstriyəviyon bə çeəmə şəhr ehuriyedəbin, ru bedəbin. Isət çeəmə şəhri har vırədə çeəmə kişvəri pərçəmi tonə inqilisi pərçəmən ləpə jəydəbe.

İ ruj sərnazir Fətəli xan Xoyski telefon kardışe, xayş kardışe ki, az bə vəzarət bom.

Orujnə çeəy palu şim. Bəçəy kəbinet dəşəədə əy ıstə otəşinə diyənon bəmi sərutəşe:

– Əli xan, boçi tosə isə devləti vəzivədə nişon?

– Az ıstənən imi zinedənim.

Bə çeəy mizi səpə biə xəritə erəxəym, vicdoni əzob kəşə-kəşə votime:

– Fətəli xan, az de ıstə həmə hesti-ni bə ıstə vətəni anqilim. Bə şimə əmri hozım.

– Məsəme ki, şiməku xarici zıvonon omute istədod heste. İnqilisi zıvoni bə çanədə vaxt omute bəzineyon?

Az tikəy dırdilə-dırdilə sırəym.

– Fətəli xan, çəmi inqilisi zıvoni omute luzum ni, bəro ki, az inqilisi zıvoni zinedəm.

Fətəli xan ıstə dijdə sə bə kreslo peşti dəhaştışe, hiç çi nivotışe. Peşi ənəxəbədə xəbə səşe:

– Nino çekonəye?

Sərnaziri çəmi kəxivandi çekonə bey parseədə təcub kardıme.

– Vey səğ bibi, əlahəzrət, kəxivandım çoke.

– Əvən iqilisi zıvoni zinedə?

– Bəle, zinedə.

Əv bə ıstə panə bığon şimol jəşe, ijən tam jəşe.

Az aşışə tərzədə daməbim:

– Fətəli xan, çiç piyedone zinedəm. Çəmi kə- bə i-dı haftə hozı bəbe. Nino şifonerədə veyə şəvtanon heste. Dıkəsən inqilisi zinedəmon, nəhoyət, çeəmə kədə peşoməbiə şamponə şərovon puluən ıstən pərdaxt bəkardem.

Sərnazir bığon jıtono sırəy, çəşonış arsinbe.

– Bıbxşən muni, Əli xan. Az şiməni təhqır karde piyedəmnibe.

Əmə bənə şimə odəmon yolə ehtiyoc hestemone. Xanımış avropəvoj biə, qıləy bınəynə xıyzonədə beşə, inqilisi zınə iyən kəən bə ziyofəton muvafiq bey zınə odəmon çeəmə kişvərədə vey ni.

Məsələn, çəmi bo inqilisi zıvoni omute hiç vədə pul iyən vaxtım biəni, kəən, yaxud avropəvojə kəxivandımən biəni.

Əv bə çəş vey sıst çiyədəbe, gələm peqətişə-votışe:

– Çe ımrujnəku şimə Xarici Koon vəzorətədə Gərbi Avropə sobə attəşe təyin bedəyon. Bə Xarici Koon nazir Əsədulla tonə

bışən. Əv şimə vəzifə həxədə izahat bədoe. İyən... xayş kardedəm, rəncidə məbən... şimə kə bə penc ruj hozı bəbebu? De parsi bə şimə ovardemro dimım dəjedə.

– Bə çəş, əlahəzrət” – votıme, qəti cəvob dome. Bəmi jıqo oməy ki, kanə, peşt dəvəstə bə qıləy dusti xəyonət kardıme, tərq kardıme əv...

Çəəyo beşə bəpeşt bə kə şim. Nino daston ranqı dılədəbe. Əv qıləy ruyəninə ranqinə tablo divoku ehaştəyro bə sırd peşəbe. Bə divo mex jəydəbe. Qırəm bə Nino votəmbəy ki, de mex jəy bə vətəni xıdmət kardedəş, əv, çubhə ni ki, vey təcub əkəy.

Əve imi bəy nıvotıme. Sofsoyə çəəy cırkinə anqışton maç kardıme, izin dome ki, xariciyə şərovon sardon karderə qıləy biyəçol bıştəni.

XXVIII Semon

– Şimə xalə hestebu?
– Ne, çəmi xalə ni, əmmo çəmi xıdmətkəri ıştə rostə linq arıştəşe.

– Nəveku xoş omedəbu?

– Bəle, nəveku xoş omedəme, əmmo az şanqone əncəx mivə harde sanqın qətedəm.

İnqilisə zıvoni dərskitobon dəspardəyon vey axmax bə sədo omedəbe.

Nino kitob edoşe.

– Bəmi jıqo omedə ki, mıhoribəo ğalib beşeyro inqilisi zıvoni kifayət ğədər zinedəmon.

Əmmo bıvot bəmi, hiç umrədə viski peşoməbu?

De dəhşəti norə jəme:

– Nino, tınən lap bənə in dərskitobi muəllifi qəp jəydəş.

– Bıbaşx, Əli xan, ıştı bə vətəni xıdmət karde orzu səhv sərəsemro jıqo qıləy axmaxə sıxan votıme. Hələ bıvot, imşanqo çəmə kəy kiyon boməyn?

Nino sədoədə qıləy suni loğeydəti famə bedəbe.

İmşanqo bə çəmə kəy təşrif hamyə inqilisə məmuron de zabiton nomon aşmardıme. Nino şəən kardışe, çəşon sərutışe bənav. Əv vey çok zinedəbe ki, Azərbəyconı har qılə nazir iyən qeneral, çəəy şuyə xıvandbıəyon malik nin iyən knyazi xıyzono bıə kəxıvand nişe.

Nino ıştə diyənon ekardışe, votışe:

– Az bə viski təm çəşmə, çəy tel iyən oləyz¹ təm hesteşe. Bə roən bəçəy dilə soda şonidə peşomedənin.

Az dastım noe çəy amisə. Əv de roziyəti çəşon qordnişe bə çemü tərəf:

– Çoçinə qıləy jimon dəvonedəmon, Əli xan i dəfə bardə mı bə hərəmxonə dənoe, ısat isə bə çəmə kişvəri mədəni inkişofı xıdmət bıkə qıləy əşyo roli bardedəm.

Əmə bə ji – bə ğəbulə çəşmə saloni eşimon. Çokə təlim dəvardə xıdmətkəron bə divoon peşt dəhaştəşonbe-sehbət kardədəbin. Divoonədəən mənərə iyən həyvonə rəsmən kəşəbiə tabloon ehaştəbiəbe.

Kınconədə namə kresloon noəbiəbe, mizi səpeən vilon dərosneyəbiəbe.

– Yodədəybu, Əli xan, Dağıstonədə biə aulədə vadiyo de səhənqi ov əkırnim, bəti xıdmət əkəym.

– Kon xıdmət bəti vey xoş omedə?

Nino çəşon eparzəyn, mavoji, bə xıyol şe. Cəvob nıdoşe. In vaxtədə kəybə zanq jəbe. Nino livputon həyəconiku bino noşe larzey. Siftə oməkəson Nino valideynonbin. Dəəvon bə ivirə rəsmi-parad formə tanbıkə İlyas bəqən oməbe.

İlyas bəq bə saloni nəvəy, har çi nəzəo dəvonişe, peşi sə oşənde-oşənde votişe:

– Azən jənxivand bəninim, Əli xan. Qavarən Nino xaləkinə hesteşebu?

Az de Nino bənə kəxivandon kəybə qəvo mandəbimon, bə musafiron pişvoz beşədəbimon. Əve veyə inqilisə daston eqətedəbimon.

İnqilisə zabiton barzbolo iyən siədımbin. Dıqozə dastəqiyəvo dənə xanımon isə kavuyəçəşbin. Əvon de mərhəməti siredəbin iyən bə ətrofi de maraği diyə kardədəbin.

Qavarən əvon bə çəşbin ki, hərəmi xıdmətkəron bəəvon xıdmət bəkarden iyən niməquculi kinon çəəvon vədə raxs bəkarden. Halonki çəəvon əvəzi çokə təlim dəvardə xıdmətkəron pəydo bin. Bə əmri hozı biə in xıdmətkəron xorəkən bə mizi səpe çəpə tərəfədə dəçinedəbin. Divoonədə sofhavzə çimənən iyən bə bəhsəbəhs beşə aspon rəsmən ehaştəbiəbe.

Qıləy cıvonə zabit badə peqətışe, tosə qəvi de viski pur kardışe, bəçəy dilə soda enikardə inəfəsə peşməşe. İmi vində Nino jıqo bızın, nəfəs qətəbe. Saloni hay-ku peqətəşbe. Doəbiə sıvol-

---

¹ bevacə

cəvobon əksəriyyət bənə inqilis dərskitobonədə bıə dəspardəyon vey axmaxəcəm bə sədo omedəbe:

– “Vey vaxte, kəxıvandıyon, xanım Şirvanşir?

– Votey bəbe ki, dı sore...”

– “Bəle, vəyə səyohət dəvoneyro bə İron şəbımən...”

– “İştı şuyə asp romeyku xoş omedəşe?

– Ne, Şuyəm polo hənək kardedəni...”

– “Şəhrımən bə şımə xoş omedə?

– Bəle, in vırə vindeyemro məmnunım, əmmo vey xayş kardedəm...”

“Əmə vəhşi nımən...”

– “Azərboyconədə həni vey vaxte ki, vey jənıvandbey ğədəğən kardəbıə.”

– “Hərəmə əğon barədə isə az əncəx romanonədə handəme.”

Nino mizi vəynə tərəfo bəmi erəxəy iyən sırə bəzu oqəteyro çəy rəşə bukə hılon pər-pər bedəbe. Qıləy mayori jən Ninoku xəbə səşe ki, ıştə jımənədə hiç bə opera şəyonbu?

Nino de vey nəzokəti cəvob doşe ki, bəle, şəm, handəən, nıvışteyən zınədəm.

Nino bəy pars doə xanımı de biskviti purbıə ğabi edaşteədə sıftənə raund bardəşbe.

Qəncə inqılison, məmur iyən zabiton bə Nino sə evə jəydəbin. Çəvon daston bə Nino vorə anqıştən qınıyedəbe, diyənən isə bə Nino quculiyə peşti pexəvedəbe.

Dim itonə dome. Əsədulla kıncədə mandəbe, toxtə tərzədə sıqar kəşedəbe. Əv ıştə jeni hiç vaxt bə yadə odəmon diyənən təslim nəkəy. Əmmo Nino həm qırçı, həmən xristionbe. Bə Əsədulla fikrino, Nino ıştə daston, çəşon iyən quculiyə peşti bə da-da yadə merdon diyənən təslim kardero ofəyəbıəbe.

Ğəzəb iyən xəcolət peqətişe mı. Bə çemı quşi rəsə pesı-pesı sıxanon behəyo iyən təhqıramız beşedəbe. Az çəşonım bə ji qətime. Nino saloni bə sədə yadon arədə mandəbe.

İkərədə əv, de tasə sədo:

– Vey səğ bıbən, votışe, – Səğ bıbən, şımə vey nəzokətinon.

Sə rost kardıme, çəy sofsıbıə dim, vahıməynə hol vındıme. Əv, saloni çə səyku oməy, çemı vədə mande. İştə dast bə çemı kəş dənoşe, jıqo bızın, bo ıştə peşt nəvedəbe.

Peşi qədə-qədə votışe:

– Əli xan, isə ıştı vəziyət, bə vaxt Tehronşəhrədə de xalon iyən xaləkinon didorədə bə çemı eqınıyə vəziyəti oşədə. De anədə merdi az çiç bıkəm? Az piyedəm ni ki, əvon bəmi diyə bıkən.

Nino in sıxanon votışe, çemiku diyəro be, şe mayori jeni dast qətışe. Az çəy bə mayori jeni votə sıxanon məsəmə:

– “Şımə mıtılğ i kərə bə çəmə milli teatr oməninon. Haliyədə Şekspiri bə Azərboyconı zıvon tərjumə kardədən. Omə haftə “Hamlet”i sıftənə təmşə bəbe.”

Çəkütədəm biə ak moləme iyən mehmonnəvuzəti sərtə ğaydə-ğanunon bə yod dənome. Qıləy kanə məsələdə votə bedəbe. “Qirəm mehmon ıştı zoə səy obiriyəşbu, ıştə dastədə qətəşbu, bəştı kə dəşəbu, əy ğəbul kardənişi, hardı-həş doənişi, mehmon beyro bəy ehtirom kardənişi.”

Ağılmandə adəte, əmmo bəy əməl karde vey qon omedə.

Badon de viski iyən de konyakon pur kardıme, bə musafiron baxş kardıme. Zabıton siqar kəşədəbin, viski peşomedəbin. Çəş kardədəbimon ki, əvon ıştə lınqon rost bəkarden mizon səpe bənon, əmmo hiç qılə zabiti jıqo nıkardışe.

Qıləy cıvonə zabiti tikəyən ziyod kardışe çemı əzob, votışe:

– Vey reçinə xanımon iyən xosə kəon heste, Əli xan. Bə siyasiyə səbəbonro çe sıxanon səpe qıləy cıvonə zabiti sillə nıharde zınəşbəy, har holədə vey heyrət əkəy.

Tı bə koy diyə bıkə ha, qıləy kofirə sıpə, oğə-oşko çemı jeni reçinətiku qəp jəyro curət kardədəbe. Çəy badə de konyaki pur kardeədə dastonım larzedəbe iyən dı-se tılən bə ji eməy.

Sıpiyəbiğinə iyən smokinq pencəki jıtono sıpiyə şəy tankardə qıləy sinninə inqilisə məmur kıncədə nıştəbe. Bəy biskvit dome. Çəy dandonon dıroz iyən sofzardbe, anqıştən isə kirtbe.

Təmiz farsı zıvonədə bəmi ovardışe:

– Şımə kə əsl Avropə kəye, Əli xan.

– Az çəmə kişvərədə biə adətonro jiyədəm.

De dığəti edəsəy bəmi, votışe:

– Bəmi jıqo omedə ki, İron de Azərboyconı arədə mədəni cəhəto yolə fərg heste.

– Bəle, əmə İronisə sa sor bənavimon. Yodo bəməkən ki, çəmə yolə sənaye iyən osonəro hestemone. Əmmo vey təsuf ki, urusə idarəvonon çəmə in mədəniyə inkişofi dəbırcınıyedən.

Bəməku lozimi ğədər həkim iyən muəllim ni. Məsəmə ki, çəmə hukumat çand qılə çəmə talantə cıvonon bə Avropə bo təhsil səy vığandey nəzədə qətədə.

Xəyli deəy sehbət kardıme, bəy viski doe piyəme, əmmo əy nıpiyəşe, votışe:

– Az vist sor İronədə konsul bıəm. Bınəynə Şərg mədəniyəti volo bey-şey, imrujnəni şərgıjon çəmə sivilı təğlid karde iyən bə

İştə ənkön ənənon hurmət nıkarde vındeədə, bərostı, bə insonı vey əzob dodə.

Lakin qavarən əvon həxədənbu. Bəro ki, jımonı tərz har kəsi şəxsi koye. Əmmo çıç bedə-bıbu, etırof kardəninim ki, şımə kişvər, məsələn, bənə Mərkəzi Amerikə respublikon, mıtəğıl beyro, rəsə. Bə çəmu fikriri, çəmə hukumət çe Azərboyconı devlət mıtəğıləti in nezə vaxtədə bəzine...

Salonı bə sədə Nino zadəqonə valideynon iyən İlyas bəqi ehtədə bıə xarici koon nazir Əsədulla mandəbin. Az tadibəsə şım çəvon tonə. Əsədulla rəyrə xəbə səşe:

– Ə piyəmerd çıç votedəbe bəti?

– Əv votedəbe ki, az səfim, əmmo İnqiltərə çəmə mıtəğıləti bı nezono bəzine.

Mirzə Əsədulla rohət nəfəs səşe.

– Şımə səfi niyon, Əli xan.

– Təşəkkur kardədəm, cənob nazir, bəmi jıqo omedəbe ki, bərostı, az səfim.

Əy demı dast qətışe, bo şey hozı bedəbe. Kəybəsə Nino dasti maçə kardeədə, Nino əsrarənqiz qıləy şıklədə təbəssum kardışe, bəy çi isə de pıç-pıçı votedəbe. Mirzə Əsədullaən çəy votəyon təsdiğ kardədəbe...

Musafiron şəvi nimədə volobin. Tənbəku iyən alkoqolə bu niştəbe bə yolə salon. Har dıkəsımon sıst, lakin məmnunə holədə de pilləkənon bəpe petəxəymon, bə hitə çəşmə dəşımon.

Ənəxəbədə qıləy çöçinə dəcələti dəvitəy bəmi. Nino İştə linqədə bıə məşoon bə i kinc kirtəğə doşe, peşi petəxəy bə yonqo səpe, bino kardışe İştəni voy-voy doe. İştə jinə livputon eləşkinişe, bukə vurşunişe. Bı holədə əv bə qədə məymuni oşədəbe.

Nino İştə cılımon pandomnişe, peşi har dı qılə şəhodət anqışton bə İştə cılımon jəşe. Çəy livputon arədə vazilə beşədəbe.

– Hələ bıvot ha, mını tojə kişvəri xilosko rolədə çecurə vındədəş?- votə Nino bərkədə sədə bekardeşe, çarpay səpe vaştey, İştən bə ji şodoşe. Peşi bə ovəynə və vite, bəştə de heyronə diyənon edəsəy, votışe:

– Nino xanım Şirvanşir - Azərboyconı Janna d`Ark. Bo sərhəzoon, həzo əşğəri yolon ovsun handedə, iyən İştəni jıqo bardədə ki, quya jimonədə hiç xədiməğə nıvındəşni.

Əv sırədəbe iyən dastəkə jəydəbe.

Nino tanədə ojə ranqinə yəxə dekolte şəvlibos hestbe.

Çeəy vorə quşono dırozə quşvon elaşkəbe. Mırvoriyə qiyozə lampə ruşnədə viriski dodəbe. Çeəy kəşon bənə kinə kəşon vorə iyən reçinbe. Siyo səymuyonən bə amonsə eməbe.

Ovəynə vədə mandə Nino mıro tojə bıə ın reçinəti mını valeh kardedəbe.

İ-dı qəm şodome, bəy nez bim, avropəvoje prinsesi xoşbəxtətiyo viriski doə bə çəşon erəxəym. Peşi divanqonə qətime əv, bəmi jıqo oməy ki, çeəy umrədə sıftə kərə be ki. əy bəiştə sinə dəkırinedəbim.

Çeəy namə iyən ətirinə pust hesteşbe, lıvputon arəo çiyə dandonon isə bənə sipiyə mırvoriyə donon aski-vaski dodəbe. Əmə iminə bəjən be ki, çarpayı səpe niştimon. In Avropəvoje jen bə kəşon arə qətime. Nino rəyrə mijon kuyəşe. Çeəy dırozə iyən zərifə mijon bə çəmi diməkukon qınıdəbe. Çeəy çəşonədə de nəvozişi purbiə qıləy nəzə hestbe.

Az hiç vaxt faməm nıbe əvon.

Nino çonə bə iştə dastədilə səme, çeəy sə rost kardıme. Bəçəy qırdılə sıfəti, nəminə təşnə lıvputon iyən niməbastənə qırci mijon peştono bıə xulyayinə çəşon erəxəym.

Nino qiyəkəvur moləme¹ jəme. Çeəy sıfət de xışməti iyən de şovqi purbe.

Ənəxəbədə çeəy şəvlibosən, avropəğəzinə çarpayən çəmi çəşə vədə moləbe. Az çeəy Dağistonədə bıə aulədə qılıyə epo səpe oğandəbiə tanqə kilimon səpe bıə lefçəsə olaxtey bə iştə çəşon və vardıme.

Az çeəy amon bə vanqo qətəmbə iyən ənəxəbədə oğobim-vındıme ki, dıkəsmonən olətədə, məğrurə Avropə çarpayı lınqon jintono, oje ranqinə Kirmoni xoliçə səpe olaxtəmon. Namə xoliçə səpe bə peşto hitə, bə Nino dimi erəxəym. Çeəy nəfəs səy, peşian sinninə inqilisi, cıvonə zabiti iyən çəmə respublikə ağıbəti təmomən yodo bekindəmbe.

Tikəy bədiqə əmə bə peşto, yəndı tonu olaxtımən çəmə səy səpe bıə bə yolə ovaynə erəxəbimən.

– Olətim xərobbe, – votə Nino ənəxəbədə daməbe, çeəy sədoxoşbəxtəti voydəbe. Peşi xoliçə kuti niştimon. Nino iştə sə noşe çəmi zonosə, de barzə sədo votışe:

– Isət əməni mayori jeni vındəşbəy, çiç əvoti. Əvoti ki, “məqər Əli xan zinedəni ki, çarpayı bo çiçiyə?”

---

¹ şimol

Nəhoyət, əv bə səpo əşte, de ıştə qədə lınqı bə çəmi zono i ləğə jəşe.

– Cənob attaşə həzrəton, lutf bıkən, bə diplomatiyə dınyo umumiyyə ğaydə-ğanunon riayət bıkəm, oləton evatım, bə nikohə yonqodə bıə ıştə vırə qətey bəzinembu?

Hanvə vəziyətədə pıt-pıt karde-karde bə səpo əştım, oləton evatıme bə kəno şodome, dəşim bə lefi ji, Nino tono olaxtim. Ha jıqo, əmə bə han şimon.

***

Rujon, hafton dəvardin. Musafiron omedəbin, viski peşome-peşome heyron-heyron qəp jəydəbin.

Nino qırçı mehmonnəvizəti sə-bın nıbeşe.

Əv de cıvonə zabiton raxs kardədəbe, de sinninə sərhəzoon podaqra noxəşinətiku qəp jəydəbe. Nino bə inqilisi xanımon bə kraliçə Tamara devri ayıdbıə hekoyon qəp jəydə iyən bəvonədə jıqo təsurat ofəyedəbe ki, quya ın kraliçə bə Azərboyconian hukumronəti kardəşbe.

Az isə vəzorətədə qıləy yolə kəbinətədə yali niştəbim, diplomatikə notaon loyihon kəşədəbim, xarici kişvəronədə bıə çəmə təmsilvonon məlumaton handedəbim iyən ıştə təyə, bekoə vaxtonədə pencəku dıyo seyr kardədəbim.

Nino şoyvo iyən şoyəti dilədəbe, jıqo bızın, çəy hiç qılə ğayğı nıbeşe. Əv Xarici Koon nazir de Mirzə Əsədulla dustbey bino kardəşbe. Mirzə Əsədulla əməni ziyarət kardeədə Nino bəy ğayğı nişon dodəbe, Avropə cəmiyətədə ıştəni çecurə bardey lozimbey barədə bəy ağılmandə məsləhəton dodəbe. Kali vaxtən əvoni çəmə kəy qıləy quşədə, əsrarənciz şikilədə de pıç-pıçı qəp jəy vindedəbim.

İ ruj Ninoku xəbə səme:

– Mirzə Əsədullaku çiç piyedə?

Nino sıre-sıre izah kardışe:

– Xarici Koon Vəzorətədə çe protokol şobə sıftənə jenə mudur bey orzuədəm.

Çəmi mizi səpe namon, məlumaton iyən bəyonoton purbin. Tojə devləti koon de tovi şədəbe. Çəy səpe çəmə herbi rəsm bıə namon okarde bə odəmi zevq dodəbe.

İ ruj kuryer bomı qəzeton vardeədə bə çəştə kam mandəbe. Hukuməti qəzet okardıme, qəzeti Seminə səyfədə vindıme ki, çəmi nom de yolə ruyənə hərfon nıvıştəbəbe.

Çemü nomi jintono imon nıvıŝtə bıəbe. “Xarici koon vəzorətxonə attaşə Əli xan Şirvanşir bə Paris konsul təyin kardə bedə.”

Çe kirtə nıvıŝtə bəpeŝt çemü xosə cəhəton aŝmardəbıə qıləy dırozə məqalə omedəbe. In məqalə Arslan bəqi ğələmiku beşey dərəseyro veyən çətin nıbe.

Vaŝtim iŝtə vırəku, kəbineto beşim bə naziri kəbineti tərəf de tovi ŝim. Kəbineti kəybə okardıme, bə dılə dəşim, votıme:

– Mirzə Əsədulla. Çemi mənə çıçe?

Əv təbəssum kardıŝe:

– Dustım, ŝiməro çəŝkardənıbə qıləy surpriz karde piyəme. In barədə bə ŝimə xanımi sıxan doəmbə. Nino de ŝimə Parisədə çəmə idealə təmsilvon bəbeyon. Vəyo iŝtə əsl vırə pəydo bəkardeon, – votıŝe.

Dəhşətinə əsəbəti dılədə qəzet ŝodome bə qıləy kınc. Mirzə Əsədulla bənə nıŝ qətəbıə qıləy odəmi, erəxəy bəmi, votıŝe:

– Əli xan, çəmə idarədə bıə kəkon veyni bə xarici kişvəron bə ko karde təyinat seədə vey ŝo bedən.

– Mirzə, vətəni bə dırozə vaxtədə tər q karderə məcbur kardə zınə ğanun movcud ni.

Əv de heyrəti bəmi erəxəy:

– Əli xan, çıç piyedone? Xarici koon vəzorətədə in curə vəzifə ən şərəfinə vəzifəye. ŝimə bı vəzifə vey damedon.

– Əmmo az bə Paris şey piyedəmni, de zori vığandey bıpiyone, az istefo bədom. –votıme.

– Az bə yadə kuçon, yadə insonon, yadə adəton iyən bə Ğərbi dınyo votəbıə aləmi nıfrət kardedəm. Əncəx ŝimə çemü in nıfrəti sərəsinon, Mirzə!

Əsədulla de nəzokəti iŝtə sə oşandıŝe:

– Əmmo təkid kardəyonsə, ənə iyoən mande bəzıneyon- votıŝe.

Tadıbə sə bə kə ŝim. Pillon tanqnəfəs peşim, dəşim bə salon:

– Nino, az in koy vindey nıbəzınem, dərəs mını, – votıme.

Nino ranq vite, dastonıŝ bino kardıŝe larzey:

– Boçi, Əli xan?

– Nino, xayŝ kardedəm, mını rost bəsə dəşi. Az iŝtə səy səpe bıə həməə kəykumi, in daŝti iyən in dıyo aŝıĝim. Az in şəhri, kanə ğələ dıvoon iyən tanqə roonədə bıə məçidon aŝıĝim. Az Şərgıku diyəro beədə bənə ovədə beşə moy bedəm.

Nino i ləzinə çəşon vi kardıŝe:

– Vey təsuf kardedəm, – votıŝe. Sədo anədə ğəm qın, anədə bekımsə¹ qıləy insoni toni pevıŝtə bıəbe ki, dılım poə-tikəbe.

---

¹ məzlum

Niştım Nino dastım bəştə dastədilə qətime:

– Nino, əmə bə Paris şənin bībəmonsə, tı Tehronşəhrədə çekonə pərişon bişsə, azən Parisədə jəqo pərişon bəbem. Az iştəni vəyo bə yad qıləy ofot¹, bə qıləy qulfişnə təslim biə odəmi hiss bəkardem. Şəmironədə biə hərəmxonə bə yod dənə.

Tı bə Asiyə tov vardey zinedəniş, azən bə Avropə tov nime. Boy hejo ənə iyo, Asiyə de Avropə famənibə bəyəndi omujən biə Bokuədə bımandəmon. Az bə Paris şey nibəzinem.

Bəro ki, vəyo nə məqid heste, nə kanə gələ divoon, nəən Seyid Mıstəfo. Az zəmon-zəmon de Asiyə rufi ruzi səninin ki, bə çeəmə kişvəri omə bə həmə əcnəbion tov harde bızınım.

Tı məhərrəmə manqədə bəmi nifrət kardədəbiş, azən Parisədə bəti jəqo nifrət bəkardem. Çiç bıbusə-bıbu, az iştə vətənədə bəmandem. Az ın kişvərədə moəo bıəm, ənə iyoən mardey piyedəme.

Az imoni vote-vote Nino damə bedənibe. Sixanım orəxeədə əv enəməy çəmi tərəfisə, de iştə daston bə çəmi səymuyon şimol jəşe, votışe:

– İştə Nino bıbaş, Əli xan. Az qıləy yolə axmaxəti kardime.

Nızınəmə bə çiçiro fik kardime ki, tı de hostoni bə har çi, bə har vırə pəmuje bəzineş.

Əmə ənə iyo mandedəmon, həni bə Paris şey barədə sehbət məkəmon.

Tı Asiyəvoje şəhri mihofizə bıkə, azən iştə avropəvoje kə.

Əy de mehri-məhəbbəti maçə kardeşə mı.

– Nino, bənə mı merdi kəxıvand bey vey çətime?

– Ne, Əli xan, hiçən çətin ni.

Əy de iştə anqıştəyon bə çəmi dimi şimol jəşe. Çəmi Nino bərosti, vey mehribonə xanımbə.

Az zinedəbim ki, çəy jimoni ən reçinə xulya bə puçi becardime.

– Nino, – votime, – çeəmə korpə bə dınyo omeədə deti bə ico bə Paris, London, Berlin, Roma bəşəmon.

Oxo əmə hələ bə vəyə səyohət beşənimon. Bə səyohətədə iştə çe konco xoş oməy, həmə tovsoni vəyo bəmandemon. Çəyo bəpeştən ha sor bə Avropə bəşəmon. Əmmo iştə kə, iştə vətənədə bey piyedəme, bəro ki, az çeəmə daşti, çeəmə şəhri, çeəmə Həşi avlodim.

– Bəle, – votışe Nino, – İştənən tı vey çokə avlodış. Əmə Avropə yodo becardəninimon. Əncəx iştə luzədə novniyə balam

---

¹ kuloki

nə daşti, nəən huşi avlode. In əğil sofsoyə çe Əli de Nino avlod bənine. Roziş?

– Bəle, az rozim, – votime, – Demian az çe qıləy avropəvoji pıə bey roziyəti dodəm.

XXIX Semon

— İştı moəo bey vey çətin bıəbe, Əli xan. Bə vaxtonədə əmə İdiconə jenon tono avropəvoje həkimon vanq nəkəymon. De rıəm kəy boniədə nıştəbimon. Əv de gəmçinə sədo qədə-qədə qəp jəydəbe:

– İştı inə zandə dojon vey tarsovnə bə qıləy hol dəşəədə əmə bəy firuzə iyən əlmosə xokə dodəbimon.

Əncəx çe xokon bəy koməq nıbeşe. Nəhoyət, tı bə dınyo omeədə momin iyən cəsür bıbuş votənə əmə iştı əğıləruyə kəy bə həşipemə diyə bıbə divoo şımşı de Ğironi arəo ehaştımone.

Peşi tı əv da soron bənə təlismani iştə qiyədə novniye, əve ki noxəşi çiç bey nızınəy. Əncəx tı bə se sinn rəseədə iştə qiyədəbiə əğıləruyə bekarde-şodoe. Çə rujikuən rəyrə bə noxəş qıniye bino noe.

Noxəşi iştıku diyəro kardero sıftə bəşti hıtə çəsmə şərov iyən şini nomone.

Bə qıləy suki ranq jəmonə, bə iştı çəsmə vadomone, əmmo noxəşi ijən iştıku dast nıkəşəşe.

Peşi bandono qıləy mıdrikə odəm oməy, de iştə qıləy qo vardışe. Əmə qo obıriyemone. Mıdrikə odəmi çəy luz poə kardışe, ruyon bekardeşə. Peqətışe tı, noşe bə qo luzi dılə. Se saəti bədiqə vəyo tını bekardeədə andomı həmə sofsıbe. Çə rujiku bədiqə tı həni noxəş nıqınış.

Kəy dıləo tasə iyən dəvominə nolə sədoon omedəbe.

Az iştə vırədə becım¹ nıştəbim iyən çemı həmə vucud bə sədo tabe bıəbe. Nolə sədoon i kərən ehandəbe. Əncəx in bəjən həniyən de dırozə iyən de telə sədo oməy. Pıəm aşışə tərzədə votışe:

– Diyə bıbə, ıə əv bəti lənət viğandedə. Har qılə jen zandədə bə iştə şuyə lənəton viğandedə.

---

¹ *hərakətıka*

Ğädimä zämononädä peşzandey qıläy ğoç ğıbon äkäy. Zandädä viğandäbiä länätön otämä käo bekardero ğoçu xuni bəiştə şuyä iyän bə äğili yonqo peəşandi.

– İn doj çanädä dävom karde bəzıne, pıäle?

– Penc, şəş, qavarən da saət.

Peşi pıəm tam jəşe. Qasbuən iştə jeni, muni bə dınyo vardeädä vəfot kardə çemü inä bə yod dənəşe. Pıəm ənəxəbädä bə səpo əşte. Bəmi “Boy” votışe.

Əmā boni miyonädä səğandäbiä bə sıə nomojə xoliçon tərəf şimon. Xoliçon səy tərəfi bə Məkkə, bə miğəddəsə Kəbə diyə kardədəbe.

Məşoo evatemone, xoliçon səpe niştimon. Rostə dast nomone çəpə dasti səpe. Pıəm votışe:

– Sıvoy dıvo çemə dastədə hiç çı benibəşe. Əmmo dıvo zu, çə həkimon zıysə həniyən sançine.

Pıəm enəmāy iyän dıvo bə ərəbi sıxanon vote bino noşe.

Bismilləhir-rahmənil-rahim (De mərhəmətinə iyän mehribonə Xıdo nomi)

Azən in sıxanon ehandedəbim. Tikəy bədiqə nomojə xoliçə səpe bə zono oməym, səcdə kardime, çəkutəm bə ji xoliçə jəme:

– Əlhəmdü-lilləhi rabbil-ələmin. Ərrahmənil-rahim. Məlikiyəvmiddin...(Dınyo, Ğiyoməti potşo, ən mərhəmətinə, ən mehribonə bə Xıdo həmd bibü)

Xoliçə səpe bə nomoji dävom kardədəbim. De daston iştə dim qətəmbə. Nino zıqqəvulə şe-şe ziyod bedəbe, əncəx həni çəəy təsiro diyərobim. Lıvputınom nomoji suron mexaniki şikilədə tıkror kardədəbe:

– İyyəkə nə`budu va iyyakə nəstə`in... (Əncəx bəti ibodət kardədəmon iyän əncəx iştiku mərhəmət piyedəmon...)

Dastonım ısaət zono səpebe. Bə ətrofi təmomən sukut eqniyəbe. Az çə pıəm

pıç-pıçı məsedəbim:

– İhdinəs-sıratəl-mustəqim, sıratəl-ləzinə ən`amtə va əleyhim. (Xıdole, əməni de rostə ro, deştə mərhəmət nişondoəkəson roy bıbə)

Nomoji xoliçə səpe səcdə kardime, dim nome bə xoliçə. Nomoji xoliçə səpe bıə sıə naxşon çəşonım vədə bəyəndi qinedəbe:

– Ğeyril-mağzubi əleyhim valazzallin...(Bəşti ğəzəbi noməkəson iyän de səhvə ro nıbardəyon...)

Ha jıqo, Rəbbi huzurədə xoki dilədə nomoj votımone. Nomoji suron tıkror-tıkror ehəndimone. Nəhoyət, nomoj oroxnimone,

xoliçə səpe qırdəve niştimon. Rəbbi sadı i nomi de pıç-pıçı təsbe qordine-qordine ehandime.

Ki isə bə çəmi ami qniye. Sə rost kardime, çe ki isə sırə dim vindime. Əncəx çeəy votə sıxanon dənırəsım. Bə səpo əştım. Çe Pıəm bəmi səmtbiə diyənon hiss kardime, qədə-qədə pilləkəno bə ji eşim.

Nino hitə çəsmə pərdon edoəşonbe. Bə yonqo səy tərəfi ovaştım. Nino çəşon de arsi pırbe. Diməkukon pələşk bəbe. Əv təbəssum kardədəbe. Nino soyə Azərboyconı zıvonədə votışe:

– Kinəmon be, Əli xan, vey reçinə qıləy kinə. Anədə bəxtəvərim ki!

Çəy sardonə daston bəştə dastədilə qətıme. Nino ıştə çəşon vi kardışe. Ki isə çəmi peştəno votışe:

– Əli xan, icozə mədə ki, əv bə han bışu.

Az bəçəy hışk biə livputon şimol jəme. Nino tağəto eqıniyə holədə bə çəmi dimi erəxəy. Sipiyə vanə jə qıləy jen bə çarpayı nez oməy. Əy bəmi qıləy ğondəğ edaştışe. Səme çeəy dasto, erəxəym, vey qədəli anqışton iyən de beifodə diyəninə çəşon biə in bəyjiyə “qulməcə” vindime. “Qulməcə” qəv okardəşbe-bəmedəbe.

– Bini çənədə reçinə kinəye!- votə Nino “qulməcə” hərəkəton çonə¹ karde-karde ıştə anqışton okardışe. Dast rost kardime, tarse-tarse bə ğondəği pexəvəym, əncəx “ğondəğ” həni hitəbe, çeəy pecucə sifət vey ciddibe.

Nino de pıç-pıçı: – Çəy nomi bə litseyi şərəfiro Tamara bənomon, – votışe. Az de roziyəti sə oşandime, bəro ki, Tamara nom vey reçinə nome. In nomi həm xristionon, həmən mısılmənon oko dodən.

Ki isə çəmi dastədə qətışe, çəsmədə bekindışe mı. Bitəno diyənon bəmi sərutəbin. Əmə de pıəm bə so eşimon. Pıəm:

– Boy asp pəniştəmon bə daşt bışəmon. – votışe. – Tikə bədiqə bə Nino hitəy icozə bədon.

Pəniştimon bə aspon, əvoni de xışmi çolınqə tojnımone, zardəhuşə təpon arəo iyəndi dəvardimon. Pıəm bəmi çi isə votedəbe, əncəx çeəy votəyon sərəsey zinedənibim. Peşi dərəsəym ki, əv bəmi dılvandı doe piyedəşbe. Zıdənibim boçi? Bəro ki, beifodə dijdə çəşon biə qıləy kinə pıə bəmro vey-vey məğrurbim.

***

Rujon bənə təsbe mırvoriyə dənən dəvardədə-şədəbe. Nino ıştə “qulməcə” hejo dəkırniyəşbe bə ıştə sinə-novnedəbe, şənqone isə

¹ təğlid

bəyo qırcı mahneon handedəbe. Əv demı sardonə rəftor kardedəbe, bəro ki, az əğlı bə ğondəğ qətəy ğadir nıbə qıləy merdbim.

Az həmə ruji vəzorətixonədə zanbulon dilədə otır-otır kardedəbim. İ kərəən vindedəbim ki, Nino bə mərhəmət omə, bəmi zanq kardedə iyən inğılobi hərəkotonku mını xəbədo kardedəbe:

– Əli xan, “qulməcə” mon sırəy, dast dıroz kardışe bə Həşi tərəf. Vey şəytonə qulməcəyə, Əli xan.

Çemı mizi səpe biə oxonə məlumat handıme, şıbhəynə marzon kəşəbiə bə xəriton erəxəym. Nomonış vey çətin tələffuzbiə əsrarənqizə odəmon Versalədə niştən, Şərgi ağibəti həll kardedən.

Əncəx i nəfər, Ankarao omə zardə sə, kavuyə çəşə türki general mandə, bə devləton beumiyə muqavimət nişon doero curət kardedəbe. Çəmə vətən Azərboycon həni Avropə devləton tərəfo bənə qıləy mıtəğılə devləti zınə bedəbe.

İnqilisi hənqon həni suveren qıləy respublikə biə çəmə kişvəri zəminono təmomən beşey-şey həxədə xəbəo bə cuş omə İlyaz bəqi hərərəti sərin kadero vey səy kardənin bim.

– Jıqo çiyədə, əbədi ozodəti, – votə İlyaz bəq şoy-şoy kardışe. – Həni çəmə vətəni zəminon səpe biqonə ğıvnon nibəben.

– İyo diyə bıkə, İlyaz bəq, – votıme, xəritə tonə dəvət kardıme əv, – Çəmə cənub muttəfiğon Türkiyə iyən İron bey vocibe, əmmo çəvnon har dı qıləən zəyfbən. İstə əmə həvoədə mandə vəziyətdəmon.

Kobəsono bə çəmə nati təşnəbiə i sa şest həzo urus har ruj bəməmə vəynə iştə fişori ziyod kardedə.

Çanədə ki, inqilison ənə iyon, hiç qılə rus çəmə marzon dəvardey curət əkəni. Qirəm inqilison beşun-bışun, in vətəni mıdofia kadero qıləy tı bəmandeş, qıləy az, qıləyən dı-se qılə hənq.

İlyaz bəq ğayğı nıbə holədə sə oşandışe:

– Əşşi, tı çiç votedəş? De uruson dustəti səqləson ofəyey iyən aştı muqavilon dəbasteyro çəmə diplomaton hestemone.

Şəmə ləşğəri vində koon təmom coye.

Əy xəritədə çəmə kişvəri cənubə marzon nişon doşe-bə iştə sıxani dəvom kardışe.

– Diyə bıkə, ləşğər ənə iyo bə Erməniston sərhədi şənine. Bə zonədə vəziyət bəyəndi qınıyə.

Hərbi nazir general Mehmandarov həni hərəkət kadero əmr doəşe.

Diplomatiyə əncəx çe hərəkəton tərəfo duppədurusıt himayə beədə məno kəsəb kadero əy bovə kardovney əbəse.

***

Vey dənıvardə inqilisi hənqon şəhri tərq karde bino noşone. Kuçon id gəzinə dərosniyə bəbe. Ləşğərimon bə Ermənistoni sərhədon tərəf hərəkət kardədəbe. Rusiyə-Azərbaycon sərhədədə biə stansiyəmon Yalamadə əncəx sərhədi hıvoskəron iyən i-dı kəs məmur mandəbe.

Vəzorətədə isə əmə həm de “sıpiyə qvardiyəvonon” iyən de “sıə bolşevikə məmuron” muqavilon hozı kardero kulışədəbimon.

Piəm bə İron oqardədəbe. Nino iyən az bə liman bardımone əv. Piəm de gəm-gussə erəxəy bəmə. Çəy dumo şey pidəmonə-piyədəmonni çəməku nıparsəşe.

– İronədə çiç bəkardəş, pıələ?

– Bey bəzine ki, kəxıvand bıbum.

Əv voloə dumutə holədə maç kardışe əmə, dumut karde-karde votışe:

– Hakanə şıməni vindeyro boməm. Şayəd ın devlət volo bıbusə, gəm məkəşən, çəmi Mazandaranədə dı-se malikonəm heste.

Əv nişte bə kəşti, pəlvonədə mande, xəyli muddət bəmə, bə Dıləşəhri gələ divoon, bə nəhənqə Kinə gələ, bə şəhri iyən xəyli-xeyli bə daşton erəxəy.

Şəhrədə həvo vey qambe. Vəzorəti penconədə biə pardon nımə edoəbəbe.

Sifətonədə contanqəti ifodon biə urusə təmsilvonon oməyn. Əvon besəbinə muqavilon, maddon iyən təyinə geydon de loğeydəti iyən tadibəsə imzo kardışone beşin-şin.

Çəmə şəhri xok iyən huş eqətəşbe. Vovaz koğəzə tikon bə həvo bə vovarz dodəbe.

Çe Nino valideynon tovsonədə istirahət kardero bə Qırciston şəbin.

Yalamadə isə bənə navnəni çand qılə sərhədi hıvoskər iyən dı-se nəfər məmur mandəbe.

İ ruj bə naziri votime:

– Əsədulla, Yalama vədə si həzo nəfər urusə ləşğəri movqe qətey vəziyətədəye.

Əy bəvon pəvişkineşe, – Zinedəm, – votışe, – Sıvoy muqavilon imzo karde hiç çi karde holədə nimon. Əmandə har çi isə Xıdo dastədəye.

Bə kuçə beşim. Tifanqə tikon viriski doə dı-se əşğər parlamenti bina kəybəsə hıvos kəşədəbe.

Parlamenti iclosədə curəbəcürə siyasiyə partiyon yəndı horedəbin.

Şəhri kənoə məhəllonədə jiyə urusə fəhlon bə hukuməti hədə-tars omedəbin ki, qirəməvon bə Ərəse natə ixroci icozə nıdonsə, bə tətıl bino bənomon.

Çayxonon qəzet bəhand iyən de nərd hənək kardə merdon purbe.

Əğilon cəlcəli xoki dilədə hənək kardedəbin.

Bə şəhri mavuji, osmono otəş ru bedəbe.

Mınarono əzonə sədo omedəbe: Bə nomoj boənən! Bə nomoj boənən! İbodət hıteysə xəyrine!

Az hıtənıbım, çəşon vi kardəmbe, xoliçə səpe olaxtəbım.

Sərhəd stansiyə iyən Yalama vədə hədə-tars bıdə si həzo urusə əşğər çemı çəşə vədə okıriyedənıbe...

– Nino, – votıme, – Həvo vey qame. “Qulməçəmon”ən bə jıqo qami vərdis kardəşni. Tınən ki, doon, soğnə vıron iyən de şır-şırı eşuriyə ovon vey piyedə. Tovsonədə bə Qırcıston, valideynon tonə şey piyedəbu?

– Ne, – Nino cıddi cəvob doşə.

Az bəy cə sıxan nıvotıme. Əncəx Nino dumutə holədə ıştə diyənon ekardəşbe.

– Əmə i vırədə şənımon, Əli xan. Şəhrədə həvo vey boxore. Oxo ıştı Qəncə şəhrədə bıə malikonə de boğ-boğçon əhotə bıə. Boy bışəmon vəyo. Ə vırə ıştı dədə yurde, “qulməçəmon”ən soğnədə bəhıte-bə han şe bəzıne.

Az bımı etiroz karde nəzınım.

Orujnə de poyezi bə ro dəqınım. Vaqonım de Azərboyconı tojə devlət herbi dərosniyəbıəbe.

Qəncə osonəro stansiyəo dıroz, hevujiyən xokinə qıləy ro əməni bə şəhr bardedəbe.

Kilsə iyən məçıdon de ləmə kumə kəon əhotəbıəbe. Şəhri mısılmon iyən erməni məhəllon ovış okıriyə qıləy ru çe yəndıku cə kardedəbe.

Az bə Nino sa sor çemı bənav ənkəm İbrahim xanı de urusi qullə jə bey, con doə sığ nişon dome.

Malikonəmon bitonədəbıə qolçədə kivolə qomuşon bə ov olaxtəbin. Ovi dilədə əncəx çəəvon səon çiyedəbe.

Həvoədə şıti bu omedəbe, anqı huşon qilon isə qo çəşon zorıbe.

Dıvojon səon miyon de astə doəşonbe toşey. Çəəvon səon rost iyən çəp tərəfədə bıə dırozə muyon bənav randəbıəbe.

Doon əhotədə isə taxtə əyvonınə qıləy qədə kə hestbe. “Qulməçə”mon aspon, sıpon iyən kaqon vındeədə təbəssum nişon dodəbe.

Əmə kə bə səliğə dənómone, ənə iyo bəvırəbimon. Az ın dı-se haftədə vəzərətxonə, muqavilon, iyən sərhəd stansiya biə Yalama yodo bekarđıme.

Əmə çimənzorədə olaxtedəbimon-hitedəbimon. Ninoən çiməni telə miçon cuyedəbe – şododəbe. Çeəy Həşiyədə siyo biə sifət bənə Qəncə osmoni ruşinəti iyən aşışəti dilədəbe. Çeəy visti i sinn hesteşbe. Bəy de şərgiji zevqi diyə bəkəyşbu, vey vorə formədəbe.

– Əli xan, ın “qulməçə” çemine. Omə səfə zoə bəbe, əy tı pebəqəteş, təpə-təpə bənovneş.

Peşən “qulməçə” vəoməro ən vorətiyon ğədər planon kəşey bino noşə. Planədə tennis, Oksford, fransız iyən inqilis zivonon... həni çičon nıbin. Tamomən Avropə numunə...

Az hiç çı nivotıme. Bəro ki, “qulməçə” mon hələ lap qədəlibe...

Hələ Yalamadə si həzo urusə əşğər (bə mır) mandəbe...

Əmə çimənzorədə yolə doon soğnadə niştəbimon, xoliçə səpe sufrə oğandəmonbe

xorək əhardimon.

Nino, qomuşon olaxtə vırəyku tikəy bə kəno ruyədə dənıstedəbe.

Səonədə qədə qırdilə kıloon biə divojon çeəmə kəy omedəbin, bə ıstə xani sə evə jəydəbin iyən zənbulpuri huştuli, sef, anqı vardedəbin.

Əmə hiç qılə qəzet handedənıbimon, naməən səydənıbimon. Dınyo bə əmə malikonəmon marzədə orəxedəbe. In vırə kam mandə Dağıstoni ğədər xosbe.

Boxorə tovsonə rujon qıləyədə əmə kəy çəşmədə niştəbimon. Ənəxəbədə diyəroo çolinqə tojniyəbiə omə qıləy aspə nalon sədo məsəmonə. Bə dəyğə bə əyvon beşim. Siyoə çərkəzə libos tankardə qıləy lodə odəm aspo şodoşə ıstən bə ji.

– İlyas bəq, – votıme, jəme zıqqə, beşim bəçəy navi, dast dıroz kardıme bəy. Əy çemı səlomi cəvob nıstənəşə. Natə lampə ruşnadə mandəbe, sifətış sipi biəbe, diməkukon çolə biəbe.

– Uruson bə Boku dəşin, – votışə. Az ıstə sə oşandıme, jıqo bızın, ın əhvölət bəmi vey vaxtbe bəllibe. Nino çemı peştonə mandəbe. Əy de hosto xəbə səşə:

– İlyas bəq, hələ bıvot, ım çekonə be?

– Bə şəv Yalamao de urusə əşğəron purbiə poyezon əməyn, şəhr bə mıhosirə səşone. Parlamentən təslim be.

Vitey nızınə həmə naziron həbs kardışone. Məclisən volo kardəbe. Rusə fəhlon bə ıstə həmvətənon tərəf ovəştin.

Bokuədə i nəfərən bıbu çeəmə əşğər nıbe. Çeəmə ğoşun isə de Ermənıstoni sərhədbiə çeəmə qın kardə movqəonədə mandəbin.

Az piyedəme ki, xoşaxoş partizanə dastə ono bıdəm.

Az bə dumo oqardim.
 Nino kəy çəşmədəbe.
 Xıdmətkəronən aspon bə ərəbə qiv kardedəbin.
 Nino i tonə əşyon qırdə kardedəbe, i tonəən ıstə inə zıvonədə de “qulməçə” çi isə qəp jəydəbe.
 Peşi bə ərəbə peniştimon, kaştoron dıləo dəvardimon. İlyas bəq de aspi çəəmə tonə şeəbe.
 Diyəroədə Qəncə şəhri ruşnon çiyədəbe. Ənəxəbədə bənə naviyon de isətnə zəmonə bəyəndi pəbiəti hiss kardə odəmi bim.
 Mərdəkoni roədəbiə zımıstoni bostononədə peştədə gəmə, sifətiş pələşkbıə ciddiyyə İlyas bəq, sokit, de güruri mandə Nino oməy çəmi çəşon vədə bə con oməyn.
 Bə Qəncə şəvi nimədə rəsəymon. Kuşon norohət, de həyəconinə odəmon purbin. Erməni məhəllə de mısılmonə məhəllə co bıə pardədə bə otəş ru karde hozı bıə əsgəron mandəbin. Gəngonku hukuməti bina səpe bıə tojə Azərboyconı pərçəm ruşnə səğandəbe.

XXX Semon

Qəncə yolə məçidi divo tonə niştəbim. Məçidi soədə sıst holədə olaxtə bə əsgəron çəş novnime. Ru tərəfo omə pulemyoton sədo məçidi soədəən məsey bedəbe.

Azərboyconı Demokratikə Cumhuriyətı dı-se rujinə umur mandəbe.

Peşi soy qıləy kincədə niştəbim, dəvardəyon əbədi kardəniyə dəyğon ikərəən tadibəsə de tələşinə sətiron bəıştə dəftər gəyd kardedəbim.

Həşt ruj çəmi bənav Qəncədə qədə otelədə mandəədə az bə İlyas bəqi ovardim votime:

– İlyas bəq, az ənə iyo mandədəm.

– Tı cındo bıəş, ağıl qin kardə?- İlyas bəqi cəvob doşe.

Bə şəv saat sebe. Nino bə çəşmədə hıtəbe.

“Tı cındo bıə, ağıl qin kardə?- İlyas bəq ıstə votə sıxanon ehandışe, çəşmədə qəşt karde bino noşe.

Az mizi sə tərəfədə niştəbim, bə İlyas bəqi dumuton əhəmiyyət dodənibim.

“Az ənə iyo mandedəm” tıkrorən votıme. Xoşaxoş partizonə dəston boməyn. Əmə canq bəkardemon. Az ıştə vətəno bə hiç vırə əvıtınım.

Az jıqo bızın hanədə qəp jəydəbım. İlyas bəq çəmu vədə mande, de kədəri tərs-tərsi bə çəmu dimi erəxəy.

– Əli xan, az deti bə ico bə məktəb şəmon iyən yolə tənəffusonədə de urusə əğilon dave kardəmonə. Tı Naçararyani maşini dumo eqınıyeədə az ıştı dumo asp tojnıdəbım. Həminə çəv Nino bə ıştə aspi yəhər nışandıme, bəçəvon kə az bardıme.

Sisianaşvili dərvozə tonə ıştə sə qın bıkə bə urusə əsğəron vəynə i vırədə canq kardəmonə.

Əmmo ısat tı ənə iyo beşəniş-şəninış. Bə Nino iyən boıştə çəkəti hucubəto iyən qavarən ikərənən bəti ehtiyoc bey zinə vətəniro ənə çıyo şəninış.

– İlyas bəq, tı ənə iyo mandedəşbu, azən mandedəm.

– Az ənə iyo bə ro mandedəm ki, həni dınyoədə hiç ki nıme, az colınəm. Az ənə iyo mandedəm, bə ro ki, az zabitim, əsğəron bə canq bardey zinedəm iyən dı qılə canq dəvardəm. In dı qılə canqədə yolə təcubə əxz kardəme. Əve ki, inodəti məkə, Əli xan, bə İron bışı.

– Bə İronən, bə Avropəən şey nibəzinəm.

Az bə pencə nezbim. Bitonədə ğonğon vəşədəbin iyən har tərəfo avjori, silohi şaqqaşaqq məsey bedəbe...

– Əli xan, çəmə Cumhuriyəti hiç həşt rujən umur mandəni.

Az de loğeydəti ıştə sə oşandıme. Kuçəo dastədə avjor bıə odəmon dəvardəbin. Bə çəşmədə lınqə sədo məsəme, dim bə tərəf qordınime. Nino çəşon hanomjən-hanomjən kəybə qəvo mandəbe.

– Nino, – votıme, – Bə Tiflis oxominnə poyez dı saəti bədiqə şədə.

– Bəle, əmə şədəmon, Əli xan.

– Ne, tı de əğli şədəş, az isə peşı boməm. Hələ ki çəmu ənə iyo mande qərəkə. Əmmo ıştı şe vocibe. ısat Bokuədə vəziyət bənə dəvardə səfə ni. Vəziyət təmomən co cure. Bə roən tı ənə iyo mande nibəzineş. Nino, ısat ıştı korpə heste.

Kuçonədə ğonğon vəşədəbe. İlyas bəqən sə bə ji qətəşbe, çəşmə kıncədə mandəbe.

İberdəmə Nino çəşono hanvə qınbe. Əv qədə-qədə bə pencə tərəf şe, bə biton erəxəy. Peşı bə İlyas bəqi tərəf erəxəy, bə çəşmə miyon oməy, sə bə ji enomnişe:

– Bəs qulməcə? – votışe. Çəmə korpə heste, tı deəmə şey piyedəni?

– Şey zinedənim, Nino.

– İştə ənkə bobo Qəncə paradisə hələk biəbe. Az imi tarix imtohoniku zinedəm.

Nino ənəxəbədə bənə con doə yarəjə həyvoni nolə kəşəşə, bə zəmin qıniye. Çəəy çəşon so hışkbe, əncəx andomış larzedəbe. Əv fəryod kardeədə İlyas bəq mənzilədə nımande, bə biton beşe.

– Nino, az dı-se ruj bədiqə şımə dumo omey sıxan dodəm.

Nino hələən fəryodi dılədəbe.

Kuçonədə cəmat con doə Cumhuriyəti xışminə himni handedəbin.

Nino ənəxəbədə lolbe, çəşon bəmi sərutəşe. Peşi bə poyse əşte. Az çəmədon peqətıme. Gəndəğədə biə “qulməçə” çəmi vanqədəbe. Əmə kəy pilləkəno tam-tamijə bə ji eşimon. İlyas bəq avtomobilədə əməni bə çəşbe. Əmə de odəmon purbiə kuçono dəvardimon, bə osonəro stansiyə şimon.

– Se-çə ruj tov bəhə, – İlyas bəq Nino sokit kardədəbe. – Əncəx se-çə ruj. Çəyo bəpeşt Əli xan ijən şımə tonə bəbe.

Nino aşiş-aşişi: “Zinedəm”, – votışe. Əmə siftə Tiflisədə bəmandemon, peşən bə Paris bəşemon.

Çəmə qıləy boğçəynə kə bəbemone, dımınə əğılmonən zoə bəbe.

– Bəle, Nino, diyə bıkə, im hejo jıqəən bəbe...

Çəmi sədo rişin iyən bovəninbe. Nino çəmi dast eqətışe, peşi iştə diyənon bə diyəroon qordnişe.

Osonə roy relson bə dirozə moron oşədəbe. Poyez toykiyətiyon dıləo bənə əjdəho beşe-oməy bə perroni nezbe.

Nino tadibəsə maç kardışe mı:

– Səlomət bımand, Əli xan. Se ruj bədiqə yəndi bəvındemon.

– Həlbət ki, Nino, ənə əyo yəndi bəvındemon, peşi çəyoən bə Paris bəşemon.

Nino təbəssum kardışe. Az perronədə mandəbim. Jıqə bızın, bə sofsiyəo asfalti bə mex biəbim, iştə vırəo livey zinedənubim. İlyas bəq bə vaqon bardışe əvon.

Nino kupe pencəku bə bi edəsəbe.

Nino bənə dərəmə qıləy qədə kijə sokitbe. Poyez qədə-qədə hərəkət kardeədə Nino iştə dast oşandışe. İlyas bəqən iştən poyezo bə ji şodoşe.

Əmə bə şəhr oqardimon. Az i-dı ruj umriş mandə çəmə respublikə barədə şinedəbim.

Ruj obedəbe. Ətrofə diyono di sakinon nunəkile oqətəbiə pulemyoton iyən co hərbi sursaton de iştə vardedəbin. Şəhr bə avjorə anbo oşədəbe.

Ruy bə jəpədə vırə qətə erməni məhəlləo hakənə qullə sədo məsey bedəbe. Ruy bə tərəf həni Ərəse zəminbe. Sıə suvari dəston bənə ovəyzi çəəmə kişvər qətəşonbe.

Şəhrədə iberdəmə ğalinə bəvinə, qəce bukəynə iyən çəşonış bə çolə eqıniyə qıləy odəm pəydo be. Im şahzodə Mansur Mirzə Ğacarbe.

Çe odəmi ki bey iyən çe konco omey hiç ki zinedənibe. Əv, İroni taxti ıstə dastədə qətə Ğacaron sulaləobe. Çəəy kılə vədə qıləy niğəynə Əslan herdi viriski dodəbe. İştəni Əğə Məhəmmədi varis hesobbıkə in odəm rəhbərəti bə dast səşe. Urusə hənqon bə Qəncə tərəf ru bey bino noəşonbe.

Şəhr çe Bokuo omə de didərqinon purbe. Əvon qəp jəydəbin ki, naziron bə qullə jəbe, parlamenti deputaton bə həbs səbe, bə odəmon peşti sığ dəbastəbe bə Kaspi dıyo ən niğilə vıron şoda bedəbin.

Tojə Pir məçidi isə bə kulub oqordınıyəbəbe. Ğələ divoon tono nomoj vote piyə Seyid Mıstəfo urusə əşğəron kuyəşone. Peşi çəəy kəşon dəbastışone, bəçəy qəvi xuqə qujd efirsinişone. Çəyo bəpeşt Seyid Mıstəfo bə İron, Məşhədədə bıə mamu tono vıtey muvəffəğ be. Çəəy pıə uruson kıştəşonbe.

In xəbə vardə Arslan Əğə çəmi vədə mandəbe, bə çəmi baxş kardə avjoron erəxedəbe.

– Əli xan, azən de şımə bə i vırə canq karde piyedəme.

– Tı? Əy bə murəkkəbi muləvəs bıə xuqə potə, tınən canq karde piyedə?

– Az xuqə balə nim, Əli xan. Azən bənə həmə ıstə vətəni aşığim. Pıəm bə Tiflis vite. Bəməən qıləy silah bıdə.

Çəəy sifət ciddibe. Çəşon kuye-kuye bəmi erəxedəbe. Bəy dıse qılə avjor dome. Əv çəmi komanda jiyo pardi sədə bə canq beşə dastə omujənbe.

Urusi əşğəron pardi bə tonədə bıə kuşon qətədəbin. Əmə çe həşi cəlcəli qamədə dastbəyəxə bə canq dəşimon.

İstə vədə panə sifət iyən viriski doə sekıncə tıfanqə tıkon vındıme.

Ənəxəbədə bəmi qıləy vəhşiyə ğəzəb oməy. Tıfanqə tıkon bə kəməri səviyə enovnimone. Xun de aki bəyəndi omujən bıəbe.

Mauzeri¹ dastəko qətıme çəəy lulə bəpe rost kardeədə qıləy qullə çəmi am sıvnişe.

Çəmi ğandə qullə zərbəo qıləy urusə soldati kəllə tıpəy. Çəəy beyni poə-poon bə kuçə xokisə eməy. Ğəmə sıvnime bə qıləy əşğəri

---

¹ *təponça*

səpə şeadə, vindime ki, Arslan əğə bə qıləy urusə əsğəri çəş gəmə eğətışe.

Diyəroono şeypuron sədoon omedəbe. Əmə qıləy kuçə sīvədə bə ji olaxtəbimon, erməni kəon duməyəndi otəş ru kardəbimon.

Bə şəvon firsıye-firsıye pardi səpeo bə şəhr oqardədəbimon.

Bə sinə patrondaş dəvastə İlyas bəq pardisə niştəbe, pulemyoti vırə təyin kardədəbe.

Əmə bə məçidi so dəşimon.

İlyas bəq bomı qəp jəydəbe ki, astovon ruşnədə əğlətiedə bə diyo bo dənıştey şedəbin. Vəyo sinov hardədə bə qulfışnə¹ eqınıyəbin, kammandəbiən bitasin, oxonə dəyğonədə çecurə xilos biəbin...

Çəy in qəron bədiqə şorba hardımone, çəyoən huştuli hardemone. Arslan Əğəən çəmə tonə niştəbe. Çəy emə dandonon vırəku xun omedəbe.

Şəvədə i muddət larzəy, bəmi dəfirsıyəy:

– Tarsedəm, Əli xan. Az vey tarsedəm.

– Jəqoesə avjori binə bə ji, kəvşəno dəbəvardeş, bə Pula ru bərəsəş iyən ruy dəbəvardeş, bə Qırcıston dəro bəqınıyəs.

– Az imi karde nibəzinem, bəro ki, azən bənə həmə iştə vətən piyedəme.

Az bəy həni hiç çi nivotime.

Sibi sipiyə sıviyədə diyəroo topə sədoon omey bino kardışe.

İlyas bəq dastədə durbın məçidi minarədə Gacaron nəslədə biə şahzodə Mansuri tonə mandəbe. Minorədə devləti pərçəm ləpə jəydəbe. Ki isə Turani devləti himni hande bino noşə.

Sifətış bənə məydi sifəti sipibiə, çəşonış xəyolinə qıləy odəm votışe:

– Məsəme ki, İronədə Rza nomədə i nəfər odəm pəydo biə. Əv, həzo-həzo hərəkoron bə sə qırdə kardəşe, bəvon komandonəti kardədə. Ankaradaən Mıstəfo Kamal iştə ətrofədə qıləy yolə gəşun qırdə kardəşe.

Əmə bə beçko canq kardə nimon. Visti penc həzo əsğər bə çəmə koməq omedə.”

– Ne, – votime, – Visti penc həzo nəfər ne, dı sa penco milyon nəfər odəm, həmə dınyo mısılmonon bə çəmə haray omedən. Əmmo çəvon vaxtədə ənə iyo omey-nomey əncəx Xıdo zinedə.

Az bə pardi tərəf şım, bə pulemyoti peşt ovaştım. Peşi qullon çemı anqışton arədə bənə təsbe dənən firsıyey bino noşone. Arslan

---

¹ qardov

Əğəən çəmi tono niştəbe, bə pulemyoti qullə pur kardedəbe. Çəy ranq vitəbe, əmmo çəy dimədə təbəssum hestbe.

Uruson tərəfədə hərəkət hiss beədə, çəmi pulemyot befosilə bə şaqq-şaqq dəşədəbe. Vəynə tərəfədə hucumə şeypur jəbe. Konco isə bə tonədə, erməni kəon peştəno Budyonni marşi sədo oməy. Sə rost kardime, pardi jintono hişk biə iyən ov nıbeyku çat-çatbiə ru pobın vindime.

Urusi əsgəron meydonçəku dəvardədən, bə ji enəmedən, bə muzin qətedən iyən otəş ru kardedən. Çəvon ğandə qullon bə pardi qınıyedəbe. Az bı hucumon de xışminə atəşi cəvob dome. Urusi əsgəron bənə qulməçə bə zəmin qınıyedəbin.

Əmmo bə kəllə ru sahilədə biə xokon səpe qulləpoşnə biə əsgəron de tojəyon əvəz kardə bedəbin. Əvon həzo-həzo qıləbin.

Colinə mandə pulemyoti şaqq-şaqqi sədo Qəncə pardisə vey zəyf beşədəbe.

Ənəxəbədə Arslan Əğə bənə qədə əğli nolə kəşəşe-ziqqə jəşe. İştə mandə vırədə bəçəy tərəf erəxəym. Əv bəsə pardisə dimbəyji olaxtəbe-mandəbe, çəy qəviku xun omedəbe. Az tıkrorən pulemyoti dıqmə eqətımə. Qulləon bəsə urusə əsgəron səpe bənə vovazi emedəbe.

Şeypuri sədo sənibəton bə hucum rost kardışe əvon...

Kılom bə ru eqınıye: qavar bəy qullə qınıyebu, qasbuən qınıyə vovaz çəmi səo porniyəşbu əv?

Az i ləzədə iştə pencək iyən şey yəxə okardime.

Dışmeni çəmi arədə əncəx Arslan Əğə məyd mandəbe. Məvotbən, inson tarsoən bıbu, iştə vətəni roədə bənə ğəhrəmoni canq karde-mardey əzinibən.

Vəynə tərəfədə şeypuri sədoon əsgəron bə dumo vanq kardedəbe.

Pulemyot okuşnime iyən az aki dılədə, pardi səpe niştəbim, bə çəşbim ki, muni əvəz bəkarden.

Əvon oməyn. Nohəmoə iyən qonə odəmon Arslan Əğə məyd bənə sipəri çə pulemyoti vədə noşone...

İsət az ənə iyo, məçidi divo soğnadə niştəbim, de keçə şorba hardedəbim. Bə məçidi so dəşə vırədə, kəybə qəvo şahzodə Mansur mandəbe, İlyas bəq¹ ən enəməbe bə xəritə erəxəbe.

İ-dı saət bədiqə az sənibəton pardi səpe mandəninbim, movqe qətəninbim...

---

¹ Boku Binəqədi qəsəbəo biə Zeynal Əğə zoə rotmistr.

Zinedəbim ki, Azərbaycani Cumhuriyati əncəx i-dı ruja umur mandəşe...

Vəse, az hitey piyedəme. Ənkə bobom İbrahim xan Şirvanşir xəlği ozodəti roədə bı sahili vədə ıstə conuş doə, ıstə sənibəton muni bə canq karderə şeypur jə bıəbe, tosə çə şeypuri sədo omeş az ləzi hitey piyəme...

***

“Əli xan Şirvanşir bə saət şəşi ponzə dəyğə ko kardə Qəncə pardisə, pulemyoti peştono qətə movqədə həlok be. Çəy məyd pardiku bə ru hışk bıə pobın eqıniyəbe. Andomuş **həşt qulləo** hıl-hıl bıəbe. Cifədəş xatirə dəftər beşe. Xıdo imkon bıdo, ın dəftəri bəçəy kəy xanımi bərosnem.

Əmə maştə rəbədəli, urusə gəşunon bə oxonə hucum onıvaştə tikəy bənav məçidi soədə dəfn kardımone əv. Xıdo rəhmət bıko.

Çəmə Cumhuriyati umurən bənə Əli xan Şirvanşiri umri bə oxo rəsəy.

(orəx)

MUNDƏRİCAT

“Əli və Nino” romanının talış dilinə tərcüməsinə rəy.....	3
Bə “Əli de Nino” romani tolışə zıvonədə bıə tərcumə.....	4
VƏSƏ.....	5
I Semon.....	7
II Semon.....	15
III Semon.....	20
IV Semon.....	29
V Semon	35
VI Semon.....	41
VII Semon.....	47
VIII Semon.....	55
IX Semon.....	60
X Semon.....	66
XI Semon.....	72
XII Semon.....	78
XIII Semon.....	83
XIV Semon.....	90
XV Semon.....	99
XVI Semon.....	107
XVII Semon.....	116
XVIII Semon.....	124
XIX Semon.....	131
XX Semon.....	138
XXI Semon.....	147
XXII Semon.....	154
XXIII Semon.....	159
XXIV Semon.....	165
XXV Semon.....	177
XXVI Semon.....	183
XXVII Semon.....	192
XXVIII Semon.....	199
XXIX Semon.....	208
XXX Semon.....	215

Qurban Səid

ƏLİ de NİNO

(Təlişə zıvonədə)

Peqarden/Mütərcim – Allahverdi Bayrami

Bakı – Mütərcim – 2021

ISBN 978-9952-28-569-7

© Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, 2021

«Mütərcim» NPM-də səhifələnmiş və çap olunmuşdur.

Çapa imzalanıb: 11.11.2021.
Format: 60x90 1/16. Qarnitur: Palatino.
Həcmi: 14 ç.v. Tiraj: 300. Sifariş № 189.

**TƏRCÜMƏ
VƏ NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA MƏRKƏZİ**

Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125/139b
Tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru
www.mutercim.az